

94

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

FITNAT HANIM

HAYATI, SANATI VE

DİVANI

İNCELEME - METİN

DOKTORA TEZİ

Halil ÇEÇEN

Danışman : Y. Doç. Dr. Hasan KAVRUK

Malatya- 1996

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
GENEL KÜTÜPHANE

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	XVII
Kısaltmalar.....	XIX
Transkripsiyon İşaretleri.....	XXI

GİRİŞ

FITNAT HANIM'IN HAYATI VE EDEBİ ŞAHSİYETİ.....	1-21
Hayatı.....	1
Sarayla Münasebeti.....	7
Divanı.....	11
Edebi Şahsiyeti.....	11
Dil ve Üslup.....	16
Divan'ın Yazma Nüshaları	22-36

FITNAT HANIM DİVANI'NIN TAHLİLİ

BİRİNCİ BÖLÜM : DİN-TASAVVUF

A- DİN.....	37-45
I. Allah	37
II. Melekler	38
III. Kitaplar.....	38
IV. Ayetler ve Hadisler	39
1. Ayetler	39
2. Hadisler	39
V. Peygamberler	40
1. Hz. Hızır	40
2. Hz.Süleyman	40
3. Hz. İsa	40
4. Hz. Muhammed.....	41
VI. Dört Halife (Çar-yar)	41
VII. Sahabeler	42
VIII. Mutasavvıflar	42

1. İbrahim Edhem	42
2. Bayezid-i Bistami	42
IX. Dini Unsurlar	42
1. İslam, Kafiristan	42
2. Namaz	43
3. Ka'be	43
X. Ahiret ve İlgili Unsurlar	43
1. Mahşer	43
2. Cennet ve İlgili Mefhumlar	44
a) Cennet	44
b) Tuba	44
c) Kevser.....	44
XI. Diğer İtikadi Mefhumlar.....	44
1. Ölü, Ölüm.....	44
2. Peri	44
B- TASAVVUF.....	46-50
1. Cemal, Yar, Canane, Dil-ber, Dil-rüba	46
2. Harabat, Cam	46
3. Dünya	46
4. Rind.....	47
5. Zahid.....	47
6. Zühd, Takva.....	48
7. Arif	48
8. Aşık	48
9. Aşk, Akıl	49
10. Kanaat, İstiğna	49
11. Gönül.....	50
12. Nefs.....	50
13. Şeyh, Seyyid, Monla.....	50

İKİNCİ BÖLÜM : CEMİYET

I- ŞAHISLAR.....	51-71
A- Tarihi Şahsiyetler	51
1. Hükümdarlar	51
a) Sultan I. Mahmud	51

b) Sultan III. Mustafa	51
c) Sultan I. Abdülhamid	52
ç) Sultan I. Ahmed	53
d) Sultan Süleyman	53
2. Şehzadeler	53
a) Şehzade Selim	53
b) Şehzade Muhammed Han	53
c) Şehzade Muhammed Han ..	54
ç) Şehzade Ahmed	54
d) Şehzade Süleyman	54
e) Kadın Şehzadeler : Hibetu'llah Sultan, Hadice Sultan	54
3. Vezirler	55
a) Sadrazam Ali Paşa	55
b) Sadrazam Mustafa Paşa	55
c) Sadrazam Ragıp Muhammed Paşa	56
ç) Sadrazam Hamza Paşa	57
d) Muhammed Es'ad Efendi	57
e) Osmanlı Sahası Dışındaki Vezirler	58
4. Şeyhü'l-islamılar	58
a) Vassaf-zade Es'ad Efendi	58
b) Mirza-zade Muhammed Sa'ad Efendi	58
c) Dürri-zade Muhammed Said Efendi	59
ç) Küçük Çelebi-zade İsmail Asım Efendi	60
d) Velîyüddin Efendi	60
e) Salih-zade Muhammed Emin Efendi	61
f) Şerif-zade Seyyid Muhammed Efendi	62
g) Es'ad Efendi-zade Muhammed Şerif Efendi	62
5. Şairler ve İlim Adamları	63
a) Fahreddin-i Razi	63
b) Sa'd	64
c) Seyyid	64
ç) Ebu-Hanife	64
d) İbn-i Hacib	64
e) İbn-i Sina	65
f) Firdevsi-i Tusi	65
g) Serahsi	65
h) Oklidis	65

1) Sahban, Abdullah Vassaf Efendi	66
6. Sanatkarlar	66
a) Ressam	66
b) Mimar	66
B- Tarihi ve Efsanevi Şahsiyetler.	66
1. Rüstem, Sam, Neriman	66
2. Cem, Kahraman	67
3. İskender	67
4. Dara	68
5. Hatem, Ma'n	68
6. Kayser	68
7. Harunu'r-Reşid, Ca'fer, Me'mun	68
8. Melikşah	69
9. Nuşirevan	69
10. Karun	69
11. Huşenk	69
12. Feridun	69
13. Kâvûs	70
14. Eflatun, Aristo	70
15. Büzürc-mihr	70
C- Edebi Hikaye Kahramanları	70
1. Ferhad	70
2. Mecnun	71
II- KAVİMLER.....	72
1. Hindu	72
2. Osmanlı	72
3. Bermekiyan	72
III- YER ADLARI	72-73
1. Memleket Adları	72
a) Hutun, Çin	72
b) Rumeli, Anadolu.....	72
c) İslam Ülkesi, Kafiristan.....	73
2. Deniz Adları	73
3. Şehir ve Semt Adları	73

IV- İCTİMAİ HAYAT	74-80
1. İctimai Tabakalanma	74
a) Padişah ve Çevresi	75
b) Vezir, Efendi	75
c) Kul, Abid, Çaker, Gulam, Bende	75
2. Meslek ve Vazifeler	76
a) Pasban, Derban	76
b) Tababet	76
c) Büyü ve Büyücü	76
3. Muhtelif İctimai Hallere Ait Bazı Tipler	77
a) Damad	77
b) Pir, Cevan	77
c) Mest	77
ç) Şaki	77
4. Eğlence Hayatı	78
a) Meclis, Bezm	78
b) Meyhane	78
5. Telakki ve İnanışlar	78
a) Devlet	78
b) Saltanat	79
c) Bayram	79
ç) Genc, Hazine	79
d) Ömür	79
e) Ölüm	79
f) Gözyaşı	80

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM : İNSAN

I- UMUMİ OLARAK İNSAN	81
II- GÜZELLİK	81-86
1. Umumi Olarak Güzellik	81
2. Güzellik Üzerine Teşbih ve Mecazlar	82
a) Bağ, Bostan, Çemen	82
b) Güneş, Ay, Nur, Tab, Pertev	82
c) Ayine	82
ç) Bazar	83
d) Bayram	83

e) Bezm.....	83
f) Bahar.....	83
g) Deniz	84
h) Şemʿ	84
ı) Şeh-baz	84
i) Kitap	84
j) Kaʿ be	84
k) Gül	84
l) Gülzar	84
m) Genc, Kan	85
n) Güneş	85
o) Mülk	85
III- SEVGİLİ	87-93
1. Umumi Olarak Sevgili	87
2. Sevgili Üzerine Teşbih ve Mecazlar	88
a) Ay, Güneş	88
b) Şah, Şeh, Padişah, Sultan, Han	88
c) Peri.....	88
ç) Huri	89
d) Bahar	89
e) Gülşen, Gülsitan, Gülzar	89
f) Nihal, Ar'ar, Serv	90
g) Gül	90
h) Yasemin	91
ı) Nergis	91
i) Gonca	91
j) Lale	92
k) Sünbül	92
l) Sim, Simin	92
m) Şem', Nur	92
n) Yay, Keman	93
o) Şeker, Sükker, Kand, Şirin	93
ö) Gevher, Dür, İnci.....	93
p) Ab-ı hayvan	93
r) İsa, Hızır	93
s) Ahu	93

IV- SEVGİLİDE GÜZELLİK UNSURLARI	94-122
A- Saç	94
1. Umumi Olarak Saç	94
2. Saç Üzerine Teşbih ve Mecazlar	95
Saç Şekliyle İlgili Teşbih ve Mecazlar	
a) İp	95
b) Zencir	96
c) Yılan	96
ç) Bend, Beste	96
d) Kemend	96
e) Aşüfte, Fitne, Perişan	97
Saç Kokusuna Dayanan Teşbih ve Mecazlar	
a) Misk, Muanber, Abir	97
b) Reyhan, Sünbül, Yasemen, Şeb-bu	97
B- Perçem	98
C- Alın	98
Ç- Kaş	99
1. Umumi Olarak Kaş	99
2. Kaş Üzerine Teşbih ve Mecazlar	99
a) Yay, Keman, Kılıç	99
b) Ay, Hilal	100
c) Müşg	100
ç) Tak	100
D- Göz	100
1. Umumi Olarak Göz	100
2. Göz Üzerine Teşbih ve Mecazlar	101
a) Sahir, Füsün-saz	101
b) Mest, Mahmur, Kafir	101
c) Kan dökücü, Cellad, Zalim, Seyyad, Bi-aman	102
ç) Ahu, Gazal, Fettan, Şuh	102
d) Nergis	102
e) Şeh-baz	103
E- Gamze	103
1. Umumi Olarak Gamze	103
2. Gamze Üzerine Teşbih ve Mecazlar	103
a) Kılıç, Hançer	103
b) Tatar	104

c) Mest, Düzd	104
ç) Cellad, Katil, Kafir, Kan dökücü	104
d) Cadu, Mekkar, Gammaz, Fitne, Sihr, Füsün, Aşub	105
e) Bimar, Şikeste	105
F-Kirpik	106
1. Umumi Olarak Kirpik	106
2. Kirpik Üzerine Teşbih ve Mecazlar	106
a) Ok	106
G- Yüz, Çehre, Tal'at, Didar, Ruy, Lika	106
1. Umumi Olarak Yüz	106
2. Yüz Üzerine Teşbih ve Mecazlar	107
a) Güneş, Nur	107
b) Ayna, Ab	107
c) Gül, Gülşen, Gülzar, Lale	107
ç) Peri	108
H- Yanak	108
1. Umumi Olarak Yanak	108
2. Yanak Üzerine Teşbih ve Mecazlar	109
a) Gül, Lale, Gonca	109
b) Güneş, Ay	109
c) Nur, Tab	110
ç) Hazine	110
I- Ben	110
1. Umumi Olarak Ben	110
2. Ben Üzerine Teşbih ve Mecazlar	111
a) Misk, Anber	111
İ- Hatt	111
1. Umumi Olarak Hatt	111
2. Hatt Üzerine Teşbih ve Mecazlar	111
a) Sebz, Bahar, Gülşen, Çemenzar	112
b) Hızır, Sevda	112
c) Hat, Name, Rişte, Yakut	112
ç) Misk	112
J- Ağız	113
1. Umumi Olarak Ağız	113
2. Ağız Üzerine Teşbih ve Mecazlar	113
a) Gonca	113

b) Esrar	113
K-Dudak	114
1. Umumi Olarak Dudak	114
2. Dudak Üzerine Teşbih ve Mecazlar	114
a) Şarab, Bade	114
b) La'l, Yakut	114
c) Dürc	115
ç) Tabib, İlaç	115
d) Şeker	115
e) Gonca	116
f) Ab-ı Hayvan, Ayn-ı hayat, İ'caz-ı Mesiha, Mu'ciz-i İsa.....	116
L- Çene	117
1- Çene İle İlgili Tasavur	117
a) Elmas	117
M- Boy	117
1. Umumi Olarak Boy	117
2. Boy Üzerine Teşbih ve Mecazlar	118
a) Serv	118
b) Ar'ar, Şimşad	118
c) Fidan	119
ç) Elif	119
d) Kıyamet.....	119
N- Diş	120
1. Umumi Olarak Diş	120
2. Diş Üzerine Teşbih ve Mecazlar	120
a) Dürr, Lü'lü'	120
O- Kulak	120
Ö- Burun	121
P- Göğüs	121
1. Umumi Olarak Göğüs	121
2. Göğüs Üzerine Teşbih ve Mecazlar	121
a) Gümüş, Billur	121
R- Bel	121
1. Umumi Olarak Bel	121
2. Bel Üzerine Teşbih ve Mecazlar	122
a) Mu (Muy)	122
S- Ayak, Sak	122

V- SEVGİLİ İLE İLGİLİ DİĞER UNSURLAR	123-127
A-Buse	123
1. Umumi Olarak Buse	123
2. Buse Üzerine Teşbih ve Mecazlar	123
a) Can veren, Gıda-yı Ruh	123
b) Şeker	124
B- Söz	124
1. Umumi Olarak Söz	124
2. Söz Üzerine Teşbih ve Mecazlar	124
a) Şeker, Şirin, Lezzet	124
b) Ab-ı hayat, Mu'ciz-i İsa, Nutk-ı Mesih, Can, Can-bahş, Deva ..	124
C- Reftar	125
Ç- Kuy	125
1. Umumi Olarak Kuy	125
2. Kuy Üzerine Teşbih ve Mecazlar	126
a) Cennet	126
b) Ka'be	126
c) Mahşer	126
ç) Bağ	126
D- Eşik, Kapı	127
VI- SEVEN (AŞIK)	128-135
A- Aşık	128
1. Umumi Olarak Aşık	128
2. Aşık Üzerine Teşbih ve Mecazlar	129
a) Bülbul	129
b) Papağan (Tuti)	129
c) Anka	130
ç) Gonca	130
d) Sayd	130
e) Üftade, Bende, Kul	131
f) Pervane	131
g) Bimar, Hasta	131
h) Divane, Şeyda, Şuride, Mecnun, Ferhad, Mest.....	132
ı) Ayine	132
B- Gönül	133-136

1. Umumi Olarak Gönül	133
2. Gönül Üzerine Teşbih ve Mecazlar	133
a) Hasta, Bimar	133
b) Mecnun, Şeyda, Mübtela, Mest	133
c) Avare, Nalan, Zar, Cefa-keş, Pür-ıztırap	134
ç) Viran	135
d) Mürg, Tuti, Bülbül	135
e) Aslan	135
 VII- AŞIĞIN VÜCUD AKSAMI İLE İLGİLİ HUSUSLAR	136-138
A- Cisim	136
B- Can	136
C- Göz	136
Ç- Göz yaşı	137
1. Umumi Olarak Göz yaşı	137
2. Göz yaşı üzerine Teşbih ve Mecazlar	137
a) Yağmur, Irmak, Sel	137
b) Çiğ	137
D- Boy	138
E- Sine	138
1. Umumi Olarak Sine	138
2. Sine Üzerine Teşbih ve Mecazlar	138
a) Amacgah	138
b) Yüzük taşı	138
 VIII- RAKİB (Gayr, Ağyar)	139-140
1. Umumi Olarak Rakib	139
2. Rakib Üzerine Teşbih ve Mecazlar	140
a) Diken	140
 IX- MADDİ VE MANEVİ HALLER	140-150
A- Hasta, Hastalık, Deli, Delilik	140
B- Ah, Feryad, Figan, Nale	141
C- Yara	141
Ç- Gam, Derd, Bela, Keder	142
D- Cer, Cefa, Mihnet, Azar	143
E- Hasret, Firkat, Firak, Hecr	144
F- Vuslat	145
G- Aşk	147

1.Genel Olarak Aşk	147
2. Aşk İle İlgili Tasavvurlar	148
a) Mektep, Fen, Çarşı	148
b) Şarab, Cam	148
c) Vadi	149
ç) Sır, Raz	149
d) Şeh-baz	149
e) Bela, Hasta, Macera, Divane	150
f) Güneş	150

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM : TABİAT VE EŞYA

I- KOZMİK ALEM	151-162
A- Felek	151
1.Umumi Olarak Felek	151
2. Felek Üzerine Teşbih ve Mecazlar	152
a) Kubbe, Tak	152
b) Kadeh, Ayna	152
c) Atlas, Dest-mal	153
ç) Değirmen, Merdiven, Oyuncak	153
B- Yıldızlar	154-
1.Umumi Olarak Yıldız	154
2. Yıldız Üzerine Teşbih ve Mecazlar	154
a) Kandil	154
C- Bazı Yıldızlar ve Yıldız Kümeleri	155
1. Ülker (Süreyya) ve Onunla İlgili Benzetme	155
2. Samanyolu (Kehkeşan)	155
Ç- Burçlar	155
1.Akrep Burcu	155
2. Terazî Burcu	156
D- Seyyareler	156
1. Müşteri (Bercis)	156
2. Zuhâl (Keyvan)	156
3. Güneş	157
a) Umumi Olarak Güneş	157
b) Güneş Üzerine Teşbih ve Mecazlar	158
aa) Yüz, Yanak	158

bb) Altın	158
cc) Sak	158
çç) Gül-mih, Farş	158
4. Merkür	159
5. Ay	159
a) Umumi Olarak Ay	159
b) Ay Üzerine Teşbih ve Mecazlar	160
aa) Ayna	160
6. Yeni ay	160
E- Işık, Aydınlık	161
F- Karanlık	161
G- Gölge	161
H- Diğer Kozmik Unsurlar	162
1. Evc	162
2. Arş	162
II- ZAMAN VE İLGİLİ MEFHUMLAR	162-167
A- Zaman	162
B- Yıl	163
C- Mesimler	163
1. Bahar	163
2. Hazan	164
3. Kış	164
Ç- Aylar	165
1. Ramazan, 2. Nisan, 3. Kânûn	165
D- Gün	165
E- Gündüz ve İlgili Unsurlar	165
1. Sabah	165
F- Akşam, Gece	166
III- DÖRT UNSUR	168-178
A- Su ve İlgili Unsurlar	168
1. Su	168
2. Deniz	169
3. Dalga	170
4. Akarsu	171
5. Bulut	171

6. Yağmur	172
7. Çiğ	172
B- Toprak ve İlgili Unsurlar	173
1. Toprak	173
2. Toz	174
3. Dağ, Taş, Mermer	174
4. Kân	175
C- Ateş ve İlgili Unsurlar	175
1. Ateş	175
2. Duman	176
Ç- Hava ve İlgili Unsurlar	177
1. Rüzgar	177
IV- HAYVANLAR	179-185
A- Kuşlar ve Çeşitleri	179
1. Umumi Olarak Kuş	179
2. Kuş Çeşitleri	179
a) Bülbul	179
b) Papağan (Tuti)	180
c) Baykuş (Bum)	181
ç) Şahin	181
d) Huma	181
e) Anka	182
B- Dört Ayaklı Hayvanlar	182
1. Aslan	182
2. Ceylan	183
3. At	183
C- Böcekler ve Sürüngenler	184
1. Pervane	184
2. Sinek	184
3. Karınca	184
4. Yılan	184
V- BAĞ, ÇEMEN, GÜLŞEN VE İLGİLİ UNSURLAR	185-187
A- Bağ, Bahçe	185
B- Çemen	185
C- Gülzar, Gülistan, Gülşen	186

Ç- Şekeristan	187
VI- BİTKİLER	187-194
A- Ağaçlar ve Çeşitleri	187
1. Fidan	187
2. Ağaç Çeşitleri	188
a) Servi	188
b) Şimşad, Ar'ar, Tuba	188
B- Çiçekler	189
1. Umumi Olarak Çiçek	189
2. Çiçek Çeşitleri	189
a)Gül, Gonca, Diken	189
aa) Gül	189
bb) Gonca	190
cc) Diken	191
b) Lale	191
c) Menekşe	192
ç) Sünbül	192
d) Yasemin	193
e) Nergis	194
f) Şeb-bu	194
g) Erguvan	194
VII- MEYVELER	195
A- Genel Olarak Meyve	195
VIII- EŞYA	195-201
A- Süs Eşyası	195
1. Kıymetli Taşlar ve Madenler	195
a) Gevher	195
b) Yakut, La'l	195
c) Zümrüt, Elmas	196
ç) İnci, Sedef	196
d) Altın, Gümüş	197
2. Kokular	197
a) Misk	197
b) Anber	198

3. Diğer Unsurlar	198
a) Sürme	198
b) Tarak	198
c) Gül-mih	198
B-Yiyecekler	199
1. Tatlılar	199
2. Tuz	199
C- İçecekler	199
Ç- Giyim Eşyası	200
1. Came, Libas	200
2. Pirahen	200
3. Tac, Kûlah, Aba	200
D- Kumaşlar	201
E- Ev İçi Eşyası	201
1. Perde, Lihaf, Pister, Balin, Baliş	201
2. Muhtelif Kaplar	201
F- Diğer Eşyalar	201
Sonuç	202-204
Bibliyografya	205-206
Metnin Transkripsiyonu	207-400
Orijinal Metin	401

ÖNSÖZ

Altı yüzyılı aşkın uzun bir süre devam eden Klasik Türk Edebiyatı'nın her devresinde pek çok mükemmel şahsiyet yetişmiş, eserler ortaya konmuştur. Bu şahısların incelenmesi ve eserlerin yeni nesillerin istifadesine aktarılmasının milli bir kültür hizmeti olduğu herkesin malumudur.

Sanatkârları bize en iyi şekilde tanıtan eserleridir . Sanat eserlerinin gerçek değeri ise ancak ilmi incelemeler sonucu ortaya konabilir. Biz bu düşünceden hareketle, bu çalışmada, çalışma konusu olarak Fıtnat Hanım'ın tek eseri olan Divanı'nı seçtik.

Sanatını ağırlıklı olarak XVIII. yüzyılın ikinci yarısında icra etmiş olan Fıtnat Hanım, devrin ilim, sanat ve siyaset çevreleriyle irtibatı olan kültürlü bir aileden gelmektedir. Bu özellikleri onun, içinde bulunduğu dönemi incelikleriyle aktarabilme fırsatı verecek hususlardır.

Yüzyılın sanat, kültür ortamını ve sosyal ve siyasal hayatını Fıtnat Hanım'ın şiirlerinde yansıdığı şekliyle görmek, devrini onun zaviyesinden temaşa etmek, onu ve eserini asrımız insanına aktarabilmek, çalışmamızın esasını oluşturmaktadır.

Konunun bu şekilde tespitinden sonra mümkün olduğunca sağlam metin kurabilmek için yazma eser ihtiva eden kütüphaneleri ve katalogları gözden geçirerek eserin nüshalarını araştırdık. Tesbit ettiğimiz 26 nüsha içerisinde altı nüshayı seçerek incelemeye esas aldık. Ayrıca bir matbu nüshayı da inceleyerek yedi nüshayı karşılaştırmaya tabi tuttuk. İncelenecek nüshaların tesbitinde, şairin hayatta olduğu yıllarla ölümünü takip eden yıllarda yazılan nüshaları esas almayı uygun gördük. Ancak, sözkonusu yıllarda yazılan nüshaların bütün şiirleri ihtiva etmemesi nedeniyle H.1248 / M.1832'de yazılan ve daha hacimli olan İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Nadide Eserler Bölümü T.214/3 numarada kayıtlı nüshayı da ilave ederek hiç bir manzumenin inceleme dışı kalmamasına özen gösterdik. Bu nüshalar yardımıyla metnimizi tesbit ettikten sonra, İstanbul'un çeşitli kütüphanelerinde mevcut diğer nüshaları da tarayarak eksik manzume kalıp, kalmadığını araştırdık. Bunun sonucu olarak incelemeye esas aldığımız nüshalarda bulunmayan bir lugazın tamamı ile bir şarkının bir bendini tesbit ettik ve bunları da metne ilave ederek hangi nüshalardan alındığını dipnotta gösterdik.

Tenkidli metni ortaya koyarken, daha önce bu yolda yapılan metin neşirlerini de inceleyerek nüsha farklarını dipnotta gösterdik.

Tenkidli metnin tespitinden sonra Fıtnat Hanım'ın maddi-manevi dünyasını tanımak amacıyla bir de metin tahlili yapmayı uygun gördük. Tahlil için metni tarayarak fişledikten sonra fişlerimizi tasnife tabi tuttuk. Sonuçta; "Din-tasavvuf", "Cemiyet", "İnsan", "Tabiat ve Eşya" olmak üzere dört ana başlık tespit ettik. Her başlığı da kendi içerisinde alt bölümlere ayırarak eserde incelenmemiş bir konunun kalmamasına azami itina gösterdik. Böylece Fıtnat Hanım'ın Din-Tasavvuf bölümünde bazı inanış ve telakkilerini, Cemiyet bölümünde sosyal çevresi ve çeşitli sınıflara ait insanları ele alış biçimini, İnsan bölümünde sevgilinin aşığa karşı davranışlarını ve rakiple münasebetlerini, Tabiat ve Eşya bölümünde de başta "kozmetik alem" ve "anasır-ı erbaa" olmak üzere birçok unsurlar hakkındaki düşüncelerini göz önüne sermeye çalıştık. Tahlilde yeri geldikçe örnek teşkil edecek misalleri de vermeyi uygun gördük.

Fıtnat Hanım'ın dünyasını tanımak için "Hayatı ve Edebi Şahsiyeti" bahsinde şairin bizzat divanının yanı sıra hakkında yazılan makale ve ansiklopedik bilgilerden faydalanmaya çalıştık.

Sonuç bölümünde, elde ettiğimiz bilgileri özetleyerek, eser ve şair hakkındaki tespit ve düşüncelerimizi belirtmeye çalıştık.

Gerek tez konusunun tesbitinde gerek çalışma esnasında yardımlarını esirgemeyen kıymetli hocam sayın Y. Doç. Dr. Hasan KAVRUK'a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca aynı odayı paylaştığımdan dolayı sıkıntılara katlanan ve her türlü bilgi ve dikkatlerinden faydalandığım hocam Y.Doç.Dr. Sadettin Özçelik'e teşekkür borçluyum.

Halil Çeçen

KISALTMALAR

A	: 1. nüsha, İstanbul Üniversitesi Ktp., T.214/3
B	: 2. nüsha, Süleymaniye Ktp.(Selim Ağa Böl.), 917
C	: 3. nüsha, İstanbul Üniversitesi Ktp. , 556
D	: 4. nüsha, Süleymaniye Ktp.(Atıf Efendi Böl.), 2097
E	: 5. nüsha, İstanbul Üniversitesi Ktp., T. 596
F	: 6. nüsha, İstanbul Üniversitesi Ktp., T. 5497
M	: matbu nüsha, Süleymaniye Ktp, (İzmirli İ.Hakk Böl.), 3415
a.g.e	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
bk.	: bakımınız
böl.	: bölüm
C	: cilt
ct.	: cilt kapağı
Ed.Fak.	: Edebiyat Fakültesi
Ef.	: efendi
F.H.D.	: Fıtnat Hanım Divanı
G	: gazel
İA	: İslam Ansiklopedisi
İst.	: İstanbul
ist. Kd.	: istinsah kaydı
K	: kaside
Kıt.	: kıta
Kit.	: kitaplık
kt.	: kağıt
Ktp.	: kütüphane
Kül. Bak.	: Kültür Bakanlığı
L.	: lugaz
M.A.	: manzum arz-ı hal
Mat.	: matbaa
M.B.	: müseddes bahariyye
Mu.	: mu'amma
Müf.	: müfred

N.	: nazm
N.G.	: nakıs gazel
R.N.	: ruba'î na'ât
S	: sayı
s	: sayfa
st.	: satır
Szb.	: söz başı
Ş	: şarkı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
T.	: tarih
T.G.	: tahmis gazel
T.N.	: tahmis na'ât
Ün.	: üniversite
Yk.	: yaprak

TRANSKRİPSİYONİŞARETLERİ

a,e	: ا	ş	: ص
b	: ب	z, d	: ض
p	: پ	t	: ط
t	: ت	z	: ظ
s	: ش	c	: ع
c	: ج	g	: غ
ç	: چ	f	: ف
h	: ح	k	: ق
h	: خ	k, g	: ك
d	: د	n	: ن
z	: ذ	l	: ل
r	: ر	m	: م
z	: ز	n	: ن
j	: ژ	v	: و
s	: س	h	: ه
ş	: ش	y	: ی
		د	: ء

İMLA HUSUSİYETLERİ

- 1- Transkripsiyonda ön eklerin tamamı ayrı yazıldı.
- 2- Farsça son ekler bitişik yazıldı.
- 3- Birleşik kelimeler (-) işaretiyle ayrılarak verildi.
- 4- Mısra başları ve özel isimlerin ilk harfi büyük yazıldı.
- 5- Uzun ünlüler üzerine (-) işareti konularak belirtildi.

FITNAT HANIM'IN HAYATI VE EDEBİ ŞAHSİYETİ

HAYATI (? - H.1194 / M.1780)

Hicri XII. Miladi XVIII. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış olan Fitnat Hanım'ın doğum tarihi bilinmemektedir. Kaynaklarda, XVIII. asır kadın şairler arasında divanıyla oldukça haklı şöhretle yer almış, zeki ve duygulu bir şairdir.

Fitnat Hanım hakkında bize ilk bilgiyi veren Fatin Tezkiresidir. Tezkirede şu bilgiler geçmektedir :

*"Fitnat Hânım meşâyih-ı ʿizâm-ı mağfiret-ittisâmdan İsmâil Efendi-zâde Esʿad Efendi merhûmun duhter-i saʿd-ahteri ve Şerîf Efendi merhûmun hâher-i âlî-güheri ve südür-ı izâmdan müteveffâ Dervîş Efendi'nin hem-ser-i nezâket-perveri olup eben ʿan ced kendisine mevrûs olan fetânet-i asliye ve tabîʿat-ı şîʿriye icâbı ve iktizâsı üzre ârâyış-ı haclegeh-i ilm ü kemâl ve ol vecihle arz-ı cemâl-i şîʿr-i bî-misâl ederek güzârende-i rûz u leyâl iken 1194 sâli hilâlinde rûh-ı şerîfî ʿazîm-i kurbgâh-ı Cenâb-ı rabb-i Müteʿâl olmuşdur. Mumâileyhânın zâde-i tabʿ-ı nâzikanesi olmak üzere müretteb bir kût'a divân-ı belâğat-ünvânı vardır."*¹

İstanbul'da doğan Fitnat Hanım'ın asıl adı Zübeyde'dir.² Hafız Hüseyin Ayvansarayî, *"Hadikatü'l-Cevamiʿ"* adlı eserinde, ismini Hibetu'llah olarak zikreder.³ Babası, I.Mahmut devri şeyhü'l-islamlarından Ebu İshak-zade Mehmet Esʿad Efendi'dir.⁴

Mehmet Esʿad Efendi, H.1094/M.1684 tarihinde İstanbul'da doğmuştur. Babası ulemadan şeyhü'l-islam Ebu İshak İsmail Efendi, büyük babası Alaiyeli İbrahim Efendi, biraderi, kendisinden altı yaş büyük olan şeyhü'l-islam İshak Efendi'dir. M.Esʿad Efendi, tahsilini babasından ve başka alimlerden alarak tamamladıktan sonra H.1122 / M.1710 tarihinde müderrisler zümresine dahil olarak, babasının şeyhü'l-islamlığı zamanında Selanik mollası, Evkaf müfettişi, fetva emini, Edirne Payesi, Belgrad seferinde ordu kadısı olarak hizmet gördü. H.1157 / M.1744'de Rumeli Kazaskeri olup,

¹ Fatin Davud, *Hatimetü'l-Eş'ar*, İstanbul 1271, s. 330

² Mehmed Zihni Efendi, *Meşahirü'n-Nisa* C.1, İstanbul 1294, s.140 ; Mu'allim Naci, *Esami*, İst.1308, s.249; Şemseddin Sami, *Kamusu'l-A'lam*, C.5, İst.s.3416 ; E.J.V.Gibb, *A History of Ottoman Poetry*, C.4, London 1905, s.151

³ H.Hüseyin Ayvansarayî, *Hadikatü'l-Cevamiʿ*, C.1, s.23 (Laleli Cami'i bahsi)

⁴ *Hatimetü'l-Eş'ar* ve *Meşahirü'n-Nisa*'da İsmail-zade olarak zikredilmektedir.

bir sene sonra azlolundu. H.1159 / M.1746'da ikinci defa bu makama getirildi. H.1160 / M.1747'de mezkur görevden ayrıldı ve nihayet H.24 Receb 1161 / M.11 Nisan 1749 günü şeyhü'l-islam oldu. İlim ve faziletine rağmen kıymeti takdir edilemeyen Es'ad Efendi'nin riya ve dalkavukluğa tenezzül etmemesi, hayatını sürgün edildiği yerlerde geçirmesine sebep oldu.

Mehmed Es'ad Efendi, H.27 Şaban 1162 / M.Ağustos 1749'da azledilip Gelibolu'ya nefyedildi. H.1165 / M.1752'de serbest bırakıldı. Daha sonra İstanbul'a dönerek İncirköyü'nde oturmasına izin verildi. H.10 Şevval 1166 / M.10 Ağustos 1753'te vefat edip Sultan Selim civarında, pederinin yaptırdığı İsmail Ağa Cami'i'nin mezarlığına, defnolundu.⁵

Şeyhü'l-islam Es'ad Efendi'nin yüksek kabiliyetini gösteren kıymetli eserleri vardır. Bilhassa "Lehçetü'l-Lugat" adlı eseri ile şöhret kazanmıştır. Bu eser Türkçe'den Farsça'ya ve Arapça'ya mühim bir lugattır. 17. ve 18. asırlarda yetişen musiki-şinaslara ait "Atrabü'l Asar fi Tezkireti Urefai'l-Edvar" adlı bir tezkire yazmıştır. Genç yaşında nazmettiği "Bülbül-name", Yasin Suresi, Ayet-i Nasr ve Ayetü'l Kürsi Tefsiri, Zemahşeri'nin "Atvaku'z-Zeheb" ine nazire, "Hemziyye" ve "Lamiyye" adlı Arapça iki kıta kasidesi vardır. Arapça'ya da vakıf olan Es'ad Efendi, "Bür'e", "Dimyatiye" ve "Mudariye" gibi Arapça kasideleri tahmis etmiştir. Ayrıca, çiçekçilik sanatına dair "Gülzar-ı İbrahim" adlı bir eseri daha vardır.⁶

Klasik şiir terbiyesini bilen Es'ad Efendi, musikiye de büyük ilgi duyuyordu. Bu ilginin en güzel kanıtı musikişinaslarla ilgili tezkire yazmış olmasıdır. O, İlim, şiir ve musikiye meraklı olduğundan evi alim, şair ve musikişinasların bir toplantı yeri idi.

Divan sahibi olan Es'ad Efendi; Naili, Asım, Nazım, İshak, Nahid, Salim ve Nedim gibi şairlere nazireler yazmıştır. O, aynı zamanda dini ilimlerde, edebiyatta ve musikide ihtisas sahibi bir zattır.⁷

Fıtnat'ın büyük babası Ebu İshak İsmail Naim Efendi de şeyhü'l-islam ve aynı zamanda şairdir. İstanbul'da doğan İsmail Efendi, tahsilini tamamladıktan sonra müderris, Bursa ve Mekke mollası, İstanbul kadısı, Anadolu payesi ve Anadolu kazaskeri oldu. Daha sonra Rumeli kazaskeri olan İsmail Efendi bir sene sonra H.1126 / M.1714'te azledildi, H.1127 / M.1715 yılında ise şeyhü'l-islam oldu. H.1130 /

⁵ *İlmiye Salnamesi* 1334 (M.1915-1916), s 336

⁶ Bk. Bursalı Mehmet Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, C.1, Meral Yayınları, İstanbul 1972, s.310

⁷ Es'ad Efendi için bk. Salim, Safayi, Ramiz , Fatim tezkireleri, Sicill-i Osmani, Kamusu'l-a'lam, Osmanlı Müellifleri, İslam Ansiklopedisi, Türk Şairleri, Devhatü'l- Meşayih, Ravzatü'l-Meşayih, E.J.W.Gibb, A History of Ottoman Poetry

M.1718'de bu görevinden de azlolunarak Sinop'a nefyedildi. H.Zilkade 1137 / M.Ağustos1725'te vefat etti ve Çarşamba civarında yaptırdığı cami mezarlığına defnedildi.⁸

Fıtnat'ın amcaları olan İshak ve Mesud Efendiler hem şeyhü'l-islam hem de müderris, Şeyh Said ve Lutfullah Efendiler ise kazaskerdiler. Bilhassa büyük amcası İshak Efendi, zamanının en değerli şahsiyetlerindendir. O, aynı zamanda, Türkçe, Farsça ve Arapça şiirler yazan, divan sahibi bir şairdir.⁹

Fıtnat Hanım'ın kardeşi Şerif Efendi de şeyhü'l-islamdır. Babası, dedesi ve amcası gibi şair ve alim olan Şerif Efendi'nin Fusûlu'l-ara fi Şani'l-Müluki ve'l-Vüzera adlı mensur bir eseri, Letaifü'l-Kemal adlı bir şiir antolojisi ve mürettep divanı vardır. Fıtnat Hanım, H.1192 / M.1778' de şeyhü'l-islam olan kardeşinin makama gelmesi münasebetiyle bir müstezad tarih yazarak onu çeşitli yönleriyle övmüştür.¹⁰ Dört sene şeyhü'l-islamlık yaptıktan sonra azledilen Şerif Efendi H.1203 / M.1789'da tekrar bu makama getirilmiştir. Ancak bir sene sonra azledilmiş ve aynı sene vefat etmiştir.

Meşahirü'n-Nisa müellifi Mehmed Zihni, Cevdet Paşa tarihine dayanarak, Şerif Efendi'nin şeyhü'l-islam olduktan sonra Fıtnat Hanım'ın konağına yerleştiğini şu sözlerle zikreder:

“ Birāderi Muhammed Şerif Efendi tārīh-i mezkūrda, ki sultān Abdülhamīd-i evvel hazretlerinin devridir. Şeyhü'l-islām olduğu sırada kendi konağının himmetsizliği cihetiyle Fıtnat Hanım'ın konağına nakl-i hāne etmiş olduğu Cevdet Pāşā hazretlerinin tārīhinde mestūrdur.”¹¹

Mehmed Zihni Efendi, Şerif Efendi'nin ilminden bahsederken de, Türkçe ve Farsça şiir söyleyebilecek kadar bu dilleri bilen, çok kabiliyetli bir insan olduğunu zikreder.

Fatin Davud, "Hatimetü'l-Eş'ar" adlı tezkiresinde, Şerif Efendi ile ilgili şu bilgileri vermektedir:

“Mehmed Şerif Efendi meşāyih-i izāmdan İsmāil Efendi-zāde sālifü't-tercūme Mehmed Es'ad Efendi merhūmun şulbünden 1136 tārīhinde şeref-bahş-ı gehvāre-i vücūd olup 1151 tārīhinde tarīk-i tedrise dāhil ve devr-i medāris-i mu'tāda eyleyerek

⁸ Melike Öner, *Fıtnat Hanım'ın Hayatı ve Edebi Şahsiyeti*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkoloji Zümresi, Basılmamış Lisans Tezi, İstanbul, 1945, s.2

⁹ Melike Öner, a.g.e. s.2

¹⁰ F.H.D.(T.47)

¹¹ Mehmed Zihni, *Meşahirü'n-Nisa*, C.1, İstanbul 1204, s.141

1167 tārīhinde Diyārbekir mevleviyetine vusūl ile 1173'te Bursa mevleviyetine nāil olduktan sonra 1180 senesi şehr-i recebinde İstanbul kādılığı mesned-i refī'ine 1185 senesi şehr-i Rabi'u'l-āhiresinde Anadolu sadāret-i celīlesine, 1189 senesi şehr-i Cemādiye'l-ulasında evvel olmak üzere Rumeli sadāret-i behiyesine, 1192 senesi hilālinde sānī i'tibāriyle sadāret-i mezkūreye revnakda ilm ü kemāl ve yirmi gün mürūrında cāh-ı vālā-yı fetvāya şeref-riz-i ikbāl buyurulup dört sene müddet-i icrā-yı ahkām-ı şer'i bī-misāl eyledükden sonra infisālleri vukū'uyla sāhil-hāne ve sa'ādet-hānelerinde ikāmet-sāz-ı istirāhat oldukları hālde 1203 senesi şehr-i Zi'l-Ka'desinde sāniyen makām-ı vālā-yı meşihate ku'ūd ve iki māh tamamında bi'l-istifā tārik-i cāh-ı fetvā olup 1204 senesi şehr-i Ramazān-ı mağfiret-şānının dokuzuncı günü rūh-i şerīfleri evc-i a'lā-yı 'illiyine sü'ūd eylemişdür müşārün ileyh ilm ü fazlī zāhir bir şāir-i māhir olup Fusūlü'l-ārā fi-Şāni'l- Mülūki ve'l-Vüzerā isminde bir risāleleri ve müntahabāt-ı eṣ'āra dāir Latāifü'l-Kemāl isminde bir mecmu'a-i rengin makāleleri olduğundan başka müretteb bir kit'a dīvān-ı belāğat-'ünvānları dahı vardır." ¹²

Fındıklılı İsmet Efendi de Şerif Efendi hakkında, "Fitnat Hanım'ın kardeşidir" diye kısaca bilgi verir.¹³

Şerif Efendi'nin oğlu Ataullah Efendi de babası ve dedesi gibi şeyhü'l-islam olmuştur. Divan ve münşeât sahibi olan Ataullah Efendi, aynı zamanda Fitnat Hanım Divanı'nın İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T. 2846 numarada kayıtlı bulunan nüshasını istinsah etmiştir.

H.1173 / 1760'te doğan Ataullah Efendi, H.1185 / M.1771'de müderris, H.1196 / M.1782'de Kudüs mollası H.1204 / M.1789'da Edirne payesi, H.1205 / M.1790'da Mekke kadısı, H.1208 / M.1793'de İstanbul payesi ile nakibü'l-eşraf, H.1221 / M.1806'da şeyhü'l-islam oldu. H.1222 / M.1807'de azledildi. Nihayet H.1226 / M.1811 'de de vefat etti. ¹⁴

Süreyya Bey Sicill-i Osmanî'de şeyhü'l-islam Esad Efendi'den; "Mirza-zade Mehmed Efendi'nin damadı" diye bahseder. Ancak, Esad Efendi'nin evlendiği Mirza-zade'nin kızının, Fitnat'ın annesi olup olmadığı konusunda kaynaklarda her hangi bir kayda rastlamadık. Mirzazade'nin kızı Fitnat'ın annesi olmasa bile, babasının, aynı ailenin damadı olması nedeniyle bu aile ile arasındaki akrabalık bağı açıktır. Esad Efendi'nin kayınpederi olan Mirza-zade Mehmed Efendi şeyhü'l-islam olduğuna göre,

¹² Fatin Davud, *Hatimetü'l-Eṣ'ar*, İstanbul 1271, s.214

¹³ Fındıklılı İsmet Efendi, *Tekmiletü's-Şakaik fî Ehli'l-Hakaik*, İst.1989, s.215 (Neşr: Abdülkadir Özcan)

¹⁴ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmani*, İstanbul 1331

Fıtnat'ın yine bir şeyhü'l-islam ve aynı derecede alim ve şair olan bir aile ile çok yakından ilişki içinde olduğunu anlıyoruz. Hatta Fıtnat Hanım bu zatın farklı makamlara gelmesi münasebetiyle çeşitli tarih manzumeleri yazmıştır.¹⁵

Mirza-zade Efendi'nin de babası ulemadan bir zattır. Kayınpederi Şeyhü'l-islam Feyzullah Efendidir. Mirzazade'nin çocukları Ahmed Neyli ve Zaid Efendiler de muhtelif kadılıklarda bulunmuş, alim, fazıl ve şairlerdir.¹⁶

Kısacası Fıtnat Hanım, bir çok şeyhü'l-islam, alim ve şair yetiştirmiş böyle bir aileye mensuptur. Yetiştigi aile çevresinde Fıtnat'ın, anne ve baba tarafından ilim ve irfan sahibi, san'atta kabiliyetli, asil bir aileye bağlı olduğu açıktır. Kabiliyetinin ortaya çıkması bakımından son derece önemli olan bu durum, Fıtnat'ın tahsil ve terbiyesinde de çok etkili olmuştur.

Fıtnat'ın kocası, Rumeli kazaskeri ve nakibü'l-eşraf Derviş Mehmed Efendi'dir.¹⁷ Fıtnat, çok zeki, zarif ve aydın bir kadın olmasına rağmen; kocası, büyük mevkilerde bulunmakla beraber şiir ve musikiden, sanattan hiç anlamayan bir kişiliğe sahipti. Bu nedenle tamamen ayrı ruhda yaratılmış bu iki insanın birbirlerini mesut edebileceklerini de düşünmemiz mümkün değildir. Fıtnat'ın bedbahtlığını bazı şiirlerinde hissedebiliyoruz. O, bedbahtlığını ve layık olduğu şekilde aile hayatını yaşayamadığını, yuvasının perişanlığını; ziyaretine gelen, ıztıraplarına iştirak edip lutuf ve ihsanda bulunarak kendisini memnun eden padişah III. Osman'a yazdığı "manzum arz-ı hal" inde büyük bir ustalıkla şöyle dile getirmektedir:

*"Kıl kerem eyle 'arz-ı hâlümü gûş
Eyle efgândan beni hāmûş*

*Her murâda irişdire seni Hâk
Lutf idüp 'arz-ı hâlüm eyleme şak*

*Mülk-i mevrûsem oldu hâkister
Kalmadı ne lihâf u ne pister*

¹⁵ (Bk.F.H.D. T.26)

¹⁶ Ahmed Neyli Efendi, İstanbul kadısı Mirza-zade Mehmed Efendi'nin oğludur. İzmir, Mısır, Mekke kadılıklarında bulunmuştur. H.1151 / M.1738'de vefat etti. Bir kıta, Divan-ı Belagat'ı ve 60 adet hayratı vardır. (Bk. Melike Öner, a.g.e. s.3)

¹⁷ Seyyid Derviş Mehmed Efendi Feyzullah-zadelerden Ataullah Efendi'nin mahdumu olup Ebu İshak-zade Es'ad Efendi'nin damadı idi. Müderris, H.1186 / M.1772'de Edirne mollası, Mekke payesi, H.1199 / M.1784'te nakibü'l-eşraf, aynı sene İstanbul kadısı, H.1200 / M. 1785'te azl, H.1202 / M. 1787'de tekrar nakib ve sadr-ı Rum oluyor. H.1204 / M.1789'da vefat ediyor. Üsküdar'da medfundur. Zevcesi şaire ve edibe ve ilmen kendisine faika Fıtnat Hanım'dır. (Bk. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, C.2, İstanbul, 1331, s.334)

*Meskenüm oldu diyü virane
Bümveş başlamışken efgāna*

*Didiler devlet ile şāh-ı cihān
Oldı bir lahza hāneñe mihmān*

*Komaz elbette ol seni mahzûn
Lutf u ihsānile ider memnûn*

*Eyle ey şehriyār-ı rahm-āyîn
Âb-ı cûduñla âteşüm teskîn*

(M.A.11-18)

Manzumenin sonunda ise:

*"Dergehüñden budur seniñ matlab
Düşmen-i devletin anuñ yâ rab*

*Âteş-i kahr ile kebâb eyle
Hânümânüm gibi harâb eyle"*

(M.A.27-28)

Ancak Fıtnat'ın Derviş Efendi'den ayrılıp ayrılmadığını ve çocuklarının olup olmadığını bilmiyoruz.

Zamanın alim ve sanatkarlarını evinde toplayan Es'ad Efendi, ilim, şiir ve musikiye meraklı idi. Fıtnat Zübeyde, babasının zamanında itinalı bir terbiye gördü. Büyük alimlerden ders okudu ve yaratılışındaki kabiliyeti, kuvvetli şahsiyetlerden aldığı derslerle besledi. Aile çevresinden aldığı terbiye ile sosyal çevreden aldıklarını birleştiren Fıtnat Hanım, az zamanda şiir ve edebiyata olan meyil ve kabiliyetini geliştirip göstermeye muvaffak oldu. Yazdığı ilk şiirlerini babasına ve hocalarına göstererek takdirlerini kazandı.¹⁸

Arapça ve Farsçayı öğrendikten sonra, şiir tekniğini de çok iyi kavrayan Fıtnat'ın, yalnız ailesinin yazdığı divanları okuması bile kendisinde bu kabiliyetin doğması için yeterli bir sebeptir. Ayrıca, İbrahim Paşa ve Ragıp Paşa gibi ilim ve sanatın tekamülüne hizmet eden devlet adamlarıyla tanışmış olması ve o dönemde Nedim, Nabi gibi büyük şairleri taklid edenlerin çokluğu, Fıtnat Hanım'ın şair olmasını etkileyen önemli nedenlerdir.

¹⁸ Bk. İsmail Hikmet Ertaylan, Koca Ragıp Paşa ve Fıtnat, İstanbul 1983, s.26

Fıtnat Hanım, yüksek bir aileye mensub olması dolayısıyla, şiirlerini okuyup nazireler yazdığı kişilerle doğrudan doğruya sohbet etmek, onlardan faydalanmak fırsatını bulabiliyordu.¹⁹ Ayrıca babasının, şiirin yanı sıra musiki ile ilgilenmesi, musiki-şinasları davet ederek müzikli toplantılar düzenlemesi, Fıtnat için bir sanat ortamının oluşmasına zemin hazırlıyordu.

FITNAT HANIM'IN SARAYLA MÜNASEBETİ

Fıtnat, babasının I. Mahmut zamanında saraya intisabı, sarayla sıkı irtibatının sağlanmasına vesile olmuştur. Şiirleri ve nükteli söyleyişleri ile aydınlar meclisinde anılan Fıtnat, sadrazam aileleriyle dahi teklifsizce görüşebiliyor ve aynı zamanda hürmet görüyordu. Şeyhü'l-islam ailesinden olması, saray erkanı ile olan münasebetini artırıyor. "zıll-i hak, padişah-ı ruy-ı zemin" gibi sözlerle tavsif ettiği padişah -yukarıda zikrettiğimiz arzuhalinden de anlaşılacağı gibi- bizzat onun saadeti ve ıztırabıyla ilgileniyordu. Padişahın, evini ziyaret ederek kendisine iltifatta bulunması, Fıtnat'ın saray tarafından ne kadar saygı ve sevgi gördüğünü gösteren en büyük delildir.

Aralarındaki mülatafa ve müşa'arelerinden, zamanın sadrazamı Koca Ragıp Paşa²⁰ ile Fıtnat Hanım'ın çok samimi olduklarını anlıyoruz. Ragıp Paşa sadrazam olduğunda Fıtnat :

"Revnağ-ı şadr-ı celîl oldı Muhammed Pâşâ" (T.11.12)

mısraıyla tarih düşürerek sadrazamı alkışlamıştır.

Fıtnat Hanım, irticalen şiir söyleme yeteneğine sahip olması ve zarafeti dolayısıyla, devrin sadrazamı ve zarif şairi Koca Ragıp Paşa ile karşılıklı nükteler yapmış. Fıtnat'ın yaşadığı dönemde ve kendisinden sonraki şöhretini temin eden, şiirlerinden ziyade, zarif nükte ve mülatafalarıdır. Çok zeki, aynı zamanda nükteci ve hazırcı cevap olduğu hakkında birçok fıkralar anlatılır. Sevilen ve beğenilen bu latifeler meclislerde tekrar edilerek dinlenmiş ve ağızdan ağıza dolaşan bu hikayeler zamanımıza kadar gelmiştir. Fakat ne yazık ki bazı Bektaşî fıkraları da bunlara karışmış ve Fıtnat Hanım'a mal edilmiştir.

¹⁹ Fıtnat Hanım mestur olduğu halde fuzela, üdeba, ulema ve şuara ile görüşür, musahebet eylerdi. (Fatma Aliye, Musavver Malumat Mecmuası, 6 Temmuz 1316. S.245, s.95)

²⁰ Ragıp Mehmed Paşa için bk. sadrazamlar

Ragıp Paşa ile arasındaki müşa'arelerde, Paşa'nın gayet nüktedan nedimi Haşmet²¹ de bazen aralarına girer, nüktedanlıklarda bulunurdu. Şair ve nüktedan olan Haşmet'i susturacak, nüktelerine cevap verecek kimseler kolay bulunmadığı halde, Fıtnat onu çok defa sustururdu. Ragıp Paşa bile Fıtnat'a cevap yetiştiremediği durumlarda Haşmet'i ileri sürermiş.

O dönemde, ilim ve edebiyata rağbet edilmesi, şair ve ediplere gösterilen hürmetten dolayı halk, aralarındaki bu mülatafa ve müşa'areyi şairlik zarafeti olarak kabul edip hoş karşılamış ve su-i zanda bulunmamıştır. Fatma Aliye konu ile ilgili olarak şu görüşe yer vermektedir :

*"O zamanın ʿilm ü edebe olan rağbeti ve üdeba vü şuʿaraya olan hürmeti düşünmeli ki Fıtnat Hanım ile Ragıp Paşa arasında o derece serbest müşaʿare ve Haşmet ile o kadar mülatafa olduğu halde bunlar hakkında asla su-i zanda bulunulmamış ve bu gibi şeyler hakikat-i vech ile zarafet-i şuʿara olarak kabul olunmuştur. Seyir mahallerindeki Ragıp Paşa ile Haşmet'in Fıtnat Hanım'a itale-i lisan suretinde olan elfaz-ı zarifaneleri birer nümune-i şiʿr ü edeb olarak kabul olunup, mahafil-i kibar ve ricalda makam-ı medh ve sitayişte yad ve tekrar olunur imiş."*²²

Nihal Atsız, Çınaraltı Mecmuası'nda onlar için şöyle der : "Halk bu üç şairi o kadar benimsemiştir ki, bazı rivayetlerde Fıtnat Hanım, Koca Ragıp Paşa'nın zevcesi olarak gösterilmektedir."²³

Bu şairler arasında geçen hikayelerin bir kısmına letaif mecmualarında rastlanılmaktadır. Fakat bazıları bir mecmuada yahut mecliste serbestçe anlatılamayacak kadar müstehcendir.²⁴ Son derece ince ve zarif bir kadın olan Fıtnat'ın, ağıza alınamayacak kadar kaba şaka yapacağına ihtimal veremeyiz. Bu nedenle Fıtnat'a atfedilen bu tip hikayelerin sonradan uydurulmuş olduklarını söyleyebiliriz. Fıtnat'a ait olduğunu kuvvetle tahmin ettiğimiz latifelerden ikisini aşağıya alıyoruz:

²¹ Kazasker Abbas Efendi'nin oğlu olan Haşmet, müderrisliklerde bulunmuştur. Latifeciliği hiciv derecesine vardığından H.1176 / M.1762 de Bursa'ya sürüldü, daha sonra Rodos'a gönderildi. H. 1183 / M.1769 da orada ölecek, meşhur Murat Reis'in türbesi yanına defnedildi. {Bk. Fatin Davud, *Hatimetü'l-Eş'ar*, İstanbul 1271, s.21 ; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, C.II., İstanbul, 1331, s.293 ; E.J.W.Gibb, *A History of Ottoman Poetry*, C.4, London 1905, s.47

²² Fatma Aliye, Namdaran-ı Zenan-ı İslamiyan, *Malumat Mecmuası*, S.245, İstanbul, 6 Temmuz 1316, s.95

²³ Nihal Atsız, Koca Ragıp Paşa, Haşmet ve Fıtnat Hanım, *Çınaraltı Mec.C.1*, S.3, 22 Ağu.1941, s.5

²⁴ Bk. E.J.V.Gibb, *A History of Ottoman Poetry*, C.4, London 1905, s.152

1- Fıtnat Hanım, kurban bayramı için kurbanlık bir koyun alacakmış. Koyunları seyrederken tesadüfen orada bulunan Ragıp Paşa : "Arzu ederseniz kurbanınız ben olayım" demiş, veya biri vasıtasıyla dedirmiş.²⁵ Fıtnat Hanım da : " Teşekkür ederim. Bu yıl boynuzlu almıyacağım." diye cevap vermiş.

2- Kapalı çarşıdan Fıtnat Hanım'la hizmetçisi gidiyor, arkalarından da Koca Ragıp Paşa ile uşağı, veya Haşmet, geliyormuş. Kocakarı soğuğu (berde'l-acuz) zamanı olduğu için hava pek soğukmuş. Ragıp Paşa, Fıtnat Hanım'a laf atmak için : "Bu kocakarı da ortalığı dondurdu" demiş. Fıtnat Hanım arkasına dönmüş. Kocakarı fırtınasından sonra gelen öküz fırtınası (Sitte-i sevr) na telmihen : "Arkasından da öküz geliyor" demiş.²⁶

Fıtnat Hanım'ın, H.1194 / M.1780 senesinde İstanbul'da vefat ettiği kaynaklarda geçmektedir. Fıtnat Hanım'ın bu tarihte öldüğünü kaydeden en eski kaynak Fatin Tezkiresi'dir.²⁷ Fıtnat'ın son yazdığı şiirlerin aynı tarihi taşıması bu düşünceyi güçlendirmektedir.²⁸

Fıtnat'ın mezarının nerede olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Bu konuda çeşitli rivayetler vardır.

Bir rivayete göre büyük babasının yaptırdığı Çarşamba'daki İsmail Efendi Cami'i'nin mezarlığında defnedilmiştir. Ancak bu görüşü teyid edecek, hiç bir delil yoktur. Melike Öner, lisans tezinde konu ile ilgili olarak şu bilgileri vermektedir:

Fıtnat'ın bütün ailesi, büyük babası İsmail Efendi, babası Es'ad Efendi, amcası İshak ve biraderi Mehmet Şerif Efendiler, yine akraba-ı ta'allukatından Lutfullah Efendi, Molla-zade İsmail Efendi, Lutfullah Efendi-zade Sait, Molla-zade Ahmed Ataullah Efendilerle, ailesinden bazı hanımlar orada gömülü oldukları halde Zübeyde Fıtnat'a ait bir nişane göremedim. Üzerini okumaya imkan bulamadığım yıkılıp toprağa gömülmüş bazı mezar taşlarıyla bir de Zübeyde Fıtnat isminde birine ait olan bir kitabe gördüm, üzerinde ;

*"Sülâle-i şeref-ārâ-yı âl-i feyzden âh
Felek bu gonce-i nev-res nihâli kıldı hebâ*

²⁵ Bu şahsın Haşmet olduğu yolunda rivayetler vardır.

²⁶ Nihal Atsız, a.g.e., s.6

²⁷ Fatin Davud, *Hatimetü'l-Eş'ar* İstanbul 1271, s. 330

²⁸ bk. FHD, (T. 45-48)

*Dirigā seyyide Fıtnat Zübeyde Hânım kim
Kemāle ermeden vücūdını etti ifnâ"*

sözleri yazılı olan bir mezar taşı sahiplerinin hicri 1223'te vefat ettiğini bildiriyordu. Genç yaşta ölen birine ait olduğunu da kaydettiğine göre bu bir başka Fıtnat olmalıdır."²⁸

Öner, Fıtnat'ın mezarını bizzat aradığını ve sözkonusu yerde böyle bir mezara rastlamadığını belirtir.

Fıtnat'ın kabri konusunda, Bursalı M.Tahir Efendi ise "Osmanlı Müellifleri " adlı eserinde şöyle der :

"Kitabiyyat ve Teracüme-i Ahval mütehasısı İsmet Efendi merhumdan naklen; Hz. Halid (R.A) türbe-i şerifesi arkasındaki sırtta olduğu menkuldur. Eyyublu ekser zevatın da sima'an nakillerine göre Feshane'ye giden caddenin sağındaki el-yevm harab bir türbede bulunduğu mervidir.

Bir ihtimale göre de ailesi kabristanı demek olan Çarşanbadaki İsmail Ağa Cami'-i Şerifi kabristanında olduğu mühtemelse de edilen taharriyatda seng-i mezarına delalet edecek bir eser görülememiştir. Abdullah Eyyubî'nin Eyyub Sultan ve civarına mahsus olan Mecmu'a-i Vefiyatında Şeyhü'l-İslam Murtaza Efendi bahsında; "Türbe-i şerife hariminde canib-i yesardaki divara muttasıl medfundur. Şu'aradan Derviş Efendi zevcesi Fıtnat Hanım dahi civarlarında medfundur." ibaresi mündericidir..."²⁹

Melike Öner de sözkonusu mezuniyet tezinde bu görüşe yer vererek, Eyüp türbedarlığından emekli eski evkaf memurlarından Rüştü Üstek'in evine gittiğini ve XVIII. yüzyılın sonunda yaşamış olan Eyüp türbedarı Abdullah bin Salih bin İsmail adındaki bir zatın kendi el yazısıyla yazdığı "Türbe-i Hazret-i Halid'in Adab-ı Ziyareti ve Civarında Medfun Olan Meşahir" adlı kitabı gördüğünü ve kitapta da aynı görüşe yer verilerek Fıtnat'ın türbesinin Eyüp civarında olduğunu söyler. Ayrıca kendisiyle görüştüğünü söylediği Rüştü Efendi'nin de aynı görüşü paylaştığını zikreder. Hatta, Rüştü Efendi görüşme esnasında, mezarı çok aradığı halde, tarif edilen yerde bulamadığını, fakat Fıtnat'ın muhakkak orada gömülü olup mezar taşının mezarlıklar tarafından başka kabirlerin üzerinde kullanılarak ortadan kaldırılmış olabileceğini belirtir.³⁰

²⁹ Melike Öner, *Fıtnat Hanım'ın Hayatı ve Edebi Şahsiyeti*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkoloji Zümresi, Basılmamış Lisans Tezi, İstanbul, 1945, s.8

³⁰ Bursalı Mehmed Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, C.2, İstanbul, 1333, s.368

DİVANI

Fıtnat Hanım'ın tek eseri, mürettep divanıdır. Divanın İstanbul kütüphanelerinde bir çok yazma ve matbu nüshaları mevcuttur.³¹

Divanının, ölümünden evvel ve ölümünü takip eden yıllarda yazılan nüshaları çok eksiktir. Buna karşılık ölümünden yaklaşık onbeş yirmi sene sonra yazılan nüshalardan, özellikle beş altı tanesi tam değilse de hacim olarak en iyi durumdaki nüshalardır.³²

Fıtnat Divanı'nda toplam 6 na't (beşi rubai, biri tahmis), 4 kaside, 48 tarih, 1 manzum arzuhal, 59 gazel, 10 nakıs gazel, 1 tahmis, 1 müseddes, 2 kıt'a, 1 rubai, 10 nazm, 25 müfred, 4 lugaz, 36 muamma, 4 şarkı vardır.

EDEBİ ŞAHSİYETİ

Büyük bir şair olmamakla beraber Fıtnat Hanım'ın şiirlerindeki Türkçesi, ahenkli ve duygulu söyleyişleri dikkat çekicidir. Fıtnat Hanım, klasik edebiyatın bütün özelliklerini taşıyan divanında en çok gazellerinde başarılı olmuştur. O'nun edebi şahsiyetini ve üslubunu daha çok gazellerinde bulabiliyoruz. Gazellerinde iki unsur kuvvetle göze çarpar.

1. Hikmet

2. Aşk³³

Fıtnat Hanım gazellerinde, Ragıp Paşa ve Nabi'yi taklit ederken hakimane, Şeyhü'l-islam Yahya'yı taklit ederken nükte-perdaz, Nedim'i taklit ederken şuh ve aşıkane. Fıtnat'ın, hikemi tarzın önde gelen şairi olarak bilinen Koca Ragıp Paşa'yı taklit etmesi, hakimane şiire ne kadar meyilli olduğunu gösterir.

"Tevekkül bâdbânın kıl güşâde fülk-i ihlâsa

Eser bahr-i emelde bir muvâfık rûzgâr elbet" (G.5.3)

³¹ Yazma nüshaları, Giriş bölümünün sonunda "Divanın Yazma Nüshaları" başlığı altında gösterilmiştir.

³² İstanbul Üniversitesi T.214/3 (A) ; T.1777 ; T.5553; Süleymaniye Ktp.(Atıf Ef.); 2097 (D); (Y.Tevfik) 302/3; (Zühdü Bey); 130/1'de kayıtlı nüshalar en hacimli nüshalar arasındadır.

³³ "Akilsaen eyle vaktüni zikr-i Hudaya sarf

Enfasuñı Cabes yere itme hevaya sarf"

matla'ı ile başlayan gazelde olduğu gibi tasavvufi mahiyetteki şiirlerine de rastlamak mümkündür.

Fıtnat Hanım, sıkça görüştüğü Ragıp Paşa'nın bir çok gazeline nazire yazmıştır. Aşağıdaki "kendin gösterür" redifli gazeli, Ragıp Paşa'nın;

"Piç ü tâb-ı sîneden efkâr kendin gösterür
Cevher-i âyineden jengâr kendin gösterür"

matlı gazeline nazire olarak söylenmiştir:

"Her gönülde tâb-ı rûy-ı yâr kendin gösterür
Kanda varsan mihr-i pür-envâr kendin gösterür (G.9.1)

Ancak Ragıp Paşa'nın şiirinin ağırbaşlı ve hakimane olmasına karşılık, Fıtnat Hanım'ınki daha çok aşıkane'dir.

Fıtnat Hanım, şiirlerinde bazen tabiatı da tasvir etmiştir. Bilhassa bahariyye ve müseddesindeki tasvirler takdir edilecek özelliktedir. Bahariyyenin nesib kısmındaki şu tasvirler dikkat çekicidir:

"Dem-i nev-rûz irişdi gülşene faşl-ı bahâr oldu
Yine âşâr-ı feyz-i kudret-i Hâk âşikâr oldu

İdüp neşr-i nemâ ezhâr-ı gülzâra nesîm-i feyz
Açıldı gonceler şevk ile cevler bi-çarâr oldu

Bahâr itdi çemende gûyiyâ bir bezm-i Cem tertîb
Yine zerrîn kadeh destinde cām-ı zer nigâr oldu

....."

(K.I.1-4)

şeklinde başlayan bahariyesinde;

"Göz açdı h^vâbdan nergis şarıldı yâsemen serve
Uyandı baht-ı âşık mevsim-i zevk-i kenâr oldu"

girizgahından sonra kasideyi tegazzülle süsler ve memduhunu, Nef'i seviyesinde değilse de, orta halli bir şair derecesinde, mübalağalı bir şekilde över.

"Çeşm zâlim gamze kâtil zülf ü haţ bilmez emân
Kim diyâr-ı hüsniniñ sükkânı kâfirdür bütün" (G.47.2)

beytinde Nedim'in;

"Hāl kāfir zūlf kāfir çeşm kāfir el-amân
Ser-te-ser iklim-i hüsnüñ kāfiristân oldu hep"

beytini taklit etmiştir.

Fıtnat Hanım, gazellerinin çoğunda; Nedim, Nabi,³⁴ Ragıp Paşa, Haşmet, Şeyhü'l-islam Yahya, Sünbülzade Vehbi, Çelebizade Asım³⁵ gibi şahsiyetlerin etkisinde kalmış ve onlara nazireler yazmıştır.

Gülşeni vaşf eylemekden rûy-ı hûbândur ğarâz
Sünbülü yâd itmeden ğisû-yı cânândur ğarâz (G.29.1)

matlaı ile başlayan gazeli, Sünbülzade Vehbi'nin;

Hilḳat-i insāndan tahsîl-i ʿrfāndur ğarâz
Şanma ekl ü şürb ile terfih-i hayvāndur ğarâz

matlalı nazeli ile benzerlik göstermektedir. Ancak, çağdaş olan bu iki şairden hangisinin hangisinden etkilendiğini kesin olarak söylememiz mümkün değildir.

Fıtnat Hanım idiyve ve sıhriyyeler de yazmıştır. Padişahların culusuna, şehzadelerin doğumuna, paşaların sadaretine, şeyhü'l-islamların fetva makamına getirilmelerine, çeşmelere, imarethanelere, camilere,³⁶ sahilhanelere... tarihler yazdığı gibi bir çok muammalar da yazmıştır.

Ali Canip, onun için şöyle der:

"Fıtnat Hanım, kamet-i bala ile ʿarʿar u şimşad'ı, kakül ile sünbül'i, turra-i ham-be-ham ile mar't, ser-çeşme-i Ab-ı hayat't, laʿl-i yâr ile mey-i ser-şar't.. zūlf ile zencir'i, gamze-i fettan ile şemşir-i bürran't, harf sığmayan dehan-ı teng ile lü'lü'-i lala'yl... bir çok değerli şairler gibi karşılaştırabilir."

³⁴ Şairin kendi el yazısı olduğunu tahmin ettiğimiz, İstanbul Üniversitesi Ktp. T.2926 numarada kayıtlı nüshada;

"Kenar-ı hatdan ol afet ruh-ı pür-tab göstermiş
Sehergah-ı hüsnünde mihr-i ʿalem-tab göstermiş"

matla'lı gazelin başında Nabi'ye nazire olarak yazıldığına dair bir kayıt mevcuttur.

³⁵ Şairin kendi el yazısı olduğunu tahmin ettiğimiz, İstanbul Üniversitesi Ktp. T.2926 numarada kayıtlı nüshada;

"Razdan-ı gamze-i canana olmuşlardanuz
Aşina-yı ma'ni-i bi-gane olmuşlardanuz"

matla'ı ile başlayan gazelin başında "Gazel nazire-i Asım Efendi" ibaresi yazılıdır.

³⁶ Beylerbeyi ve Laleli camilerinin tarih manzumelerini yazmıştır.

Ali Canip, daha sonra kullandığı mazmunlara ve diğer edebi özelliklerine dikkat çekerek, şunları ifade eder:

" *Hulasa onda Şark Mektebi'nin müşterek mefhumlarını sıdk ve itina ile kullanılmış görürüz: "nergis"e "habdan göz" açdırır; "hayal-i dilberin çeşm-i aşıkdan" çıkmayışını; "zihi san'at ki servi şişeye guya sıkışdurmış" diye tefsir eder. Fakat bir mısra'ına tesadüf edilmez ki kadınlığının samimiyet ve hususiyetini ifade etmiş olsun... Acem Mektebindeki "şahsiyet" düşmanlığı, zaten pek canlı kabiliyetini sezmediğimiz Fıtnat Hanımı, tamamiyle esir etmiştir. O, bu mektebin erkek şairlerinden hiç fark edilmez; işte bir kaç misal :*

*İzâr-ı âluñ üzre hatt-ı müşgîn âşikâr oldı
Görenler şandılar kim âteşe canber nisâr oldı* (K.1.1)

*La'l-i cânâna gubâr-ı hatt ile râğbetlenür
Şübhe yok gerd-i yetimîden güher kıymetlenür* (G.12.1)

*Pây-mâl eyledi hatt-ı gülşen hüsn-i yârı
Bâde-i nâz ile nergisleri mestâne henüz* ³⁷ (G.24.3)

Şark Mektebi'nin ortak mefhumlarını itina ile kullanan ve okuduğu divanların klasik çerçevelerinin dışına çıkmayan Fıtnat Hanım'ın şiirlerinde, kadınlığın samimiyet ve hassasiyetini ifade eden bir mısra'ına rastlanmaz. Şiirlerine kendi şahsiyet ve cinsiyetini katmamıştır. Bu durum belki de kendisinin divan geleneğinin nazirecilik havası içinde yetişmiş olmasından kaynaklanır. Bu çağlarda şiir söyleyen kadın-erkek herkes; şiir yazdığı kişiye, cinsiyeti ne olursa olsun aynı şekilde hitab ediyor; gazellerdeki teşbihler, mecazlar ve istiareler klasik şiirlerdeki gibi tarif ve tasvir olunuyordu. Fıtnat Hanım'ın ne genç, ne yaşlı çağlarının hiç bir şiirinde, kadın arzularının izleri görülmez. Ancak, kalıplaşmış teşbihlere ve mazmunlara fazla yer vermesine rağmen hislerindeki incelik ve ruhundaki şairlik kabiliyeti şiirlerine yansımıştır.

Fıtnat Hanım, kadın şairlerin çoğunda olduğu gibi, şiirlerinde erkek şairlerin yaptığı tasvirleri yapmış, onlar gibi düşünmüş, onlar gibi duymuştur. Bazı şiirlerine hikemiyet çeşnisi karıştırmış, hatta bazı mısraları darb-ı mesel hükmüne geçmiştir. Bunlardan birkaç örnek verelim :

³⁷ Ali Canip, Zübeyde Fıtnat Hanım, *Yeni mecmua*, 31 Kânun-i sâni 1918, S.30, s.74

"Bilinmez kadri mahmûr olmadukça neşve-i câmuñ
Şebâb eyyâminuñ keyfiyyetin pîr-i dü-tâdan şor" (G.19.3)

"Bilmedük zevķ-i visâlin çekmeyince firķatin
Olmayınca haste ķadriñ bilmez adam şihķatin"

"Tab^c-ı nâ-ehle muvâfıķdur sipihruñ gerdişi
Aķrebe vâbestedür seyr eyle ķarķı sâ^catüñ" (G.37.1-2)

Fıtnat Hanım'da bir kana'at fikri vardır.

"Pür-şevķ u tarâb bezm-i dil-ârâ-yı kanâ^cat
Yok derd-i ser-i bâde-i hamrâ-yı kanâ^cat" (G.6.1)

"Genc-i istiğnâ kadar bir kûşe-i râķat mı var
Lokma-i h^vân-ı kanâ^cat gibi bir ni^cmet mi var" (G.16.1)

Selasetle yazan, ahenkle söyleyen Fıtnat Hanım'da derinlik görülmez. Şiirlerinin beş on tema etrafında döndüğünü görmekteyiz. O klasik Türk şiiri mazmunlarının sadece bir kısmını kullanabilmiştir.

Ali Canib'in de ifade ettiğİ gibi, Fıtnat Hanım'ın hemen hemen bütün mazmunları gülün, sünbülün, şebnunun, ruhun, zülfün, gisunun, servin etrafında toplanır.³⁸ Gerçekten Fıtnat Hanım'ın bahsettiğİ, sevgilinin azaları içinde en çok saç, hat, gamze, dudak ve boy göze ķarpar. Sevgilinin diğİer azaları için kullandığı mazmunlar ise çok azdır.

Çağdaşlarını geride bırakacak derecede başarılı lugazlar da yazan Fıtnat Hanım'ın, cemre hakkında yazdığı anlaşılan şu lugazı meşhurdur :

"Ol nedür ki üç birâder her zamân
Bir biri ardınca olmuşdur revân

Yılda bir kerre gelürler ^câleme
Maķdemile kesb-i feyż eyler cihân

Kimsele görmiş degüldür yüzlerin
İsmi vardur cismi ammâ ki nihân

³⁸ Ali Canip, a.g.m. s.75

*Birisi oldu havâyâ münkalib
Birisi âb içre tutdı âşiyân*

*Gördi bulmuş her birisi yerlerin
Biri dahı eyledi hâki mekân*

*Serleri üç pâları beş anların
Kıl tefekkür eyledüm sana beyân" (L.2)*

Fıtnat Hanım'ın Divanı'nda, tamamen aşıkane ve Nedim tarzında yazılmış dört şarkısı vardır. Bunlardan biri şu şarkıdır:

*"İden âvâre gönüm kâkül-i müşgîn-i cânândur
Alan şabr u kararum bir nıgehle çeşm-i fettândur
N'ola eflâka çıksa fırkatiyle her şeb efgânım
Beni bülbül gibi nâlân iden bir verd-i handândur*

*Görinmez çeşmüme 'âlem benüm ey meh-liķâ sensiz
Baña cevır ü cefâdur sevdigüm zevk ü şafâ sensiz
Gelür mi h'âb-ı râhat dideme ey dil-rûba sensiz
Hayâlünle gice tâ şubh kârüm âh u efgândur*

*Gedâ-yı küyünüm sensin benüm şâh-ı cihân-bânım
Talebkâr-ı vişâlum lutf it ey âşub-ı devrânım
Kerem kıl Fıtnat-ı zâra teraḥḥum eyle sultânım
Senün 'aşkuñla âvâre senün derdünle giryândur" (Ş. 4.)*

Şarkılarından biri bestelenmiştir.³⁹

DİL VE ÜSLUP

Divan şiirinde, tamamen şairlik istidadına ve şahsi kabiliyete bağlı olan dil ve ifade güzelliği, kelimelerin ve mazmunların söyleyiş ustalığı çok önemlidir.

Şiir yeteneğine sahip bir ailede yetişmiş olan Fıtnat Hanım'ın, his ve heyecanları kuvvetli olup lisana hakimdir. Bu kabiliyeti ve kültürü sayesinde selis ve pürüzsüz şiir yazmayı başarmıştır. Manzumelerinde oldukça sade bir dil kullanmıştır. Kullandığı

³⁹ Melahat Özgül, *Fıtnat Hanım'ın Hayatı, Şahsiyeti, Eseri, Gazel ve Şarkılarındaki Mazmunlar*, İstanbul Ün. Edebiyat Fakültesi Türkoloji Bölümü (Basılmamış mezuniyet tezi), İstanbul, 1947, s.8

cümleler kısa ve özlüdür. Bu sadelik gazellerinde daha açık bir şekilde göze çarpmaktadır.

*Bâğda güller ruhuñ seyriyle hayrân oldu hep
Kâkülûñ reşkiyle sünbüller perişân oldu hep* (G.4.1)

Ancak, tarih ve kaside manzumeleri gazelleri kadar sade değildir. Hatta, ahengi sağlamasına rağmen, sadeliği bozan ve sözü uzatan üçlü, dörtlü, bazen beşli terkiplerin bile yer aldığını görebiliyoruz.

*Gedâ-yı kemter-i âsitân-ı devleti Cemşid
Derinde rîze-çîn-i matbah-ı in'âmıdur Hâkân* (T.5.5)

Bu uzun terkipler kasidelerde de açıkça görülmektedir.

*"Ma'rifet-güster hıdiv-i ehl-perver nüktedân
Kadr-dân-ı rütbe-i erbâb-ı 'irfândur gelen"* (K. 2.12)

Divanda Türkçe terkiplere de rastlanmaktadır:

"Cihanın farkı, zemistan faslı, zatının unsuru, senin namın, Hakkın rahmeti, mahlukun eşrefi, zülfünün aşüftesi, ruhun hayranı, neşe ehli, zahidin sıkleti, kanaat köşesi, güneş yüzlü" gibi.

Beyitlerde, anlamı kuvvetlendirmek ve ona zenginlik katmak için istifham sanatını yerinde ve başarıyla kullanmıştır.

*'Âşık 'aceb mi söylemese râz-ı 'aşkıñı
Derd-i derûn kâbil-i takrîr olur mu hiç* (N.G.1.4)

Fıtnat Hanım, divanda istifhamın yanı sıra cinas, kinaye, leff ü neşr, mecaz, mübalağa, teşhis, tevriye, tezat, gibi edebi sanatlara da oldukça yer vermiştir. Bunların birer örneğini aşağıya alıyoruz.

a) Cinaz :

*Seyr iden hüsnüñi elbette olur bende saña
Mâil olsam n'ola ey gonçe-i ter ben de saña* (Müf.1)

b) Kinaye :

*Gıtdiyse gam degül n'ola Mecnûn u Kûh-ken
Divânegân ile yine pürdür fezâ-yı 'aşk* (G.32.6)

c) Leff ü neşr

Ruḥ u zülf ü ḥaṭında bir letāfet var ki ey Fıṭnat
Ne verd-i terde ne sünbül ne ḥod şeb-būda gördüm ben (G.48.6)

ç) Mecaz :

Her tārı birer mār olur genc-i ḥasende
Ruḥsārīna zülf-i siyehūn ṣāne bulınca (G.51.4)

d) Mübalāğa :

Zerredür ṣānına nisbet ḥūrşīd
Ḳatredür cūdı yanında ʿummān (T.3.7)

e) Tenasüp :

Muḥammerdür tıynetī āb u gil-i ʿilm ü fāzīletle
Şalah u ʿiffet ü perhīz ile zātı mürebbādur (K.4.17)

f) Teşhis :

Yoluṇda pāy-māluṇ olmak ister ʿarʿar u şimşād
Çemende ḵāmet-i bālā ile reftāra gel cānā (G.2.4)

g) Tevriye :

Viridi ʿuṣṣāka feraḥ geldükde mektüb-ı ḥaṭı
ʿArz-ı ḥāle Fıṭnat-ı bī-çārede ḵudret mi var (G.16.4)

h) Tezat :

Bāğ-ı cihānuṇ itme heves gülsitānına
Degmez neşāt-ı faşl-ı bahārı ḥazānına (G.56.1)

Beyitlerde edatların da yerinde ve başarılı bir şekilde kullanıldığını görmekteyiz.

Böyle nāz u şīveden ḥāli iken ammā yine
Bakmağa fāḵat getürmez kimse bir dem çeşmūne (T.G.IV)

Fıtnat Hanım Divanı'nı incelediğimizde mukayese unsuruna sıkça yer verildiğini görürüz. Bu mukayese; insanlar arasında (aşık-sevgili, aşık-rakip, padişah-köle), insan-tabiat (aşık-bülbül, aşık-bahar), tabiat içinde büyüklük-küçüklük (güneş-zerre, deniz-katre) şeklindedir.

Zerredür ṣānına nisbet ḥūrşīd
Ḳatredür cūdı yanında ʿummān (T.3.7)

Fıtnat Hanım, halk arasındaki yanlış kullanımlara da yer vermiş ve daha çok vezni tutturmak amacıyla olabileceğini tahmin ettiğimiz bazı kelimelere şiirlerinde yer vermiştir: bezm > bezim ; hüsn > hüsün ; tılsım > tılısm ; nerm > nerim... gibi.

Atasözleri ve Deyimler :

a) Atasözleri :

Atasözleri beyitlerde irsal-i mesel suretiyle zikredildiği gibi doğrudan doğruya zikredildiği de görülür. Beyitlerde yer alışı, mana bakımından veya iktibas yoluyla. Şair bunları kullanırken vezin icabı bazı kelimelerin yerini değiştirdiği gibi, bir kelimenin yerine başka bir kelimeyi kullandığı da görülmektedir. Tesbit edebildiğimiz bazı atasözleri şunlardır:

1- "Boyuna göre biçilmiş kaftan." :

Seyr it hele kâlâ-yı lefâfetden ol âfet
Bir câme biçinmiş hemân endāmına mahsûs (G.28.2)

2- "Derdini saklayan derman bulamaz." veya "Derdini söyleyen devasını bulur."

Ey tabîb-i nâz gûş eyle enînin ‘âşıkûñ
Derdini ‘arz itmeden tedbîr-i dermândur garâz (G.29.2)

3- "Dikensiz gül olmaz, engelsiz yar olmaz."

Bezminde dil-berüñ görüp ağyârı çekme gam
Elbet olur çemende ham-âgûş-ı hâre gül (G.40.4)

4- "Dolu bardak su almaz." veya "Dolu testiye su konmaz."

Leb-â-lebdür hayâl-i yâr ile dil gayra hiç yer yok
Meşeldür söylenür memlû olunca kûze mâ almaz (G.23.6)

5- "Duvarı nem, insanı gam yıkar."

Firâk-ı hicriñ ile mürde-i gam olmuş iken
Hayâl-i bûse-i la‘lûñle tâze cân buldum (G.41.3)

6- " Hakkı tanıyan halka baş eğmez."

Minnet ider mi loḡma-i mahlūka s̄ir olan
Ḥaḡḡuñ hemiṣe niʿmet-i b̄i-imtinānuna (G.56.2)

7- "Her derdin bir dermanı vardır."

Cevr ü cefāya mihr ü vefā fırkate viṣāl
Her derdüñ ey gönül bu cihānda devāsı var (G.17.4)

b) Deyimler :

Fıtnat Hanım, divanında bir çok Türkçe deyimlere de yer vermiştir :

bar gel-	(G.59.5)	mekan kıl	(G.58.6)
buse um-	(G.44.1)	mest et-	(G.11.2)
derbend-i zencir eyle-(G.21.2)		mir ol-	(T.14.4)
dest aç-	(T.10.17)	nihayet bul-	(T.19.3)
deste gir-	(G.45.4)	pest et-	(T.N.XXI.2)
dil ver-	(Mu.10)	peyman ol-	(G.20.5)
edeb kıl-	(T.1.11)	pir et-	(T.3.23)
efsane ol-	(G.20.4)	sayd ol-	(G.55.1)
ele al-	(G.19.6)	sine ger-	(G.39.4)
el sun-	(G.24.4)	sir ol-	(N.G.1.2)
(cismi) hak et-	(G.55.5)	şane bul-	(G.51.4)
harf at-	(G.53.1)	şeref bul-	(T.19.4)
hazer kıl-	(G.44.4)	telh-et-	(G.39.2)
hevaya ver-	(T.N.I.4)	vezn eyle-	(G.58.1)
hoş düş-	(M.B.III.2)	vird et-	(T.17.12)
kadem bas-	(T.5.15)	yol bul-	(T.9.9)
kadir ol-	(R.N.III)	yüz sür-(T.N.XXXI.4)	
kebab eyle-	(M.A.28)	zar et-	(Ş.III.1)

Vezin :

Fıtnat Hanım'ın şiirlerinde kullandığı 13 vezin ve bu vezinlerle yazılan şiirlerin sayıları şöyledir :

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

3 kaside, 25 tarih, 19 gazel, 1 kıta, 1 nazm, 24 beyit 1 şarkı

fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün

1 kaside, 7 tarih, 18 gazel, 2 nazm, 9 beyit, 1 şarkı

fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün

3 tarih, 4 gazel, 3 nazm, 7 beyit

fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün

1 tarih 2 beyit, 1 şarkı

fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün

1 tarih, 3 lugaz, 1 beyit

mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fa'ûlün

5 gazel 3 nazm, 4 beyit

mefâ'îlün mefâ'îlün fa'ûlün

1 tarih, 4 beyit, 1 şarkı

mef'ûlü mefâ'îlün mef'ûlü mefâ'îlün

1 nazm

mef'ûlü fâ'îlâtü mefâ'îlü fâ'îlün

1 tarih, 19 gazel 3 beyit

mef'ûlü fâ'îlâtün mef'ûlü fâ'îlâtün

1 kaside, 1 gazel

mefâ'îlün fa'îlâtün mefâ'îlün fa'îlün

3 tarih, 3 gazel, 3 beyit

müstef'îlün müstef'îlün müstef'îlün müstef'îlün

2 tarih

fe'îlâtün mefâ'îlün fe'îlün

1 manzum arz-ı hal, 3 tarih, 1 lugaz, 4 beyit

DİVAN'IN YAZMA NÜSHALARI

1- İstanbul Üniversitesi Ktp. T.214/3 (A)

Bu nüshada; 6 na't (5 rubai, 1 tahmis), 4 kaside, 48 tarih, 1 manzum arzuhal, 1 müseddes, 1 tahmis, 57 gazel, 10 nakıs gazel, 1kita, 1 rubai, 10 nazm, 24 müfred 3 lugaz, 36 mu'amma, 4 şarkı vardır.

Baş : ای باعث ایجاد نظام دو سرا
مخلوق سنک نامکه جمله اشیا
Son : گرم قیل فطنت زاره ترجمه ایلہ سلطانہ
سنک عشقکہ آوارہ سنک دردکہ کریاندر
Yk. : 46 (78-123 arası)
St. : 19
Ebat : 24 X 15 - 18 X 11 cm.

İstinsah tarihi: H. 19 Rebi'ülevvel 1248 / M.16 Ağustos 1832

Müstensih adı: Ahmed Şakir

Yazı : rik'a

İst.kd. : بقلم شکسته اسماعیل بن محمد عفی عنہما سنہ
اثنی و ثمانین و مائتہ و الف

Sarımtırak avrupa kağıdı, ilk çift satırı yaldızlı, arkası ve kenarları meşin, üstü ebri kağıt kaplı, zencirekli cilt. Başta kütüphanenin resmi mührü basılıdır.

Bu eser, tamamı 155 yapraktan ibaret olan mecmuanın 78-123 yaprakları arasında yer alır. ¹

2- Süleymaniye Ktp. (Selim Ağa Böl.) 917 (B)

Bu nüshada; 6 na't (5 rubai, 1 tahmis), 3 kaside, 20 tarih, 1 müseddes, 1 tahmis, 34 gazel, 3 nakıs gazel, 7 nazm, 22 müfred, 2 lugaz, 29 mu'amma, 3 şarkı vardır.

Baş : ای باعث ایجاد نظام دو سرا
مخلوق سنک نامکہ جمله اشیا

¹ Nüshalardaki manzumelerin sayısı kendi tesbitlerimiz olup, yaprak ve satır sayısı, kağıdın cinsi ve ebadı gibi bilgilerde "Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu"ndan yararlanılmıştır.

Son : کرم قیل فطنت زاره ترخم ایله سلطانم
سنک عشقکه آواره سنک دردکه کریاندر

Yk. : 25

St. : 19

Ebat : 25 x 14

İstinsah tarihi : 1196

Müstensih adı : -

Yazı : talik

Avrupa kt, kırmızı szb, etrafı meşin, üstü ebri kağıt kaplı ct.

Başında ve sonunda Selim Ağa'nın (1196) tarihli vakıf mührü ve kütüphanenin damgası basılıdır.

3- İstanbul Üniversitesi Ktp. 556 (C)

Bu nüshada; 6 na't (5 rubai, 1 tahmis), 3 kaside, 17 tarih, 1 müseddes, 1 tahmis, 33 gazel, 4 nakıs gazel, 8 nazm, 22 müfred 2 lugaz, 29 mu'amma, 3 şarkı vardır.

Baş : ای باعث ایجاد نظام دو سرا
مخلوق سنک نامکه جمله اشیا

Son : کرم قیل فطنت زاره ترخم ایله سلطانم
سنک عشقکه آواره سنک دردکه کریاندر

Yk. : 34

St. : 17

Ebat : 210 x 13

İstinsah tarihi : 1184 (Cemaziyelevvel)

Müstensih adı : İmam-zade Ebubekir Niyazi

Yazı : Talik

İst.kd. : حرره الفقیر ابو بکر نیازی المدعو امام زاده قد وقع التحریر :
فی الیوم خامس عشر من جمادی الأولی لسنة اربع و ثمانین
مائة والف ۱۱۸۴

Abadi taklidi kt, nakışlı ve tezhipli bk, kırmızı szb, yaldız cl, koyu vişne rengi meşin, zencirekli ct.

Başta Hüsrev Paşa'nın vakıf mühriyle kütüphanenin resmi damgası basılı ve Süleyman Faik Efendi'nin (1254) tarihli imzası ile 34. yaprakta İmam-ı Azam'a nisbet olunan bir dua yazılıdır.

4- Süleymaniye Ktp. (Atıf Efendi Böl.) 2097 (D)

Bu nüshada; İna't (tahmis), 4 kaside, 45 tarih, 1 manzum arzuhal, 1 müseddes, 1 tahmis, 52 gazel, 8 nakıs gazel, 1 kıta, 7 nazm, 14 müfred 3 lugaz, 23 mu'amma, 4 şarkı vardır.

Baş : زیب صماخ جان و دیل ایت بو نصیحتی
ایله کشاده دیدۀ پر خواب غفلتی
Son : مشابہ قیلدیغندن طلعت جانانیه کندین
تجاوز ایلدی چون حدی مهر اولدی پریشان حال
Yk. : 48
St. : 15
Ebat : 21 x 15

İstinsah tarihi : 1203

Müstensih adı: -

Yazı : talik

sarımtırak avrupa kt, kırmızı szb, ebri kağıt kaplı ct.

Başta Atıf Efendi'nin mührü basılıdır.

5- İstanbul Üniversitesi Ktp. T.596 (E)

Bu nüshada; 6 na't (5 rubai, 1 tahmis), 3 kaside, 17 tarih, 1 müseddes, 1 tahmis, 33 gazel, 4 nakıs gazel, 8 nazm, 22 müfred 2 lugaz, 28 mu'amma, 3 şarkı vardır.

Baş : ای باعث ایجاد نظام دو سرا
مخلوق سنک نامکه جمله اشیا
Son : کرم قیل فطنت زاره ترجمه ایله سلطانم
سنک عشقله آواره سنک دردکله کریاندر
Yk. : 24

St. : 19
 Ebat : 20 x 14
 İstinsah tarihi: 1182
 Müstensih adı: İsmail b. Muhammed
 Yazı : Nesih

Abadi taklidi kt, nakışlı ve tezhipli bk, kırmızı szb, yıldız kütüphanenin resmi mührü basılıdır.

6- İstanbul Üniversitesi Ktp. T.2846 (F)

Bu nüshada; 6 na't (5 rubai, 1 tahmis), 3 kaside, 17 tarih, 1 müseddes, 1 tahmis, 33 gazel, 4 nakıs gazel, 8 nazm, 22 müfred 2 lugaz, 29 mu'amma, 3 şarkı vardır.

Baş : ای باعث ایجاد نظام دوسرا
 مخلوق سنک نامکه جمله اشیا
 Son : اولدی عریان کل کوروب رخساریکی
 کوه پی پایانه دوشدی قیسوش
 Yk : 19
 St. : 25
 Ebat : 22 x 13 - 17 x 9
 İstinsah tarihi : 1198
 Müstensih adı : Ataullah
 Yazı : Talik
 İst.kd. : حرره الفقير عطاء الله في ٢٨ ج ١١٩٨

Abadi taklidi kt, nakışlı ve tezhipli bk, kırmızı szb, yıldız cl., arkası ve kenarları meşin, üstü kağıt kaplı, zencirekli, miklepli ct.

Başta kütüphanenin resmi mührü basılı ve iki temellük kaydı yazılıdır.

7- İstanbul Üniversitesi Ktp. T. 5497

Bu nüshada; 6 na't (5 rubai, 1 tahmis), 3 kaside, 23 tarih, 1 müseddes, 1 tahmis, 43 gazel, 1 rubai, 7 müfred 2 lugaz, 32 mu'amma, 3 şarkı vardır.

Baş : ای باعث ایجاد نظام دوسرا
 مخلوق سنک نامکه جمله اشیا

Son : الطافه سزا كوروب بوناچيزى
احسان فراوان ايله قلذك مسرور

Yk. : 28

St. : 19

Ebat : 20.5 x 13 - 15.5 x 8.5

İstinsah tarihi : Cemaziyelahir 1185

Müstensih adı: -

Yazı : talik

İst. kd. : تشريرا في ۲۵ ج سنه ۱۱۸۵

Penbe renkte avrupa kt, yıldız bk, kırmızı szb, ilk çift sayfa yıldız, diğerleri kırmızı cl, kahverengi meşin, kenar sulu, zencirekli ct.

Başta kütüphanenin resmi mührü basılıdır. Oldukça eski bir nüshadır.

8- İstanbul Üniversitesi Ktp. T.5483/1

Bu nüshada; 6 na't (5 rubai, 1 tahmis), 3 kaside, 19 tarih, 1 müseddes, 1 tahmis, 33 gazel, 4 nakıs gazel, 8 nazm, 22 müfred 2 lugaz, 29 muamma, 3 şarkı vardır.

Baş : ای باعث ایجاد نظام دو سرا
مخلوق سنك نامكه جمله اشیا

Son : كرم قيل فطنت زاره ترحم ايله سلطانم
سنك عشقكه آواره سنك دردكه نالآندر

Yk. : 26

St. : 19

Ebat : 22.5 x 13 - 17 x 8.5

İstinsah tarihi : H.1190 / M.1776

Müstensih adı : Müftü-zade Ali

Yazı : Talik

İst. kd. :

Abadi taklidi kt, hafif tezhipli bk, kırmızı szb, yıldız cl, kahverengi meşin üstü fırça yıldızlı, ct.

Başta kütüphanenin resmi mührü basılıdır. Sonunda yazısız 25 yaprak vardır.

Bu eser, içinde bulunduğu mecmuanın 1. yaprağından başlar.

45 yapraktan müteşekkil olan bu mecmuanın ; 27-29 uncu yapraklarında Ragıb Paşa'nın kuşlar lisanından bir hücceti, 30-45 inci yapraklarında şarkılar, gazeller arapça ibareler v.s. yazılıdır. Sonunda boş sayfalar vardır.

9- İstanbul Üniversitesi Ktp. T.5495

Bu nüshada; 6 na't (5 rubai, 1 tahmis), 4 kaside, 44 tarih, 1 manzum arzuhal, 1 müseddes, 1 tahmis, 57 gazel, 8 nakıs gazel, 2 kıta, 9 nazm, 23 müfred 4 lugaz², 34 mu'amma, 4 şarkı vardır.

Baş	: ای باعث ایجاد نظام دوسرا مخلوق سنک نامکه جمله اشیا
Son	: سر بازار دلده بر کورن دیر وصفی بی پایان او ماهک قد و زلفن و کمان ابروسنی هر آن
Yk.	: 45
St.	: 19
Ebat	: 22.5 x 13 - 17 x 8
İstinsah tarihi	: 1200
Müstensih adı	: -
Yazı	: talik
İst. kd.	: حرره فی اواخر جمادی الآخر فی سنه متین و الف من هجرة من له عز و الشرف

Abadi taklidi kt, nakışlı ve tezhipli bk, kırmızı szb, yaldız cl, arkası ve kenarları kahverengi meşin üstü kadife, yaldız şemseli zencirekli miklepli ct.

Başta kütüphanenin resmi mührü basılıdır.

10- İstanbul Üniversitesi Ktp. T.1245/2

Bu nüshada; 6 na't (5 rubai, 1 tahmis), 3 kaside, 18 tarih, 1 müseddes, 1 tahmis, 33 gazel, 5 nakıs gazel, 8 nazm, 22 müfred 2 lugaz, 29 mu'amma vardır.

Baş	: ای باعث ایجاد نظام دوسرا مخلوق سنک نامکه جمله اشیا
Son	: دوکوب دانه او غمره خلقه دامن نهان ایتدی آلوب یاین غزال مهرک آخر ناتوان ایتدی

² Yalnız bu nüshada 4 lugaz vardır.

Yk.	: 21
St.	: 21
Ebat	: 23.7 x 15
İstinsah tarihi	: 1250
Müstensih adı	: -
Yazı	: rik'a
İst.kd	: تمت دیوان فطنت بعنايت ربه العزت من شهر رجب الفرد لسنة خمسین مئتين و الف

Sarı kt, ve kalınca avrupa, kırmızı szb, etrafı meşin, üstü ebri kaplı ct.

Mecmuanın başında kütüphanenin resmi damgası basılıdır.

Bu eser içinde bulunduğu mecmuanın 25 inci yaprağından başlar. 45 yapraktan oluşan bu mecmuanın, 1-22 nci yapraklarında *Naci Ahmed Dede Divanı* yazılıdır.

11- İstanbul Üniversitesi Ktp. T.1777

Bu nüshada;6 na't (5 rubai, 1 tahmis), 4 kaside, 48 tarih, 1 manzum arzuhal, 1 müseddes, 1 tahmis, 59 gazel, 10 nakıs gazel, 2 kıta, 5 nazm, 15 müfred 3 lugaz, 34 mu'amma, 3 şarkı vardır.

Baş	: ای باعث ایجاد نظام دو سرا مخلوق سنک نامکه جمله اشیا
Son	: عکس چشمک کوریجهک جام می ناب ایچره صانديلر ترکس تردر کل شاداب ایچره
Yk.	: 48
St.	: 17
Ebat	: 21 x 12.5 - 15 x 8.5
İstinsah tarihi	: -
Müstensih adı	: Kevakibî-zade Seyyid Mustafa Racih.
Yazı	: talik
İst.kd.	: اثر قلم شکسته رقم عبد مذنوب کواکب زاده السيد مصطفى راجح غفر لهما

Abadi taklidi kt, 1 ve 31 inci yapraklar bk. nakışlı ve tezhipli, kırmızı szb, yıldız cl. kahverengi meşin zencirekli ct.

Başta müstensihin resmi mührü basılıdır.

12- İstanbul Üniversitesi Ktp. T.5553

Bu nüshada; 6 na't (5 rubai, 1 tahmis), 4 kaside, 44 tarih, 1 manzum arzuhal, 1 müseddes, 1 tahmis, 57 gazel, 10 nakıs gazel, 2 kıta, 5 nazm, 9 müfred, 3 lugaz, 34 mu'amma, 4 şarkı vardır.

Baş : عاشق امید لطف ایله دلداده در سکا
ای شوخ ایله مرحمت افتاده در سکا
Son : ... سمي مفخر عالم امام شاه دورانه
ایده مولی اناطول صدرنی اجلال ایله مسعود
(1141)

Yk. : 54
St : 15
Ebat : 21.3 x 12.7 - 17.9 x 8.5
İstinsah tarihi : 1225
Müstensih adı : Abdullah Selim
Yazı : talik

Abâdi taklidi kt, yaldız bk, kırmızı szb, ilk çift sayfa yaldız diğerleri kırmızı cl, açık kahvenengi meşin, kenar sulu zencirekli ct.

Başta kütüphanenin resmi mührüyle *Abdühu Selim* yazılı bir mühür basılı ve bir temellük kaydı yazılıdır.

13- İstanbul Üniversitesi Ktp. T.2926

Bu nüshada; 6 na't (5 rubai, 1 tahmis), 3 kaside, 19 tarih, 1 müseddes, 1 tahmis, 43 gazel, 9 nakıs gazel, 2 kıta, 7 nazm, 19 müfred, 1 lugaz, 34 mu'amma³, 2 şarkı vardır.

Yk. : 88
St : Muhtelif
Ebat : 19.6 x 12.5
Yazı : talik

Avrupa kt. kırmızı szb. lake, çiçek şemseli ct.

Başta kütüphanenin resmi mühür ve damgası basılıdır.

Tertipsiz yazılan bu nüshanın ara yerlerinde (bir yerde 15, bir yerde de 4 olmak üzere) toplam 19 yaprak boş bırakılmış ve bazı manzumeler çizilmiştir. Bu

³ Muammaların 5 tanesi karalanmıştır.

nedenle nüshanın müsvedde defteri, yazının da Ftnat Hanım'ın el yazısı olma ihtimali kuvvetlidir.

14- Süleymaniye Ktp. (Yahya Tevfik Böl.) 302/3

Bu nüshada; 6 na't (5 rubai, 1 tahmis), 4 kaside, 47 tarih, 1 manzum arzuhal, 1 müseddes, 1 tahmis, 59 gazel, 10 nakıs gazel, 2 kıta, 5 nazm, 13 müfred 2 lugaz, 34 mu'amma, 3 şarkı vardır.

Baş	: ای باعث ایجاد نظام دو سرا مخلوق سنک نامکه جمله ا شیا
Son	: عکس چشمک کوریجهک جام می ناب ایچره صانديلر نرکس تردر کل شاداب ایچره
Yk.	: 56
St	: 15
Ebat	: 21 x 14
İstinsah tarihi	: 11 Ramazan 1221 (23 Kasım 1806)
Müstensih adı	: Tatarcık-zade Seyyid Mehmed Ataullah
Yazı	: Ta'lik
İst.Kd.	: "Ketebehü'l-fakiri'l-hakir ila rahmet-i Rabbi'l-Kadir es-Seyyid Muhammed Atau'llah ibnü's-Seyyid Muhammed Ubeydü'llah el-Meknubî Tatarcık-zade Abdullah Molla Efendi el-merhum ğafera'llahu le-hüm ve li-valideyhi ve li-cemi'i'l-mü'min^n ve'l-mü'minât.

Kırmızı szb, abadi taklidi kt, arkası ve kenarları meşin, üstü kağıt kaplı, zencirekli ct.

Bu eser, tamamı 194 yaprak olan mecmuanın 120 nci yaprağından başlar. 119 uncu sayfaya kadar, başta Fasîh Divanı olmak üzere çeşitli şairlere ait Türkçe, Farsça ve Arapça şiirler vardır. Mecmuanın ortalarında ve sonunda yazısız sayfalar mevcuttur.

Mecmuanın başında Yahya Tevfik Efendi'nin mührüyle Ragıb Paşa kütüphanesinin resmi damgası ve İbrahim Hanif ve Mehmed Sadık b. Cafer namlarına iki temellük kaydı vardır.

15- Süleymaniye Ktp. (Esat Efendi Böl.) 2678

Bu nüshada; 6 na't (5 rubai, 1 tahmis), 3 kaside, 15 tarih, 1 müseddes, 1

tahmis, 34 gazel, 4 nakıs gazel, 8 nazm, 16 müfred 2 lugaz, 29 mu'amma vardır.

Baş	:	ای باعث ایجاد نظام دوسرا مخلوق سنک نامکه جمله اشیا
Son	:	اولدی عریان کل کوروب رخسار یکی کوه بی پایانه دوشدی قیس و ش
Yk.	:	39
St	:	13
Ebat	:	20.2 x 11.3
İstinsah tarihi	:	-
Müstensih adı	:	-
Yazı	:	Ta'lik

Sarımtırak avrupa kağıdı, kırmızı szb, arkası ve kenarları meşin, üstü ebri kaplı, zencirekli ct.

Başta Es'ad Efendi'nin vakıf mührü basılı ve numarasız bir yaprakta Farsça bir rubai ve bir beyit ile bir iki satır talik meşki ve Emin Paşa-zade Abdülkadir bey'in 1224 tarihli temellük kaydı vardır. Eksik olduğundan Fıtnat Hanım'ın ölümünden evvel yazıldığı kanaatını doğurur.

16- Süleymaniye Ktp. (Esat Efendi Böl.) 2691/2

Bu nüshada;6 na't (5 rubai, 1 tahmis), 3 kaside, 16 tarih, 1 müseddes, 1 tahmis, 32 gazel, 2 nakıs gazel, 8 nazm, 22 müfred 2 lugaz, 29 mu'amma, 3 şarkı vardır.

Baş	:	ای باعث ایجاد نظام دوسرا مخلوق سنک نامکه جمله اشیا
Son	:	کرم قیل فطنت زاره ترخم ایله سلطانم سنک عشقکه آواره سنک دردکله کریاندر
Yk.	:	26
St	:	19
Ebat	:	20.7 x 12.6 -13.8 x 6.9
İstinsah tarihi	:	-
Müstensih adı	:	-
Yazı	:	Ta'lik

Aharlı abadi taklidi kt, kırmızı szb, kırmızı cl, yeşil bez kaplı ct.

Mecmuanın başında Es'ad Efendi'nin vakıf mührü basılıdır.

Bu eser, içinde bulunduğu mecmuanın 94. sayfasından itibaren başlar. Mecmuanın tamamı 176 yapraktır. Başta Münif divanı ile Münif'in bir kaç münşeati ile bazı küçük Arapça, Türkçe risaleler mevcuttur.

17- Süleymaniye Ktp. (Zühdü Bey Böl.) 130/1

Bu nüshada; 6 na't (5 rubai, 1 tahmis), 4 kaside, 45 tarih, 1 manzum arzuhal, 1 müseddes, 1 tahmis, 59 gazel, 8 nakıs gazel, 2 kıta, 9 nazm, 19 müfred 3 lugaz, 32 mu'amma, 4 şarkı vardır.

Yk.	: 30
St	: muhtelif
Ebat	: 19.6 x 13.3
İstinsah tarihi	: -
Müstensih adı	: -
Yazı	: Ta'lik

Abadi taklidi kt, kırmızı szb, arkası ve kenarları meşin, üstü çiçekli lake ct.

Başta Zühdü Bey'in vakıf mührüyle kütüphanenin resmi damgası basılıdır.

Bu eser, içinde bulunduğu mecmuanın birinci yaprağından başlar. 95 yapraktan müteşekkil olan mecmuanın, 30-64. yapraklarında Faik Divanı, 65-95. yapraklarında bazı manzumeler, yazısız yapraklar, şair Faik'in oğullarının viladet tarihleriyle Osmanlı Padişahlarından bazılarının çocuklarının isimleri, doğum ve ölüm tarihleri yazılıdır.

18- Topkapı Sarayı Hazine Kit. 1044/1

Bu nüshada; 6 na't (5 rubai, 1 tahmis), 3 kaside, 14 tarih, 1 tahmis, 34 gazel, 5 nakıs gazel, 2 kıta, 8 nazm, 20 müfred 2 lugaz, 15 mu'amma vardır.⁴

Baş	: ای باعث ایجاد نظام دوسرا مخلوق سنک نامکه جمله اشیا
Son	: اولدی عریان کل کوروب رخسارکی کوه بی پایانه دوشدی قیسوش
Yk.	: 22

⁴ Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki nüshalar, Kültür Bakanlığı'ndan izin almadığımız gerekçesiyle görmemize müsaade edilmediğinden, bu nüshalar "Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu" ile Süleymaniye kütüphanesi'ndeki bilgisayar kayıtlarına dayanarak verilmiştir.

St	:	17
Ebat	:	20.6 x 14.3
İstinsah tarihi	:	-
Müstensih adı	:	-
Yazı	:	nesih

Aharlı avrupa kt, kırmızı szb, arkası kahverengi meşin, üstü ebru kağıt kaplı ct.

Bu nüshanın 23-30. yapraklarında Sünbül-zade Vehbi'nin elçilikle İran şahı Kerim Han nezdine gidişini anlatan bir kasidesi, Nedim'in Hammamiyesi, Nabi, Haşmet, Sabit ve diğer bazı şairlerin manzumeleri yazılıdır.

19- Topkapı Sarayı Müzesi Ktp (Hazine Kit. Böl)
975

Yk.	:	43
St	:	13
Ebat	:	20.5 x 13
İstinsah tarihi	:	-
Müstensih adı	:	-
Yazı	:	talik

Cetveller kırmızı ile, kırmızı deri ve yeşil kadife cilt.

20- Topkapı Sarayı Müzesi Ktp (Yeniler Kit. Böl)
2403

Yk.	:	26
St	:	15
Ebat	:	20.5 x 12.5
İstinsah tarihi	:	-
Müstensih adı	:	-
Yazı	:	talik

Serlevha müzehhep, cetveller yaldızlı, miklepli vişneçürüğü deri cilt

21-Topkapı Sarayı Müzesi Ktp (Yeniler Kit. Böl)
3956

Yk. : 32
 St : 19
 Ebat : 20.5 x 14.5
 Yazı : Nesih

Serlevha müzehhep, cetveller yaldızlı, kırmızı deri ve ipekli kumaş cilt.

22- Topkapı Sarayı Müzesi Ktp (Hazine Kit. Böl)
921

Yk. : 22
 İstinsah tarihi : M.1776
 Müstensih adı : Hafız Osman El-Eyyubi
 Yazı : talik

23- Millet Ktp. Ali Emiri Ef. Manzum Eserler Böl.
348

Bu nüshada; 6 na't (5 rubai, 1 tahmis), 3 kaside, 16 tarih, 1 müseddes, 1 tahmis, 35 gazel, 4 nakıs gazel, 8 nazm, 22 müfred, 2 lugaz, 29 mu'amma, 3 şarkı vardır.

Baş : ای باعث ایجاد نظام دو سرا
 مخلوق سنک نامکه جمله اشیا
 Son : کرم قیل فطنت زارو ترجمه ایله سلطانم
 سنک عشقکه آواره سنک دردکه کریاندر
 Yk. : 29
 St : 15
 Ebat : 18.3 x 12.4 - 12 x 6.8
 İstinsah tarihi : -
 Müstensih adı : -
 Yazı : Ta'lik

Sarımrak abadi taklidi kt, yaldız bk, kırmızı szb, yaldız cl, koyu kahverengi meşin, istampa yaldızlı, zencirekli ct.

Başta Ali Emiri Efendi'nin vakıf mührüyle kütüphanenin resmi mühür ve damgası basılıdır.

24- Bayazıt devlet Ktp. 5663/2

Bu nüshada; 5 na't, 1 kaside, 20 tarih, 1 müseddes, 1 tahmis, 35 gazel, 2 lugaz, 3 şarkı vardır.

Baş	:	ای باعث ایجاد نظام دوسرا مخلوق سنک نامکه جمله اشیا
Son	:	.. دوندی عشقه اولدی بر آبدال حل ایدر اهل دل ایرسه خیال
Yk.	:	20
St	:	17
Ebat	:	22.5 x 15 - 15.4 x 11.5
İstinsah tarihi	:	-
Müstensih adı	:	-
Yazı	:	Nesih

Abadi taklidi kt, hafif yaldızbk, kırmızı szb, ilk çift sayfa yaldız, diğerleri kırmızı cl, arkası meşin üstü ebri kağıt kaplı ct.

Mecmuanın başında *Kütüphan-e-i nezaret-i maârif ve Mekteb-i maârif-i adliye* yazılı mühürler ile vakıf müderris Ahmed Nazifî mühür ve imzası vardır.

Bu eser, 59 yapraktan müteşekkil olan mecmuanın 40. yaprağından başlar. 1-36. yapraklarında Ragıp Paşa Divanı yazılıdır.

25- Süleymaniye Ktp. (Hüsnü Paşa Böl.) 1020

Bu nüshada; biri tahmis olmak üzere 6 na't, 3 kaside, 32 tarih, 27 gazel, vardır.

Baş	:	ای باعث ایجاد نظام دوسرا مخلوق سنک نامکه جمله اشیا
Yk.	:	23
St.	:	15
İstinsah tarihi	:	-
Müstensih adı	:	-
Yazı	:	Ta'lik

Bu eser, 52 yapraktan meydana gelen mecmuanın 30. sayfasından başlar, 30-52.yaprak arasında yer alır. 1-30. yapraklarında dua tarzında Arapça parçalar halinde yazılar vardır.

26- Süleymaniye Ktp. (Es'ad Ef. Böl.) 3508

Mecmua halindeki bu eserin içinde Fıtnat Hanım'ın sadece üç adet tarih manzumesi yer almaktadır.

27- Süleymaniye Ktp. (Haci Mahmud Ef. Böl.) 3563

Bu mecmuada da Fıtnat Hanım'a ait beş gazel bulunmaktadır.

28- İstanbul Belediyesi Ktp. (Muallim Cevdet Böl.) 347

Bu nüshada; 6 na't (5 rubai, 1 tahmis), 3 kaside, 23 tarih, 41 gazel, 1 nakıs gazel vardır.

Yk.	: 34
St.	: 13
Ebat	: 16.5 x 10.5
Yazı	: Nesih

Tamamı 124 yapraktan meydana gelen Mecmu'atü'n-Nezair adlı mecmuanın 92-124 yaprakları arasında yer alan eser, fersude kağıt kaplıdır.

METİN TAHLİLİ

BİRİNCİ BÖLÜM

DİN-TASAVVUF

A- DİN

I-Allah

Klasik edebiyatımızda mürettep divan tertibinde mutlaka yer verilmesi gereken tevhid-münacat-na't sıralamasına Fitnat Hanım Divanı'nda tam olarak riayet edilmemiştir. Şairin elde bulunan bütün divanlarını taramamıza rağmen tevhid ve münacat suretinde müstakil bir manzumesine rastlanılamamıştır. Müstakilen Allah'ın varlığı ve birliğinin konu edildiği bu tür şiirin olmayışı dolayısıyla divanda Allah'ın isim ve sıfatları münferit olarak zikredilir. Bu ifade genellikle memduh veya sevgili övülürken veya onlara dua edilirken Allah'ın değişik isim ve sıfatlarının anılması tarzında ortaya konulur.

Allah'ın bu yolla bizzat kullanılan ve işaret edilen isim ve sıfatları arasında; "Allah, Bari, Hak, Hay (Hayy-ı lâ-yenâm), Hudâ (Hudâ-yı lem-yezel, Hudâ-yı lâ-yezâl), İlâh, İzid, Kerim, Kibriyâ, Ma'bûd, Mecîd, Mennân, Mevlâ, Müste'ân, Rab, Rahman, Yezdan, Zü'l-Celal"i sayabiliriz.

Divanda İslam dinine uygun olarak ve Kur'an çerçevesi içinde zikredilen Allah, birdir ve bütün ihtiyaçları karşılayan ve müşkülleri halleden ancak O'dur.

Oldı her tedbîri takdîre muvâfık yümn ile
Her ne kâra başlasa tevîk-i Yezdândur gelen (K.2.13)

Allah bakidir, daima hay ve zevalsizdir. O'na uyku arız olmaz (Hayy-ı lâ-yenâm'dır). O, Tevbeleri kabul edip günahları bağışlayan, insana muvaffakiyet veren, belalardan koruyan, hatalardan muhafaza edendir.

Dem-â-dem böyle hayrât-ı müberrâta idüp mazhar
Hatalardan zât-ı 'âlî-şânını mahfûz ede ma'bûd (T.18.7)

O, el açıp yalvarıldığında duaları kabul eder, lutuf ve ihsanda bulunur.

Hamdu li'llah eyledi Mevlâ du'âmız müstecâb
Kıldı nûr-ı tal'atı çeşm-i cihânı rûşenâ (T.1.3)

Allah'ın zikrediliş sebeplerinden biri de padişahların Hz. Muhammed'in bir hadisine dayanarak, O'nun bir gölgesi olarak vasıflandırılmalarıdır.

Şâh-ı zî-şân dâver-i devrân hıdiv-i kâdr-dân
Zıll-i Rabb-i müste'ân İskender-i Dârâ-gulâm (T.25.1)

II- Melekler (Melek, Melâ'ik, Kerrûbiyân, Hârût) :

Fıtnat Hanım Divanında melekler, gerek isim gerekse diğer özellikleri itibariyle çok fazla yer almazlar. Şair genellikle memduhunu yüceltmek gayesiyle melekler ve onlarla ilgili özellikleri dile getirir. Kanatlı olarak tasavvur edilen melekleri, Melek, melaik, Kerrubıyan-ı 'arş, Harut şeklinde isimlendirir.

Na'ı olsa sezâ burâkuña ebrû-yı hûr
Dergâhuña şeh-perr-i melâ'ik çârûb (R.N.II)

Melekler de mahlukturlar. Onlar da insanlar gibi sevdiklerini medhederler.

Görmüş degül mişlin felek meddâhıdır ins ü melek
Cây ide yâ Rab haşre dek taht-ı mu'allâ mesnedi (T.23.10)

Hatta Allah'a en yakın ve büyük melekler olarak bilinen kerrubiyânın, Şeyh Yahya Efendi adında bir zatın ölümünde, onu karşılamak için istikbaline çıktıklarını ifade etmesi, mahluk olarak kabul edilmelerinin açık bir delilidir.

Çıkup bi'l-cümle istikbâline kerrûbiyân-ı 'arş
Olunca rûh-ı pâki vâsıl-ı ser-menzil-i 'ulyâ (T.36.6)

Aslen melek olan Harut ise geçtiği beyitlerde, kadına olan düşkünlüğü sebebiyle bahsedilir. Aşağıdaki beyitlerde bu münasebet açıkça görülür.

Şad hezârân fitne meftûn bir nigâh-ı şûhına
Biñ dil-i Hârût beste her hâ-m-ı gisûsına (G.55.3)

Sihrini Hârûtun eyler kendüye bend-i zebân
Bir nigâh-ı çeşm-i gûyâ-yı pür-efsûnunun senün (N.G.7.2)

Beyitlerde görüldüğü gibi Harut, sihir yapıcı olarak ele alınır ve sevgilinin gözleri, gamzesi, saçı ile münasebet kurulur. Harut'un ele alındığı hususiyetlerden biri de Babil kuyusunda bulunmasıdır.

Sihr ile Hârûtı itmiş Çâh-ı Bâbilde mekîn (T.G. II.3)

III- Kitaplar :

Divanda mukaddes kitaplar dediğimiz; Tevrat, Zebur, İncil ve Kur'ân'dan ve özelliklerinden hemen hiç söz edilmez. Sadece bir beyitte, nazara karşı, yazılıp pazuya takılan muskanın Kur'ân ayetlerini ihtiva etmesi münasebetiyle, Kur'ân'ın adı geçer.

Yazmış nemîme şân ile bāzûsına Kur'ân ile
Bercis idüp 'ünvân ile ta'vîz-i baht-i es'adi (T.23.16)

IV- Ayet'ler ve Hadisler :

1- Ayetler :

Fıtnat Hanım divanında sadece iki beyitte, iktibas yoluyla birer ayet zikredilmektedir.

Olinca izz ile mühr-i vekâlet destine teslîm
Müfâdân-ı تَوَدُّوا zât-ı pâkinde ayân oldı¹ (T.15.5)

Nidâ-yı ارجعي güş eyleyüp şevk ile cân atdı
Firâkı pür-gam itdi hâtırın a'lâ vü ednânuñ² (T.38.4)

Bir beyitte de ayetten telmihen bahsedilir .

Oldı işâretünle meh-i bedr iki şak (T.N.XVI.2)

2- Hadisler :

Divanda zikredilen veya iktibas yollu alınan hadisler şunlardır :

Li-vechi'llah böyle câmi'-i vâlâ binâ kılmak
Hulûş üzre hadîs-i من بنا 'ya iktidâdur bu (T.6.11)

افضل الاعمال سقي الماء buyurdu çün Resûl
Kıldı maẓmûn-ı hadîs-i Muştafâya imtişâl (T.7.6)

Zât-ı şerîfün âyet-i لَوْلَاكَ 'a mâ-şadağ (T.N.XVI.3)

Ayrıca bazı beyitlerde: "Sultanlar yeryüzünde Allah'ın gölgesidirler" hadisinin manasına telmihte bulunulmuştur.

Merhamet-pîşe şâh-ı adl-âyîn
Zıll-i Hâk pâdişâh-ı rûy-ı zemîn (M.A.3)

Zıll-i Bârî halife-i zî-şân
Hâmi-i dîn medâr-ı emn ü emân (M.A.6)

Gevher-i kân-i hilâfet dürr-i baḥr-i ma' delet
Şâh-ı zî-şân-ı Süleymân-menkâbet zıll-i Hudâ (T.1.7)

Şeh-i şâhân-ı âlem Muştafâ Hân ibn-i Aḥmed Hân
İmâm-ı müslimîn zıll-i Cenâb-ı Kibriyâdur bu (T.6.1.)

Şâh-ı zî-şân dâver-i devrân hıdiv-i kâdr-dân
Zıll-i Rabb-i Müste'an İskender-i Dârâ-gulâm (T.25.1)³

¹ bk. Kur'an IV/58

² bk. Kur'an LXXXIX/28

³ Beyitlerde "Sultanlar yeryüzünde Allah'ın gölgesidirler" hadisine telmihte bulunulmuştur

V- Peygamberler :

1- Hz.Hızır :

Kur'ânda bir sûrede zikredilen ve dini eserlerde de kendisinden çokça bahsedilen Hızır peygamber, divanda Âb-ı hayat ve ölümsüzlük münasebetiyle ele alınır. Beyitlerde Hz.Hızır'ın Âb-ı hayatı araması, bulması ve ondan içmesi neticesinde ebedi hayata kavuşması telakki ve inanışı önemli yer tutar.

Ölmez mişāl-i Hızır kalur zinde haşre dek
La'lüñ hayālî ile idenler fedā-yı rūḥ (G.8.3)

Hızır kıssasının ağırlık noktalarından biri ve en önemlisi de sevgilinin hattı (ayva tüyleri) dır. Hızır bu ayva tüyleri için benzetilen olur. Zira ayva tüyleri yeşildir ve Hızır da yeşil, yeşillik anlamına gelmektedir.

Hızır şandum kenār-ı çeşmesār-ı Âb-ı Hayvānda
Ḥaṭ-ı sebzın o şūhuñ kim leb-i dil-cūda gördüm ben (G.48.2)

2- Hz.Süleymān :

Divanda Süleyman peygamberden, karınca münasebetiyle bahsedilir. Fıtnat Hanım bir beyitte Hz. Süleyman'ın saltanatının büyüklüğü telakkisine yer verir.

Ben gedā sen şeh-i cihān-bānsın
Ya'ñî ben mūr sen Süleymānsın (M.A.21)

Hz.Süleyman'ın saltanatı, ideal bir saltanatın senbolu olarak zikredilir.

Şehenşāh-ı Süleymān-saltanat İskender-i sāñî
Sezā Dārā olursa dergeh-i iclāline der-bān (T.5.1)

3- Hz.İsa (Mesih) :

Çoğu beyitlerde “Mesih” şeklinde geçen Hz.İsa, divanda en çok sözü edilen peygamberlerdendir. Hz.İsa, hastaları iyileştirmesi ve ölüleri diriltmesi münasebetiyle ele alınır. Beyitlerde “Enfas-ı Mesiha, Dem-i İsa, İ'caz-ı Mesiha” gibi ifadelerle hep bu özelliklere işaret edilmiştir.

Nice dil-mürdeyi Mesihāsa
Eyledüñ bir nefes ile ihyā (M.A.8)

Hastaları iyileştirmesi ve ölüleri diriltmesi özelliği dolayısıyla sevgili ve dudağının benzetileni olur.

İcrā-yı füsūn çeşm-i siyeh-fāmına mahşüş
İ'caz-ı Mesihā leb-i gül-fāmına mahşüş (G.28.1)

4- Hz. Muhammed :

Hız.Muhammed divanda, beşı rubai, biri tahmis olmak üzere altı na't ile en çok bahsedilen peygamberdir. Bu manzumeler ve diğer beyitlerde ele alınışı, şairin, peygamberine olan bağlılığını göstermektedir.

Divanda;“Resul, Resul-i Mücteba,Murtaza, Mustafa, Habib- i Hazret-i Hak, Seyyidü'l- vera, Seyyidü'l-beşer, Seyyidü'l-kevneyn, Sebeb-i hilkat-i mevcudat, Sebeb-i ahlak-i hasen, Fahr-i ümem, Fahr-i alem, Fahr-i alemiyan, Fahr-i enam, Fahrü'l-enbiya, Ahmed-i Muhtar, Sahib-i Mi'rac, Mebde-i alem, Mefhar-i enbiya, Şah-ı enbiya, Mefhar-i alem, sahib-i şefa'at, Habib-i muhterem-i hazret-i Huda, mukteda-yı guruh-ı rüsul ” gibi isim ve sıfatlarla zikrolunan Hz.Muhammed, iki cihanın yaratılışının sebebi olarak zikredilir.

Ey ba'is-i icād-ı nizam-ı dü serā
Maḥlūk senūn nāmuña cümle eşyā (R.N. I)

O, bütün nebilerin medar-ı iftihar, alemlere rahmet, kıyamet gününde ümmetine şefaet edendir:

“Oldı işaretüñle meh-i bedr iki şak ” (T.N.XVI.2)

mısraıyla, en büyük mucizesi olan parmağının hareketiyle ayın iki parça olduğuna işaret edilir. Şair, güzelliğinden bahsederken, ay ve güneşin O'nun yüzünün güzelliği etrafında pervane gibi döndüklerini zikreder.

Fıtnat Hanım, memduhunu överken O'nun namdaşı olanları ayrı bir fazilete sahip olarak görür:

Âşaf-ı 'ālî-himem hem-nām-ı pāk-i Murtaẓā
Sâlis̄en şadre o destūr-ı cihān-bāndur gelen (K.2.10)

Şāh-ı zî-şān hıdiv-i devrān
Ya'ni hem-nām-ı Resūl-i Raḥmān (T.3.1)

İmām-ı şehriyārî nām-dāş-ı Seyyidü'l-kevneyn
Hemîşe devlet ü ikbālîni müzdād ide Ma'bud (T.35.1)

Semiyy-i Mefḥar-i 'ālem imām-ı şāh-ı devrāna
İde Mevlā Anadol şadrını iclāl ile mes'ud (T.35.8)

VI- Dört Halife (Çâr-yâr) :

İslamın ilk dört halifesi olan ve Hz.Peygambere yakınlıkları sebebiyle çar-yar olarak isimlendirilen bu dört halife bir beyitte zikredilirler. Fıtnat Hanım onlardan yardım gördüğünü ve bu yardım sayesinde Hatice Sultan adındaki şehzadenin doğumuna tarih düşürdüğünü ifade eder.

Çār-yār eyledi imdād didüm tārīhin
Sa‘d ola maqdem-i pāki Ḥadice Sultānuñ (T.24.16]

Bir beyitte de memduhunu övmek için onu Hz. Ali’ye benzetir.

Ca‘fer-i Ḥātem-meniş destūr-ı Ḥaydar-menkabet
Kalbine cūd u semāhat lutf u ihsāndur gelen (K.2.8)

VII- Sahabeler :

Divanda sahabelerden genel anlamda bahsedilmemektedir. Ancak şair, Hamza Paşa’yı överken, Hz. Peygamberin amcası Hamza’nın adaşı olması münasebetiyle Hz. Hamzadan bahseder.

Āşaf-ı ‘ālī-himem şadru’ş-şudūr-ı muḥterem
Nāmdāş-ı ‘amm-ı pāk-i ḥazret-i Fahrü’l-enām (T. 25.8)

Divanda sahabelerden bunun dışında herhangi bir bahis yoktur.

VIII- Mutasavvıflar :

1- İbrāhim Edhem (İbn-i Edhem) :

Menakıbnamelerde üstün derecedeki zühd ve takvasından bahsedilen İbrahim Edhem, beyitlerde, daima İbn-i Edhem adıyla geçmekte ve bu yönüyle ele alınıp memduhun müşebbehünbihi olarak zikredilmektedir.

Fıkhda Bū-Ḥanīfe akl ü dānişde Felātündür
Vera‘da İbn-i Edhemdür hikemde İbn-i Sīnādur (T. 17.9)

2- Bāyezîd-i Bistâmî (Bāyezîd) :

Menakıbnamelerde zühd ve takva cihetiyle kendisinden bahsedilen Bayezid-i Bistami, beyitlerde Bayezid şeklinde geçmektedir. Fıtnat Hanım, memduhunu, zühd ve takvada kendisi ile mukayese ederek över.

Mu‘allim Fahr ü Şa‘d u Seyyide ‘ilm ü faziletde
Mürebbî Bāyezîd ü Edheme zühd ile takvāda (T. 28.6)

IX- Dini unsurlar :

1- İslām (Kışver-i İslām) Kāfiristan :

Fıtnat Hanım, bütün kafirlerin İslam ülkesine dahil edilmesini istemesi münasebetiyle, bir beyitte bu iki unsuru bir arada zikreder.

İde zam kışver-i islāma cümle kāfiristānı
Budur şubḥ u meşā vird-i zebān a‘lā vü ednāya (T. 19.15)

2- Namāz :

Bir beyitte beş vakit namazdan telmihen bahsedilmektedir.

Beş vakitte farz-ı zimmetdür duʿā-yı devleti
Hak ide şeh-zādegānıyla hemān ʿömrin mezīd (T. 21.9)

3- Kaʿbe (Beyt-i maʿmūr) :

Bir beyitte “beyt-i maʿmur” şeklinde geçen Kabe, şairin, memduhunu övmek için yaptırdığı camiye kendisine benzetmesi cihetiyle müşebbehünbih olarak kullanılmaktadır.

Zihī nūr-ı mücessem secdegāh-ı ehl-i tāʿat kim
Olursa Beyt-i Maʿmūra nazir el-hak sezādur bu (T. 6.10)

X- Ahiret ve İlgili Unsurlar :

1-Mahşer (Haşr, Kıyāmet, Rūz-ı kıyām, Rūz-ı cezā, Rūz-ı hevlnāk, Ferdā) :

Fıtnat Hanım divanında mahşer, Kur'an ve hadislerde geçen şekline uygun olarak zikredilir. Çok dehşetli bir gün olan mahşerde kimsenin kimseye faydası olmaz ve herkes vebalini kendisi çeker. Herkesin o günü yad etmesi ve günahlarından dolayı feryad u figan etmesi gerekir. Zira hiç bir günah gizli kalmaz, hepsi ortaya çıkar.

Bir dem gelür ki ola ʿuyūb-ı nihān ʿayān
Rüsvā olursuñ ey dil-i bî-çāre el-amān
Ol rūz-ı hevlnākı idüp yād kıl figān
Ol dem ki ceş-i cürm-i ʿuşāt-ı hatā girān
Leb-riz idince dāmen-i deşt-i kıyāmeti (T.N.VIII.)

Bazı beyitlerde “ta-be-mahşer”, “ta-haşr”, “ta-ruz-ı kıyam” gibi terkiplerle zaman mefhumunun biteceği o güne işaret olunmaktadır.

Hemişe dāʿim itsun şevket ü iclāl ile Mevlā
Vücūd-ı tāt u tahta tā-be-mahşer iftiḥār oldu (K. 1.22)
Olsun serir-i şāhı tā-haşr cāygāhı
Afātdan İlahi eyle emīn āmin (T.2.4)

Mahşer, sevgilinin güzelliğinin benzetilene olunca, burada dirilen ve toplanılan aşıklar veya canlarıdır.

İdince āşikāre mihr-i rüyın ol kıyāmet-kād
Kālur mı keşret-i ʿuşşāk ile bak kuyı mahşerden (G.46.5)

2- Cennet ve İlgili Mefhumlar :

a) Cennet (Cennetü'l-me'vâ, Firdevs, Cinân, Huld) :

Fıtnat Hanım'da cenneti tavsif eden beyitlere rastlanmamakla beraber, huri ve kasırların bulunduğu yer olarak zikredilir. Bir beyitte, tuba ağacı bulunması münasebetiyle adı geçmektedir. Divanda ele alınışının birinci gayesi şairin, memduhunun öldükten sonraki hayatı kastedilerek cennete girmesi için duada bulunmasıdır.

Didi bu mısra⁴ ile nâsa i'fân eyleyüp hâtif
Ola Yahyâ Efendinüñ maqarri cennetü'l-me'vâ (T. 36.8)

Cennetin ele alınışının önemli bir sebebi de dünyanın benzetileni olmasıdır. Memduhun adalet ve ihsanı sayesinde dünyanın cennet kadar güzel ve ferah olduğu dile getirilmektedir.

Ferah leb-rîz idüp dünyâyı oldı nâm-ı gam nâ-bûd
Muhaşşal kalmadı aşlâ cihânüñ farkı cennetle (T. 4.7)

b) Tübâ :

Cennet ağacı olarak bilinen tuba, geçtiği iki beyitte sevgilinin veya memduhun boyunun müşebbehünbihi olarak ele alınır.

Pest itse kâmetün n'ola tûbâ-yı cenneti (T.N. XXI.2)

mısrasıyla, Hz. Muhammed'in boyu tuba ile mukayese edilerek, ondan daha güzel olduğu ifade edilmektedir.

c) Kevşer :

Kevser, mahşerde Allah tarafından peygamberimize ikram edilecek, berrak ve tatlı suyu olan gayet büyük bir havuzdur.⁴ Fıtnat Hanım, memduhu için öldükten sonraki hayatı kasdedilerek cennette kevser suyundan içmesi için dua eder.

Mükâfât eyleyüp rûz-ı cezâ şakı ide Kevşerle
Bunuñ gibi nice hayrâta tevfiķ eyleye Allah (T. 39.6)

Bir beyitte de memduhunu övmek için, kaleminin mürekkebinin benzetileni olarak ele alınır

Devâtında midâd-ı pâkinün leb-teşnesi Kevşer
Kitâb-ı faẓlınuñ şirâzesi gîsü-yı havrâdur (T. 17.8)

⁴ Bk. Ö. Nasuhi Bilmen, Büyük İslam İlmihali, Bilmen Yay.İst. 1991, s.33

XI- Diğer İtikadi Mefhumlar :

1- Ölü, ölüm (Vefât, Fevt, Rıhlet, Mürde) :

Fıtnat Hanım, ölümle ilgili olarak şu telakki ve inanışlara yer verir: Ölüm, yaşa, başa bakmaz, küçük-büyük; fakir-zengin, sırası gelen herkes ölür. Ölümün ne zaman geleceği bilinmez. Konu, divanda islami inanışa uygun olarak ele alınır.

Hayfâ ki dest-i cev̄r-i ecelden rehâ bulup
 Kırtılmadı şağîr ü kebîr gedâ vü bây (T. 37.1)

Ölü ile ilgili beyitlerde ise ölümden çok dirilmeleri söz konusu edilir. Diriltici kudret olarak da Hz.İsa ile onun benzeyeni olan sevgili ve dudağı zikredilir.

Hasta-i ʿaşka devâdur nuṭṭı düşnâm olsa da
 Feyz-i güftâr-ı lebinden mürdeye cândur gelen (K. 2.16)

2- Perî :

Bir beyitte geçen peri, vücudunun nazikliği telakkisine inanılarak, sevgilinin müşebbehünbihi olarak zikredilir.

Âzürde eyler ey perî nâzik tenüñ senüñ
 Bûy-ı semenden olsa da pîrahenüñ senüñ (G. 34.1)

B- TASAVVUF :

Fıtnat Hanım mutasavvıf değildir. Divanda tasavvuf felsefesi de görülmez. Ancak bu arada şair tasavvufi unsurlardan faydalanmayı da ihmal etmemiştir. Fıtnat Hanım'da tasavvuf; bir takım tasavvufi tabirler, mefhumlar ve telakkiler şeklinde görülür. O, tasavvufun derin ve anlaşılmayan düşünce sahalarına girmez. Ancak, tasavvufî unsurlarla süslenmiş şiirlerinde dünyanın geçiciliği ve alçaklığı dile getirilerek ona değer verilmemesi tavsiyesinde bulunur.

Çarh-ı deniden itme ricā-yı ʿatā ʿabeş
Peymāne-i nigūndan ümīd-i şafā ʿabeş (G. 7.1)

Kanaatle ilgili olarak da şair, kanaat edenin kalbinin zengin olacağını ve dolayısıyla halkın lokmasına itibar etmeyeceğini zikreder.

Minnet ider mi loğma-i maḥlūka sīr olan
Haḳḳuñ hemīşe niʿmet- bī-imtınānına (G. 56.2)

1- Cemāl, Yār, Cānāne, Dil-ber, Dil-rübā :

Bu sıfatlar divanda daha çok sevgili vasfında kullanılmakla beraber tasavvufi manada mutlak güzellik ve onun sahibi olan Allah için de kullanılır.

Gerçi ol mihr ile hem-bezm olmak istersūñ gönül
Bakmaga tab-ı cemale lik yokdur kudretüñ (G. 37.4)

2- Harābat, Cām :

Fıtnat Hanım, harabat konusunda rindane tarzı tam anlamıyla kullanır. Elemleri defetmek için safa kadehini gece gündüz elde dolaştırmanın gerektiğini söyleyerek tam bir rind edasına bürünür.

Ne tedbir ile āyā def ıder ālām-ı devrānı
O kim cām-ı şafāyı destine şubḥ u mesā almaz (G. 23.3)

Şaraba karşı gelen zahidi de sert bir dille eleştirerek tenkid eder.

Hāne-i zühdi esasından harāb itse n'ola
Sāḳiyā destüñde cām ālūde-i ibrām iken (G. 42.5)

3- Dünya, Dehr (Dehr-i dūn), Cihān, Devrān, Kevn, Giti, Bāzi-hāne, Çarh (Çarh-ı sitemger), Gerdūn, Rüy-ı zemīn, Nev-zemīn, Bī-beḳā, Sipihr, Heft-kişver :

Dünya, divanda bahsi çok geçen unsurların başında gelir. Fıtnat Hanım

dünyayı değişik sıfırlarla tavsif eder. Dünya, bekasız, fani, alçak, oyun yeri, keder ve sıkıntı mahalli, itibar edilmeyen, zalim ve cefakardır.

Mehe noḡsan u hūr̄şide zevāl irmekde rūz u şeb
Görür rūşen-dilān her dem zarar çarḡ-ı sitemgerden (G. 46.3)

beytiyle hakikati bilenlerin daima onun zülmüne maruz kaldıklarını belirtir. Dünyanın dönüşü eğri olduğundan, arkasından gidilmemesi gerekir.

Be-cā it luṭf u ḡahruñ pey-rev olma çarḡ-ı kec-devre
İdüp ʿuṣṣāka cev̄r itme kerem āḡyāra gel cānā (G. 2.3)

4- Rind (Gedā, Bende, Çāker) :

Şarap ve harabat ile birlikte zikredilen rind, çeşitli şekillerde telakki edilir. Rind için şarap ve sevgili vazgeçilmez unsurlardır. O, zahide karşı bir tip olarak, zahidle birlikte karşımıza çıkar.

Rind olan dil-ber ü meyden geçemez ey zāhid
Sen nice olmaz isen zerḡ u riyādan fārīḡ (G. 30.2)

Fitnat Hanım'a göre rindlerin zahir hallerine bakıp hüküm verilmemeli, onların iç alemine nazar edilmelidir. Rind dünya saltanatına tenezzül etmez. Onun için en büyük saltanat, sevgilinin kapısının eşiğidir.

Şāhum nişimen eyleyeli āsitānuñı
Taht-ı Ceme ider mi tenezzül gedā-yı ʿaşḡ (G. 32.5)

Rind masiyet denizinde yüzer. Bu nedenle ondan, nasıl affedileceği sorulmaz. Çünkü o böyle bir şeyi beklemez.

Der-i pākīze-i ʿafv-ı Hudāya neyledür maḡṣūd
Şorarsuñ zāhidā baḡr-i maʿāsīde şināhumdan (G. 45.2)

Ancak rind, yine de ümitsiz olmayıp, affa mazhar olabileceğini düşünür.

Luṭf-ı Hāḡdan zāhidā rindānı nevmid eyleme
Mazḡar-ı ḡufrān olur elbette ʿisyān āşinā (G. 3.5)

5- Zāhid (Zūhhād, Ehl-i tecrid) :

Zahid daima rindin karşısındadır (bk.rind).Zahid tipi, gerçek aşkın yanında bir tezat unsuru olarak yer alır. Acı ve tatlı suyun birbirleriyle imtizaç etmedikleri gibi, zahid ile rindin de bir arada bulunmaları mümkün değildir.

Eylemez aṣlā çü āb-ı telḡ ü şīrīn imtizāc
Birbiriyle olsa da zūhhād u rindān āşinā (G. 3.3)

Daima nasihat eden zahid, riyakar olduğundan bütün ibadetleri riyakarlık olarak değerlendirilir ve nasihatı dinlenmez. Hatta, nasihatı bıraksa ve bir köşede sessiz otursa bile, onun meclisteki varlığı rinde ağır gelir.

Terk-i nuş eylese hem sûreti hōş olsa bile
Zāhidūn şikleti var bezme hāmūş olsa bile (N.10.1)

Buna rağmen zahid dünyaya değer vermez. O daima müstağnidir.

Ehl-i tecrīd atlas-ı gerdūna itmez iʿtibār
Dūş-ı müstağniye hep şāl ü ʿabā birdür bütün (G.47.5)

6- Zühhd, Takvā (Vera^c) :

Her türlü zevke karşı koyarak kendini ibadete vermek anlamına gelen zühhd ile; Allah'tan korkma, dinin yasak ettiği şeylerden sakınma anlamına gelen takva, Fıtnat Hanım'ın memduhu övmek için kullandığı unsurlardır. Divanda, zühhd ve takvayı anlatan beyitlere rastlanmaz. Fıtnat Hanım, övdüğü kişileri büyük şahsiyetlerle mukayese ederek zühhd ve takvadaki üstünlüklerini sayar.

Fıkıhda Bū-Ḥanīfe akl ü dānişde Felātündür
Vera^cda İbn-i Edhemdür hikemde İbn-i Sīnādur (T.17.9)

7- ʿĀrif (Ehl-i dil, Erbāb-ı ʿirfān, Erbāb-ı dil, Rūşen-dilān, Ḥaḳ-bīn):

Fıtnat Hanım, çeşitli sıfatlarla tavsif ettiği arifi; dünya nimetlerinden mahrum, feleğin yüzüne gülmediği ve ona iltifat etmediği bir tip olarak ele alır.

İder mi bir pula naʿil felek erbāb-ı ʿirfānı
Bu bāzī-hānede mā-dām derd ü ğamla zār olmaz (G. 22.5)

Arif, felekten daima zarar görendir (Bk. dünya). Marifet cevheriyle süslenen kişi dünyanın rahatına itibar etmez. Dünya geçicidir, dünyanın süsü, makamı, mevkii esas olarak alınmamalıdır. Fıtnat Hanım'a göre asıl olan marifettir, hakkı bilmektir.

Fıtnatā ārayış-ı dünyāya itmez iʿtibār
Gevher-i pāk-i maʿārifle o kim zīnetlenür (G. 12.6)

8- ʿAşık (ʿAşık-ı zār, Sālik-i ʿaşk) :

Fıtnat Hanım'a göre aşık, dünya nimetlerine kıymet vermeyen, gönlü sevgilinin aşkıyla dolu ve yalnız ona kavuşmayı arzulayandır. Tasavvufi unsurlarla işlenen şiirlerde aşk, beşeri aşkın üzerindedir.

Hayāl-beste-i la'ile olmada k̄ānī^c
Murād-ı sâlik-i 'aşkuñ meger riyāzet imiş (G. 27.3)

Sevgilinin cemalini seyreden aşıkın boynu iki büklümdür.

Bî-hüde k̄add-i 'âşıkı şanma ham̄idedür
Seyr-i cemāl-i yāra ser-ā-pāy dīdedür (G. 13.1)

9- 'Aşk, 'Akıl :

Aşk ve akıl Allah'a ulaşmak için iki ayrı yoldur. Akıl, ilim sahibinin, aşk ise mutasavvıfların yoludur. Fıtnat Hanım şair tabiatına daha uygun olan aşk yolunu tutmuştur.

Söyler elbet h̄ālını Fıtnat meşeldür ehl-i derd
'Aşk ola bir şīnede eş'ār kendin gösterür (G. 9.5)

ve

İder bir āfete elbette Fıtnatā meftūn
Belā-yı 'aşka sebep tab'ı şāiriyyet imiş (G. 27.5)

diyerek şair ruhluluğun aşk belasına sebebiyyet verdiğini yani insanı aşk belasına mübtela ettiğini belirtir. Ancak, insanın içindeki karanlığı aydınlatanın da yine aşk olduğunu zikreder. Aşk, bela şeklinde tavsif ettiği halde aşka düşenlerin dünyanın kederini çekmediklerini, aşka aşına olanların gamdan kurtulduklarını dile getirir.

Ekdār-ı dehri çekmez imiş mübtelā-yı 'aşk
Bî-gāne-i ğam olmadadır āşinā-yı 'aşk (G.32.1)

Aşk belasına düşen gönül hastasının tek ilacı vuslattır, yani sevgiliye kavuşmaktır.

Dil-haste-i muḥabbete kār eylemez 'ilāc
Ma'cûn-ı la'l-i yārdur ancak devā-yı 'aşk (G. 32.2)

Aşk tarif edilmez. Kalem, aşk macerasını tariften acizdir. Fıtnat Hanım, "Arz-ı hal" ile gönül derdini beyan etmenin mümkün olmadığı görüşündedir.

Kābil mi 'arz-ı h̄āl ile derd-i dili beyān
Şıgmaz zebān-ı h̄āmemize mācerā-yı 'aşk (G. 32.3)

10- Kanāfat, İstiğnā :

Fıtnat Hanım'da kanaat, " kana'at tükenmez bir hazinedir" hadisinin şumuluna dahildir. Böyle bir hazineye sahip olan, mahlukun lokmasına minnet etmez. Kalbe gına veren, geniş kanaat hazinesinin kazanıldığı yer ise " kuşe-i feragat" tır.

Ğınâ-yı albe sebeb devlet-i kanâ'at imiş
Cihânda cây-ı şafâ kûşe-i ferâğat imiş (G. 27.1)

Kanaat edene dünyanın zenginliğı ile fakirliğı birdir. Çünkü o dünya metana değer vermez.

Ehl-i tecrid atlas-ı gerdûna itmez i'tibâr
Düş-ı müstâgniye hep şâl ü 'abâ birdür bütün (G. 47.5)

Fıtnat Hanım, kanaatı devlete, kanaatkarı da onun padişahına benzeterek, kanaat mülkünün padişahı, fakirlik külâhını padişahların tacına değışmeyeceğı kanaatındadır.

Şâh-ı serir-i mülk-i kanâ'at bu 'âlemün
Virmez külâh-ı fakrını tîc-ı keyânına (G. 56.3)

11- Gönül (Dil) :

Gönül daima ıztırap içinde, viran olmuş bir halde inlemektedir. Viran olmuş gönül sevgilinin bir bakışıyla tamir edilebilir. Ancak sevgili bu bakışı bile esirgeyip gönlü ıztırap içinde bırakmaktadır.

Âh u nâlem o şeh-i bî-dâda teşîr eylemez
Bir nigehle bu dil-i vîrân-ı ta'mîr eylemez (G. 21.1)

Gönül, başkasına yer kalmayacak derecede sevgilinin hayali ile doludur.O,hep sevgiliyi düşünür.

Leb-â-lebdür hayâl-i yâr ile dil gayra hiç yer yok
Meşeldür söylenür memlû olunca kûze mâ almaz (G. 23.5)

Gönül daima sevgilinin peşindedir; gah yanağına, gah saçına takılır gider. Sevgilideki güzellik unsurları onun için bağıın gül ve sünbülünden daha değerlidir.

Bir dil ki hayâl itse ruhuñ çeşm-i terinde
Hürşid-i felek zerre görünmez nazârında (N. 6.1)

12- Nefs :

Bir beyitte geçen nefs, taatta bitkin ve güçsüzdür. Ancak, taatta tenbellik gösteren nefs, isyanda güçlü, kuvvetlidir.

Nefs olur tî'at-i Hâkda gerçi bî-tab u tîvân
Vâdi-i 'isyâna başdukça kâdem kuvvetlenür (G. 12.2)

13- Şeyh, Seyyid, Monlâ :

Fıtnat Hanım, seyyid, monla ve şeyh kelimelerini, divanda geçen şahıslara sıfat olarak kullanır.

İKİNCİ BÖLÜM

CEMİYET

I- ŞAHISLAR :

Fıtnat Hanım Divanı'nda bahsi geçen şahısları iki grupta toplamak mümkündür. Bunlar ya kaside, tarih manzumesi gibi bir manzumenin ana maddesini veya yazılış sebebini teşkil eden şahıslardır ki bunlarda bütün şiir onun ismi etrafında döner. Ya da, ifade edilmek istenen bir duyguyu veya bir fikri takviye etmek veya süslemek gayesiyle bir beyit veya bir mısra da telmihen zikredilen şahıslardır. Birinci grupta yer alan şahıslar genellikle hususi ve dar çevrelidirler. İkinci gruptakiler ise bütün bir islam kültürünün ortak şahsiyetleridir.

A- Tarihi Şahsiyetler :

1- Hükümdarlar :

a) **Sultân I. Mahmūd** : (Şehenşah-ı zaman, Şeh-i sahib-vakar, sultan-ı mu'azzam, şehriyar-ı heft-kişver)

Mahmut Han, Fıtnat Hanım'ın kendisine kaside sunduğu tek padişaktır. Büyük ihtimalle kendisinden yardım ve ihsan gördüğü padişahı kasidede çeşitli vasıflarla tavsif eder. Bahar kasidesi adını taşıyan bu kasidede bahar ve tabiat tasvirinden sonra sultanın üstünlüklerini sayarak, daratının İskender ve Dara'nınkinden yüce olduğunu belirtir. Gönüllerin, devrinde huzur bulduğu padişahın nuru bütün dünyaya ışık salar.

Olur âsûde diller rûzgâruñ germ ü serdinden
Gülistân-ı cihâna rahmı nañl-i sâyedâr oldu (K.1.19)

Sultan Mahmud'un devri , acıma ve merhametin bol olduğu, zayıfın emniyette olduğu ve kuvvetliden korkmadığı bir devir olarak ifade edilmektedir.

Olup sañrâlara hıfzı niğebân ahd-ı lutfında
Künâm-ı şîr-i ner âhûlara cây-ı qarâr oldu (K.1.20)

b) **Sultân III. Muştafâ** (1717-1774) :

Mustafa Han, divanda şu isim ve sıfatlarla zikredilmektedir : "Mihr-i gerdun-ı adalet, revnak-ı evreng-i ali, şah-ı adalet-ayin, gevher-i kan-i hilafet, dürr-i bahr-i madelet, Şah-ı zi-şan, zill-i Huda, lutf u ata-yı Mennan, şeh-i şahan-ı alem, imam-ı müslimin, zill-i cenab-ı Kibriya, menba-ı cud u himem, ab-ı ruy-ı saltanat, mefhar-ı

Osmanıyan, memduhu'l-hisal, hem-nam-ı Resul-i Rahman.”

Fıtnat Hanım, hayatının büyük kısmını devrinde geçirdiği sultan III. Mustafadan bahsederken onu, kaside tarzı aşırı ve gerçek sınırlarını aşacak derecede över. Bu da diğer kaside şairlerinde olduğu gibi, övdüğü kişileri iyiliğe, adalete, cömertliğe teşvik etmek içindir.

Sultan Mustafa devri, zevk u safanın, huzurun bol olduğu bir devir olarak zikredilir. Onun cömertliği sayesinde bütün halk bolluk ve ferah içindedir.

Cihānuñ her günin ‘id ü şebīn kadr eyledi el-ḥaḳ
Zamān-ı devletinde şāddur ‘ālem meserretle (T.4.6)

Memduhun şanına nisbetle güneş bir zerre, cömertliği yanında deniz bir katre gibidir.

Zerredür şanına nisbet hūrşid
Katredür cūdı yanında ‘ummān ((T.3.7)

Allah’ın kanununa uygun hareket eden sultan Mustafa, adalette Nuşirevan’la, cömertlikte Hatem’le, akılda Eflatun’la, re’ye İskender’le mukayese edilerek kendisinin daha üstün olduğu dile getirilmektedir.

Cihān rāḥatdadur ‘ahd-ı şerīfnde n’ola olsa
Zamān-ı devleti reşk-āver-i eyyām-ı Nūşirvān (T.5.6)

Ayrıca yaptırdığı cami ve sebil münasebetiyle de zikredilir.

c) Sultān I.Abdülḥamīd (1725-1789) :

“Şahenşah-ı zaman, şah-ı zi-şan-ı felek-mertebe, şahenşah-ı gerdun-rütbe, sultan-ı mu’alla-menzelet, şah-ı dana, şah-ı kişver-ara, imamü’l-müslimin, şem’-i mihrab-ı hilafet, hami-i din-i mübin, şahenşah-ı dana-yı ferid, Süleyman-menkabet, husrev-i giti-sitan” gibi terkipler içinde geçen sultan III.Ahmed’in oğlu sultan I. Abdülhamid’in devri, Fıtnat Hanım’ın son zamanlarına rastlar. Felek, devrinde huzur, adalet ve bolluk olan sultan Abdülhamit gibi birini cihana getirmediğini söyleyen Fıtnat, onu aşırı sözlerle överek, İskender, Dara,Cem, Harun Reşid, Nuşirevan gibi büyük tarihi şahsiyetlerin kapısında kul olmalarını layık görmektedir.

Bu gūne intizāmı dehre ‘adl ü dād u şefkatle
Ne Hārūn u ne Me’mūn u ne ḥōd Nūşirvān virdi (T.22.4)

Sultan n sayılamayacak derecedeki cömertliğini de Hatem-i Tai ile mukayese ederek üstünlüğünü dile getirir.

Ne mümkün ‘add olunmaḳ cūdı hengām-ı ‘atāsında
Hezārān genc-i Kārūn ḥāsıl-ı deryā vü kār virdi (T.22.6)

Ö, ayrıca yaptırdığı imarethane ve cami münasebetiyle de övülür.

ç) Sultân III. Ahmed (1673-1736):

Sultan Ahmet, Sultan III. Mustafa ve I. Abdülhamit'in babaları olması münasebetiyle, bu iki padişahın sözedilirken Sultan Ahmed'in oğlu olarak zikredilirler. Şu iki beyitte bu münasebeti görmekteyiz.

Cenâb-ı Muştâfâ hân ibn-i Aḥmed hân kim itmiş
Gubâr-ı dergehin Ḥaḳ tütüyâ-yı dîde-i şâhân (T.5.3)

Cenâb-i ḥazret-i ‘Abdü’l-ḥamîd hân ibn-i Aḥmed hân
Cülûs itdi celâl ü câh ile taḥt-ı mu‘allâya (T.19.5)

d) Sultân Süleymân :

Fitnat Hanım, Sultan Süleyman'ı memduhu için bir mukayese unsuru olarak ele alır.

Şehenşâh-ı Süleymân-saltanat İskender-i şânî
Sezâ Dârâ olursa dergeh-i iclâline der-bân (T.5.1)

2- Şehzadeler :

a) Şehzâde Selîm : (Nur-ı dide-i şah-ı cihan)

Fitnat Hanım, sultan III. Mustafa'nın oğlu şehzade Selim'in H.1175'te doğması münasebetiyle yazdığı tarih manzumesinde;

Gelüp bâ-feyz ilhâm oldı ṭab‘a mısra‘-ı târiḥ
Cihâna geldi şeh-zâde Selim iclâl ü ‘izzetle (T.4.14)

beytiyle doğumuna tarih düşürmüştür.

Şehzadenin güzelliğini överken de; doğduğu zaman güzelliği alemi aydınlatan güneş gibi afakı aydınlatıldığını söyleyerek, cemalini güneşle mukayese eder.

b) Şehzâde Muḥammed Ḥân :

Sultan III. Mustafa'nın oğlu olan şehzade Muhammed, H.1180 yılında doğmuştur. Fitnat Hanım bunun da doğumu münasebetiyle bir tarih manzumesini yazmış ve bir mısradaki geçen noktalı harflerle doğumuna tarih düşürmüştür.

Didi Fıtnat kemîne cevheri ḥarfiyle bir târiḥ
Ḳadem başdı sarây-ı dehre ‘izzetle Muḥammed ḥân (T. 5.15)

Çeşitli sıfatlarla tavsif ettiği şehzadeyi, dürr-i şehvar, saltanat burcunda doğan güneş şeklinde vasıflandırır. Yüzünün parlaklığı cihanı aydınlattığını, kışın doğduğu için nisan ayı bu mevsime gıpta ettiğini zikreder.

Çıkardı sâhil-i ikbâle çün kim böyle dürr-i pāk
N'ola kânûna olsa gıbtâ-fermâ mevsim-i nîsân (T.5.11)

c) Şehzāde Muḥammed :

Fıtnat Hanım'ın adına manzume yazdığı bir başka Muhammed de sultan I. Abdülhamit'in oğlu şehzade Muhammed'dir. Devrin sultanı olan babasını övdükten sonra, doğumu ufuklara hayat veren, halkın kalbini sürurla dolduran yüksek cevherli bir şehzadenin doğumunu haber verir ve bir mısra ile H.1190'da doğduğuna tarih düşürür.

Bu bir berceste mışra'la didüm târiḥini Fıtnat
Gelüp sultân Muḥammed maḳdemiyle kevne şân virdi (T.22.15)

ç) Şehzāde Aḥmed :

Fıtnat Hanım'ın adına manzume yazdığı sultan I. Abdülhamit'in bir diğer oğlu da şehzade Ahmet'tir. Ahmet de kardeşi Muhammed gibi H.1190 tarihinde doğmuştur.

Oldı bu mışra'la bedîd târiḥ-i mîlād-ı sa'îd
Devlet ile Rabb-i Mecîd pîr ide sultân Aḥmedi (T.23.18)

d) Şehzāde Süleymān : (Hayrû'l-halef, gevher-i mümtaz)

Fıtnat Hanım'ın doğumuna tarih manzumesi yazdığı şehzadelerden biri de I. Abdülhamid'in oğlu Süleymandır. Süleyman'ı çeşitli yönleriyle övdükten sonra, onun doğumuyla kaleminin dönmeye başladığını ve şevka geldiğini dile getirir. Şu beyitte de H.1194 tarihinde doğduğuna tarih düşürür.

Didüm târiḥini bu mışra'-ı zîbâ ile Fıtnat
Şerefle mecd ile sultân Süleymān geldi dünyāya (T.45.10)

e) Kadın Şehzadeler : (Hibetu'llah Sultân, Ḥadîce Sultân)

Sultan III. Mustafa'nın kızı Hibetullah sultan ile sultan I. Abdülhamid'in kızı Hatice sultanın doğumları münasebetiyle birer tarih manzumesi yazan Fıtnat Hanım;

Ḥamd ola şulb-i şehenşāhiden
Geldi dehre hibetu'llah sultân (T.3.27)

beytiyle Hibetullah Sultan'ın 1172'de ,

Çār-yār eyledi imdād didüm tārīhin
Sa‘d ola maḳdem-i pāki Ḥadīce sultānuñ (T.24.16)

beytiyle de Hatice Sultanın H. 1189’da doğduğuna tarih düşürmüştür.

3- Vezirler :

a) Şadrazam ‘Alī Pāšā (1689-1758) :

Hekimbaşı-zade lakabıyla de tanınan Ali Paşa, H.1100 M.1689 yılında doğmuştur. Annesi Safiye Hanım, babası Venedikli olup Rumeli kazaskerliği payesinde hekimbaşı iken 1707’de vefat eden Nuh Efendi adında bir zattır.⁵

Ali Paşa 1732, 1742 ve 1758 tarihlerinde olmak üzere üç defa sadrazam olmuştur. Fıtnat Hanım, şiir ve ilimde de bir mevki işgal etmiş olan Paşa’yı şu sıfatlarla över: (Zib-bahş-ı sadr-ı divan, asaf-ı devran, paşa-yı zi-şan, destur-ı devran, sadr-ı a‘zam, daver-i ekrem, hıdiv-i muhterem, kâr-fermây-ı mülk-i Osman, iftihar-ı kubbe-i divan-saray-ı saltanat, maye-i izz ü saadet ü rifat ü şan, ziver-efzay-ı sadaret, asaf-ı safi-zamir, Cafer-i hatem-meniş, asaf-ı ali-himem, matla’-ı garra-yı divan, kadr-dan-ı rütbe-i erbab-ı irfan, daver-i gerdun-vakar ”

Yukarıdaki vasıflarla tavsif ettiği Ali Paşa’ya sunduğu kasidede onu mubalağalı bir şekilde öven Fıtnat Hanım, kendisini saadet, izzet, rifat ve şanın mayası ve de cömert, lutufkar; yaptığı işlerde Allah’ın tevfikine mazhar olmuş, güzel sözlü olarak zikreder.

Hasta-i ‘aşka devādur nuḳkī düşnām olsa da
Feyz-i güftār-ı lebinden mürdeye cāndur gelen. (K.2.12)

Sadrazamın lutuf ve cömertliğinden bahsedilen beyitler, Fıtnat Hanım’ın kendisinden yardım gördüğü ihtimalini kuvvetle akla getirir.

b) Şadrazam Muştafā Pāšā : (Sadr-ı a‘zam, destur-ı ali-menkabet, Destur-ı ekrem Hıdiv-i bende-perver, kerem-güster, şehenşah-ı muazzam, hakan-ı a‘zam, cenab-ı sadr-ı a‘zam)

I.Mahmut, III. Osman ve III. Mustafa zamanlarında olmak üzere 1752, 1756 ve 1763 tarihlerinde üç defa sadrazamlığa getirilen ve köse lakabıyla de bilinen Bahir Mustafa Paşa, Çorlulu Ali Paşa kethüdalığından vezir olan sofî Abdurrahman Paşa’nın oğludur. Mustafa Paşa, aynı zamanda 1764’te III. Mustafa’nın kızı Şah Sultan’la evlenerek sultan damadı olmuş ve 1765 tarihinde III. Mustafa’nın emriyle Midilli’de öldürülmüştür.⁶

⁵ İ.Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C.IV. 2.Ksm. TDK.Bas. Ank.1983, s.325

⁶ İ.Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e. s.372

Fıtnat Hanım'ın adına kaside yazdığı sadrazamlardan biri de Mustafa Paşadır. Paşayı çeşitli vasıflarla vasıflandırdıktan ve ona medhiyeler dizdikten sonra;

Degül kâbil edâ-yı vaşf-ı zât-i pākūn isterse
Zebân-ı kilik-i şâ'ir haşre dek vakf-ı neşîd olsun (K.3.8)

diyerek onu vasfetmenin mümkün olmadığını söyler. Sadrazamlıkta Asaf ve Nizamülmülk , cömertlikte de Hatem-i Tâ'î ile mukayese ederek onlardan ileri olduğunu zikreder.

Fıtnat Hanım, "bende-perver, kerem-güster" gibi vasıflarla tavsif ettiği Mustafa Paşa'dan kuvvetli ihtimalle lutuf ve ihsan görmüştür. Onu sadaret makamının gerçek sahibi görmekte ve mühürün, eline verilmekle gerçek yerini bulduğuna inanmaktadır.

Ayrıca padişahın damadı olması münasebetiyle adına bir tarih manzumesi yazan Fıtnat Hanım, Mustafa Paşa'yı, padişahın damadı olmakla ikbale ulaştığını söyleyerek metheder.

Cenâb-ı şadr-ı a'zam Muştafâ Pâşâ-yı 'âlî-şân
Hezâr iqbâl ile dâmâd-ı sultân-ı cihân oldu (T.15.6)
Aşağıdaki beyitle de H. 1177'de damad oluşuna tarih düşürülmüştür.

Mücevher harf ile Fıtnat didi bu mışra'ı târîh
Vekil-i saltanat şîhr-ı şehenşâh-ı zamân oldu (T.15.13)

c) Sadrazam Râğîb Muḥammed Pâşâ (1698-1763):

(Gevher-i ma'den-i fazl ü irfan, dūr-i yekta-yı muhit-i ma'na, rağîb-ı cud u himem, sahib-i seyf ü kalem, hıdiv-i alem, kiram-ı vüzera)

Koca Ragıp Paşa lakabıyla meşhur olan Ragıp Muhammed Paşa XVIII. asrın en kudretli sadrazamlarındandır. İstanbul'lu olan paşa, Nabi mektebinin mümtaz şairi olup hakimane şiirleriyle de başta gelmektedir. H.1110 / M.1698'de doğmuştur. Defterhane katiplerinden Mustafa Şevki Efendi'nin oğludur. I. Mahmut zamanında çeşitli valiliklere, H.1170 / M.1757 tarihinde III. Osman zamanında da sadrazamlığa getirilmiştir. III. Mustafa zamanında da sadrazamlığa devam eden Ragıp Paşa, H.1171 / M.1758'de 61 yaşında iken III. Mustafanın kızkardeşi ile üçüncü evliliğini yapmıştır. H.1176 / M.1763'te vefat etmiştir.⁷

Fıtnat Hanım, Ragıp Muhammed Paşanın sadarete çıkması münasebetiyle bir tarih manzumesi yazmış ve onu hilm, haya, akıl, zeka, olgunluk gibi vasıflarla

⁷ Bk.İ.Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e. s.385

vasıflandırmıştır. Vezirlikteki kudretinden dolayı Nizamülmülk'e, hikmette Aristo'ya benzetilir.

Mühr ile mükrem olunca didi Fıtnat tārīh
Revnağ-ı şadr-ı celil oldu Muḥammed Pāṣā (T.11.12)

beytiyle paşa'nın H.1170 tarihinde sadrazam olduğuna tarih düşürmüştür.

ç) **Şadrazam Ḥamzā Pāṣā (1727-1771):**

Kayserinin Develi Karahisar zenginlerinden Mehmet Ağa'nın oğlu olan Hamza Paşa, 1727 tarihinde doğmuştur. Silahdar Hamza Mahir Paşa olarak bilinir. Çeşitli vezirlik ve valiliklerde bulunduktan sonra 1768'de III. Mustafa tarafından sadrazamlığa getirilmiştir.

Hamza paşa için bir tarih manzumesi yazan Fıtnat Hanım, onu, yaratılışında çeşitli ilimleri bir arada bulunduran, tab'ında tefsir ve kelam ilimleri münderic olan bir şahsiyet olarak tanıtır.

Müctemī'dür ḥaynet-i pākinde emvāc-ı ʿulūm
Münderic tab'ında hep tefsir ü ʿādāb u kelām (T.25.10)

İbn-i Hişām'ı geride bırakacak derecede nahiv ilmine de vakıf görür.

Hāmesin eylerdi işkeste bilüp taḫṣīrini
Görse fenn-i naḥvde taḥrīrini İbn-i Hişām (T.25.11)

Manzumenin sonunda da 1182 tarihinde tahta geçtiğini gösteren beyit mevcuttur.

Geldi bir müjde-resān Fıtnat didi tārīhini
Ḥamza pāṣā oldu şāhib-devlet ü vālā-maḳām (T.25.21)

d) Muḥammed Esʿad Efendi : (Sahib-i fazl ü daniş ü irfan, malik-i gevher-i hazain-i raz, bahr-i irfanda lü'lü'-i şehvar, kenz-i ma'nide gevher-i mümtaz, asuman-ı kemalde hurşid, evc-i efzalda hüma-pervaz)

İranîzade lakabıyla bilinen M.Esad Efendi de şiirlerde kalıplaşmış sözlerle övülür. "Fazilet ve irfan sahibi, sırlar hazinesinin cevherinin maliki, kemal göklerinde güneş gibi" sözleriyle medhedilir. Diğer vezirler gibi adına yazdığı manzumenin sonunda H.1182'de sadarete çıkışına tarih düşürmüştür.

Müjde Esʿad Efendi ʿizz ile
Anatol şadrın eyledi iḥrāz (T.33.14)

e) Osmanlı Sahası Dışındaki Vezirler :

Fıtnat Hanım, övdüğü vezirleri yüceltmek için bir mukayese unsuru olarak Nizamülmülk ve Asaf gibi büyük vezirleri sıkça zikreder

Sen ol destûr-ı ekrem şadr-ı a'zamsın ki lâyıkdur
Nizâmü'l-mülk ü Āşaf bezm-i hâşunda 'abîd olsun (K.3.3)

4- Şeyhü'l-islamlar :

a) Şeyhü'l-islâm Es'ad Efendi (Vaşşâf-zâde) (1707-1778) :
(Sadr-ı muhterem, Allame-i alem, Ali-himem, Mu'alla menzilet)

Şeyhü'l-islam Abdullah Vassaf Efendi'nin oğlu olan Es'ad Efendi, H.1119 / M.1707 yılında doğmuştur. Çeşitli yerlerde kadılık ve kazaskerlik yaptıktan sonra H.1190 / M.1776 tarihinde şeyhü'l-islam olmuştur. Büyük irfan sahibi ve şair olan Es'ad Efendi H.1192 / M.1778'de vefat etmiştir.⁸

Es'ad Efendi Fıtnat Hanım'ın adına kaside yazdığı tek şeyhülislamdır. Başında on beyitlik kalemi öven bir nesib bulunduğu için "Kaside-i kalemiye" adını alan kasidede Es'ad Efendi çeşitli yönleriyle övülmektedir. Memduh, kasidede ilim zühd ve fazilette emsalsiz olarak vasıflandırılır.

O şadr-ı muhterem 'alî-himem 'allâme-i 'âlem
Kemâl-i 'ilm ü fazl u zühd ile bî-misl ü hem-tâdur (K.4.12)

Es'ad Efendi, devlet denizinde bir incidir. O'nun toprağı cömertlik ve keremle yoğrulmuştur. Müşküllüri halleden fazıl bir kişidir.

Muhammerdür tıynetî âb u gil-i 'ilm ü fazilette
Şalâh u 'iffet ü perhîz ile zâtı mürebbâdur (K.4.17)

Onun yardımıyla karınca kadar zayıf olanlar aslan kadar kuvvetlenir. Sineğe, itibar nazarıyla baktığında anka kadar kıymet alır.

Virür imdâdı mürân-ı za'ife kuvvet-i şîrân
Nigâh-ı i'tibâriyle meges hem-şadr-ı anşâdur (K.4.22)

Bu methiyeler, onun Fıtnat Hanım'a ihsanda bulunduğu kanaatını doğurur.

b) Mirzâ-zâde Muhammed Saîd Efendi (1710-1775) :
(Fazıl-ı yegane-şeref, Semiyi-i Fahr-i alem)

Şeyhü'l-islam Mirza-zade Mehmet Efendi'nin oğlu olup H.1122 / M.1710

⁸ İ.Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e. s.497

yılında doğmuştur. Rumeli ve Anadolu kazaskerliklerini ve nakibü'l-eşraflık da yapmış olan Mehmet Said Efendi, H.1184 / M.1770 tarihinde şeyhü'l-islam olmuştur. H.1174 / M.1760'te Rumeli kazaskeri olması münasebetiyle adına bir tarih manzumesi yazan Fıtnat Hanım, Mirza-zade'yi, fazilet cevherinin hazinesinin maliki, bütün fenlerin sahibi olarak tavsif eder. Muhammed Said Efendi, aynı zamanda takva ve irfanda üstün bir zat olarak zikredilir. Aşağıdaki beyitle H.1174'te Rumeli kazaskeri olduğuna tarih düşürülmüştür.

Müjde seyyid Sa'îd Efendi ile
Mesned-i şadr-ı Rum buldı şeref (T.13.10)

Fıtnat Hanım, Mirza-zade'nin H.1184 / M.1770 tarihinde şeyhü'l-islam olması münasebetiyle adına yazdığı ikinci tarih manzumesinde onu İbn-i Hacıb ve İbn-i Sina gibi büyük şahsiyetlerle mukayese ederek ilim ve faziletteki üstünlüklerinden dolayı övmektedir. Aşağıdaki beyitin noktasız harfleriyle Mehmed Said Efendi'nin H.1184'te şeyhü'l-islam olduğuna tarih düşürülmüştür.

Sa'îd ola İlâhî necl-i pâk-i mirzâ-zâde
Müzeyyen eyledi şadr-ı celilü'l-ıqadr-ı fetvâyı (T.26.18)

M.Said Efendi'nin aynı yıl ikinci defa şeyhü'l-islam olması münasebetiyle yazdığı manzumede yine kendisini çeşitli yönleriyle öven Fıtnat Hanım, manzumenin sonundaki bir beyitle aynı tarihi göstermektedir.

Didi Fıtnat kemîne guş idüp teşrifini târîh
Müzeyyen oldı fetvâ necl-i Mîrzâ-zâde Efendiyle (T.27.4)

Ayrıca H.1176 / M.1762 senesinde yaptırdığı devlet-hane dolayısıyla da bir tarih manzumesi yazan şair, onu çeşitli yönleriyle tavsif ederek övmektedir. Aşağıdaki beyit tarihini gösterir.

Naķib-i zümre-i sâdât necl-i Mîrzâ-zâde
Ne bâlâ menzil oldı izz ü devletle mübârek bād (T.14.11)

c) Dürri-zâde Muşafâ Efendi (1702-1775) :

Şeyhü'l-islam Dürri Mehmed Efendi'nin oğlu olup H.1114 / M.1702'de İstanbul'da doğdu. H.1144 / M.1731'de İstanbul kadısı, H.1159 / M.1746'da Anadolu, H.1165 / M.1751 ve H.1170 / 1756'da da Rumeli kazaskerliklerinde bulunarak aynı tarihte Damad-zade Feyzullah Efendi'nin yerine şeyhü'l-islam olmuştur (H.1170 / M.1756). H.1176 / M.1762'de ikinci ve H.1188 / M.1774'te üçüncü defa Şeyhü'l-islam olan Mustafa Efendi, H.1188 / M.1775 tarihinde vefat etmiştir.⁹

⁹ Mehmet İprişli, İA, TDV. C.10

Fıtnat Hanım, şeyhü'l-islam olması dolayısıyla Dürriyade için yazdığı tarih manzumesinde kendisini çeşitli yönleriyle tavsif eder. İlim, hikmet, zühd ve takva gibi faziletlerini sayarak övmektedir. Aşağıdaki beyitin son mısrasıyla da H.1178 de şeyhü'l-islam olduğuna tarih düşürmüştür.

Güş idüp teşrifini Fıtnat didüm tārīh-i tām
Yümnile oldı semiyi-yi Muştafā müfti'l-enām (T.8.6)

ç) İsmâil 'Āsım Efendi (Küçük Çelebizāde) : (ö.1760)

XVIII. asırda gelmiş olan şeyhü'l-islamın değerlilerinden olup 1706'da vefat eden reisü'l-küttab Küçükçelebi Mehmed Efendi'nin oğludur. Vakanüvislikten sonra başta İstanbul olmak üzere çeşitli yerlerde kadılık yaparak H.1170 / M.1756 yılında Anadolu kazaskeri oldu. Payesini aldıktan sonra da fiilen Rumeli kazaskeri olmadan sadrazam Koca Ragıp Paşa'nın himmetiyle H.1172 / M.1759 de Salih Efendi'nin yerine şeyhü'l-islam oldu. Sekiz ay kadar bu makamda kaldıktan sonra H.1773 / M.1760'ta ansızın vefat etmesi üzerine yerine Veliyüddin Efendi şeyhü'l-islam olmuştur. ¹⁰

Fıtnat Hanım Asım Efendi'yi, ilim, takva ve faziletteki üstünlüklerinden dolayı övmektedir. Bu konuda kendisini büyük şahsiyetlere benzetir ve üstünlüklerini dile getirerek liyakatından dolayı makamın gerçek sahibini bulunduğunu söyler.

Şadra teşrifini eyleyenler güş
Didi hakkā ki şimdi buldı yerin (T.10.15)

Şeyhü'l-islamlığa gelmesi münasebetiyle kendisine yazdığı tarih manzumesinin sonunda da bir beytin noktalı harfleriyle H.1172 yılına tarih düşürmüştür.

Yümn ü devlet ile bi-ḥamdi'llah
Oldı 'Āsım Efendi müfti-i dīn (T.10.22)

d) Veliyüddin Efendi :

XVIII. asırda yetişmiş olan değerli şeyhü'l-islamlardan ve en yüksek talik ve celi hattatlarındandır. Yeniçeri ocağının altmış dördüncü solak ortası ihtiyarlarından Hacı Mustafa Ağa'nın oğludur.

İyi bir tahsilden sonra Haremeyn (Mekke-Medine) müfettişliği ve Halep, Mısır ve Medine gibi yerlerde müderrislik yaptıktan sonra İstanbul kadılığı payesini aldı. H.1170 / M.1756'da Anadolu kazaskeri, H.1172 / M.1758'de de Rumeli kazaskeri olan Veliyüddin Efendi H.1173 / M.1760 yılında da sultan III.

¹⁰ İ.Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C.IV. 2.Ksm. TDK.Bas. Ank.1983, s.486

Mustafa tarafından şeyhü'l-islamlığa getirildi.

Mizac itibariyle hiddetli olması sebebiyle bir buçuk sene bu görevde kaldıktan sonra azledilerek Maltepe'ye sürgün edildi.

Veliyüddin efendi, Dürrişade Mustafa Efendi'nin istifası üzerine H.1180./ M.1762 tarihinde ikinci defa şeyhü'l-islamlığa getirilmesi¹¹ münasebetiyle bir tarih manzumesi yazan Fıtnat Hanım, Veliyüddin Efendi'yi överken fıkıhta Ebu-Hanife'ye, bilgide Eflatun'a, takvada İbrahim Edhem'e, hikmette de İbn-i Sina'ya benzetir.

Fıkıhda Bū-Ḥanīfe akl ü dānişde Felātundur
Vera'da İbn-i Edhemdür hıkemde İbn-i Sīnādur (T.17.9)

Manzumenin sonunda da H. 1180 de ikince defa makama gediğini gösteren beyit yer almaktadır.

Beşâret birle hâtıf didi târîhin bi-ḥamdi'İlah
Veliyü'd-din Efendi yine zîb-efzâ-yı fetvâdur

e) Sâlih-zâde Muḥammed Emin Efendi (1704-1776) :

(Kan-ı fazilet, kulzüm-i himmet, muhit-i cud u re'fet, semiyy-i Mefhar-ı 'alem, hem-nam-ı pak-i Mefhar-i 'alem.Hıdiv-i muhterem, emin-i din ü devlet, müsteşar-ı mülket ü millet)

III.Ahmet zamanında padişahın baş imamı olup Rumeli kazaskeri payesinde iken H.1143 / M.1730 de vefat eden Topkapılı Salih Efendi'nin oğludur. 15 yaşında müderrislik ve kadılıklarda bulunduktan sonra H.1184 / M.1770'te Anadolu, H.1188 / M.1774'te de Rumeli kazaskeri oldu. Rumeli kazaskeri iken H.1189 / M.1775 tarihinde de şeyhü'l-islam oldu Bir buçuk sene bu görevde kaldıktan sonra H.1190 / M.1776 de azledilerek Bursa'ya gönderildi ve bir ay sonra da orada vefat etti.¹²

Fıtnat Hanım, Salihzade'yi ilim, fazilet, cömertlik ve re'fet sahibi olarak vasıflandırır. Bir iftihar vesilesi olarak peygamberin namdaşı olan böyle biriyle devlet ve dünyanın iftihar etmesi gerekir.

Sürür u şevk ile 'id eyledi 'id üstüne 'âlem
Tekerrürle olunca mesned-i Rûma şeref-baḥşâ (T.12.5)

beytiyle onun teşrifinden dolayı alemin bayram üstüne bayram ettiğini söyleyerek neşelerini dile getirmektedir. Manzumenin sonunda H.1188'de Rumeli kazaskeri olması münasebetiyle bir tarih manzumesi yazan Fıtnat Hanım, bir beytin noktalı

¹¹ İ.Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C.IV. 2.Ksm. TDK.Bas. Ank.1983, s.488

¹² İ.Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e s.496

harfleriyle tarih düşürmüştür.

Yine Şâlih Efendi-zâde müjde mecd ü devletle
Müşerref kıldı şadr-ı Rumı mes'ûd eylesün mevlâ (T.12.8)

Ayrıca Salih-zade'nin H.1189 / M.1775 tarihinde şeyhü'l-islam olması münasebetiyle de bir tarih manzumesi yazan şair, Salihzade'yi çeşitli yönleriyle methettikten sonra manzumenin sonunda şu beyitle şeyhü'l-islam olmasına tarih düşürmüştür.

Didi Fıtnat kemîne şevk u şâdi birle târîhin
Sezâdur izz ile Şâlih Efendi-zâde fetvâya (T.30.11)

f) Seyyid Muhammed Efendi (Şerîf-zâde) : (1703-1779)

(Serahsi-menkabet, allame-i alem, müşkil-güşa, dür-i bahr-i fazilet, aftar-ı matla'-ı himmet, semiy-i Fahr-i'alem)

Yukarıdaki vasıflarla tavsif edilen Seyyid Muhammed Efendi, kadılardan Yenişehir'li Şerif Efendi'nin oğlu olup büyük babası şeyhü'l-islam Çatalcalı Ali Efendi'dir. H.1115 / M.1703 yılında doğan Muhammed, 18 yaşında müderris olmuş, çeşitli yerlerde kadılık yaptıktan sonra 1170 H. 1756 M. de İstanbul kadılığına tayin edilmişti. H.1180 / M.1766 da Anadolu, H.1183 / M.1769 da Rumeli kazaskeri ve nakibü'l-eşraf olmuş, H.1187 / M.1773'te Mirza-zade'nin istifası üzerine şeyhü'l-islam tayin edilmiştir.

Altı buçuk ay şeyhü'l-islamlık yaptıktan sonra III. Mustafa ölmüş, yerine I.Ahmet geçmiş ve H. 10 Muharrem 1188 / M.27 şubat 1774'te kendisini azletmiştir.

Talîk yazıda üstad olan S.Muhammed Efendi H.1193./ M.1779 yılında 78 yaşında vefat etmiş ve Eyyüb'e defnedilmiştir.¹³

Fıtnat Hanım, adına yazdığı tarih manzumesinde Seyyid Muhammed Efendi'yi İbn-i Hacib, Serahsi gibi büyük şahsiyetlere teşbih ederek ilim ve faziletteki üstünlüklerini dile getirir. Ayrıca, Peygamber Efendimizin namdaşı olma gibi bir fazilete de sahip olduğunu zikreder. Manzumenin sonunda da kendisine yapılan duadan sonra aşağıdaki tarih beytini yazar.

Mücevher harfile târîh-i teşrîfin didüm Fıtnat
Şerîf-zâde Efendi mesned-i fetvâya lâıkdur (T.29.9)

g) Muhammed Şerîf Efendi (Es'ad Efendi-zâde) : (1717-1790)

(Semiyy-i Mefhar-i'alem, ferid-i dehr, cihan-ı cud u kerem, aftar-ı burc-ı

¹³ İ.Hakkı Uzunçarşılı a.g.e. s.494

himem, meh-i sipihr-i şeref, kan-i lutf u ata, muhit-i ilm ü fazilet)

Ebu İshak-zade şeyhü'l-islam Es'ad Efendi'nin oğlu olup 1130 H.(1717 M.) tarihinde doğmuştur.H.1151 / M.1738'de müderris H.1168 / M.1754'te kadı olan Şerif Efendi, H.1180 / M.1766'da İstanbul kadısı H.1185 / M.1771'de Anadolu ve H.1189 / M.1775'te de Rumeli kazaskeri olup, buradan mazul iken Vassaf-zadenin H.1192 / M.1778'de istifası üzerine şeyhü'l-islam tayin edilmiştir.

Türkçe, Arapça ve Farsça şiir söyleme kabiliyetine sahip olan Muhammed Şerif Efendi bu görevde dört buçuk sene kaldıktan sonra H.1196./ M.1782 tarihinde kendi isteğiyle istifa etti. Ancak, III. Selim cülusunu müteakip H.1203 / M.1789'da ikinci defa şeyhü'l-islam oldu.

Genç padişahın tebdilde silahla gezip tüfek atmasına itiraz etmesi, zaten yaşlı olması hasebiyle genç bir padişahın beklediği hareketliliği gösterememesi gibi sebeplerle H.1204 / M.1789'da azledildi. Azlından sekiz ay sonra da vefat etti. (H.1204 / M.1790).¹⁴

Fıtnat Hanım, biraderi olması münasebetiyle, divanında Şerif Efendi'ye ayrı bir yer vermiştir. Anadolu ve Rumeli kazaskerliklerine atanması ve şeyhü'l-islamlık makamına gelmesi dolayısıyla adına birer tarih manzumesi yazmıştır. H.1185 / M.1200 tarihinde Anadolu sadrına çıkması münasebetiyle yazdığı manzumede kendisini, hikmet sahibi, alim, fende kabiliyetli, faziletli gibi sıfatlarla över. Şu beyitle de tarih düşürmüştür.

Mübârek eylesün iclâl ile sa'âdet ile
Şerîf Efendiye şadr-ı Anadolıyı Hudâ (T.34.15)

Rumeli kazaskeri ve şeyhü'l-islam olması münasebetiyle yazdığı manzumelerde de kendisini yukarıdakilere benzer sözlerle övmektedir.

Şeyhü'l-islamlığa çıkması nedeniyle bir müstezad kıta yazan Fıtnat Hanım'ın, başka kimseye müstezad yazmaması, ona herkesin fevkinde bir değer verdiğini göstermektedir. H.1192 / M.1778 yılında şeyhü'l-islamlığa atanmasını da şu mısra ile bildirir ;

Şerif Efendi bugün giydi ferve-i fetvâ
Sa'îd ide mevlâ (T.47.5)

5- Şairler ve İlim Adamları

a)Fahreddin-i Râzî (Fahr-i Râzî) (1149-1209) :

Rey şehrinde doğmuş, meşhur kelam alimi ve din felsefecisidir,

Divanda Fahreddin-i Razi'yi anlatan beyitlere rastlanmaz. Fıtnat Hanım,

¹⁴ İ.Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e s.498 .

övdüğü kişileri kendisine benzeterek, onu bir mukayese unsuru olarak ele alır. Fazilet, fen, ilim ve fahr u izzette memduhun müşebbehünbihi durumundadır.

Fahr-i Rāzī menkabet kim mekteb-i efzālinūn
Tifl-i ebced-h^vānī Şa‘d u Seyyid ü İbn-i Hişām (T.8.3)

b) Sa‘d (ö.637) :

Sa‘d sahabeden olup, annesi Amra bint Mes‘ud’dur. Künyesi Ebu Kays veya Ebu Sabit’tir. Medine’nin zenginlerinden olup, o zaman Arabistanda sayıları çok az olan okur-yazarlardan idi.¹⁵

Fıtnat Hanım, memduhunu övmek için Sa‘d’ı yeni okuyan bir öğrencisi gibi görerek ilimdeki maharetini dile getirmektedir.

c) Seyyid (723-789) :

Seyyid Himyeri adıyla bilinen Seyyid, 723 yılında Basra’da doğmuş bir Arap şairidir. Fıtnat Hanım memduhu överken, ilim ve fazilette Fahreddi-i Razi ve Sa‘d’la beraber kendisine benzetir. (Bk.Fahreddin-i Razi)

ç) Ebû-Ḥanîfe (Bû-Ḥanîfe) (699-769) :

Asıl adı Nu‘man bin Sabit olup, kendi adıyla anılan hanefi mezhebinin kurucusudur. Derin bir takvaya ve fıkıhta ilham sahibi olan Ebu Hanife, divanda bu şekliyle ele alınmaktadır. Memduhunu fıkıh ve takvadaki üstünlükleriyle öven Fıtnat Hanım, Ebu Hanife’yi müşebbehünbih olarak zikreder

Fıkıhda Bû-Ḥanîfe ‘aql ü dānişde Felâtündür
Vera‘da İbn-i Edhemdür hikemde İbn-i Sīnâdur (T.17.9)

d) İbn-i Ḥacīb (İbnü’l-Ḥacīb) (1175-1249) , İbn-i Hişām (?- 834) :

Fıtnat Hanım memduhlarını överken; fıkıh ve aruz ilmi hakkında eser yazmış, ancak asıl meharetni nahivde göstermiş bir Arap alimi İbn-i Hacib ile Arap nahiv alimi İbn-i Hişama, fazilet, ilim ve fıkıhtaki üstünlükleri sebebiyle mukayese etmektedir.

O zāt-ı muḥteremūn İbn-i Ḥacīb eyler ise
Der-i fazîletinūn hıdmetiyle fahr sezā (T.34.4)

ve

Hāmesin eylerdi işkeste bilüp taḫşirini
Görse fenn-i nahıvda taḫririni ‘bn-i Hişām (T.25.11)

¹⁵ K.V. Zettersteen (Sadeleştiren: Neşet Çağatay) İA., C.10, M.E.B. yay. , Sa‘d mdd.

e) **İbn-i Sīnā** (Bū-‘Alī Sīnā), **İbn-i Kemāl** (Kemāl Pāşāzāde), **Pīr Hocendi**:

Buharada doğmuş, islam aleminin en büyük feylesoflarından olan İbn-i Sina (980-1037), Rey’li Pir Hocendi (Ö.1000) ve Türk billgin ve tarihçisi İbn-i Kemal (1469-1534); Fitnat Hanım’ın övdüğü kişileri, felsefe, matematik, astronomi ve fen konusunda kendilerine benzettiği ve onlarla mukayese ettiği kişiler olarak divanda zikredilirler.

Olur elbette mülzim bezm-i faẓlında o dānānuñ
Gerek İbn-i Kemāl olsun gerekse İbn-i Sīnādur (K.4.19)

Diğer bir beyit:

O zū-fünūn-ı cihān kim anuñla baḥş idemez
Hikemde Pīr Hocendiyle Bū -‘Alī Sīnā (T.34.3)

f) **Firdevsi-i Tūsī** (934-1020):

Divanda adı geçen tek yabancı şairdir. Fitnat Hanım, memduhunu överken, Firdevsi-i Tusi’nin şiir kabiliyetine değinerek, memduhu olan Mustafa Han’ın onun zamanına yetişmediğinden övgüsüne mazhar olmadığını yakınlıkla anlatır.

Olaydı menḳabet-hūvānı eger Firdevsi-i Tūsī
Yazardı bendegānından anuñ Cemşid ü Dārāy (T.26.3)

Beyitte de görüldüğü gibi Fitnat Hanım, bir taraftan memduhunu överken diğer taraftan Firdevsi’nin şiirdeki gücüne işaret etmektedir.

g) **Serahsi** :

Asıl adı Muhammed bin Ahmed olan serahsi, Hanefi mezhebinin fıkıh alimlerinin büyüklerinden olup ictihad sahibi bir zattır. Fitnat Hanım, büyük alim, müşkülli halleden, kılı kırk yaran ve ince remizlere vakıf olan memduhunu Serahsiye benzeterek över.

Serahsi-menḳabet müşkil-güşā ‘allāme-i ‘ālem
Ki ṭab‘-ı mū-şikāfı vāqıf-ı remz-i daḳāyıkdur (T.29.4)

h) **Oklidis** :

Eski Yunanistan’ın meşhur matematikçilerindendir. Fitnat Hanım memduhunu ve yaptırdığı sahilhaneyi övmek için Oklidis’i bir mukayese unsuru olarak ele alır.

Çekerdi şerm ü haclet naḳşını seyr eylese Bih-zād
Göreydi resmin Oklīdis olurdu vālih ü şeydā (T.46.9)

beytiyle, hem memduhu olan Muhammed Şerif Efendi ile yaptırdığı şaheseri, hem

de Oklidis'in sanatkarlığını övmektedir.

1) **Saḥbān (Saḥbān Vā'il)** (Ö.674), 'Abdullah Vaṣṣāf Efendi (Vaṣṣāf-ı Dānā) (1662-1761)

Sahban, Muaviye zamanında yaşamış meşhur bir Arap bilgini ve hatibi¹⁶; Abdullah Vassaf Efendi, Manisalı, şeyhü'l-islam, şair, ilim adamı, hattat¹⁷ olup 1761'de astanbulda ölmüştür. Fıtnat Hanım memduhunu överken onları, vasfedici güçleri dolayısıyla zikreder.

Bulunmaz zāt-ı ʿālī-şânına şâyeste bir taʿbîr
Anı vaşf eyleyen Saḥbān yāḥūd Vaṣṣāf-ı Dānādur (T.17.11)

6- Sanatkarlar :

a) Ressam :

1) Bihzād :

İran'ın meşhur eski bir ressamı¹⁸ olan Bihzad, Muhammed Şerif Efendi'nin sahilhanesinin medhi münasebetiyle söz konusu edilir. (Örnek için bk. Oklidis)

b) Mimar :

1) Sinimmār-ı Kāzā :

Numan bin Munzir'in Havernak adıyla yaptırdığı köşkün mimarı. (Köşkü bitirdikten sonra bir benzerini yapmasın diye sarayın damından atılarak öldürülmüştür.)¹⁹

Fıtnat Hanım, Mes'ud-zade Sadettin Efendi'nin yaptırdığı kasır münasebetiyle, bir mukayese unsuru olarak bahseder.

Teʿāla'llah zihî zibende nev-kaşr-ı dil-ārā kim
Naẓîrin itmemiş hergiz Sinimmār-ı Kāzā inşā (T.44.1)

B- Tarihi ve Efsanevi Şahsiyetler

1) Rüstem, Sām, Nerīmān :

İran tarihine ve efsanelerine ait olan bu şahıslar, kahramanlıkları

¹⁶ Lüveys Ma'luf, El-Müncid fi-Lugati ve'l-A'lam, 26. baskı Beyrut.1973 Sahban mdd.,

¹⁷ Meydan Larousse, Abdullah Vassaf Mdd.

¹⁸ A. S. Levend, Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar. 3. baskı, İstanbul 1980, s.160

¹⁹ F.Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, Ankara 1970

münasebetiyle bir mukayese unsuru olarak beyitlerde geçerler. Rüstem, Sam'ın torunu, Sam da Neriman'ın oğlu olmaları hasebiyle beraber zikredilmişlerdir.

Ğamze-i ħūn-rīz şunmış tīg-i ğam ğam çeşmüñe
Baqsalar lerzān olurlar Sām u Rüstem çeşmüñe (T.G.I.2)

Sam'ın babası olan Neriman da başka bir beyitte aynı münasebetle zikredilir.

Nigāh-ı satveti lerziş-fiken Sām u Nerīmāna
Şükūh u şevketi ħayret-fezā Hūşenk ü Dārāya (T.19.9)

2) Cem (Cemşid), Kahramān :

İran'ın Pişdadiyan sülalesinin dördüncü ve en büyük padişahı olan Cem, beyitlerde "cam ve meclis" münasebetiyle bahsedilir. Cem'in beyitlerde zikredilişinin bir sebebi de, memduhun büyüklüğünü anlatmak için bir mukayese unsuru olarak ele alınıp kapısında bir köle olarak hayal edilmesi.

Gedā-yı kemterīn-i āsitān-ı devleti Cemşid
Derinde rīze-çīn-i maṭbah-ı inʿāmıdur Hākān (T.5.5)

"Kahraman-ı Katil" diye de anılan Kahraman, aynı sülaleden gelen Tahmurs'un oğludur. Kan dökücü, katil vasfından dolayı sevgilinin gamzesi, onun kılıcına teşbih edilmiştir.

O ebrūvān ile ol ğamzeye nazīre gönül
Kemān-ı Rüstem ü şemşir-i Kahramān buldum. (G.41.2)

3) İskender (Sikender) :

Tarihte Büyük İskender ve Makedonya hükümdarı Filip'in oğlu olan ve İran'ı zapteden İskender olmak üzere iki tane İskender vardır. Her ikisi de "Zülkarneyn" olarak anılır. Kur'an' da adı zikredilen ve Hızır ile Ab-ı Hayvanı aramaya giden, Büyük İskender olarak bilinenidir.²⁰

Övülen için,beyitlerde mukayese unsuru olarak yer alır.

Gelmedi mişli cihāna görmedi çeşm-i felek
Böyle sultān-ı Sikender - şevket ü kişver-güşā (T.1.10.)

İskender-i Yunani diye de anılan Makedonyalı İskender, Aristo'nun icad ettiği kabul edilen, uzağı gösteren ayna ile ilgisi dolayısıyla söz konusu edilir.

Eger āyīnedür maḫşūd-ı tabʿ-ı şāf kāfīdür
ʿAceb ħayretdeyim mirāt-ı İskender huşuşında (G.53.3)

²⁰ A. S. Levend, Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler,Mazmunlar ve Mefhumlar, 3. baskı, İstanbul 1980 , s.160

4) Dārā :

İran'ın Keyaniyan sülalesinin dokuzuncu ve son hükümdarıdır. Mecazen büyük hükümdarlara da dara denir.²¹ Şair, övüleni yüceltmek için onu müşebbehünbih olarak zikreder.

Şehenşāh-ı Süleymān-salṭanat İskender-i şānī
Sezā Dārā olursa dergeh-i iclālīne der-bān (T.5.1)

5) Hātem , Ma'n :

Hatem-i Tay lakabıyla meşhur Arap şair ve reislerindendir. Cömertliği darb-ı mesel hükmüne geçmiştir.²² Fıtnat Hanım; "sehası Hatemūn tay itdi namın"²³ diyerek lakabını kinaye yolu ile belirtmiştir. Bu şah slar beyitlerde, övülen kişilerin cömertlikleri için mukayese unsuru olarak ele alınmaktadır.

Sezādur Ma'n u Hātem meclis-i elṭāf u cūduñdan
İdüp ta'lim-i āyīn-i mekārīm müstefid olsun (K.3.4)

6) Kayser :

Eski Roma ve Bizans imparatorlarının lakabı olarak kullanılırdı. Klasik şiirde özellikle Kayser-i Rum kasdedilir ki bu da Anadolu'ya hakim olan Bizans imparatorlarını anlatmada kullanılırdı²⁴. Kayser beyitlerde mukayese unsuru olarak zikredilmektedir.

Dergehinde kemīn gedā Kayser
Āsitānında bende İskender (M.A.4)

7) Hārūn-ı-Reşid, Ca'fer, Me'mūn :

Abbasi halifelerinden Harun Reşid, Me'mun ve Harun'un veziri Bermeki'li Cafer, devirlerinde bulunan hak, adalet, refah, huzur, emniyet gibi üstün vasıflarla zikredilir ve diğer şahsiyetlerde olduğu gibi, övülen için bir mukayese unsuru olarak ele alınırlar.

Bu gūne intizām-ı dehre 'adl ü dād u şefkatle
Ne Hārūn u ne Me'mūn u ne ḥod Nūşirevān virdi (T.22.4)

²¹ A. S. Levend, a.g.e. s.161

²² A.S.Levend, a.g.e s. 153

²³ F.H.D. (T.22.5)

²⁴ İskender Pala, Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ yay. Kayser mdd. Ankara 1989

8) Melikşāh :

İran'da hüküm süren Selçukluların üçüncü ve en büyük padişahıdır. O, Alp Arslan'ın oğlu olup adalet ve cesaretiyle meşhurdur. Hem babasının hem de kendisinin veziri olan Nizamü'l-Mülk²⁵ münasebetiyle zikredilir.

Böyle Ristō-yı zamān böyle Nizāmü'l-mülki
Ne Melikşāh u ne İskendere hak kıldı ʿatā (T.11.9)

9) Nūşirevān (Nūşirvān, Kirsā) : (531-579)

İran'ın Sasani sülalesinden bir hükümdar olup adalet ve fütuhâtı ile meşhurdur. Nuşirean, büyük adaletinin nişanesi olarak Tak-ı Kirsā'da bir çan astırarak ucuna bir zencir bağlatmış; adaletine müracaat edenler o zenciri çekip kendini haberdar ederlermiş.²⁶ Şair, adaleti cihetiyle memduhunu onunla kıyaslar.

Ol şeh-i mekremet-ārā ki dem-i maʿdeleti
Devrin itirdi ferāmūş o Nūşirvānuñ (T.24.2)

10) Kārūn :

Hız.Musa zamanında ve onun delaletiyle kimya ilmine vakıf olup bu sayede çok zengin olmuş, fakat cimriliği sebebiyle servetiyle birlikte yerin dibine batmıştır.²⁷ Beyitlerde zenginliği ve hazinelerinin çokluğu münasebetiyle kendisinden bahsedilmektedir.

Ne mümkün ʿadd olunmak cūdı hengām-ı ʿatāsında
Hezārān genc-i Kārūn hāşıl-ı deryā vü kân virdi (T.22.6)

11) Hūşenk :

Pişdadiyan sülalesinin ikinci hükümdarıdır.²⁸ Bir beyitte geçen Huşenk sultan I. Abdülhamid'in benzetileni olarak zikredilir.

Nigāh-ı şavveti lerziş-fiken Sām u Nerimāna
Şükūh u şevketi hayret-fezā Hūşenk ü Dārāya (T.19.9)

12) Ferīdūn (Efridūn) :

Cemşid'in sülalesinden olan Feridun adaletiyle meşhurdur.²⁹ Fitnat Hanım, memduhunu ona benzeterek yüceltmek istemektedir.

²⁵ A.S.Levend, a.g.e. s. 149

²⁶ A.S.Levend, a.g.e. s. 163

²⁷ A.S.Levend, a.g.e. s.152; A.N.Tarlan, Şeyhi Divanı, Tetkik İstanbul 1934, s.66

²⁸ A.S.Levend, a.g.e. s. 156

²⁹ A.S.Levend, a.g.e. s. 157

Şah-ı İskender-şâsem kim dergeh-i vâlâsına
Olsa da Cemşîd ü Efrîdun ‘aceb mi rûy-mâl (T.7.3)

13) Kāvūs :

İran’ın Keyaniyan sülalesinden Keykubat’ın oğludur.³⁰ Divanda bir beyitte geçen Kavus, övülen için bir mukayese unsuru olarak ele alınır ve övülenin kapısında bir köle olarak hayal edilir.

Der-i devlet- me‘âbına olmuş
Cem ü Kāvūs bende-i dîrîn (T.10.6)

14) Eflātūn (Felātūn), Āristo (Risto)

Fıtnat Hanım divanında Yunan filozoflarından Eflatun ve Aristo’dan çok bahsedilir. Bunlar akıl, hikmet ve doğru re’y timsali olarak³¹ zikredilirler. Divanda kişilik ve vasıflarından bahsedilmeyen bu filozoflar, diğer önemli şahsiyetler gibi övülen kişiler için birer mukayese unsuru olarak zikredilmektedirler.

Mürebbi re’yde Ristōya dānişde Felātūna
Mu‘allim Edheme zühde ü hikemde İbn-i Sînaya (T.30.7)

15) Büzürc-mihr :

Mahmud Gaznevi devri şair ve ediplerinden ³² olan büzürcümühr bir beyitte geçer. Şair memduhunu yüceltmek için ilim ve fazilette ona benzetir.

Süvâr-ı Edhem-i pehnâ-yı dāniş kim rikâbında
Büzürcümühr ü Eflātūn iki peyk-i revân oldu (T.15.10)

C- Edebi Hikaye Kahramanları

1) Ferhad (Kûh-ken) :

Ferhad, divanda hemen hemen geçtiği bütün beyitlerde “dağ” münasebetiyle bahsediliyor. “Bi-sütun Kayası” ³³ ile bu dağı delerken çektiği ızdırıp sözkonusu edilmektedir. Bu nedenle divanda daha çok “Kuh-ken” lakabıyla anılır

³⁰ Dr.Zehra-yı Hanlerî, Ferheng-i Edebiyat-ı Farisi, Ufuk matbaas Tahran 1348, s.407

³¹ A.S.Levend, a.g.e. s.163

³² Dr.Zehra-yı Hanlerî, a.g.e. s.89

³³ Bi-sütun, İranda Hemedan ile Hilvan arasında ve Hemedan’dan dört konaklık mesafede, çok dik ve sarp bir dağdır. Bir çok korkunç mağaraları ve eski İran asarından kalma heykelleri, tasvirleri ve yazıları ile meşhurdur. Bk.Nizâmî:Husrev ü Şirin , çev.Sabri Selsevil, M.E.B. İstanbul 1955, s.425.

Deşti Mecnûn Bî-sütûnı Kûh-ken cāy eylemiş
Fıtnata ben kûy-ı cānānı mekân itsem gerek (G.33.5)

Ferhad, maddi aşkıta çekilen ızdırabın ve kavuşmadan ölmenin bir timsalidir.

Gitdiyse ğam degül n'ola Mecnûn u Kûh-ken
Dîvānegān ile yine pürdür fezâ-yı aşk (G.32.6)

2) Mecnûn (Kays) :

Fıtnat Hanım'a göre gerek Ferhad, gerekse Mecnun, aşık için birer semboldürler. Her aşık onlar gibi acı çekerek sırasını yapar ve bu, silsile yoluyla devam eder.

Kays u Ferhāduñ irişdi sere āhır kārı
Geldi zannum bu ki nevbet dil-i nālāna henüz (G.24.5)

beytiyle şair, nöbetin kendisine geldiğini, artık acı çekme sırasının onda olduğunu belirtir.

Aşkta hedef, sevgiliye ulaşmaktır. Bu hedefe ulaşmak için Ferhad dağ başında ömrünü heba, Mecnun sahrada gençliğini heder etmiştir. Fıtnat Hanım ise, vuslatı yakalamak için sevgilinin köyünü seçerek, ölünceye kadar orada kalmak ister. (Örnek için;bk. Ferhad).

II.KAVİMLER:

1-Hindū:

Divanda sadece bir beyitte geçen Hindu, hilekar, dolandırıcı olarak vasıflandırılır.

Qalem vařf-ı hař-ı la'liyle kıldı dilleri bī-hūř
řerāba Fıřnat ol 'ayyār Hindū křtdı dārūyı (G.58.7)

2-Osmanlı (Osmanī, Āl-i Osmān):

Osmanlı, beyitlerde büyüklüğü ve övülenin de bu büyüklüğe layık olduklarının belirtilmesi münasebetiyle zikredilir.

Ol Hudāvend-i celilü' ř-řān ki zāt-ı pākini
Mefhar-ı 'Ořmāniyān itmiş Hudā-yı lā-yezāl (T.7.2)

Bir beyitte de memduhun ve raiyetinin mensubu oldukları ülke olması dolayısıyla ele alınır.

Mefhar-ı pādīřahān-ı eslāf
řeref-i dūde-i Āl-i 'Ořmān (T.3.3).

3-Bermekiyān:

Bir beyitte, Hatem-i Tai'nin mensubu olduğu kavim dolayısıyla zikredilir.

Hātemün nāmını tayy itdi hele
Yāda gelmez kerem-i Bermekiyān (T.3.9).

III.YER ADLARI:

1-Memleket adları:

a) Hıřen (Hıřā), Ćin:

Miski meřhur olan Ćin ve Hıta ülkeleri, geçtiđi beyitlerde misk ve nafe münasebetiyle zikredilirler.

Her dem řemīm-i zūlfüñ alan dil nesīmden
Rağbet ider mi Ćin ü Hıřā kār vānına (G.56.5)

Mülket-i Ćin ü Hıřādan mı güzāruñ ey řabā
Kim meřām-ı cāna būy-ı zūlf-i cānāndur gelen (K.2.18)

b) Rumeli (Rum) , Anadolu (Anařol) :

Fışnat Hanım, Rumeli ve Anadolu'yu; övdüğu kişilerin bu yerlerde sadrazam,

vezir, kazasker gibi makamlara getirilmeleri dolayısıyla zikreder.

Müjde Es'ad Efendi 'izz ile
Anatol şadrın eyledi iḥrāz (T.33.14)

Ḥamdu li'llah mesned-i Ruma
Virdi bir fāzıl-ı yegāne şeref (T.13.1)

c) İslām ülkesi (Kışver-i islām) , Kāfiristān :

Fıtnat Hanım, "kışver-i islam"la Osmanlı ülkesini, "kafiristan" kelimesiyle de müslüman olmayan bütün devletleri kasdederek ve bütün gayr-ı müslimin Osmanlı'ya katması için memduhuna dua etmesi münasebetiyle bu iki kelimeyi zikreder.

İde zam kışver-i islāma cümle kāfiristānı
Budur şubḥ u mesā vird-i zebān a'la vü ednānuñ (T.19.15)

2-Deniz Adları :

Divanda özel bir deniz adı zikredilmemekle beraber, denizi anlatan beyitlere de tesadüf edilmez. Ancak, çokluk ifadesi olarak deniz, bahr, derya, umman isimleri zikredilir.

Zerredür şānına nisbet hūrşid
Katredür cūdı yanında 'ummān (T.3.7)

Deniz, ayrıca inci ve sedeflerin çıktığı yer olarak ele alınmaktadır.

3- Şehir ve Semt Adları :

a) Babil,Edirne, Hezār-ğırād, Üsküdar, Bebek :

Bu isimlerden yalnız Babil beyitlerde geçer, diğer isimler ise tarih manzumelerinin başlıklarında yer alır.

Babil'in beyitlerde zikredilmesi, aslı melek olan Harut'un bu şehirde bulunan kuyuda asılı olması inanişına dayanır ve beyitte bu kuyu ile birlikte zikredilir.

Siḥr ile Hārūtı itmiş çāh-ı Bābilde mekīn (T.G.II.3)

Edirne, Abdülkerim'in vefat ettiği; Üsküdar, Mirzazade Muhammed Sa'id Efendi'nin çeşme yaptırdığı ; Hezar gırad, Nefise Hanım'ın çeşme yaptırdığı ;Bebek, Es'ad Efendi -zade Muhammed Şerif Efendi'nin yaptırdığı sahilhanenin bulunduğu yer olmaları münasebetiyle zikredilirler.

IV-İCTİMAİ HAYAT:

Klasik Edebiyat, daha çok saray çevresini aksettiren özelliklere sahiptir. Bu nedenle divanlarda yer alan tipler, genellikle bu çevreye ait tiplerdir. İctimai olaylar da çoğunlukla bu çevreye ait olan meclis atmosferi içinde geçmekle beraber şairlerin bunun dışındaki tipler ve olaylarla ilgilenmedikleri anlamına gelmez.

Ancak divanını incelediğimiz Fıtnat Hanım'ın bayan olması nedeniyle saray çevresinin dışına çıkmaması, sosyal çevresinin erkeğine oranla az olmasına neden olmuştur. Bu da, saray dışındaki tip ve olaylarla ilgisinin az olduğu neticesini vermektedir. Bununla beraber Fıtnat Hanım'ın yaşadığı çevre ile ilgili olarak beyitlerdeki tip ve unsurları tesbit etmeye çalıştık ve bunları ayrı başlıklar altında değerlendirdik.

1-İctimai Tabakalanma:

a)Padişah ve Çevresi:

Padişah beyitlerde, han, hakan, sultan, şeh, şah, şehenşah, şehriyar, husrev gibi isimlerle anılır. Padişah, divanda en çok sözü edilen unsurlardandır. Özellikle kaside ve tarihlerde konu olduğu zaman genelde müşahhas olarak ele alınır veya vasıfları bildirilir. Bu durumda, çokça zikredilen ve üzerinde durulan sevgili, aşık, zahid gibi şahıs ve tiplerden ayrılır.

Padişah, gazellerde sevgilinin müşebbehünbihi olarak mücerred bir şekilde zikredilir. Bu mefhum, bunun dışında, başta Hz. Muhammed olmak üzere bazı şahıslar için de kullanılır. "Padişah-ı kişver-i levlak-i alem, padişah-ı melaik, sultan-ı enbiya, sultan-ı enam" gibi. Ayrıca kadın şahzadeler için de kullanıldığını görüyoruz:

Hamd ola şulb-i şehenşāhiden

Geldi dehre Hibetullah Sultān

(T.3.27)

Klasik padişah anlayışına uygun olarak, divanda padişahın devleti, tac ve tahtı vardır. Devlet ve milletin tek hakimi ve müdebbiridir. Kapılarında kulları ve hizmetçileri olur. Devirlerinde millet rahat ve emniyettedir.

Olalı revnak-ı taht u devlet

Buldı 'ahdında cihān emn ü emān

(T.3.4)

Güçsüzleri ve fakirleri korumak başlıca görevleridir. Nazar-ı itibarları, kişinin yücelmesinin sebebidir.

Virür imdādı mūrān-ı za'ife kuvvet-i şirān

Nigāh-ı i'tibāryla meges hem-ḳadr-i 'anḳādur

(K.4.22)

Padişahların başta gelen vasıflarından biri de adaletli olmalarıdır. Zira onlar yer yüzünde Allah'ın vekilleri, gölgeleridirler.

Merhamet-piše şah-ı 'adl-âyîn
Zıll-î Hâk pādşāh-ı rûy-ı zemîn (M.A.3)

Padişahın divanı, sarayı, ayağı tozu veya izi, kapısı eşiği, dergahı, atının izi, özengisi, rikabı kendisiyle birlikte zikredilen unsurlardır. Düşmanı ve hazineleri olan padişah, azameti ve yüceliği dolayısıyla "Hümā-pervāz, hümā-sāye" gibi terkipler içinde padişah-hüma münasebetine rastlanır.

b) Vezir, Efendi :

Fıtnat Hanım'ın çok zikrettiği unsurlardan biri de vezirdir. Vezir, kaside ve tarihlerde konu olduğu zaman muşahhas bir şahsı ve onun sıfatını teşkil eder. Sadrazam Ali Paşa'ya kaside sunulması ve bazı sadrazam ve vezirlere tarih manzumesi yazması, bunların muşahhas olarak ele alınmasının birer göstergesidir. Bazı beyitlerde ise " asaf-ı devran " gibi yakıştırmalarla mücerred olarak zikredildiği görülür.

Efendi kelimesi ise ilim adamları, özellikle şeyhülislamı için kullanılan bir sıfattır

c) Kul, 'Abid, Çāker, Ğulām, Bende :

Mücerred manada tasavvurlarda yer alan kul unsuru, daima padişah unsuru ile birlikte, fakat onun karşıtı olarak kullanılmaktadır. Daima padişahın hizmetinde, kendisine bağlı ve ona itaat eden bir tiptir. Padişah her şey olmasına karşılık, kul ona nisbeten hiç bir şeydir. bu nedenle kul unsuru "kemter, kemterin, kemin" gibi sıfatlarla tavsif edilir. kul, bir beyitte, padişaha nisbeten karıncaya benzetilir.

Ben gedā sen şeh-i cihānbānsın
Ya'ni ben mūr sen Süleymānsın (M.A. 21)

Kul, lutuf, kerem ve ihsana muhtaçtır. Ona düşen ise sadakat ve hulus-ı kalbtir.

Hulūş-ı kalb ile şubh u meşāda ey Fıtnat
Du'ā-yı devlet ü iclālın eyle vird-i zebān (T.20.9)

Bazı yerlerde de aşkın müşebbehünbihi olarak kullanılır.

Yine Fıtnat saña kuldur sultānum
Emān āzād itme öldür sultānum
Gonce-i gülzāruñ şoldur sultānum
Emān ey pādşāh-ı kişver-i nāz (Ş.II.5)

2- Meslek ve Vazifeler (Meslek Sahipleri)

a) Pāsbān, Derbān :

Fıtnat Hanım memduhunu överken büyük şahsiyetleri ve astronomik unsurları kapısında pasban, derban olarak görecek derecede yüceltir. Ancak, divanda bu unsurları anlatan beyitlere rastlanmamaktadır.

Nice teşbih olur İskender ü Dārāya dārātı
Ki derbān-ı deri Keyhüsrev ü İsfendiyār oldu (K.1.16)

b) Tabābet (İlāc, Devā, Dermān, Timār) :

Fıtnat Hanım Divanı'nda tıpla ilgili tedavi ve ilaç terimlerine rastlanmaz. İlacın sözkonusu olduğu beyitlerde, sevgilinin dudağı ve dudağından dökülen sözlerin ilaçla ilgisi kurulur. Aşkın gönlü hastadır, ilacı da sevgilinin dudağıdır.

Anuñ yazmaz 'ilācın ey tabīb enmüzec ü k̄anun
Şifāsın haste-i 'aşkun o la'ı-i cān-fezādan şor (G.19.2)

İlaç bir beyitte şarap olarak ele alınmıştır. Şarap, def-i humar için tek çare olarak düşünülür.

Def-i humāra ister isē çāre ey gönül
Ben bildigüm 'ilāc hemān bādedür saña (G.1.2).

Bu arada dudağın şarapla ilgisini düşünmek gerekir.

c) Büyü ve Büyücü (Sihir, Efsūn, Füsūn, Cādū):

Beyitlerde geçen sihir, toplumdaki telakkisine uygun olarak olağanüstü haller meydana getirebilme kabiliyetidir. Genellikle büyü ile güzellik -özellikle göz ve gamze - bir arada mutalaa edilir.

Dil-i zārı kapılmış gamze-i cādūda gördüm ben
'Aceb şīr-i jiyānı pençe-i āhūda gördüm ben (G.48.1)

Çoğu beyitlerde sihrin ustadı olarak bilinen Harut ve bulunduğu Babil kuyusu zikredilerek sihrin bir üstadından öğrenilmesi gereğine işaret edilir.

Sihrini Hārūtun eyler kendüye bend-i zebān
Bir nigāh-ı çeşm-i gūyā-yı pür-efsūnunu senün (N.67.2)

Büyü insanda akıl ve irade bırakmaz, iş yapma kudretini elinden alır.

Başlar füsūna gamze bağlar dilüm o gīsū
Görsem de yārı tenhā yok kudretüm niyāza (G.52.3).

Beyitte saç ile de sihir yapıldığına işaret edilmektedir.

3-Muhtelif İctimai Hallere Ait Bazı Tipler:

a)Dāmād:

Bir beyitte Mustafa Paşa'nın sultan damadı olması sebebiyle bir tarih manzumesi yazan Fıtnat Hanım, damad kelimesini bu münasebetle kullanır.

b)Pîr, Civân (Bernâ):

Fıtnat Hanım, "pîr ü bernâ" kelimelerini bütün halk anlamında bir arada zikreder. Ayrıca memduhunun ömrünün uzun olması için dua ederken de "pir etmek" fiilini kullanır.

Oldı bu mışra^çla bedîd târîh-i mîlâd-ı sa^çid
Devlet ile Rabb-i mecîd Pîr ide Sultân Aḥmedi (T.23.18).

c)Mest (Mey-hâre):

Aşık mest eden sevgilinin gözleri ve dudağıdır. Mest; sevgili olunca, hançeri elinde, saldırmaya hazır bir vaziyette durur. Mest meyhane köşesinde yatar, yani onun yeri meyhane köşesidir.

Kûşe-i meyḥānede gördüm yatur ol servi mest
Dil virürdi görse Cemşîd anı ger ḥançer be-dest (Mu.10)

Mey-hârenin başı daima dertte olur. Fıtnat Hanım'a göre işret isteyen şarapla sarhoş olması lazım.

Olur encâm-ı kârı derd-i ser mey-hârenün Fıtnat
Mey-i ma^çni-i rengin ile mest ol işret istersen (G.39.5)

ç)Sākî:

Saki, içki meclisinin vazgeçilmez unsurudur. Genelde sevgili yerine kullanılan sakinin asıl görevi içki dağıtmaktır. Bazı beyitlerde bizzat sevgilinin yerine kullanılır.

Bezme gel kim her zamân olmaz müsâ^çid rûzgâr
Zevrak-ı saḥbâyı kullân sākîyâ eyyâm iken (G.42.3)

Saki sevgili olunca, sevgilinin dudağı da kadeh olur. Bu durumda saki ile güzellik münasebeti kurulur.

Lebûn keyfiyyeti meclisde döndi bâde-i nâba
Virür derd-i ser ey sākî gider peymāneyi elden (Mu.3)

4- Eğlence Hayatı

a) Meclis, Bezm :

Meclis, toplanıp sohbet edilen, sevgili ile görüşülen yerdir. Meclis daha çok baharda kurulur.

Bahār itdi çemende gūyiyā bir bezm-i Cem tertīb
Yine zerrīn adeh destinde cām-ı zer nigār oldı (K.1.4)

Sevgilinin yanısıra, mey, peyman, bade meclisin devamlı unsurları arasında yer alırlar. En çok arzu edilen ve beklenen sevgili olduğu gibi badeyi hatıra getiren de yine sevgilidir.

Bezimde olmasa ol serv gelmez bāde de yāda
Temāşā-yı cemāl-i yārdandur neşe-i bāde (Mu. 13)

Şair “bezm-i Cem, meclis-i Cem “sözleriyle şarabın mucidi olan Cem’i bezm münasebetiyle hatırlatır.

Bezm ve meclis kelimeleri her zaman içki, eğlence ve sohbet yeri anlamında kullanılmaz. “bezm-i has, bezm-i dil, bezm-i fazl, bezm-i dil-ara, bezm-i vuslat, bezm-i cihan, meclis-i eltaf, meclis-i âlî, meclis-i has, meclis-i fazl, meclis-i irfan ” gibi kelimelerle her türlü topluluğun, mücerret kavramların yerine de kullanıldığı görülür.

b) Mey-āne :

Bir beyitte geçen meyhane, sevgilinin mekanı, yattığı yer olarak zikredilir.

ūşe-i mey-anede gördüm yatur ol servi mest
Dil virürdi görse Cemşīd anı ger ançer be-dest (Mu.10)

5- Telakki ve İnanışlar

a) Devlet :

Devlet, beyitlerde kavuşulan en büyük mertebe olarak ele alınır. Fıtnat Hanım memduhunu böyle bir makama sahip olduklarından dolayı över.

Ne şah-ı ma‘delet-güster ıdiv-i dādger kim Hāk
Zamān-ı devletinde ‘āleme emn ü emān virdi (T.22.2)

Devletin bugünkü anlamda da kullanıldığına tesadüf edilir.

Sehâsı Hâtemüñ tay itdi nâmin yâd olunmaz hiç
şükûhı devlet-i Kısraıya el-ḥaḳ kesr-i şân virdi (T.22.5)

Şair, memduhunun her türlü devletinin devamı için dua eder.

Vaşfına yok kudretüñ ey ḥâme ıtnâb eyleme
Kıl duʿâ-yı imtidâd-ı devletin zeyl-i kelâm (T.25.18)

b) Saltanat :

Saltanat, geçtiği beyitlerde bugünkü anlamda kullanılır. Bir beyitte geçen Hz. Süleyman saltanatı, ideal bir saltanatın sembolü olarak zikredilir.

Şehenşâh-ı Süleymân-saltanat ʿİskender-i sâni
Sezâ Dârâ olursa dergeh-i iclâlîne derbân (T.5.1)

c) Bayram (îd) :

Bayramı tasvir eden beyitlere rastlanmamakla beraber, id kelimesi neşeli, sevinçli günler için mecazi anlamda kullanılmıştır. Fitnat Hanım, memduhunu överken devrinde milletin yaşadığı sevinci bayrama teşbih eder.

Taht-ı vâlâ-bahta kıldukda culûs ikbâlile
Şevk-i teşrîfiyle ʿîd itdi cihân ser tâ-be-pâ (T.1.5)

ç) Genc (Hazine)

Hazine harabelerde bulunur, yanında veya içinde yılan vardır. Divanda mecazi anlamda kullanılmıştır. Ekser beyitlerde hazine, sevgilinin güzelliğinin müşebbehünbihi olarak zikredilir. Sevgilinin saçları da etrafındaki yılanlara teşbih edilir.

Her târı birer mâr olur genc-i ḥasende
Ruḥsârına zülf-i siyehûñ şâne bulınca (G.51.4)

d) Ömür :

Fitnat Hanım memduhunu överken ömürlerinin uzun olması için dua eder ve ömür unsurunu bu münasebetle ele alır. Bir bendde ise tasavvufi mahiyette zikrettiği ömrü, aziz olarak bilmekte ve gafletle, boşa gittiğine yanmaktadır.

Gafletle bunca şubḥ u mesâ oldı âh kim
ʿÖmr-i ʿazîz geçdi hebâ oldı âh kim (T.N.VII.1-2)

e) Ölüm :

Fitnat Hanım Divanında ölüm, dini ve ictimai inanç ve telakkilere göre işlenir. Ölüm herkesin başına gelir, Büyük-küçük, fakir-zengin herkes ölür. Bundan kimse kurtulamaz.

Hayfā ki dest-i cev̄r-i ecelden rehā bulup
 Kurtulmadı saġir ü kebīr ü gedā vü bay (T.37.1)

f) Gözyaşı (Eşk, Sirişk) :

Sevgiliye ulaşmak için ağlanır ve uğruna ırmaklar gibi gözyaşı dökülür.

Şarf idüp naqd-ı sirişküm ārzū-yı vaşl ile
 Cūy-ı eşküm rāh-ı ʿaşkında revān itsem gerek (G.33.4)

Ü Ç Ü N C Ü B Ö L Ü M

İ N S A N

I- UMUMİ OLARAK İNSAN

Bundan önceki bölümlerde, çeşitli meslek ve tiplerde olup, mahiyetlerini ve nasıl telakki edildiklerini gördüğümüz insanın divanda, doğrudan doğruya bir tarifine rastlanmaz.

Dünya menfaati için tezellülü kabul eden, makama karşı hırs gösteren, zamane büyüklerinden himmet bekleyen insanlar vardır. Ancak, Fıtnat Hanım hakîmane bir eda ile bunların karşısındadır. O'na göre kendini bilen akıllı insanlar, makama itibar etmez ve zamane büyüklerinden himmet beklemez. Saf tabiatlı olanlar tezellülü kabul etmez. Fıtnat Hanım'ın insan hakkındaki düşünceleri, dünya hakkındaki düşünceleriyle bir benzerlik gösterir.

Te'ā la'llah zihî devr-i feraḥ -zā vaḳt-i ḥurrem kim
Murād-ı ehl-i ṭab'a girdiṣ-i ehl-i gerdūn muvāfiḳdur. (T.29.1)

II-GÜZELLİK

1-Umumi Olarak Güzellik (Hüsn, Cemāl):

Telakkiler yoluyla güzellikten bahsedilen Fıtnat Hanım Divanı'nda, sanata başvurmadan doğrudan doğruya güzelliği anlatan beyitlere rastlanmaz. Divanda güzellik çeşitli ve renkli hayallerle işlenmektedir.

Beyitlerde işlenen güzellik, insan güzelliğidir. Bazı beyitlerde alem, bahar veya diğer tabiat güzelliğinden bahsediliyorsa da, bu güzellik kendilerinin olmayıp beyitte övülmek veya tavsif edilmek istenen şahıslar dolayısıylaymiş gibi verilir.

‘Amūd-ı şubḥ ḳasr-ı ‘izz ü cāhında sūtūn-ı sīm
Der-i iclālünñ gül-miḥi mihr-i ‘ālem-ārādur. (K.4.15)

İnsan güzelliğinin işlendiği beyitlerde güzelliğin baş kısmında ve özellikle yüz çevresinde toplandığı görülür. Bu nedenle güzellik daha çok güneş ve aya benzetilir. Güzelliğin odak noktasını yüz ve yanak teşkil eder. Saç, göz, dudak, kaş, ağız, ben, çene, ayva tüyleri onları takip eden unsurlardır. Fıtnat Hanım güzelliği, bu unsurları bir arada bulunduran hazineye, mülke, gülşene, gülzara, deşte benzetir.

Zümür-rüd haṭ zekān elmās u leb yāḳūt u dūr dendān
Bulınmaz genc-i hüsn-i dil-berāsā pür-güher bir kân (Müf.6)

Diğer vücut organlarından ise boy (kadd), bel (Mıyan) zikredilir.

Aşık sevgilinin güzelliğine hayrandır. Sevgili ise bu güzelliğinden dolayı gururlanarak aşık iltifat etmemektedir.

‘Āşık ümīd-i lūtf ile dil-dādedür saña
Ey şūh eyle merḥamet üftādedür saña (G.1.1)

2- Güzellik Üzerine Teşbih ve Mecazlar

a) Bağ, Bōstān, Çemen (Çemenzār) :

Güzelliğin bağ, bostan, çemen olarak tasavvuru, sevgilideki güzellik unsurlarının bu mekanlarda bulunan nebatlara benzetilmesine dayanır. Köyünün bağında bülbül öten sevgilinin yanağı gül, zülfü sünbül, ayva tüyleri sebzdır, ince boyu serv ve fidandır. Aşkın gözyaşı ise bu nebatlara canlılık ve tazelik veren buluta ve yağmura benzetilir.

Haṭuñ neşv ü nemā buldı sirişkünden olur zīrā
Çemenzāra tarāvet keşret-i emtārdan tārī (N.G.10.4)

b) Güneş, Ay, Nūr, Tāb, Pertev :

Güzelliğin bu unsurlara teşbihi şekil, renk ve parlaklık cihetiyledir. Sevgilinin yanağı, alemi aydınlatan güneş ile mukayese edilir.

Kenār-ı haṭdan ol āfet ruḥ-ı pür-tāb göstermiş,
Sehergāh-ı hüsnünde mihr-i ‘ālem-tāb göstermiş (G.25.1)

İki yanak; aksi suya düşmüş güneşe benzetilir.

Dil-i āyīnede hūrşīdveş gördüm dü-ruḥsāruñ
İki verd-i muṭarrādur ki düşmüş ‘aksi’ āb içre (Mu.12)

Sevgili bazen güneşten daha üstün gösterilir ve güneşin kendisine gıpta ettiği mübalağalı bir şekilde anlatılır. Sevgilinin yüzü nurlu ve parlaktır, kaşları ise hilal gibidir.

O şūḥuñ zülf ü ebrūsın görelden bu dil-i şeydā
Baḳar mı sünbül-i bāğa hilāl-i çarḥ-ı gerdūna (Mu.9)

c) Āyīne:

Yüz güzelliğinin aynaya benzetilmesi papağanın aynaya bakarak konuşması telakkisine dayanır. Papağanın aynanın karşısında neşelenip konuşmaya başlaması gibi, gönül kuşu da sevgilinin yüzüne bakarak neşelenir ve konuşmaya başlar

Gösterüp rûyın o meh 'uşşâka derdin söyledür
Tûtiye mir'ât ile gûyâ ki güftâr öğredür (N.G.4.3)

ç)Bâzâr:

Pazarda, hoşâ giden, en güzel, en iyi mal aranır. Fıtnat Hanım Divanı'nda pazar, daha çok zülf ve dolayısıyla misk münasebetiyle zikredilir. Gönül pazarında zülf aranır.

Şabâ terk eyledi gülzâr-ı dehrüñ misk-i rûmîsin
'Aceb bâzâr-ı dilde gördi mi zülf-i dil-ârâyı (Mu.27).

Bir beyitte züfle beraber boy ve ebrudan da bahsedilir.

Ser-i bâzâr-ı dilde bir gören dir vaşfı bî-pâyân
O mâhuñ kıdd ü zülfin ü kemân ebrûsını her ân (Mu:36)

d)Bayram:

Güzelliğin bayram olarak tasavvuru, insana verdiği huzur ve neşe ile ilgilidir. Bayram, oruç tutanların, yani onu hak edenlerin ve kıymetini bilenlerin hakkıdır. Bayrama oruç gibi bir imtihandan sonra ulaşılır. İnsanların bayramda coştukları gibi, aşkın gönlü de güzellik karşısında neşelenir, coşar. Oruç tutanlar bayramı nasıl arzu ediyorlarsa, aşık da vuslatı o şekilde talep eder.

Göñül firķat deminde vaşluñı ümmîd ider elbet
Ki zîrâ rûzedârân ârzü-yı 'îd ider elbet. (Müf.22)

e) Bezm (Meclis) :

Yüz ve kısımları olan dudak, yanak, çene, göz, hatta saç heyet-i umumiyesiyle meclise benzetilir. Sevgilinin dudağı, meclisin en önemli unsuru olan şaraptır

Lebüñ keyfiyyeti meclisde döndi bâde-i nâba
Virür derd-i ser ey sâķî gider peymāneyi elden (Mu.3)

f) Bahār :

Güzelliğin bahar olarak tasavvurunun sebebi, sevgilinin güzelliğinin, aşıkların duygu ve davranışlarında meydana getirdiği değişiklikler ile bahar mevsiminin insanlar üzerinde yaptığı tesir arasında kurulan münasebet dolayısıyladır.

Cihān pür-şevkdür feyz-i bahār-ı şādmāniden
Bu demde dāğ-ı sîne gıpta-fermāy-ı şakāyıkdur (T.29.2)

g) Deniz (Bahr) :

Gönlün gemi olarak düşünülmesi, güzelliğin deniz olarak tasavvuruna sebep olur.

Baḥr-i meḥāza şal yūri sen keşti-i dili
Sāhil-res-i ḥaḳīḳat ider nā-ḥudā-yı ʿaşḳ (G.32.4)

h) Şemʿ :

Beyitlerde güzellik şem'a, aşık ise pervaneye benzetilmektedir.

ʿAşḳ ile başlayınca devrānē.
Gūyiyā şemʿa oldı pervāne (L.1.3)

ı) Şeh-bāz :

Beyitlerde sevgilinin gözleri şehbaza, aşkın gönlü de kuşa benzetilir. Gönül kuşu göz şehbazı tarafından avlanmaktadır.

Ne mümkün pençe-i ʿaşḳ u muḥabbetden ola āzād
Yine mürġ-i dilüm bir çeşm-i şeh-bāza şikār oldı (K.1.10)

j) Kaʿbe :

Güzelliğin Kabe'ye teşbihi, daha çok etrafında toplanılması ve tavaf edilmesi esasına dayanır.

Tālibān-ı vaşl terk itmez tavāf-ı dergehūñ
Zāʿirān-ı kaʿbe-i kūyuñ mücāvirdür bütün (G.47.4)

k) Gül :

Burada gül-bülbül münasebeti önemli bir yer tutar. Bülbül gülün, aşık da sevgilinin karşısında inleyerek öter. Yani sevgilinin güzelliği güle, aşkın gönlü de bülbüle benzetilir.

Dinle enīn-i ʿāşīḳ-ı şeydāyı kim olur
Ser-tā-be-pāy gūş-ı nevāy-ı hezāra gül (G.40.3)

l) Gülzār, Gülşen :

Güzelliğin gülzar ve gülşene benzetilmesinde yüz unsurunun önemli rolü vardır. Fıtnat Hanım şu beyitte gülşeni vasfetmekle yüzü kasdettiğini söylemektedir.

Gülşeni vaşfeylemekden rūy-ı ḥübāndur ġarāz
Sünbūli yād itmeden ġisū-yı cānāndur ġaraz (G.29.1)

Başka bir beyitte “gülzâr-ı hüsn” terkihiyle umumî manada güzelliği gülzara benzetir.

Ḥaṭṭın ruḥında tâze tırâş eyleyüp yine
Gülzâr-ı ḥüsnde gül-i bî-ḥâr gösterür (G.11.4)

m) Genc, Kân :

Fıtnat Hanım, güzelliği, kendisini meydana getiren unsurlar bakımından bir hazineye, bir maden ocağına benzetir. Ayva tüyleri zümrüt, çene elmas, dudak yakut, dişler ise inci olarak tasavvur edilir.

Zümrürüd ḥaṭ zeḫan elmās u leb yâḳūt u dūr dendân
Bulınmaz genc-i ḥüsn-i dil-berāsâ pür-güher bir kân (Müf.6)

n) Güneş (Āfitāb, Mihr, Hürşid, Şems) :

Güzelliğin güneşe benzetilmesi yüz ve ten güzelliği münasebetiyledir. Bu durumda yüzün parlaklığına da işaret edilir.

Her gönülde tāb-ı rûy-ı yâr kendin gösterür
Ḳanda varsañ mihr-i pür-envâr kendin gösterür (G.9.1)

Bazı beyitlerde de umumi güzellik güneş şeklinde tasvir edilmiştir.

Yok naẓîri mülk-i ḥüsn içre cemāl-i yâr bir
Kim olur ʿâlemde zîrâ mihr-i pür-envâr bir (G.14.1)

Yüz güneş olınca, ayva tüyleri ve zülf buluta benzetilir. Tüyler güneş çeşmesinin etrafında çıkan çimen gibidir.

Ruḥ-ı huygerdesinde ḥaṭṭ-ı sebzin seyr idüp yâruñ
Kenârında demîde çeşme-i mihrûñ çemen şandum (Kıt.2.2)

Bir beyitte de sevgilinin vücudu, parlaklığı cihetiyle güneşe benzetilir.

Olinca âteşin efşân tutdı ʿâlemi nûrı
şuʿâʿ-ı mihr zann itdi görenler sâḳ-ı billûrı (Müf.8)

Fıtnat Hanım bazan sevgilinin yüzünü ve alnını güneşten daha üstün ve güzel göstererek mübalağa etmektedir.

Görindükçe ruḥıyla cephesi zîr-i niḳābından
Felek itmekte istikrâh mâh u âfitâbından (Müf.13)

o) Mülk :

Fıtnat Hanım bütün güzellikleri mülke benzetir. Sevgilinin cemalinin bu

mülkler içinde eşsiz, ayrı bir yeri olduğuna inanır.

Yok naz̃iri mülk-i hüsn içre cemāl-i yār bir
Kim olur ʿālemde z̃irā mihr-i pūr-envār bir (G.14.1)

Güzellik mülk olunca, sevgili onun padişahı olur. Ancak o, sevdiklerine iltifat etmediği halde başkasının ricasını kabul eden bir padişaktır.

O şāh-ı mülk-i hüsnüñ şekve vażʿ-ı nā-be-cāsından
Ricā-yı yādı gūş eyler selām-ı āşinā almaz (G.23.5)

III- SEVGİLİ

1- Umumi Olarak Sevgili

Divanda sevgili için doğrudan doğruya ad olarak ya da teşbih ve mecaz kullanılarak bir çok kelime ve terkibe yer verilmiştir. Başlıcaları şunlardır: “can, canan, canane, yar, dost, mahbub, güzel, huban, şah, şeh, sultan, mah, aftab, şuh, dil-ber, dil-dar, dil-rüba, dil-ara, dil-güşa, dil-cu, dil-sitan”

Sevgili ile ilgili beyitlerin hemen hemen yarısında, onun vasıfları işlenir. Fıtnat Hanım beyitlerde sevgiliyi, acı ve ızdırıp veren bir varlık olarak gösterir. O, aşıklarına karşı ilgisiz ve acımasız bir tavır içindedir. Cevr okunu atan sevgili daima aşıkın canına kastedir.

Ol şeh-i mülk-i melâhât neyleyim dâd eylemez
Mübtelâsın cev̄r ile mahzûn ider şâd eylemez
Öldürüp ‘uşşâk-ı zârı ğamdan âzâd eylemez
Yokdur aşla zerrece kalbinde şefkât el-amân (Ş.I.2)

Aşığı en çok üzen, kendisine karşı tüm olumsuz tavırlara karşı, rakibe ihsanda bulunmasıdır. Fıtnat Hanım, bunu yerinde olmayan bir hareket ve eğri dönen feleğin işi olarak görür.

Be-câ it lutf u kâhruñ pey-rev olma çarh-ı keç-devre
İdüp ‘uşşâka cev̄r itme kerem aġyâra gel cānā (G.2.3)

Ancak bütün bu olumsuzluklara rağmen aşık, yapılan eziyetleri hoş görür, hatta bunların yapılmasını ister.

Cellâd-ı ğamze gerçi kim eyler ezâ-yı rûh
‘Uşşâk-ı zâra gelmede andan şafâ-yı rûh (G.8.1)

Sevgilinin eziyeti bırakması, aşığı unutmaması demektir. Gerçek aşık, sevgilinin bu durumundan hiç bir zaman şikayet etmez. Aşığın bundan şikayet etmesi küstahlıktır.

Tek ferâmuş itme hâtırdan hemân eyle cefâ
‘Āşık-ı küstâha cānā lutf ile âzâr bir (G.14.2)

Sevgilinin diğer bir vasfı da dönek ve yalancı olmasıdır. Aldatıcı olup bir anı bir anına uymaz.

Fıtnat kâpılma va‘de-i hâtır-firibine
İkrârına zamân gelür inkâr gösterür (G.11.5)

Sevgilinin naz etmesi ve güzelliğine rağmen süslenmesi de zikredilmesi

gereken vasıflarındandır.

2- Sevgili Üzerine Teşbihler ve Mecazlar

a) Ay, Güneş :

Sevgilinin ay ve güneş olarak tasavvuru, bu unsurların sevgilinin güzelliğinin benzetileni olmasındandır. Sevgilinin aya benzemesi daha çok yay-ok münasebeti dolayısıyladır Hilale benzeyen kaşlar yay olunca, kirpikler ok olur.

Ser-i tiri dil-i mihre çokındı ol kaşı yayuñ
‘Aceb mi dâmenin düşirse mäh-ı ‘âlem-ârânuñ (Mu.2)

Sevgilinin maha teşbih edilmesinin sebeplerinden biri de parlaklığı cihetiyledir.

Yâd eyleyince ‘arızuñ ey meh-liķâ senuñ
Tâb-ı hayâlûñ itdı dili rûşenâ senuñ (G.35.1)

Sevgilinin güneşe benzetilmesi, güzelliğinden çok parlaklığı münasebetiyledir. Güneşe bakılmaz, bakanın gözü yaşarır. Aşık da sevgili ile beraber olmak istediği halde ona bakamaz, baksa gözü yaşarır (ağlar)

Gerçi ol mihr ile hem-bezm olmak kistersin gönül
Bağmağa tâb-ı cemâle lîk yokdur kudretuñ (G.37.4)

b)Şâh, Şeh, Sultân, Pâdişâh, Hân :

Sevgilinin çok benzetildiği bu unsurlar, bir çok beyitte doğrudan doğruya sevgiliye ad olurlar. Aşıklar sevgilinin kulu, kölesi oldukları için ona ulaşamazlar. Aşığın gönlü sevgilinin mülküdür. İsteddiği zaman iltifat eder, ilgi gösterir; istediği zaman cevri ü cefa eder. Ancak bu eziyetler aşık tarafından lutuf olarak kabul edilir ve bundan hiç bir zaman şikayet etmez.

Ne rütbe cevri görsem ol şeh-i nahvet sipâhumdan
Yine gelmez zebâna harf-i şekve pâdşâhumdan (G.45.1)

Sevgiliye ulaşmak, aşık için en büyük rütbedir. Hatta ayağını öpmek bile onun için büyük bir mertebe sayılır. Bu mertebeye ulaşmak için de sevgilinin yolunda toprak olmak gerekir.

Cismi hâk it ol sehî-ķadduñ yolında Fıtnata
Nâ‘il olmaķsa murâduñ devlet-i pâ-bûs ına (G.55.5)

Ancak aşıkın bunu istemeye gücü ve cesareti yoktur.

Ol şeh-i hüsne ricā-yı der-kenār eylerdi lîk
 ‘Arz-ı hâle Fıtnat-ı bî-çârede kudret mi var (G.16.5)

c) Peri :

Sevgilinin peri olarak tasavvuru, peri ile ilgili telakki ve inanışlara dayanır. Peri güzel ve naziktir. O, her şeyden önce güzelliği itibariyle sevgilinin müşebbehünbihi olmaktadır.³⁴ Sevgili vücudunun nazik olması münasebetiyle de periye benzetilir.

‘Azürde eyler ey perî nâzik tenüñ senüñ
 Bûy-ı semenden olsa da pîrâhenüñ senüñ (G.34.1)

Sevgili görünmeme özelliği ile de periye benzer.³⁵

İtseñ o perî-rûyî heves da‘vete gelmez
 İcinse de ‘âşık ları ünsiyyete gelmez (Müf.15)

ç) Hûrî (Havrâ) :

Güzelliği dolayısıyla huriye benzetilen sevgilinin köyü de, hurinin mekanı olan cennete teşbih edilir. Sevgilinin huriye benzetilmesinin en önemli sebebi, hurinin cennette bulunması ve cennette olanların da ebedi olmasıdır. Aşık da sevgilinin ebedi olmasını istediği için onu huriye benzetmek ister.

Cennet-i kûy-ı dil-ārâyî n’ola itse mekân
 Bestedür zülfine cānâne çü havrâ-yı cinân (Mu.19)

d) Bahar (Nev-bahār) :

Sevgili ile bahar arasındaki münasebet, aşıkların baharda bülbül gibi inlemesi esasına dayanır. Baharda gül açılınca bülbül karşısında ötmeye başlar. Aşık da bu mevsimde sevgilinin güle benzeyen yanağı karşısında bülbül gibi ah u figan ederek inlemektedir.

Fiğân u nâle-i ‘uşşâk hatt-ı yârdadur
 Nevây-ı bülbül-i şûrîde nev-bahârdadur (Müf.2)

Beyitte, baharda biten yeşil otlarla ayva tüyleri arasındaki münasebete de temas edilmiştir.

e) Gülşen, Gülsitân, Gülzâr :

Sevgilinin heyet-i umumiyesiyle bu unsurlara teşbih edilmesi, onun her bir uzvunun bu unsurlarda bulunan bir bitkiye, çiçeğe veya ağaca benzetilmesi münasebetiyledir.

³⁴ Mehmet Çavuşoğlu, Necati Bey Divanı'nın Tahlili M.E.B. İstanbul 1971, s.94.

³⁵ M.Nejat Sefercioğlu, Nevî Divanı'nın Tahlili, Gaye Matbaas, Ankara 1990, s.126.

Peyām-ı zülf ü haddiyle sabā vurdukça gülzāra
Olup sünbül perişān lāle vü gül dāgdār oldı (K.1.11)

Bir beyitte de gülşen kelimesiyle sevgilinin yüzü kastedilmektedir.

Gülşen-i vaşf eylemekden rüy-ı hūbāndur ğarāz
Sünbülü yād itmeden ğisū-yı cānāndur ğarāz (G.29.1)

f) Nihal, Ar‘ar, Serv (Serv-kad, Serv-i sehī) :

Sevgilinin bu unsurlara teşbihi, boyu ve salına salına yürüyüşü münasebeti dolayısıyladır. Bunlardan nihal, bazı beyitlerde sevgili yerine de kullanılır.

Āġūşa gelse yār leb-i cūybārda
Zevk-i kenār kılsam o taze nihāl ile (G.50.4)

Ayrıca, sevgili bu unsurlara benzetilince, akarsu ile aşığın gözyaşları arasında da ilgi kurulur.

Sarf idüp nakd-ı sirişkūm ārzū-yı vaşl ile
Cūy-ı eşkūm rāh-ı ‘aşkında revān itsem gerek

Sevgili bu unsurlara benzetilmekle, hür, naz ehli ve kendi başına buyruk, bağımsız bir kişiliğe sahip olarak da ifade edilmek istenir.

Olan berçide-dāmen bāġ-ı dehrūn berg ü bārından
Olur āzāde çün serv-i sehī bād-ı hazānından (G.44.3)

Divanda, iki beyitte geçen ar‘ar sevgilinin boyu münasebetiyle zikredilir.

Yoluñda pāy-māluñ olmak ister ‘ar‘ar u şimşād
Çemende kāmēt-i bālā ile reftāra gel cānā (G.2.4)

Divan edebiyatında, fidanın tazeliği ve inceliği yanında bir başka özelliği de, ileride meyve vermek ihtimali olan bir nebat oluşudur.³⁶ Ancak Fitnat Hanım bunu imkansız görmektedir.

Alur mı behre nā-kābil füyūzāt-ı ilāhīde
Nihālān-ı muşavver nev-bahār olmağla ber virmez (N.G.6.2)

g) Gül (Gül-ru, Gül-ruhsar, Gül-i şādāb, Gül-i bī-hār, Gül-i handan) :

Sevgilinin güle teşbihi yüzünün güzelliği münasebetiyledir. Gülün al rengi sevgilinin yanaklarına benzetilir. Dikenler, gülün etrafını çeviren rakipler olup sevgili daima bu rakiplerin elindedir. Aşık da güle karşı inleyen bir bülbüldür.

³⁶ M.N.Sefercioğlu, a.g.e. s.130

Dikenin gülden ayrılması mümkün olmadığı gibi, rakibin de sevgiliden ayrılması imkansızdır.

Bezminde dil-berün görüp ağıyarı çekme ğam
Elbet olur çemende hem-āğüş-ı hāra gül (G.40.4)

Görince güllerin hem-zānū-yı hār olduĝuñ bildüm
Degül tefriķ kâbil Fıtnatā ağıyardan yarı (N.G.10.5)

Açılmış gül (gül-i handān), gülen sevgilinin müşebbehünbihidir.

Fıtnat Hanım bir beyitte “gül-i bi-hār” tabirini kullanarak sevgilinin rakipsiz de olabileceğini dile getirmiştir.

Hattın ruhında tāze tırāş eyleyüp yine
Gülzār-ı hūsnde gül-i bi-hār gösterür (G.11.4)

h) Yāsemin (Semen) :

Sevgilinin beyaz ve nazik bir çiçek olan yasemine benzemesi teninin beyazlığı ve nazik olması sebebiyledir.

Āzürde eyler ey perī nāzik tenün senün
Büy-ı semenden olsa da pīrahenuñ senün (G.34.1)

ı) Nergis :

Nergis, sevgilinin gözünün benzetileni olarak beyitlerde zikredilir.

‘Aks-i çeşmün göricek cām-ı mey-i nāb içre
Şandılar nergis-i terdür gül-i şād-āb içre (Müf.7)

Nergis, baygın ve güzel göz timsali olduğu için daima fitne yaratır. Bu fitneciliği yüzünden de aşığı kendine bağlar ve gönlünü allak bullak eder.

Gülsitānuñ añmadan şeb-bū-vü serv ü nergisin
Zülf-i müşgīn kadd-i bālā çeşm-i fettāndur ğarāz (G.29.4)

Gözle ilgili yukarıdaki her iki beyitle de müretteb leffüneşr sanatı yapılmıştır.

i) Gonca (Ğonce-dehen, Ğonce-leb, Ğonce-i ra‘nā, Ğonce-i neşküfte, Ğonce-i handān, Ğonce-i ter, Gonca-i maḫsūd, Ğonce-i pūr-hār):

Sevgili ağız ve dudak cihetiyle goncaya benzetilir. Gonca, bütün beyitlerde müşebbehünbih olarak yer alır. Gonca-i ra‘na iki yüzlü sevgilidir. Kırmızı-sarı olan bu gülle sevgilinin iki yüzlü olduğu ifade edilir. Kırmızılığı bülbül kanından ileri gelmektedir.³⁷

³⁷ M.Çavuşoğlu, a.g.e. s.96.

“Gonce-i ter” terkibi sevgilinin gençliğini ve tazeliğini ifade eder. Sevgili yavaş yavaş açılan bir goncadır. Açılmamış goca (gonce-i neşkûfte) sırlar ile doludur. Açılması, sırların açığa çıkmasıdır.³⁸ Fıtnat Hanım gülmesinden, yani açılmasından şikayet etmektedir.

Ey gonce-i neşkûfte kaçan h̄ande idersūñ
Mürğ-i dili bülbul gibi nālede idersūñ (G.36.1)

Aşığın ağlaması goncanın açılmasına sebep olur.

Ol gonce-i neşkûfte olur gül gibi h̄andāñ
Şeb-nem gibi eşk-i dil-i şeydā dökülince (G.51.3)

j) Lāle :

Lale, gülle beraber sevgilinin yanağının müşebbehünbihi olarak zikredilir.
(Bk,gül)

k) Sünbül :

Sevgili, saçından dolayı sünbüle teşbih edilir. Sevgilinin saç şekil ve koku itibarıyla sünbüle benzer.

Gülşen-i vaşf eylemekden rūy-ı h̄ubāndur ġarāz.
Sünbülü yād itmeden ġisū-yı cānāndur ġarāz (G.29.1)

l) Sīm, Sīmīn :

Sevgilinin gümüşe teşbihi gerdenin beyazlığı cihetiyledir.

Ārzū-yı gerd-i sīmīn ü hāl-i ‘anberīñ
H̄atırumdan bir nefes çıkamaz hayāl-i hām iken (G.42.4)

m) Şem‘ (Şem‘-i şebistāñ), Nūr :

Divanda sevgilinin şem’ ve nura benzetilmesinde esas unsur, yüzünün parlaklığı ve pervane olarak tasavvur edilen aşığın ona kavuşmak istemesi dolayısıyladır. Çoğu beyitlerde heyet-i umumiyesiyle şem’ olarak görülen sevgilinin aşkı düştüğü kalbi yakar. Aşıkın, sevgiliye yakın olunca ızdırabının artması şem’in bu yakıcı özelliğinden dolayıdır. Aşıkın pervane olarak tasavvuru, sevgilinin şem’ olarak düşünülmesine sebep olmuştur.

Aşkuñ düşeli cāne oldum saña pervāne
Raḥm it dil-i sūzāne ey şem‘-i şebistānum (N. 8)

³⁸ İskender Pala, Divan.Şiiri Sözlüğü, Akçağ Yay. Ankara 1989

n) Yay (Ḳavs) , Kemān (Kemān-ebrū) :

Sevgilinin yaya ve kemana benzetilmesi, kaşlarının eğriliği münasebetiyledir.

Ey kemān-ebrū görüp dāmān-ı hāt̄da hālūñi
Derd-i bî-pāyān-ı dil olur füzūnter dā'imā (Mu.33)

o) Şeker, Sükker, Ḳand, Şîr, Şîrîn :

Sevgili, dudakları veya ağzı itibariyle şekere benzetilir. Tuti şekerle beslenir. tutiye teşbih edilen aşık da şekere benzeyen sevgilinin dudağıyla beslenir.

Vaşf-ı ḳand-ı la'luñi zıkr ü beyān itsem gerek
Tūti-i ṭab'um yine şekker-feşān itsem gerek (G.33.1)

ö) Gevher (Gevher-i nâ-yâb, Gevher-i şehvār), Dürr (dür-i şehvār) İncü:

Sevgilinin dişleri inciye benzetilir. Bundan dolayı da sevgili daha çok dişleri sebebiyle gevher olarak tasavvur edilir. Ayrıca dudağı, çenesi, yanağı, gerdni gibi organları sebebiyle de diğer bazı cevherlere teşbih edilir.

Göñül dil-dāra esrār-ı dehānından haber şormuş
Tebessüm eyleyüp bir gevher-i nâ-yâb göstermiş. (G.25.2)

Beyitlerde dürr, dürr-i şehvar, gevher-i şehvar, gevher-i na-yab şeklinde vasıflandırılan sevgili, güzelliği ve kıymeti bakımından gevher ve incidir.

Mu'teberdür şāf gevher dehrde nâ-kām iken
Her güherden ḳadri elmāsuñ füzūn bî-nām iken (G.42.1)

p) Āb-ı ḥayvān :

Sevgilinin hayat suyuna benzetilmesi, diriltme özelliğine sahip olması sebebiyledir. Hz. Hızır'ın ab-ı hayatı araması bu münasebetle zikredilmektedir.

Düşdi dil sevdā-yı hāt̄ta ārzū-yı la'lı ile
Hızra pey-rev olmadan çün āb-ı ḥayvāndır ḡarāz (G.29.2)

r) Ğİsā (Ğİsā-dem, Mesīh), Hızr (Hızr-dem) :

Bunlar ağız, dudak ve nefesle ilgili unsurlardır. İlgili maddelerde zikredilecektir.

s) Āhū (Dide-i āhū):

Sevgilinin ahuya teşbihi ürkeklik ve göz (bk. göz) güzelliği dolayısıyladır.

Ḥayāl-i çeşm-i cānān hāt̄ır-ı uşşāḳdan çıkmaz
Kūnām-ı şîrde ḳılmış mekān seyr eyle āhūy (G.58.4)

IV- SEVGLİLİDE GÜZELLİK UNSURLARI

A- SAÇ (Zülf, Gîsû, Mûy)

1 - Umumi Olarak Saç :

Saç, sevgilinin, üzerinde en çok durulan ve tasavvura konu edilen güzellik unsurudur. Uzun, siyah renkli ve misk kokulu olan saç, genel olarak yüzün iki tarafında ve yanakların yanında, kıvrım kıvrım, boyunda veya yanağın üstünde tasavvur edilmektedir. Bunlardan hareketle saçın şekline, rengine ve kokusuna göre üç ana yönüyle işlenip münasebetlere konu teşkil ettiği görülür.

a) Şekil :

Beyitlerde en çok şekil yönüyle ele alınan saç tavsif eden şu kelime ve tabirler gözümüze çarpmaktadır: “Perişan, kıvrım kıvrım, ham, pür-ham, ham-be-ham, halkalı, bükümlü, şikenc, çin, girih-gir”. Saç yüzün üzerine sürünmekte, bele kadar uzanmakta ve tarak ile taranmaktadır.

Görülüyor ki bütün bu sıfat ve haller onun düz-kıvrımlı, uzun-kısa oluşuna dayanmaktadır. Her hal ü karda o, aşıkı kendine bağlayan, ona tesir eden, bir kuvvete sahip olarak görünür.

Bend itdi dilüm zülf-i girih-gîr-i muhabbet
Bir mûy ile bağlandı yine şîr-i muhabbet (N. 5.1)

beytinde de görüldüğü gibi saç, sevgilinin, aşıkı en çok tesir eden ve onu kendine bağlayan bir güzellik unsuru olarak göze çarpar.

Beyitlerde saçın perişan ve amansız olması ile aşıkın hal ve durumu arasında bir münasebet kurulduğu görülür.

Saçın ucu kıvrıktır. Ekseriyetle dağınık halde olup daima uzundur. Sevgilinin elinde aşıkları oynatan bir alettir. İsteddiği zaman onları saç zenciriyle bağlar.

Başlar füsûna ğamze bağlar dilüm o gîsû
Görsem de yârı tenhâ yok kıdretüm niyâza (G.52.3)

b) Renk :

Saçın ele alınan bir özelliği de rengidir. Teşbih ve mecazlar bahsinde bu yöndeki hayallerine rastlanacaktır. Fıtnat Hanım Divanı’nda renge ait beyitler, nisbet itibariyle şekil yönündeki kadar çok değildir. Saçın siyah dışında bir rengine tesadüf edilmez.

Gül hacâlet-zede ruhsâr-ı dil-âramuñ için
Sünbül âşüfte senüñ zülf-i siyeh-fâmuñ için (N.3.1)

c) Koku :

Saçın önemli bir özelliği de kokusudur. Şekilden sonra en çok zikredilendir. Onun misk ve anber gibi kokması kendi özelliğinden olup sonradan koku sürüldüğü şeklindeki ifadeler rastlanmamaktadır.

Şemîm-i zülf-i cânânı güzel vaşf eyledüñ Fıtnat
Meger taķtîr olınmışdur midâduñ bûy-ı sünbülден (G.43.6)

Kokuyu taşıyıcı özelliği dolayısıyla hava ve rüzgar unsurunun saç ile sıkı ilgisi söz konusu edilir.

Her dem şemîm-i zülfüñ alan dil nesîmden
Rağbet ider mi Çîn ü Hıta kârvânına (G.56.5)

Saç ile diğer kokular arasında kurulan teşbih münasebeti daha çok mukayese mahiyetindedir.³⁹

Saçın, misk-i Rumî, müşgîn, buy-ı müşg, mu'anber, 'abir gibi vasıflarla tavsif edilmesi, miskin, kokusunun yanısıra renk bakımından da saç ile sıkı münasebet içinde olması dolayısıyladır .

ç) Diğer Unsurlar :

Beyitlerde saç ile birlikte yeri geldikçe yüzdeki diğer güzellik unsurları bir kompozisyon şeklinde işlenir. Saç en çok yüz ve yanak unsurlarıyla beraber zikredilir.

Halka-i zülfüñ hayâl itdüm ruh-ı pür-tâbda (T.G.3.1)

mısraında görüldüğü gibi aşkın en çok hoşuna giden ve hayal edilen yüzdeki saçtır. Saçın yüzden sonra beraber zikredildiği diğer bir unsur da ayva tüyleridir.

2- Saç Üzerine Teşbih ve Mecazlar

Şekliyle İlgili Teşbih ve Mecazlar :

a) İp (Rişte, Târ) :

Saçın ipe teşbihi, ince ve uzun olması yan nda bağlama özelliğine sahip olması münasebetiyledir.

³⁹ Harun Tolasa, Ahmet Paşanın Şiir Dünyası, Atatürk Ün. Ed Fak.Yay. Ankara.1927, s.155.

Kılısam hayāl rişte-i cāndan eger kalem
 Mūy-ı miyān-ı nāziki taşvīr olur mı hīç (N.G.1.1)

b) Zencir :

Bakımlı, uzun ve örgülü saç, şekil bakımından zencire benzer. Demirden yapılan zencirin renk bakımından da saç ile olan benzerliği düşünülebilir. Saçın zencire benzetilmesiyle tasavvur edilen en önemli unsur , yakalama ve bağlama özelliğidir.

Kaddūne meyl eyleyenler ʿāşık-ı āzādedür.
 Zülfūn āsā dilleri derbend-i zencir eylemez (G.21.2)

Ancak Fitant Hanım'a göre muhabbet divanesine zencir vurulmaz. Çünkü onun başkasına zararı dokunmaz.

Ol zülf-i ham-be-hamdur iden beste dilleri
 Divāne-i muḥabbete zencir olur mı hīç (N.G.1.3)

c) Yılan (Mār) :

Sevgilinin siyah, uzun ve dalgalı saçı, şekil yönünden yılanı benziyorsa da, beyitlerde zikredilmesi daha çok yılanların hazineleri bekledikleri telakkisine dayanır. Bu durumda sevgilinin yüzü hazine, saç da hazineyi bekleyen yılan olarak kabul edilir.

Her tārı birer mār olur genc-i ḥasende
 Ruḥsāruña zülf-i siyehūn şāne bulınca (G.51.4)

ç) Bend, Beste :

Sevgilinin saçı, aşıkın gönlünü bağlayan, gönlü yakalayan bir tuzaktır. Saçının her kıvrımına binlerce gönül bağlanır.

Şad hezārān fitne meftūn bir nigāh-ı şūḥına
 Biñ dil-i Hārūt beste her ham-ı gīsūsına (G.55.3)

d) Kemend :

Gönül saç kemendiyle yakalanmış ve esir edilmiştir.⁴⁰ Kemend, ucu ilmekli ip olması hasebiyle saçın ucundaki kıvrımlara benzerlik gösterir. Kemende benzeyen bu "Zülf-i pür-ham" gözü de korumaktadır.

Baḫsalar lertzān olurlar Sām u Rüstem çeşmūne
 İtmese ʿarz-ı kemend o zülf-i pür-ham çeşmūne (T.G.I. 3-4)

⁴⁰ H.Tolasa, a.g.e., s.163

e) Āşüfte, Fitne, Perişān :

Saçın bu unsurlarla münasebeti, aşığın gönlünde sebep olduğu kargaşayla ilgilidir. Fitne kelimesinin kargaşaya sebep olan manası, kargaşa sonunda, belanın kaçınılmaz oluşudur. Huzursuzluk sebebinin bulunuşu, saçın rengi ve çokluğu sebebiyle kesret oluşu, fitne ve belanın kesretle ilgisi bu tasavvura sebep olan hususlardır.⁴¹

Çemende sünbülün hâlin perişān eylemiş zülfün
Felekte mihri reşk-i ʿarîzuñ bî-tāb göstermiş (G.25.4)

Kokuya Dayanan Teşbih ve Mecazlar

a) Misk, (Müjg, Misk-i Rūmî) Muʿanber, ʿAbîr :

Saçın bu maddelere teşbihi güzel kokuları münasebetiyledir. Saçın, rengi dolayısıyla da misk ile ilgisi vardır.

Nigāh it güllere beñzer hemān ruḥsār-ı hūbāna
Müşābih misk-i Rūmî zülf-i müşğîn-i civānāna (M.B. II.1)

Misk in elde edildiği yer olması, siyah renk ve kıvrım anlamlarını da vermesi sebebiyle Çin ve Hıta isimleri de beyitlerde saç unsuruyla beraber zikredilir.

Abir; beyaz sandal, sünbül kökü, kırmızı gül, turunc ve iğde çiçekleri, narenc gibi güzel kokulu bazı otlarla, bir miktar döğülmüş miskten meydana gelen bir madde olup⁴², misk gibi güzel kokusu dolayısıyla saçın müşebbehünbihi olarak beyitlerde geçer.

b) Reyhān, Sünbül, Yāsemen, Şeb-bū :

Bu çiçeklerin saçla ilgisi kokusu cihetiyledir. Şebbu, koku için önemli bir benzetme unsurudur.

Gülsitānuñ añmadan şeb-bū vü serv ü nergisin
Zülf-i müşğîn ḳadd-i bālā çeşm-i fettāndur ğarāz (G.29.4)

Başka bir beyitte yine şebbu ve sünbül birlikte saçın müşebbehünbihi olmuştur.

Kim baḳar nahl-i güle ḳāmet-i dil-cū var iken
Neyleyim sünbül ü şeb-būyî o ğisū var iken (N.2.1)

Saçın kokusunun yayılmasında bad-saba önemli rol oynar

⁴¹ M.N.Sefercioğlu, a.g.e. s.143

⁴² M.N.Sefercioğlu, a.g.e. s.149

Mest oldu b̄uy-ı m̄üşg ile hep āhuvān-ı Ğ̄in
Neşr eyledükçe n̄ukhet-i z̄ülf̄üñ şabā senüñ (G.35.2)

Kokunun yayılmasında nesimin de rolü vardır.

Her dem şemim-i z̄ülf̄üñ alan dil nes̄imden
Rağbet ider mi Ğ̄in ü H̄ıta k̄arvānına (G.56.5)

Saçın şebbu ve s̄ünbülle m̄ünasebetinin bir yönü de rengidir.

Reng ü b̄uda z̄ülf-i cānāna m̄üşābih olmasa
Kim bakar gülzār-ı dehr̄üñ s̄ünbül ü şeb-b̄ūsına (G.55.2)

Saçın şebbu olarak vasıflandırılmasında, şebbu kelimesinin içinde bulunan ve gece anlamına gelen şeb kelimesinin de yeri vardır. Gündüze benzetilen yanak üzerindeki saç bir tezat unsuru olarak gece şeklinde tasavvur edilir.

Düşdi o meh̄üñ ʿar̄ız u ğ̄is̄ūsına ğ̄öñl̄üm
Bāġuñ naẓar itmez gül ü şeb-b̄ūsına ğ̄öñl̄üm (N . G . 8 . 1)

B- PERÇEM (Ṭurra, Kākül) :

Bunlar alın üzerine düşmüş kıvrımlı saçtır. Perçemin beyitlerde teşbih ve mecazlara mevzu oluşu ve ele alınışı itibariyle saç unsurundan fazla bir farklılık göstermez. Alın üzerine düşmüş bu saç, rengi, şekli ve kokusu sebebiyle yılan, s̄ünbül, karanfil, şebbu olarak vasıflandırılır.

Ārzū-yı kākül̄üñle gülşene varsam şabā
Gāh s̄ünbül geh k̄aranfil gāh şeb-b̄ü gösterür (N.G.3.3)

Perçem de saç gibi kıvrımlı ve b̄ükl̄ümlüdür.

Ruḥs̄āruñ üzre ṭurra-i ḥamdur ḥamuñ senüñ
Genc̄ine-i cemāl̄üñi p̄ür-mār gösterür (G.11.3)

beytinde de görüldüğü gibi turra, hazineye benzeyen yüz cemalini koruyan yılanı teşbih edilmiştir. Kıvrım kıvrım olduğu gibi uçları da eğridir. Bazen b̄ükl̄ümlü, bazen da saba etkisiyle daġınıktır.

C- ALIN (Ceb̄in) :

Fitnat Hanım'ın az ilgi duyduğu alın, beyazlığı itibariyle aya benzetilir.

Mihr ü mähî seyr idüp ʿuṣṣāk deryāda hemîn
Şandılar şaḥbāda anı ʿaks-i ruḥsār u cebîn (Mu.28)

Bir beyitte geçen kırışmış alın su dalgalarına benzetilerek, övüleni yüceltme amacıyla ele alınır.

Şatar çîn-i cebîn emvâc-ı ḥavz-ı âb-ı ḥayvāna
Atar söz çeşme-i mihre leb-i fevvāresi gūyā (T.46.19)

Ç- KAŞ (Ebrû) :

1- Umumi Olarak Kaş :

Sevgilinin önemli güzellik unsurlarından olan kaş için beyitlerde teşbihler ve mecazlı söyleyişler şeklinde zikredilir. Genellikle yüz ve zülf ile birlikte ele alınan bu güzellik unsuru, gözün, yanağın, ağız ve dudak ile saç ve yüzün sahip olduğu öneme haiz değilse de, bunlardan sonra ilk sırada yer aldığını söylemek mümkündür.

Keman, hilal ve kılıç; kaşın en çok benzetildiği unsurlardır. Kaşın hilal olarak tasavvurunda şekil benzerliği yanında hilal ile ilgili inanışlar ve saçın geceye teşbihi önemli bir rol oynar.

O mihr-i talʿatüñ zülfin arasında görüp kaşın
Hicâbından meh-i nev iki şeb göstermedi başın (Mu.24)

2- Kaş Üzerine Teşbih ve Mecazlar

a) Yay, Kemân, Kılıç :

Kaşın benzetildiği unsurların başında yay veya keman gelmektedir. Aşkın belinin bükülmesinin de sevgilinin yay kaşına benzemekten dolayı olduğu söylenir.⁴³

Kaş, kirpik ve gamze, gözle beraber bir bütündür. Kaş keman olunca kirpikler ok, gamze de kılıç olur. Bir harp aleti olan keman, ok atma özelliğinden dolayı öldürücüdür.

Ol ebrüvân ile ol ğamzeye nazîre gönül
Kemân-ı rüstem ü şemşîr-i Kâhramân buldum (G.41.2)

Kaşın sert olan çilesini çeken aşkın elinde, Rüstem'in kemani bir oyuncak gibi olur.

⁴³ Harun Tolasa, a.g.e. s.184

Kemān-ı Rüstem olmaz mı kebāde dest-i ʿāşıkda
Çeker zirā ki her-dem çille-i saht-ı dü-ebrüy (G.58.4)

b) Ay, Hilāl (Meh-i Nev) :

Kaşın hilale teşbihi -yay teşbihinde olduğu gibi- şekil itibariyle eğri olması münasebetiyledir Kaşın inceliğini belirtmek için daha çok yeni doğan aya benzetilir. Fıtnat Hanım bunu aşağıdaki beyitte açıkça ifade etmektedir.

O mihr-i talʿatun zülfin arasında görüp kaşın
Hicābından meh-i nev iki şeb göstermedi başın (Mu.24)

c) Müşg (Müşgīn) :

Kaşın müşgin olarak vasıflandırılması, renginin siyahlığı cihetiyledir. Kaşın benzetildiği kılıç demirdendir ve demirle müşg arasında da renk bakımından benzerlik vardır.

Ṭurra-i pür-çinidür mürğ-i dile dām-ı belā
Ebrū-yı müşgini kaşd-ı cānā şemşir-i każā (Ş.1.4)

ç) Ṭāk :

Eğri olan kaş şekil bakımından taka benzetilir. Ancak şair, memduhunun yaptırdığı sahilhaneyi överken, takı için sevgilinin kaşını müşebbehünbih olarak ele alır.

Müşābih ebrū-yı müşgīn-i yāra ṭāk-ı pür-zeyni
Sütünü kāmēt-i mevzūn-ı hūbān gibi bī-hem-tā (T.46.13)

D- GÖZ (Çeşm, Dide)

1- Umumi Olarak Göz :

Göz, sevgilinin en önemli güzellik unsurlarından biridir. Sevgilinin kişiliğini aksettirir. Göz bu kişiliğe göre ele alınır. Sevgili de aşık hakkında düşündüklerini göz vasıtasıyla uygulama safhasına koyar. Göz aşıkları kendisine bağladığı ve meftun ettiği için sahir, füsün-saz olarak vasıflandırılır. Aşığın gönlünü çeldiği için de fettan, şuh bir dilber şeklinde tasavvur edilir. Göz gamze, zülf ve kaş ile beraber zikredilerek mürekkeb bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çeşm zālīm gamze kātīl zülf ü haṭ bilmez emān
Kim diyār-ı hūsninūn şukkānı kāfirdür bütün (G.47.2)

Olmasa gamzeñ dem-ā-dem yār u hem-dem çeşmüne (T.G.I.4)

Sevgilinin gözü zalim, kan dökücü, insafsız, sahhar ve fettandır. Aşığa karşı

ilgisizdir. O her türlü kötülüğün kaynağıdır. Daima mest ve serhoştur. Gözün mahmur, hab-alud olanı makbuldur. Bundan dolayı da daha çok insana uyku veren nergis çiçeğine benzetilir.

‘Aks-i çeşmüñ göricek cām-ı mey-i nāb içre
Şandılar nergis-i terdür gül-i şād-āb içre (Müf.7)

Sevgili, aşıklarına reva gördüğü kötülükleri göz vasıtasıyla yapar. Kaş, gözün elinde yay olup kirpik oklarını onunla aşkın gönlüne saplar. Ancak, bütün bunlara rağmen aşkın en çok aradığı sevgilinin gözleridir.

2-)Göz Üzerine Teşbih ve Mecazlar

a) Sāhîr, Füsûn-sâz

Sevgili göz vasıtasıyla aşığı kendisine bağlar. Fıtnat Hanım’a göre cadılıkta gamze gözden daha üstündür, Ancak göz de ondan aşağı kalmamaktadır.

Dil-i zārı kapılmış gamze-i cādūda gördüm ben
‘Aceb şîr-i jiyānı pençe-i āhūda gördüm ben (G.48.1)

Göz, kaş, gamze ve kirpik heyet-i mecmuasıyla sihir ve hile konusunda anlaşmış gibidirler. Bunlar anlaşarak aşığı hapsedirler .

Gāret-i dilden nice üftādelersun emîn
Düzd-i gamze kûşe-i çeşmünde olmuş der-kemîn
Sihr ile Hārūtı itmiş çāh-ı Bābilde mekîn
Ol nigāh-ı fitne-engîze hezārān āferîn
Fenn-i sihr-i ögredür hem gamzeñe hem çeşmüñe (T.G.II)

b) Mest, Maḥmūr (Hāb-ālūd) , Kāfir

Gözün baygın, mest oluşu, görünüşü itibariyledir. Nergise benzetilmesi de nergisin uyuşturucu, uyku getirici özelliğindendir. Onun kavgacı ve saldırgan olması, mahmur ve serhoşluğu dolayısıyladır.

Çeşm-i maḥmūruñ alınca eline sāğar-ı nāz
Kaşd-ı ‘uşşāk çeker gamzelerüñ hañçer-i nāz (N.G.5.1)

Beyitte serhoşun eline silah verilemeyeceği telakkisine de yer verilmektedir.

Baygın göz aşıkta mecal bırakmaz ve aşık bakışları karşısında derdini söyleyecek takatı kendinde bulamaz.

Bir nigeħle komadı derdümi taḥrîre mecāl
Çeşm-i mestüñ nice gūyāları ḥāmūş eyler (G.10.2)

Aşık veya gönlü müslüman olunca, göz ve etrafındakiler de ona zulmeden kaire teşbih edilir.(Bk.FHD., G.47.2)

c) Kan Dökücü, Cellād, Zālīm, Sayyād, Bî-emān :

Gözün bu unsurlara teşbihi gözün öldürücülüğü, zalimliği, yan bakışı ve aşığı tuzağa düşürücülüğü münasebetiyledir. Gamze cellad olan gözün kılıcıdır. Şair, tedbirli olması için aşığı ikaz eder.

Ne kanlar dökdüğün bilmez misin şemşir-i ğamzeyle
Hāzer kıl ey gönül cellād-ı çeşm-i bî-emānından (G.44.4)

Göz aşıkın gönlünü avlayan bir avcıdır. Ceylan korkak ve ürkek olduğu halde ava çıktığında gözlerinin gönül alıcı vasfından dolayı aslana benzetilen aşığı avlar

Bildüm alınca gönlümi fitnat o çeşm-i şūh
Şiri bu deştüñ olmada şayd āhuvānına (G.56.7)

Ayrıca gözle şayd münasebetinin başka yönü de gönlün kuşa benzetilmesidir.

Meyl eyledüm görünce ol çeşm-i fitne-sāzā
Mürğ-i dil-i nizārum şayd oldı şūh-bāza (G.52.1)

ç) Āhū, Ġazal, Fettān (Fitne-sāz), Şūh :

Güzel gözlerin ahu ve gazala benzetilmesi divan edebiyatının vazgeçilmez önemli bir teşbih unsurudur. Beyitlerde açıkça belirtilmemekle beraber, gözlerin ahuya benzetilmesi ahunun gözlerinin siyah ve iri olması münasebetiyledir.

Raġbet eyler mi gönül şayd-ı ġazāl-i mihre
Halka-i bezmde ol gözleri āhū var iken (R.N.2.2)

Gözün ahuya teşbihinin bir sebebi de bu hayvanın yabarlarda bulunuşu cihetiyledir.

Hayāl-i çeşm-i cānān hātır-ı uşşākdan çıkmaz
Künām-ı şirde kılmış mekān seyr eyle āhūyı (G.58.6)

Göz aşıkın gönlünde sebep olduğu duygu ve karmaşalıklardan dolayı, şūh ve fettan olarak vasıflandırılır.

d) Nergis (Nergis-i ter):

Nergisin uyku verici, bayıltıcı özelliğinden dolayı baygın ve süzük göz hep bu çiçeğe benzetilmiştir.

Gülsitānuñ añmadan şeb-bū vü serv ü nergisin
Zülf-i müşğīn kıdd-i bālā çeşm-i fettāndur ġaraż (G.29.4)

beytiyle şair, leff ü neşr sanatı yaparak gözü nergise, zülfü şebbuya, boyu da serve teşbih etmiştir.

e) Şeh-bāz :

Gözün şehbaza teşbihi, gönlün şehbaz tarafından avlanan bir kuşa benzetilmesi tasavvurundan ileri gelmektedir. Şehbazın pençesine düşen kuşun kurtuluşu mümkün olmadığı gibi, sevgilinin gözüne müptela olan aşkın da bu beladan kurtulması mümkün değildir.

Ne mümkün pençe-i ʿaşk u muḥabbetden ola āzād
Yine mürğ-i dilüm bir çeşm-i şeh-bāza şikār oldı (K.1.10)

E- GAMZE :

1- Umumi Olarak Gamze:

Gamze, geçtiği bütün beyitlerde aşkı yaralayan, öldüren ve elinde hançer, daima savaş halinde bekleyen bir unsur olarak telakki edilir. Gamze, Fıtnat Hanım'ın üzerinde çok durduğu, ehemmiyet verdiği sevgiliye ait bir yan bakış ve bütün bunlara rağmen aşğın hoşuna giden bir güzellik unsurudur.

Cellād-ı ġamze gerçi kim eyler ezā-yı rūḥ
ʿUşşāk-ı zāra gelmede andan şafā-yı rūḥ (G.8.1)

beytiyle tezat sanatı yapılmıştır.

Gamze, aşkın gönlünü çeken kılıçtan daha kuvvetli bir silahtır.

Bir nighle kārını ʿuşşākuñ eylersin tamām
Ġamze-i ʿāşık-keşüñ muḥtāc-ı şemşir eylemez (G.21.3)

2- Gamze Üzerine Teşbih ve Mecazlar:

a) Kılıç (Şemşir, Tiğ), Hançer (Hançer-i bürrān, Hançer-i nāz):

Gamzenin bu silahlara benzetilmesi, yaralayıcı ve öldürücü özellikleri münasebetiyledir.

Tiğ-i ġamzeñ yād idüp ʿuşşāk-ı şeydā kūyına
Ārzu-yı zahm ile hep sine ʿuryāndur gelen (K.2.17)

Şah olan sevgili, köle durumunda olan aşka ayva tüyleri ile aman verdiği halde gamze, elinde hançer beklemektedir. Ancak, sevgilinin mest olan çeşm-i

siyahı naz uykusuna vardığı zaman, gamze padişahı tiğini kınına koymaktadır.

Şāhib-ķırān-ı ġamze ķor tīğini niyāma
Çeşm-i siyāh-ı mestün varduķça h^vāb-ı nāza (G.52.2)

Beyitte de görüldüğü gibi gamze, gözle beraber zikredilir ve onun bir mütemmimi durumundadır.

Gamze kılıç olunca, kaş da keman olur .

Ol ebrüvān ile ol ġamzeye nazīre gönül
Kemān-ı Rüstem ü şemşīr-i Qahramān buldum (G.41.2)

b) Tatar :

Gamze, sarhoşluğu, kan dökücülüğü münasebetiyle Tatar'a teşbih olunmuştur⁴⁴ Tek bir beyitte geçen "Gamze-i Tatar" gönül mülkünde sabır ve akıl sermayesini yağmalayarak memleketlere saldıran, onları fetheden Tatar'a teşbih edilmiştir.

Ġamze-i Tātār çeşm-i yār şalduķça akın
Naķd-i şabr u hūş mülk-i dilde hep ġāretlenür (G.12.3)

Beyitte görüldüğü gibi gamze ile beraber göz de akın etmektedir.

c) Mest, Düzd:

Mest ve düzd kelimeleri, gamze-sarhoş münasebeti ile zikredilirler. Sarhoşun yıkıcı, bozucu tarafı vardır. Mest olan gamzenin elinde hançer olup, aşık a aman vermemektedir.

Virmez emān ʿāşīķa hīç dinlemez figān
Bir mestdür ki ġamzesi hançer-keşidedür (G.13.3)

Gamze, gönül çalmak için gözün köşesinde kendini saklamış, pusuya yatmıştır. Bu özelliğiyle de düzd olarak vasıflandırılır.

ç) Cellād, Kātil, Kāfir, Kan Dökücü (Kanlı, Hūn-rīz, Hūn-hār):

Gamzenin bu öldürücü ve kan dökücülüğü, gözünkine nazaran daha mübalağalı ve daha geniş olarak zikredilmektedir. Çeşm zalim ve sahir olduğu halde gamze katil ve kan dökücüdür.

Çeşm zālīm ġamze kātīl zūlf ü haķ bilmez emān
Kim diyār-ı hūsnimūn sekkānı kāfirdür bütūn (G.47.2)

Gamzenin öldürücü vafına karşı ihya eden sözleri vardır. Aşık bu sözleri

⁴⁴ M.Çavuşoğlu, a.g.e. s.131

esirgememesi için sevgiliyi insafa çağırmaktadır.

‘Āşık-ı zāra cefā kārūndur
Öldüren gamze-i hūn-h̄vārundur
İden ihyā yine güftārundur
Yok mı inşāfuñ a zālīm söyle (Ş.III.3)

Aşık sevgilinin bakışlarından duyduğu korkunun giderilmesini yine sevgiliden bekler.

d) Cādū, Mekkār, Gammāz, Fitne, Sihr, Füsūn, Āşūb:

Bu unsurlar, sevgilinin bakışının, aşkın iç aleminde meydana getirdiği değişikliklerin tesirini göstermek için zikredilir. Fitnat Hanım’a göre gamzenin hilesi sadece aşık değil, fitne ile dünyayı baştan başa harap eder, bundan korunmak için de gamzeye müsaade etmemesi hususunda sevgiliye yalvarmaktadır.

Harāb eyler cihānı ser-te-ser āşūb u fitneyle
Kerem kııl virme ruhşat gamze-i mekkāra gel cānā (G.2.5)

Gamzeye sihri öğreten, göz ve bakıştır.

Ol nigāh-ı fitne-engīze hezārān āferīn
Fenn-i sihrī öğredür hem gamzeñe hem çeşmüñe (TG.II.)

O aşkın gönlünü kendine bağlayan bir cadıdır. Sevgili ürkek bir ceylan olduğu halde yaptığı cadı sayesinde aslanları pençesinin içine almış, kendine ram etmiştir.

Dil-i zārı kapılmış gamze-i cādūda gördüm ben
‘Aceb şir-i jiyānı pençe-i āhūda gördüm ben (G.48.1)

Bir beyitte gamzenin fitneciliği “gamze-i gammaz” terkihi içinde yer alan gamze-gammaz münasebeti zikredilerek gammaz, gamzenin bir sıfatı olarak yer alır.

Zülf ü miyāna meylümi kılsam da ben nihān
Hep mū-be-mū o gamze-i gammāzı söyledür (G.15.5)

e) Bīmār, Şikeste:

Fitnat Hanım’a göre sevgilinin hastalığı gerçek değildir. O, naz yapmak için kendini hasta ve kırgın gösterir. Zira baygın ve hastanın bakışı aşkın daha fazla hoşuna gider ve onu mest eder

Her bir nigehte gamzesi ‘uşşākı mest ider
Kendin yine şikeste vü bīmār gösterür (G.11.2)

F- KİRPİK (Müjgān) :

1- Umumi Olarak Kirpik :

Kirpik sineyi yaralayıcı hatta öldürücüdür. Bu vasıfları ve benzetilenleri yönüyle gamzeye benzer. Kirpik gözün mütemmimi mahiyetinde olduğu halde, sanki ondan ayrı varlıkmiş gibi ele alınmaktadır. Ancak, güzellik unsuru olarak diğerlerine nazaran daha az zikredilir. Özellikle teşbih ve mecaz dışında-bir beyit hariç- onun umumi durumu hakkında bilgiye rastlanmaz.

2- Kirpik Üzerine Teşbih ve Mecazlar:

a) Ok (Tîr):

Fıtnat Hanım'da kirpik'in benzetildiği tek unsur oktur. Gözün bakışı ile beraber etrafındaki kaş yaya, kirpik de oka benzetilir.

Ser-i tîri dil-i mihre çokındı ol kaşı yayuñ
‘Aceb mi dâmenin düşirse mâh-ı ‘âlem-ârânuñ (Mu.2)

Aşık, sevgilinin bakışına liyakat kesbettiği ve sevgili bu bakışı bağışladığı an kirpik, oklarını aşkın sinesine saplar ve devamlı olarak onu bu bakıştan mahrum eder.

Bir nigâh-ı nâza şâyân olduk ammâ neyleyim
Sînemiz âmâcgâh-ı tîr-i müjgân oldu hep (G.4.2)

G- YÜZ, ÇEHRE, TALÂT, DİDÂR, RÛY (Rû), LİKÂ (Vech), CEMÂL:

1- Umumi Olarak Yüz:

Divanda en çok üzerinde durulan güzellik unsuru yüzdür. Yüz de göz gibi bir heyet teşkil ettiği için kendisinden çokça bahsedilir.

Vech-i münîrde ruh-ı âluñ gören şanur
Nağş oldu levh-i pâk-i meh-i tâbdâra gül (G.40.2)

Yüzün açık olarak belirtilen niteliklerin başında, “pür-tâb, pür-envâr, rûşen, nûr-ı tal‘at.. vb” tabirlerle ifade edildiği gibi, aydınlık olmasıdır.

Ayrıca cemal olarak da geçen sevgilinin yüzü, aşkın üzerinde geniş etkiler uyandırır. Yüz, aşkın en çok görmek istediği unsurdur.

Her gönülde tâb-ı rûy-ı yâr kendin gösterür
Kanda varsañ mihr-i pür-envâr kendin gösterür (G.9.1)

2- Yüz Üzerine Teşbih ve Mecazlar:

a) Güneş (Hūrşīd, Mihr, Āfitāb, Māh (Meh), Nūr :

Yüzün bu unsurlara benzetilmesi ışık, parlaklık, aydınlık, yuvarlaklık cihetiyledir. Beyitlerde geçen bu unsurlar hemen hemen hepsi bu anlamda zikredilir. Bazı beyitlerde birden çok unsurun bir arada zikredildiği görülür.

Sevgilinin yüzü güneş ile karşılaştırıldığında üstünlük yüzde olur.

Müşābih kılduğundan tal'at-ı cānāneye
Tecāvüz eyledi çün ḥaddi mihr oldı perişān-ḥāl (Mu. 18.)

Bir beyitte de eşit oldukları kabul edilir.

Meger hūrşīd ile vezn eylemek ister o meh-rūyı
Felek destinde bī-hūde tutar şanma terāzūyı (G.58.1)

Hilal ilk iki gün görünmemektedir. Şair bunu güneşten utandığı için saklandığını söyler ve yüzün heyet-i umumiyesinden olan zülf ve kaşı beraber zikreder.

O mihr-i tal'atūñ zülfin arasında görüp kaçın
Ḥicābından meh-i nev iki şeb göstermedi başın (Mu 24.)

Yüzün aya benzetilmesi de şekil ve telakkiler yoluyladır. Fıtnat Hanım'da ay, sevgilinin yüzü için daha çok mukayese ve yüceltme unsuru olarak kabul edilir.

Yād eyleyince 'arīzuñ ey meh-likā senūñ
Tāb-ı ḥayālūñ itdi dili rūşenā senūñ (G.35.1)

b) Ayna (Mir'āt), Āb (Āb-ı rū) :

Yüzün aynaya benzetilmesinde vechişebah, parlaklık, berraklık ve bir şeyi aksettirmedir⁴⁵. Yüz, parlaklığı ve temizliğiyle de aynaya benzetilir. Papağanlar konuşmaya alıştırılırken ayna tutarlar ve papağan aynaya bakarak konuşur. Sevgilinin aynaya benzeyen yüzü de aşıkla söyletmeyi, konuşturmayı öğretir.

Gösterüp rūyın o meh 'uşşāka derdin söyledür
Tūtiye mir'āt ile gūyā ki güftār öğredür (N.G.4.3)

Yüzün su olarak tasavvurunda, suyun ağaca hayat vermesi ve meyvedar olmasıdır.

İdüp şarf āb-ı rūyuñ umma luṭf erbāb-ı ḥissetden
Ne denlü āb virseñ nahl-i ḥuşka mīvedār olmaz (G.22.4)

c) Gül, Gülşen, Gülzār, Lāle:

Gül, yüz için umumileşmiş, bir unsurdur. Yüz renk benzerliği münasebetiyle

⁴⁵ Harun Tolasa, Ahmet Paşanın Şiir Dünyası, Atatürk Ün. Ed.Fak. Yay. Ankara 1973 s.213

güle teşbih edilir. Yüzün güle benzetilmesinin bir nedeni de gül-bülbül münasebetine dayanır. Bülbül, gülün açılışını bekler. Sevgilinin yüzünün gülmesi gülün açılışına benzetildiği için aşık, sevgilinin yüzünün gülmemesinden yakılarak “sert, katı tabiatlı olanlar gülmezler” diyerek ızdırabını dile getirir. Bülbülün inleyişinin bir sebebi de gülün etrafının dikenlerle sarılmış olmasıdır. Bu dikenler, sevgilinin etrafındaki yabancılardır. Ancak Fıtnat Hanım’a göre bunların varlığı normaldir.

Bezminde dil-berūn görüp aḡyārı çekme ḡam
Elbet olur çemende hem-āḡūş-ı ḡāra gül (G.40.4)

Yüzün gülşene teşbihi ise yüzün heyet-i umumiyesi cihetiyledir. Saç ise gülün dibinde veya eteğinde biten ve süs vazifesini gören bir sünböldür.

Gülşeni vaşf eylemekden rūy-ı ḡubāndur ḡarāz
Sünbülü yād itmeden ḡisū-yı cānāndur ḡarāz (G.29.1)

Bir beyitte de gülzara benzetilen yüzün heyet-i umumiyesi içinde lale zikredilmiştir.

ç) Peri (Perī-rū) :

Bir beyitte yüz, peri gibi görünmeyen alemdeki varlıkla zikredilerek “perī-rū” tabiriyle yüz güzelliği için bir timsal olur. Peri-ru aşık için örnek bir yüzdür.

İtseñ o perī-rūyı da‘vete gelmez
İncinse de ‘āşık-ları ünsiyyete gelmez (Müf.15)

H- YANAK (İzār, Ruh, Ruḡsār)

1- Umumi Olarak Yanak :

Yanak yüz ile çok münasebeti olan bir unsurdur. Hatta yüz deyince akla en çok yanak gelmektedir. Bazen mecazı-ı mürsel yoluyla yanak deyince yüz kastedilir.

Yād eyleyince ‘ārīzuñ ey meh-likā senūñ
Tāb-ı ḡayālūñ itdi dili rūşenā senūñ (G.35.1)

Yüzün en geniş yerini kaplayan yanağın yeri bellidir. Rengi (Özellikle kırmızılığı), parlaklığı, ve güzelliğiyle divanda en çok zikredilen unsur durumunda olup aşıkın gönlünü çelen, onu kendine bağlayan bir cazibeye sahiptir.

Yanak üzerindeki teşbih ve mecazlarda yüz ile ilgili ben, zülf, ayva tüyleri gibi unsurlar çoğu zaman vech-i şebek olarak yer almakta veya tenasüp yoluyla zikredilmektedir.

2- Yanak Üzerine Teşbih ve Mecazlar :

a) Gül, Verd, Cennet Gülü (Verd-i bihişt, Verd-i muṭarrā, Verd-i ter, Gül-i ḥandān), Gonca (Gonce-i ḥandān), Gülzār, Gülşen (Gülşen-i cennet), Lāle :

Yanağın bu unsurlara teşbihi renk ve şekil münasebetiyledir. Yanak güle benzetildiğinde genellikle sevgilinin diğer organları da başka nebatlara benzetilerek teşbih, tenasüp sanatıyla tamamlanır. Ayva tüyleri, saç, zülûf, hatta boy ile münasebeti olan yanak, güle benzetilince saç sünbüle, zülf menekşeye ve sünbüle, ayva tüyleri miske ve şebbuya, boy serve ve ar'ara benzetilir.

Yanak güzellik bakımından her ne kadar güle benzetilirse de hiç bir zaman gül, güzellik bakımından yanağa yetişemez.

Ruḥ u zülf ü ḥatında bir leṭāfet var ki ey Fıṭnat
Ne verd-i terde ne sünbül ne ḥod şeb-būda gördüm ben (G.48.6)

Başka bir beyitte de

Reftār-ı nāzı eyledi dīvāne cūları
Şermende itdi ruḥları gülzārda güli (G.57.3)

diyerek bu görüşünü teyid etmektedir. Fıtnat Hanım “Verd-i ter” sevgilinin yanağını görünce utancından kızarır diyerek yanağın renginden kinaye ile bahsetmiştir. (Çoğu beyitlerde yanağın kırmızı olduğu seraheten belirtilmiştir.)

Cennete ait şeyler eksilmeden devam ettiğinden dolayı şair, sevgilinin yanağından sürekli istifade etmek arzusuyla “Verd-i bihişt, gülşen-i cennet” gibi terkiplerle yanağı cennet gülüne benzetir.

Yanakla ilgili beyitlerde gül-bülbül münasebetine temas edilerek, yanak güle, aşık bülbüle benzetilir. Bu durumda aşık, güle benzeyen sevgilinin yanağını hayal ederek ah u figan eder.

Verd-i ruḥsāruñ taḥayyül eyleyüp gülzārda
Bülbül-i şūrīdeveş āh u figān itsem gerek (G.33.3)

Yanağının kokusunun güle, renginin şaraba benzetilmesi, yanağın ferahlatıcı vasfı dolayısıyla bezm ve meclis olarak düşünülmesindendir.

b) Güneş, Hūrşīd, Āfitāb, Mihr (Müḥr-i Pür-envār), Ay, Māh, Meh (Meh-rū) :

Yanağın bu unsurlara münasebeti parlaklık ve aydınlık cihetiyledir. Bazı beyitlerde, “Dü-ruhsar, mihr ü mah” gibi ifadelerle yanağın her iki yanı kastedilmektedir.

Dil-i āyinede hūrşīd, veş gördüm dü -ruḥsāruñ
İki verd-i muṭarrādur ki düşmiş ‘aks-i āb içre (Mu.12)

Güneş ve ay ile ilgili müşahede ve inanışlar ile yanak üzerindeki diğer güzellik unsurlarının geceye benzetilmesi bu tasavvurlara sebep olan önemli bir husustur.

Tāb-ı cemāl ile ruḥını yār gösterür
Rüy-ı felekde mihr-i şeb-i tār gösterür (G.11.1)

Aşık, gönlünü aynaya benzeterek onunla sevgiliyi seyrederek. Sevgili her ne kadar ay ve güneşe benzetiliyorsa da ay ve güneş güzellikte canana yetişememekte ve ona gönül vermektedirler.

Gül-i bî-hārdur ruḥsār-ı cānān
Virür dil mihr ü hem mäh-ı dīrahşān (Mu.17)

beyitiyle güneş ve ay üzerinde lekeler olduğuna işaret edildiği halde, sevgilinin yanağında diken yok diyerek lekesiz olduğunu kinaye yolu ile anlatmaktadır. Aynı zamanda beyitte yanak, hem aya hem güneşe nisbet edilmektedir.

Yanak güneşe, alın aya teşbih edilir.

Mihr ü mähı seyr idüp ‘uşşāk deryāda hemīn
Şandılar şahbāda anı ‘aks-i ruḥsār u cebīn (Mu.28)

c) Nūr, Tāb :

Nur ve tab kelimeleri yanak için sıfat olarak zikredilmiştir.

d) Hazīne(Genc) :

Hazineler harabelerde bulundukları için etrafında yılanlar olur. Sevgilinin yanağı hazineye benzetilince, yanağın üzerine inen zülfler de yılanlara benzetilir.

Her tārı birer mār olur genc-i ḥasende
Ruḥsārīña zülf-i siyehūñ şāne bulınca (G.51.4)

I- BEN (Hāl)

1- Umumi Olarak Ben :

Ben, geçtiği beyitlerin hemen hemen hepsinde güzel kokusu cihetiyle bahsedilmektedir. Kokusunun misk ve anbere teşbihi siyah rengi münasebetiyledir. Daha çok yüz ve gerdende bulunur.

2- Ben Üzerine Teşbih ve Mecazlar :

a) Misk, Anber :

Ben, rengi ve kokusu cihetiyle bu unsurlara teşbih edilir. Benin gerdan, zülf, yanak, ebru ve ayva tüyleriyle münasebeti vardır. Beyaz zemin üzerinde siyah noktalar daha güzel görüldüğü için ben beyaz gerdan üzerinde hayal edilir.

Ârzü-yı gerden-i sîmîn ü hâl-i ‘anberîn
Haţırından bir nefes çıkmaz hayâl-i hâim iken (G.42.4)

Zülûf ile münasebeti ise, benin zülûf gibi tuzak olup aşıkın gönlünü bağlamasıdır.

‘Anberîn hâline dil virme ser-i zülfinde
Bend olursuñ saķın ey dil tãma‘-ı hãmuñ içün (N.3.2)

Saf anber ateşte koku yayar. Sevgilinin yanakları da ateşe benzetilir ve yanak üzerindeki benler ateşte yanan anber gibi koku neşreder.

Ey kemân-ebrû görüp dāmân-ı hatda hâlûnî
Derd-i bî-pâyân-ı dil olur füzûnter dâ‘imâ (Mu.33)

İ - HATT (Ayva tüyleri)

1 - Umumi Olarak Hatt

Yüze ait bir güzellik olan ayva tüyleri bene nazaran daha çok üzerinde durulan ve işlenen bir unsurdur. Beyitlerde yanak ve çene kenarında kendini gösterir ve çoğunlukla bu unsurlarla beraber zikredilir.

Dem-i hattıñda bûs-ı la‘lüne minnet mi var cānâ
Olur nûş-ı mey-i nâba sebeb faşl-ı bahâr elbet (G.5.4)

Ayva tüylerinin koktuğu tasavvuru da şairin ilgi duymasına sebeptir. Aşık ayva tüylerinin şevkiyle bülbül gibi ötmektedir.

2- Hatt Üzerine Teşbih ve Mecazlar

a) Sebz, Bahâr, Gülşen, Çemenzâr :

Hattın sebz olarak vâsıflandırılması yeni çıkan ayva tüylerinin yeşil olmasındandır. Taze olması ile de şekil olarak çemenzara, bahara teşbih edilmektedir. ^{Hattın} Gülşen ve çemenzara benzetilmesi, diğer organların başka bitkilere teşbihi ile ilgilidir. Yeşil otların baharda bitmesiyle ayva tüylerinin bahar ve

nevbahar olarak tasavvurlarına sebep olur.

Gülzār-ı h̄üsne virdi nümāyış bahār-ı h̄aṭ
Buldı henūz neşv ü nemā gülşenüñ senüñ (G.34.2)

Bu arada bülbül-bahar münasebetinden de bahsedilmektedir. Bahar mevsimi bülbülü söylettiği gibi nev-baharı andıran sevgilinin hattı da aşıkı söyler.

Şevk-i h̄aṭṭıyla nağme-serā ‘andelib-i zār
Faşl-ı bahār mürğ-i hoş-āvāzı söyledür (G.15.3)

b) Hızr, Sevdā :

Dudak unsurunun Ab-ı hayat’a teşbihi ve ayva tüylerinin de dudak etrafında oluşması, Hızr’ın ayva tüylerine müşebbehünbih olmasına sebep olmaktadır. Ayva tüyleri, “Āb-ı hayāt” ı içinde bulunduran karanlık ülkesi yada onu bulmaya, elde etmeye çalışan Hızır’dır.

Düşdi dil sevdā-yı h̄aṭṭa ārzū-yı la’l ile
Hızra pey-rev olmadan çün Āb-ı hayvāndur ġaraḡ (G.29.2)

Hattın Hızr’a teşbihi, hızır kelimesinin yeşillik, tazelik anlamına da gelmesi ve ayva tüylerinin de yeşil ve taze olması münasebetine dayanır.

c) H̄aṭ, Nāme, Rişte, Yākūt :

Yazı anlamına gelen hat kelimesiyle tevriye sanatı yapılmıştır. Ayva tüyleri yazıya benzetilince yüz sayfa ve name olur. Name ile münasebeti, mektup geldiğinde kavuşma müjdesini taşıdığı için aşığı ferahlatmasıdır.

Virdi ‘uşşāka ferah geldükde mektûb-ı h̄aṭı
Yohsa maẓmûnında ey dil müjde-i vuşlat mı var (G.16.4)

Hattın ipe teşbihi ise şekli münasebetiyledir. Zülf, kendisi gibi aşığı perişan ettiği halde, ayva tüylerinin toparlayıcı rolü vardır.

Ārzū-yı zülf-i yār ile perişān olsa da
Nüşha-i dil rişte-i h̄aṭṭıyla cem‘iyyetlenür. (G.12.4)

Bir beyitte de dudak-yakut münasebetine işaret edilmektedir.

Geldi ey dil h̄aṭ-ı gird-i leb-i cānāna henūz
Kondı ol h̄ātem-i yākūt nigindāna henūz (G.24.1)

ç) Misk (Müşg) :

Ayva tüylerinin miske teşbihi güzel kokusu ve siyah rengi münasebetiyledir.

İlkbahar suyu gülzara yeşillik ve tazelik verir. Beyitlerde yüz ile ayva tüyleri arasında da benzer bir münasebet kurulur.

Virür revnaḵ ‘izār-ı yāra ḥatt-ı müşg-bār elbet
Tarāvet-baḥş olur gülzāra ebr-i nev-bahār elbet (G.5.1)

beytinde görüldüğü gibi “müşg-bār” terkibi hat için bir sıfat, bir benzetme unsuru olarak kullanılmıştır.

J - AĞIZ (Dehān)

1- Umumi Olarak Ağız :

Ağzın en büyük özelliği dar ve yuvarlak olmasıdır. Diğer bir özelliği de küçük olup görünmemesidir. Ağız, dudak ile beraber bir bütün olarak düşünüldüğünde, ağız görünmeyen, dudak ise görünen kısmı olur. Bu nedenle ağız esrar olarak vasıflandırılır.

Ağız, söz ve konuşma ile ilgisi münasebetiyle de ele alınmaktadır.

2- Ağız Üzerine Teşbih ve Mecazlar

a) Gonca :

Gonca, ağzın vazgeçilmez müşebbehünbihidir. Goncanın ağzı kapalı olup içi görünmez. Aynı zamanda ağız küçüklüğü dolayısıyla da gocaya teşbih edilir. Fıtnat Hanım bu unsuru daha çok darlığı ve küçüklüğü cihetiyle goncaya benzetir.

Ḡonce-dehān-ı tengüñe şeb-būy zülfüñe
Nahl-i gül kâmetüñe mübtelâ senüñ (G.35.4)

Ağız, dudağa nazaren çok küçüktür. Dudak nice cevherlerle dolu olduğu halde, ağıza bir harf sığmaz.

Dehān-ı tengine bir ḥarf sığmazken o fettānuñ
Lebi siḥr ile bî-ḥad lü’lû-i lālâ sığışdurmış (G.26.4)

b) Esrār :

Sırlarla dolu olan ağız kapalı ve açılmaz durumdadır. Ağız, aynı zamanda içi cevherle dolu bir hazineye benzer ki dişlerin inciye benzetilmesi sözkonusudur. Bu cevherlerin ortaya çıkması, sevgilinin tebessüm etmesine bağlıdır.

Göñül dil-dāra dehānından ḥaber şormış
Tebessüm eyleyüp bir gevher-i nā-yāb göstermiş (G.25.2)

K - DUDAK (Leb)

1- Umumi Olarak Dudak :

Güzellik unsuru olarak en çok üzerinde durulan dudak, rengi ve şekli cihetiyle tasavvurlara konu olmaktadır. Dudak daha çok kırmızılığı, darlığı, yuvarlaklığı ve kenarındaki ayva tüyleri ile aşkın ilgisini çekmektedir. Dudak ağızla ve dolayısıyla konuşma, söz ve dişlerle de ilgisi vardır. Bu ilgi onun önemini arttırmaktadır. Vuslatı ifade eden öpülme fiilinin mef'ulu durumunda olan bu buseler aşığa hayat vermektedir.

Düşnāmı telḥ ise n'ola Fıṭnat ol āfetūn
Ammā ki buse-i leb-i la'li ḡidā-yı rūḥ (G.8.5)

beytiyle ruh mefhumuyla da bir arada görülür. Aşığı öldüren de ihya eden de odur, yani aşık için hem zehir hem ilaçtır.

Haste-i aşka devādur nuṭḡı düşnām olsa da
Feyz-i ḡüftār-ı lebinden mürdeye cāndur gelen (K.2.16)

Dudak, lezzeti cihetiyle de ilgi çekmektedir. Rengi ve şekliyle de bir çok değerli madenlere -özellikle la'le- teşbih edilmektedir.

Leb-i la'luñ görenler ḥatt-ı sebziyle şanur cānā
Zümürüdden nigīn-dān içre yākūt-ı muşaffādur (K.4.26)

2- Dudak üzerine teşbih ve mecazlar

a) Şarāb, Bāde (Bāde-i nāb) :

Divanda dudağın bu unsurlara benzetilmesi renk, şekil ve lezzet cihetiyle ve kadehle olan münasebeti dolayısıyladır. Dudağın şaraba benzetilmesi, dudakla ilgili bazı telakkiler, inanışlar ve insan üzerindeki tesirleri beraberinde getirmektedir. Sevgilinin dudağı şaraptan daha etkili olup aşık verdiği coşkunluk ve neşe, şarabın verdiğienden daha üstündür. Dudaktan dökülen acı sözlerle şarabın acılığı arasında da bir benzerlik vardır. Dudak da şarab gibi humarı defeden ve aşık canlılık veren bir özelliğe sahiptir.

Keyfiyyet-i şarāb-ı lebūñ yāda gelse de
Def'-i ḥumār eylese dil bāde gelse de (G.49.1)

Bir bezimde şarap ne ise, aşık meclisinde de dudak odur. Aşkın ondan vazgeçmesi mümkün değildir.

Lebūn keyfiyyeti meclisde döndi bāde-i nāba
Virür derd-i ser ey sāķi gider peymāne yi elden (Mu.3)

beytiyle dudak katışıksız, saf bade (bāde-i nāb) olarak tavsif edildiği gibi, dönmek fiiliyle de dudağın yuvarlaklığı kasdedildiği düşünülmektedir.

b) La'l, Yakut (Yāķūt-ı muşaffā) :

Dudağın bu kıymetli taşlara benzetilmesi, rengi ve taşıdığı değerler sebebiyledir. Hemen hemen geçtiği bütün beyitlerde la'l dudak için klişe bir hayal haline gelmiştir.

Bağrı hūndur ḥasret-i la'l-i lebūnle ḡoncenūn (T.N.V.2)

mısraında görüldüğü gibi dudak doğrudan doğruya la'le teşbih edilmiştir. Bu teşbih o kadar fazla olmuştur ki “dudak” yerine sadece “la'l” kelimesi kullanıldığı da olmuştur.

Dem-i ḥaṭṭuñda būs-ı la'luñe minnet mi var cānā
Olur nūs-ı mey-i nāba sebeb faşl-i bahār elbet (G.5.4)

Dudağın yakuta benzemesi de la'l gibi rengi münasebetiyedir. Yakut da la'l ile beraber dudağın müşebbehünbihi olarak kullanılmaktadır. Dudak yakuta benzetilince etrafındaki ayva tüyleri de zümrüde benzetilir.

Leb-i la'lün görenler ḥaṭṭ-ı sebziyle şanur cānā
Zümürüdden nigīndan içre yāķūt-ı muşaffādur (K.4.26)

c) Dürc :

Sevgilinin dudağı kapalı bir kutuya benzetilir. Dudak kutuya teşbih edilince, içindeki dişler de birer inci olarak düşünülür.

Leb-i huygerdesinden seyr idüp dendānını yāruñ
Kıyās itdüm dür-i şehvārdur dürc-i mücevherde (G.54.4)

ç) Tabīb, İlaç (Devā) :

Dudak aşk hastasının tabibidir. Her derde deva olarak düşünülen sevgilinin dudağı, Hz. İsa'nın nefesi gibi ölüleri diriltme özelliğine sahip olarak tasavvur edilir.

Haste-i aşka devadur nuṭķı dūşnām olsa da
Feyz-i güftār-ı lebīnden mürdeye cāndur gelen (K.2.16)

Aşk hastasına iyi gelen ilaçlardan biri de dudaklardan dökülen sözlerdir. Yukarıdaki beyitte de görüldüğü gibi bu söz kötü de olsa yine aşkın hoşuna gider,

hatta onunla hayat bulur.

Nigāh-ı merḥamet kıl ʿāşık-ı bīmāra gel cāna
Lebünden cān bağışla nāz ile güftāra gel cāna (G.2.1)

d) Şeker :

Dudağın şekere teşbihi lezzeti münasebetiyledir. Bir vech-i şebah de dudağın şeker gibi emilebilmesidir. Söz ile şeker arasındaki münasebetin söz ile dudak arasında da olması, dudağın şeker olarak tasavvuruna sebep olur. Bu durumda aşık tutiye benzetilir ve şeker karşısında konuşan papağan gibi aşık da sevgilinin dudağı karşısında dile gelmektedir.

N'ola dil güft ü gū itse leb-i dilber huşūşında
Söz olmaz ḥarf atarsa tūtiye şekker huşūşında (G.53.1)

e) Gonca (Ḡonce-i ne şüküfte) :

Goncanın açılmamış ve ağzının görülmemiş olması, dudağın şekil olarak benzemesine sebep olmuştur. Gonca leb için bir mukayese unsurudur.

ʿAks-i lebüñi cām-ı mey-i nābda gördüm
Bir ḡonce-i ne-şküfteyi şān ābda gördüm (N.1.1)

Dudağın renk bakımından goncaya benzemesinin de bu teşbihteki rolü büyüktür.

Bağrı ḥündür ḥasret-i laʿl-i lebünle ḡoncenün (T.G.V.2)

f) Āb-ı ḥayvān, ʿAyn-ı ḥayāt, İʿcāz-ı Mesīhā, Muʿciz-i ʿİsā:

Dudağın bu unsurlara teşbihi hayat verme, diriltme özelliğine sahip olması münasebetiyledir. Bundan dolayı da “ab-ı hayat”, “ayn-ı hayat” gibi benzetmelere konu olmaktadır. Ab-ı hayat’ın Hızır ile beraber zikredilmesi, Hızır-Ab-ı hayat münasebetinden dolayıdır. (bk.Hızır) Dudak kenarındaki ayva tüyleri ise tazelik-yeşillik-su kenarı-Hızır zincirlemesi münasebetiyle Hızra teşbih edilmek istenmektedir. Ab-ı hayat bazı yerlerde de benzetme unsuru olarak zikredilir.

Hızır şandum kenār-ı çeşme-sār-ı āb-ı ḥayvānda
Ḥat-ı sebzın o şūḥuñ kim leb-i dil-cūda gördüm ben (G.48.2)

Hızır kelimesi yeşillik ve tazelik manasına gelir ki beyitte dudak kenarındaki taze ayva tüyleri hızır diye isimlendirilmiş, tevriye yoluyla Hızır-Ab-ı hayat kıssasından hareket edilerek dudak Ab-ı hayata benzetilmiştir. Ebedi hayat vermesi münasebetiyle dudak, “Ayn-ı hayat”, Ab-ı zindegi” olarak vasıflandırılmıştır.

L - ÇENE (Zekān) :

1- Çene ile İlgil Tasavvur

a) Elmas :

Fıtnat Hanım'ın en az üzerinde durduğu güzellik unsuru çenedir. Bir beyitte rengi ve parlaklığı sebebiyle elmasa benzetilen çene, yüzdeki diğer unsurlarla birlikte cevher dolu bir güzellik hazinesi teşkil etmektedir.

Zümürürd haṭ zekān elmās u leb yāḳūt u dūr dendān
Bulınmaz genc-i ḥüsn-i dil-berāsa pūr-güher bir kān (Müf.6)

Beyitte çene elmasa, ayva tüyleri zümrüte, dudak yakuta, diş inciye benzetilmiştir. Ayva tüyleri ile münasebeti, ayva tüylerinin çenenin üzerinde bulunmasıdır. Dudak ve içindeki dişler, çene ile beraber güzelliği tamamlayan unsurlardır.

M - BOY (Kād, Kamet, Endām)

1- Umumi Olarak Boy :

Sevgilinin en çok üzerinde durulan güzellik unsurlarından biri de boyudur. Aşık tarafından çok ehemmiyet verilmiş, özellikle meclislerde boyunun güzelliği ile vasıflandırılmıştır. Boy, düz, ince ve yüksektir. “mevzun, bala, sehi, revan, serfiraz, hiram, hıraman” gibi vasıflarla tavsif edilir ve bu sebeplerle çeşitli tasavvurlara konu edilir. Sevgiliye ve övülene verilen değer ve yüceltme duygusu sebebiyle mubalağalı şekilde ifade edilir.

Bezimde olmasa ol serv gelmez bāde de yāde
Temāṣā-yı cemāl-i yārdandur neṣʿe-i bāde (Mu.13)

Beyitlerde boy, en çok saç unsuru ile ele alınır.

Baḳ kād-i mevzūna seyr it zīnetin gīsūlaruñ
Görmedüñse nah̄l-i gülde bitdigin şeb-būlaruñ (G.38.1)

Sevgilinin aşıkla ilgisizliği, meyvesiz ağaç şeklindeki tasavvura sebep olur.

O bālā ḳaddūñ ummak buse laʿl-i dil-sitānından
Ümid-i mivedür bağuñ hemān serv-i revānından (G.44.1)

Boy anlamına gelen kamet kelimesi ile ilgi kurularak, sevgilinin görünmesi aşıkın dünyasını karıştıran kıyamete benzetilir.

Seyr idüp ruhlarını gülşen-i cennet bilürüz

Cilve-i kaddüni aşub-ı kıyâmet bilürüz (Müf.4)

2- Boy Üzerine Teşbih ve Mecazlar :

a) Serv (Serv-i hırām, Serv-i hırāmān, Serv-i revān, Serv-i ser-firāz) :

Servi, boyun en çok teşbih edildiği unsurdur. Boy, uzunluk, incelik ve düzgünlük bakımından serviye benzetilir. Hatta çoğu beyitlerde boy zikredilmeden istiare yoluyla yerine serv kelimesi kullanılır.

Küşe-i mey-hānede gördüm yatur ol servi mest
Dil virürdi görse Cemşid anı ger hançer be-dest (Mu.10)

Meyvesiz olan servi, su kenarlarında yetişir. Suya benzeyen gönül, dik başlı, mağrur olan servinin ayaklarının altında akmaktadır.

Bāğ-ı cihānı Fıtnat āzāde-ser gezerken
Akdı mişāl-i cū dil bîr serv-i ser-firāza (G.52.5)

“Serv-i revan, serv-i hıram, serv-i hıraman” gibi vasıflandırmalar, rüzgarın etkisiyle hafif sallanan servi ile uzun ve ince boyuyla salınarak yürüyen sevgili arasında kurulan benzerlik dolayısıyladır.

Nigāh itm̄em kenār-ı cūda serve ey qadi mevzūn
Hayāl-i k̄ametūn cāy eyleyelden dide-i terde (G.54.5)

beytiyle gözyaşı-su-servi münasebeti kurulmuştur.

Bazı beyitlerde belirli farklar sayılarak sevgilinin boyunun serviden üstünlüğü zikredilir. Yürüyemeyen serviye sevgili gelip yürüyüşü öğretir ve onu harekete getirir.

Kızarsın hacletinden verd-i ter gördükçe ruhşaruñ
Hırām-ı nāz ile gel bāğa göster serve reftāruñ (M.B.IV.2)

Aşıkın yaşarmış gözündeki sevgilinin boyunun hayali varken, ırmak kenarındaki serviye bakmaması, boyun serviden üstün tutulduğunu gösterir.

b) Ar'ar, Şimşād) :

Boyun, bir dağ servisi olan ar'ar ve uzun, meyvesiz bir ağaç olan şimşada teşbihi, uzunluğu ve düzgünlüğü münasebetiyledir. Ancak, bu unsurlar meyvesiz oldukları için sevgilinin boyuna yetişemezler. Beyitlerde mukayese unsuru olarak zikredilirler.

Yoluñda pây-māluñ olmaḳ ister ʿarʿar u şimşād
Çemende kâmet-i bâlâ ile reftāra gel cānâ (G.2.4)

Şimşad servi gibi naz ve şiveyi bilmez. Bu cihetle de sevgilinin boyuna yetişemez.

Māʾil ḳaddüñe ʿarʿar ey serv-i hırāmānum
ʿAşık ruḥuñā güller ey ḡonce-i handānum (Naz.8.1)

c) Fidan (Nahl-i gül) :

Sevgilinin boyunun gül fidanına benzetilmesi incelik ve tazelik münasebetine dayanır. Boy, saç ve zülüfle beraber zikredilir. Boy, gül fidanına benzetilince, saç sünbül ve şebbuya teşbih edilir.

Kim baḳar nahl-i güle kâmet-i dil-cû var iken
Neyleyim sünbül ü şeb-bûyı o ḡisû var iken (N.2.1)

yapılan mukayesede gül fidanı boya yetişmemektedir.

Ḡonce-dehân-ı tengüñe şeb-bûy zülfüñe
Nahl-i gül oldu kâmetüñe mübtelâ senüñ (G.35.4)

ç) Elif :

Bir beyitte geçen elif, sevgilinin boyu için mukayese unsuru olarak ele alınır. Boyun elif harfiyle ilgisi şekil benzerliğine dayanır. Sevgilinin boyu elif gibi ince ve düzdür.

Fürûḡ-ı mihr-i rûyuñ dîdede dilde hüveydâdur
Ḥayâl-i kâmetüñ hem-çün elif cān içre bir cādur (K.4.25)

d) Kıyâmet (Āşûb-ı kıyâmet, Kıyâmet-ḳad) :

Boyun kıyamet olarak vasıflandırılmasının sebebi, sevgili görününce aşkın gönlünde meydana gelen kargaşa dolayısıyladır. Gönülde meydana gelen bu kargaşa, kıyamet kopmasında meydana gelen kargaşaya teşbih edilir.

Seyr idüp ruḥlarıñı gülşen-i cennet bilürüz
Cilve-i ḳaddüñi āşûb-ı kıyâmet bilürüz (Müf.4)

Boyun kıyamete benzetilmesinin bir sebebi de, güneşin dünyaya yaklaşmasının kıyametin alametlerinden sayılması inancına dayanır. Güneşe benzeyen evgili yaklaşıncı aşkın gönlünde kıyamet kopar.

İdince āşikâre mihr-i rûyın ol kıyâmet-ḳad
Ḳalur mı keşret-i ʿuşşâḳ ile baḳ küyî maḥşerden (G.46.5)

Beyitte, maḥşerde de güneşin yaklaşması telakkisine yer verilmiştir.

N - DİŞ (Dendān) :

1- Umumi Olarak Diş :

Diş, ağzın mütemmimi olarak daima dudakla beraber zikredilir. O dudak kutusunun içinde bir inci, bir cevherdir. Rengi beyazdır ve beyaz olduğu için de cevherden en çok inciye benzetilir.

2- Diş Üzerine Teşbih ve Mecazlar :

a) Dürr (Dürr-i şehvâr), Lü'lü' (Lü'lü'-i lâlâ) :

Dişlerin bu unsurlara teşbihinin en önemli sebebi beyaz ve parlak olmalarıdır. Beyitlerde belirtilmemekle beraber dizi halinde bulunmaları da benzerliğin diğer bir yönünü teşkil eder. Yüzdeki diğer organlarla bir arada zikredilir. Diş inciye benzetilince, ayva tüyleri zümrüte, çene elmasa, dudak yakuta teşbih edilir.

Zümürürd hat, zekān elmās u leb yāqūt u dūr dendān
Bulınmaz genc-i hüsni dil-berāsā pür-güher bir kân (Müf.6)

İncinin kaynağı, çıktığı yer denizdir.

Leb ü dendanını vaşf eyle āb u tāb ile yāruñ
Yem-i endişeden Fıtnat çıkar dürr ile gevherden (G.46.6)

Bir beyitte de diş-inci münasebeti, dudak-hokka münasebetine dayanır. Bunun sebebi eskiden mücevherlerin hokkalarda saklanması münasebetiyledir.

Leb-i hūy-gerdesinden seyr idüp dendānını yāruñ
Kıyās itdüm dūr-i şehvārdur dürc-i mücevherde (G.54.4)

O - KULAK (Gūş) :

Divanda güzellik unsuru olarak kulakla ilgili herhangi bir tasavvura, inanca rastlanmaz. Zikredilmesi daha çok işitme (guş etme), ah u figanın, eninin kulağa ulaşması gibi hususlarda kulak sözkonusu edilir.

Ey şeh-bāz-ı evc irişmez mi gūşuñā
Bālā-yı çarhā āh u figānum resīdedür (G.13.5)

Beyitlerde “gūş eylemek”, “gūş etmek” terkiplerine sıkça rastlanır.

O şāh-ı mülk-i hüsniñ şekve vāz'-ı nā-be-cāsından
Ricā-yı yādı gūş eyler selām-ı āşinā almaz (G.23.5)

Ö - BURUN (Meşām) :

Burun da kulak gibi divanda güzellik unsuru olarak ele alınmamıştır. Ancak koku alma yeri, sevgiliden gelen güzel kokuları alan unsur şeklinde beyitlerde zikredilir.

Mülket-i Çîn ü Hıttadan mı güzāruñ ey şabā
Kim meşām-ı cānā bûy-ı zülf-i cānāndur gelen (K.2.18)

P - GÖĞÜS (Sine, Gerden) :

1- Umumi Olarak Göğüs :

Sinenin güzellik unsuru olarak yer aldığı beyit sayısı çok azdır. Şair bu unsuru daha çok aşkı ilgilendiren yönünü işlemiştir. Güzellik unsuru olarak yer aldığı beyitlerde beyaz, parlak ve şeffaf olup üzerinde benler bulunur. Beyitlerde “sineye çekmek” tabiriyle kucaklaşma ifade edilmek istenmiştir.

Hāle-i māh gibi sīneye çekmiş mihri
Bezm-i vuşlatda o kim yāri der-āğûş eyler (G.10.4)

2- Göğüs Üzerine Teşbih ve Mecazlar

a) Gümüş (Sīm), Billūr :

Göğüsün bu unsurlara teşbihi beyazlığı, şeffaflığı ve parlaklığı cihetiyledir. Üzerindeki benler ise göğüse ayrı bir güzellik ve cazibelik katmaktadır.

Ārzū-yı gerden-i sīmīn ü hāl-i ‘anberīn
Hâtırmıdan bir nefes çıkmaz hayāl-i hām iken (G.42.4)

Bir beyitte de binadaki billur sütuna müşebbehünbih olarak ele alınmıştır.

Bilūr-ı revzenānı şāfter çün sīne-i dil-ber
Kırmaz seyrin iden dillerde hiç gerd-i keder aşlā (T.46.14)

R - BEL (Miyān) :

1- Umumi Olarak Bel :

Bel, ince olma özelliği dolayısıyla tasavvurlara girer. O, diğer organlarda görülemeyen mubalağaya konu edilmektedir. Tasvir edilemez, kıl kadar ince olan bel beyitlerde zülüfle beraber zikredilir.

2- Bel Üzerine Teşbih ve Mecazlar :

a) Mū (Mūy) :

Bel, inceliği dolayısıyla kıla benzetilir. Ancak, belin kıl kadar ince olması mümkün olmadığından mubalağa sanatına yer verilmiştir. “mu” bel için bir teşbih unsuru olmaktan ziyade bir sıfat durumundadır. Kalem belin inceliğini tasvir etmekten acizdir, zira ortada olmayan (yok olan) bir şeyin tasvir edilmesi zordur. Fitnat Hanım’a göre bel görünemeyecek kadar ince olduğu için tasvir edilemez.

Degül kâdir muşavvir mū-miyân-ı yârı taşvîre
Kıla hâme meger kim sāye-i târ-ı tahayyûlden (G.43.4)

Bir beyitte de belin kıla teşbihi “mū-be-mū” tabiriyle ifade edilmiş ve tevriye sanatı yapılarak “tıpkı” anlamında kullanılmıştır.

Zülf ü miyâna meylümi kılsam da ben nihân
Hep mū-be-mū o ğamze-i ğammâzı söyledür (G.15.5)

Belin zülûfle bir arada zikredilmesi, zülfün bele sarıldığı telakkisine dayanır.

S - AYAK (Pā, Pāy), SAK :

Ayak ve sak şairin çok az ilgi duyduğu unsurlardır. Ayak bir iki beyit dışında güzellik unsuru olarak görülmez. Bir çok yerde geçen pay kelimesiyle sevgilinin ayağı kasdediliyorsa da güzellik unsuru olarak değil, bir kısım tabir ve deyimler içinde başka maksatlar için mecazi anlamda kullanılmıştır.

Cismi hāk it o sehî kadduñ yolında Fıtnatā
Nā’il olmaksa murāduñ devlet-i pā-būsına (G.55.5)

beytinde görüldüğü gibi ayağın söz konusu edilişi, aşkın, sevgilinin ayağını öpme arzusu sebebiyledir. Başka beyitlerde de ayağının tozu olma arzusu, ayağının tozunu gözüne sürme yapmak istemesi gibi nedenlerle söz konusu edilir. Ancak, yukarıda da bahsettiğimiz gibi bir iki beyitte güzellik unsuruna rastlanır.

Döküp dāne o ğamze halka-i dāmen nihân itdi
Alup pāyın ğazāl-i mihrüñ āhîr nā-tüvân itdi (Mu.23)

beytinde sevgilinin ayağını ceylanın ayağına benzeterek, incelik ve naziklik açısından güzelliğini dile getirmiştir.

Bir beyitte geçen sak kelimesi de güzellik unsuru olarak yer alır. Sak parlaklığı ve güzelliği dolayısıyla güneş ışınlarına benzetilmiştir.

Olnca âteşin efşāñ tıtdı ‘ālemi nūrı
Şu‘ā‘-ı mihr zann itdi görenler sāk-ı billūrı (Müf.8)

V - SEVGİLİ İLE İLGİLİ DİĞER UNSURLAR

A- BÜSE

1) Umumi Olarak Buse:

Buse, Fıtnat Hanım Divanı'nda çeşitli yerler için kullanılıyorsa da-örneğin eşiği öpmek, ayağını öpmek (pay-bus) gibi- sevgiliye ait esas unsuru dudakla ilgili olanıdır. Buse, dudak ile bir bütünlük arzeder. Bu nedenle, dudakla ilgili bir çok tabirler, mefhumlar buse için de geçerlidir. Bu maddede sadece buse kelimesinin yer aldığı beyitler üzerinde duracağız. Beyitlerde geçen busenin en önemli özelliği ölüyü diriltmesi, hayat vermesidir.

Buse, ekseriyetle “ummak, dilemek, esirgememek” gibi fiillerle birlikte görülür ki bu aşık için bir arzuyu, isteği, bir niyeti ifade eder.

Şair bir beyitte de sevgilinin dudağından buseyi ummak, servi ağacından meyve beklemek gibi boş bir hayal olacağını söylemektedir.

O bālā kıddūn ummak buse la^l-i dil-sitānından
Ümīd-i mīvedür bağūn hemān serv-i revānından (G.44.1)

Sevgili bir beyitte, busesini esirgemesinin nedenini aşıkların çokluğuna bağlamaktadır. (bk. şeker)

2- Buse Üzerine Teşbih ve Mecazlar :

a) Cān (veren), Gıdā-yı rūḥ :

Busenin en önemli özelliği ölmüş olan aşığa hayat vermesidir. Sevgilinin firakından dolayı gamdan ölmüş olan aşık, dudağının busesinin hayaliyle yeniden can bulup diriliyor

Firak-ı ~~he~~rūn ile mürde-i ğam olmuş iken
Ḥayāl-i buse-i alūnle tāze cān buldum (G.41.3)

Sevgilinin dudaklarının busesi ruhun gıdası olarak kabul edildiği halde, sövmesinin acı olarak görülmesi tezat sanatını oluşturur.

Düşnāmı telḥ ise n'ola Fıtnat ol āfetūn
Ammā ki buse-i leb-i la^l-i gıdā-yı rūḥ (G.8.5)

b) Şeker (Kand) :

Bir beyitte buse şeker (kand)e benzetilir. Aşağıdaki beyitte teşbih, açık bir şekilde göze çarpmaktadır.

Didi dil-ber eylemezdüm buse-i la'lüm dirîğ
Kand ile beslerdüm olsaydı eger cerrâr bir (G.14.3)

B - SÖZ (Güftâr, Lisân, Sühan, Nuṭṭ)

1- Umumi Olarak Söz :

Divanda, üzerinde çok durulan unsurlardan biri de sözdür. Söz ağız ve dudaktan döküldüğü için tatlıdır. Dudaktan dökülen sözler Hz.İsa'nın mucizesi gibi hayat bağışlayan Ab-ı hayat'a teşbih edilir. Aşıka hayat veren bu sözlerin yalnız güzel olanında değil, acı olan sövmesinde bile bir safa bir lezzet vardır.

Yok lezzet-i güftârına söz dil-berüñ ammâ
Bir başka şafâ var hele düşünâmına mahşûş (G.28.4)

Sevgilinin sözü üzerine söylenenler, ekseriyetle dudak unsuruna dayanır. Zira, söz dudaktan dökülür. Hatta sözü sarfetmek için harekete geçen dudak, bazan sözün önüne çıkar

Nigâh-ı merḥamet kıl 'âşık-ı bîmâra gel cānâ
Lebünden cān bağışla nâz ile güftâra gel canâ (G.2.1)

2- Söz Üzerine Teşbih ve Mecazlar

a) Şeker (Şekker), Şîrîn (Şîrîn-güftâr, Şîrîn-zebân, Şîrîn-dehen), Lezzet (Lezzet-i güftâr):

Sözlerin bu unsurlara teşbihi aşkın gönlünü ferahlattığı ve hoşuna gititği cihetledir. Diğer bir sebebi de dudak ve ağızın bu unsurlarla münasebetdar olmaları ve sözlerin bu unsurlardan çıkması esasına dayanır.

Fıtnat ol şîrîn-dehen nuṭṭa gelince nâz ile
Feyz-i güftâr ile 'âlem şekkeristân oldı hep (G.4.5)

Bu arada tuti-şeker münasebetini de hatırlamak gerekir. Aşık, şekerle beslenen tutiye benzetilir.

N'ola dil güft ü gū itse leb-i dil-ber ḥuşûşında
Söz olmaz ḥarf atarsa tūtiye şekker ḥuşûşında (G.53.1)

b) Āb-ı ḥayât (Āb-ı ḥayvân), Mu'ciz-i 'İsâ, Nuṭṭ-ı Mesîḥ, Cān, Cān-baḥş, Devâ) :

Sözün bütün bu unsurlara teşbihi hayat verdiği tasavvuru dolayısıyladır.

Ağız ve dudağın bunlara teşbihi ilgili maddelerde zikredilmiştir. Sözü bu unsurlara benzetilmesi de ağız ve dudaktan dökülmesi münasebetiyledir.

Haste-i aşka devādur nutkı düşnām olsa da
Feyz-i güftār-ı lebinden mürdeye cāndur gelen (K.2.16)

Sevgilinin sözleri, ölüleri diriltten Hz.İsa'nın nefesi gibidir.

Mu'ciz-i İsāya hem-dem feyz-i güftār-ı lebüñ
Mevc-i āb-ı zindegīdür hānde-i dil-cūlaruñ (G.38.2)

C - REFTAR (Hīrām, Hīrāmān) :

Aşkın hoşuna giden ve bu konuda önemli bir yer tutan güzellik unsurlarından biri de sevgilinin yürüyüşüdür. Edalı bir şekilde ve salına salına yürümesi daha çok boyu ile ilgilidir. Sevgilinin yürüyüşündeki eda servi, ar'ar, şimşad ile mukayese edilir. Hatta çoğu yerlerde onlardan üstün tutulur.

Yoluñda pāy-māluñ olmak ister ar'ar u şimşad
Çemende kāmēt-i bālā ile reftāra gel cānā (G.2.4)

Sevgilinin yürüyüşünün serviye teşbihi, bu ağacın rüzgarın etkisiyle ahenkle ve hafif hafif sallanması münasebetiyledir.

Ey sehi-kāmēt idince nāz ile geşt-i çemen
Cilve-i tarz-ı hīrāmuñ serve reftār ögredür (N.G.4.2)

Beyitte görüldüğü gibi sevgili naz ehli ve cilvelidir. Onun bu ruhi yapısı ile yürüyüşü arasında da bir benzerlik vardır.

Ç - KŪY

1- Umumi Olarak Kūy

Divanda ehemmiyetle bahsedilen köy, sevgilinin bulunduğu yerdir. Aşık hep orayı arzular. Oraya gitmek, orada dolaşmak ister. Mecnun'un sahrayı, Ferhat'ın Dağı (Bī-sütūnı) mekan ettiği gibi şairin de sevgilinin diyarını mekan etmesi lazım. Aşık, sevgilinin kabeye benzeyen köyünü devamlı tevaf etmesi, etrafında dolaşması gerekir.

Sevgili, bulunduğu yerin padişahı, aşık ise o köyün dilencisi durumundadır. Dilenci şahtan daima merhamet, yardım talep eder, ona ulaşmak ister.

Gedā-yı kūyuñum sensin benüm şāh-ı cihānbānum
Talebkār-ı visālum lutf it ey āşub-ı devrānum

Kerem kıl fıtınat-ı zāra terahhüm eyle sultānum
Senūñ ‘aşkuñla āvāre senūñ derdūñle giryāndur (Ş.IV.3)

Aşık, sevgilisine, kendisi gibi mübtela olmuş binlerce rakib bulunduğunu ve sevgilinin kendisine, aşıkların çokluğundan dolayı iltifat etmediğini şikayet edercesine belirtir.

İtmez nigāh o şūh haridār vaşlına
Kūyında cān be-kef nice biñ mübtelāsı var (G.17,2)

2-Kuy Üzerine Teşbih ve Mecazlar :

a) Cennet :

Sevgilinin kūyünün cennete teşbihi, cennette hurilerin bulunması sebebiyledir. Ebedi olan cennet içindeki huriler de ebedi olacağından, şair sevgilinin kuyunu cennete benzetmekle, sevgilinin devamını arzu etmektedir.

Cennet-i kūy-ı dil-ārāy n’ola itse mekān
Bestedür zülfine cānāne çü havrā-yı cinān (Mu.19)

b) Ka’be :

Sevgilinin köyünün ka’beye benzetilmesi bazı inanışlar ve telakkiler cihetiyledir. Hac esnasında, en büyük sevgili olan Allah’a kavuşmak için ka’be tavaf edilir, aşık da sevgilinin köyünün etrafında yapılan tavafı, kavuşmak için bir vesile bilir. Ka’be tavaf edilirken etrafında nasıl dolanılıyorsa, sevgilinin köyünün etrafında da öyle dolanılır.

Tālibān-ı vaşl terk itmez tavāf-ı dergehūñ
Zā’irān-ı ka’be-i kūyuñ mücāvirdür bütūn (G.47.4)

c) Maḥşer :

Aşıkların çok ve kalabalık oluşu sebebiyle sevgilinin köyü maḥşere benzetilmiştir. Bütün aşıkların köyünde toplanması için, sevgilinin yüzünü göstermesi yeterli sebeptir.

İdince āşikāre mihr-i rūyın ol kıyāmet-kaḍ
Kalur mı keşret-i ‘uşşāk ile bak kūyı maḥşerden (G.46.5)

d) Bāğ :

Sevgili güle teşbih edilince köyü da bağa benzetilir. Aşıklar ise bağda öten bülbül gibi sevgilinin köyünün bağında inleyerek öter. Bununla, aşıkın daima sevgilinin hasretiyle yanıp tutuştuğu ve sevgiliden vefa görmediği anlatılmak isteniyor. Fıtnat Hanım, sevgilinin, aşıkın bu ahını duymamasını aşıkların

çokluğuna bağlıyor.

Güş iderdi nâle-i ʿuşşâkı ol gül neylesün
Bağ-ı kuyında degüldür ʿandelib-i zâr bir (G.14.4)

D - EŞİK, KAPI (Bâb, Der, Dergâh, Âsitân) :

Kapı ve eşik, aşık için ulaşılmaması en zor ve en yüksek merteye olup, aşıkın en büyük arzusu oraya ulaşmaktır. Beyitlerde mücerred olmanın yanı sıra Allah'a Peygamber'e, padişahlara ve sevgiliye nisbet edilmektedir. Fıtnat Hanım Divanı'nda az kullanılan sevgiliye ait bu unsur, diğer unsurlardan pek farklı değildir. Sevgilinin eşğine yüz sürmek için can atan aşık, sevgilinin kapısında ölmeyi büyük bir merteye sayar.

Cân virmek ise kaçduñ eger ʿaşkıla Fıtnat
Hâk-i der-i dil-dârdan ayrılma ölince (G.51.5)

Beyitte de görüldüğü gibi sevgilinin eşğinin tozu, toprağı da kutsal ve üstün, hatta göze çekilen sürme kadar değerli sayılır.

VI - S E V E N (A Ş I K) :

A- ‘Āşık

1- Umumi Olarak Aşık

Aşık tipi divanda önemli bir yer tutar. Beyitlerde ya doğrudan doğruya aşık kelimesi; yada şair, aşık pozisyonunda kendi ismini kullanarak aşığın fiziki ve ruhi durumunu ortaya koyar. Birçok şairin yaptığı gibi Fıtnat Hanım da çoğu yerde kendini aşık durumuna koymaktadır. Hatta şair olmasına dahi aşkı sebep olarak gösterir.

Söyler elbet hālini Fıtnat meşeldür ehl-i derd
‘Aşk ola bir şinede eş‘ār kendin gösterür (G.9.5)

Aşıkın en önemli vasfı, sevgiliye karşı olan karşılıksız sevgisi, vuslat arzusu ve müfarekatinden dolayı ruhunda ve bedeninde çöküntünün meydana gelmesidir.

Sevgiliden merhamet dileyen aşık, kendisinden lutuf beklediği için gönül vermektedir.

‘Āşık ümīd-i lutf ile dil-dādedür saña
Ey şūh eyle merhamet üftādedür saña (G.1.1)

Aşık, sevgilinin bir bakışıyla mest olmaktadır. Gamze celladının ruhunda eziyetler yaratır. O, daima ah u zar etmektedir. Ancak, aşık bütün bu olumsuzluklardan şikayetçi değildir. Hatta bu eziyetleri ruhun safası olarak görmektedir.

Cellād-ı ğamze gerçi kim eyler ezā-yı rūh
‘Uşşāk-ı zāra gelmede andan şafā-yı rūh (G.8.1)

Aşıkın en çok şikayetine sebep olan, sevgilinin başkasını kendisine tercih etmesidir. Sevgili, başkasına lufuta bulunduğu halde kendisine cevri ü cefa etmektedir.

Lutf u keremi zümre-i aġyāra o şūhuñ
Hep cevri ü cefā ‘āşık-ı nā-kāmına maḥsūs (G.28.3)

Aşk kahramanı olan aşık, bütün bu eziyetlere karşı sevgiliye yalvarmaktan geri kalmayıp daima ricada bulunur.

Çille-i saht-ı kemān-ebriy-ı cānān çekmede
‘Āşıkān meydān-ı miḥnetde bahādırdur bütün (G.47.3)

Bütün bu eziyetlere katlanma, aşğın ne kadar fedakar ve aşkında ne derece samimi olduğunu göstermektedir. Zira o, sevgilinin kapısında ölmekten, kapısının toprağında can vermekten çekinmez.

Cān virmek ise kaşduñ eger ‘aşkıla Fıtnat
Hāk-i der-i dil-dārdan ayrılma ölince (G.51.5)

Sevgilinin duyması için aşkın, onun gül bahçesinde bülbül gibi ötmesi yani ah u figan etmesi gerekir. (Bk. bülbül) Ancak, aşk macerası kalemin dili ile ifade edilemediğinden gönül derdini ortaya koymak mümkün değildir.

Qābil mi ‘arż-ı hāl ile derd-i dili beyān
Şıgmaz zebān-ı hāmemize mācerā-yı ‘aşk. (G.32.3)

2- Aşık Üzerine Teşbih ve Mecazlar

a) Bülbül (Hezār, ‘Andelib, Mürğ-i hoş-āvāz)

Aşğın bülbüle teşbihinin en önemli sebebi, sevgilinin güle benzetilmesi esasına dayanır. Beyitlerde sevgili; yüzü, boyu, yanağı cihetiyle güle; bulunduğu yer de gülzara, gülşene benzetilir. Gülün veya gülzarın vazgeçilmez unsuru olan bülbül de gülün kendisini duyacağı ümidiyle ötmektedir.

Bülbülāsā başlasa efgāna ‘aşıklar n’ola
Seyr-i gülzāra yine ol verd-i hāndādur gelen (K.2.19)

Sevgilinin vuslatından uzak olmaları dışında aşıkla bülbül arasındaki benzerlik, aşğın devamlı ağlayıp inlemesine mukabil, bülbülün figan edercesine ötmesidir.

Sen hemān gülşen-i hūsninde figān it çü hezār
Fıtnata derd-i dilūñ belki o gül gūş eyler (G.10.5)

Baharda güllerin açılmasıyla birlikte sevgili seyrana çıkmaktadır. Güle kavuşan bülbül ile sevgilinin yüzünü görme imkanını elde eden aşık arasında bir müşabehet, bir ilgi vardır.

Olup üşkūfte ezhār-ı çemen hep hādede güller
Nevā-perdāzlıkda sū-be-sū şūrīde bülbüller (M.B.III.1)

b) Papağan (Tūtī) :

Aşğın tutiye teşbihi, sevgilinin yüzünün aynaya, dudağının şekere benzetilmesi münasebetiyledir. Papağanlara konuşma öğretilirken ayna tutulur. Aşık da sevgilinin aynaya benzeyen yüzü karşısında dile gelerek tuti gibi konuşmaya

başlar.

Gösterirseñ ‘ārızuñ ey meh mişāl-i āyine
Şevk-i rüyuñla olur dil tūti-i gūyā yine (T.G.IV. 2)

ve

Gösterüp rüyın o meh ‘uşşāka derdin söyledür
Tūtiye mirāt ile gūyā ki güftār öğredür (N.G.4.3)

Ayrıca tutinin şekerle beslenmesi ve sevgilinin dudağının da şekere benzetilmesi, aşık-tuti münasebetinin kurulmasına sebep olur.

N’ola dil güft ü gū itse leb-i dilber huşūşında
Söz olmaz harf atarsa tūtiye şekker huşūşında (G.53.1)

Aşağıdaki beyitte tuti-dudak münasebeti daha açık bir şekilde görülmektedir.

Vaşf-ı kand-i la‘lūñi zikr ü beyān itsem gerek
Tūti-i tab‘um yine şekker-feşān itsem gerek (G.33.2)

c) Anka :

Aşık bir beyitte ankaya benzetilmiştir. Anka, ismi olup cismi bulunmayan, masallarda geçen ve daima yükseklerde uçtuğuna inanılan bir kuş olarak telakki ve inanışlarda yer alır. Beyitte aşık anka gibi yükseklerde uça da, hayal suretinde de olsa yine aşkın pençesinden kurtulamayacağı telakkisine yer verilmiştir.

‘Anka dahı olursa düşer pençe-i ‘aşka
Şayd-ı dile şeh-bāz-ı nigāhuñ süzülince (G.51.2)

ç) Gonca :

İçi kırmızı olan gonca, sevgilinin hasretiyle bağı kanlı olan aşığın benzetileni olarak beyitte yer almaktadır.

Mā’il olmuş yāsemen seyr eyleyüp nāzik tenüñ
Bağı hūndur hasret-i la‘l-i lebūñle goncenüñ (T.G.V.2)

d) Şayd :

Aşkın sayd olarak telakki edilmesi, sevgilinin güzellik unsurları üzerinde kurulan hayaller münasebetiyledir. Gözleri ve kirpikleri ok, kaşları keman, zülfü kemend, gamzesi katil olan sevgili, bir avcıya benzetilir. Ancak güzel gözleriyle ceylana benzeyen sevgilinin, aslana benzeyen aşığı avlamasıyla tezat sanatı yapılmıştır.

Olmada diller rübûde ğamze-i cādūsına

Deşt-i hüsnüñ şayd olurlar şîrler āhūsına (G.55.1)

e) Üftāde, Bende, Kul :

Aşığın üftade, bende, kul olması; sevgilinin sultan, şah-ı cihan, padişah olarak vasıflandırılması ve kulun daima padişahının hizmetinde bulunması gerektiği tasavvuruna dayanır. Aşık, hizmetine karşılık olarak sevgilinin kendisine iltifatta bulunmasını istemektedir. Bazen bir bakış dahi onu memnun eder.

‘Āşık ümîd-i lutf ile dil-dādedür saña
Ey şüh_eyle merḥamet üftādedür saña (G.1.1)

Sevgilinin güzelliği karşısında aşığın ona bağlanmaması, karşısında kul köle olmaması mümkün değildir.

Seyr iden hüsnüñi elbette olur bende saña
Mā’il olsam n’ola ey ğonce-i ter ben de saña (Müf.1)

f) Pervāne :

Sevgilinin muma teşbihi, aşıkın pervane olarak tasavvuruna sebep olur. Pervanenin en önemli özelliği şem’in etrafında dönmesi, ondan hiç ayrılmaması ve yanacağını bile bile kendini ateşe atmasıdır.

‘Aşk ile başlayınca devrāne
Gūyiyā şem’a oldı pervāne (L.1.3)

Pervanenin bir önemli özelliği de yandığı halde sevdiğine kavuştuğu için sesini çıkarmamasıdır. Aşık da sevgiliye ulaşmak için bütün eza ve cefaya karşı suskun olması lazım. Bağırıp çağıranlar, feryat edenler ise aşktan anlamayan nâdanlar olarak vasıflandırılırlar.

Vāşıl-ı cānān olur ḥāmūş olan pervāne-veş
Āteş-i ‘aşkın o kim nā-dāna takrîr eylemez (G.21.4)

g) Bīmār, H̱asta (Dil-haste) Ehl-i derd, Ğam-ẖār, Mübtelā, Teşne-dil :

Hasta olan yani bir derde mübtela olan şifa talep eder. Aşığın hastalığının tek ilacı sevgilinin dudağıdır. Aşık, bu şifadan nasibini almak, yani dudağa kuyuşmak için hastadır. Dudak dışında hiç bir ilaç ona kar etmez

Dil-ẖaste-i muḥabbete kār eylemez ‘ilāc
Ma‘cūn-ı la‘l-i yārdur ancaḳ devā-yı ‘aşḳ (G.32.2)

Sevgili kendisine mübtela olana merhamet etmez. Aşık genellikle bu işkencelere katlandığı, hatta çoğunlukla memnun görüldüğü halde, bazen tahammülü kalmadığı ve eziyetlere isyan ettiği görülür.

Yeter cev̄r eyledüñ ben mübtelāya
Taḥammül ḳalmadı dilde cefāya (Ş.II.2)

Sevgilinin dudaklarından dökülen sözler Hz.İsa'nın nefesi gibi aşk hastasına can bağışlar, onu ihya eder. Aşık, sevgilinin kendisiyle konuşmasını büyük bir lutuf olarak kabul etmektedir.

Nigāh-ı merḥamet ḳıl ʿāşık-ı bīmāra gel cānā
Lebüñden cān bağışla nāz ile güftāra gel cānā (G.2.1)

h) Divāne, Şeydā, Şūrīde, Mecnūn, Ferḥād, Mest :

Sevgilinin güzelliği aşıkı divane, sergerdan eder. Aşkın Ferhad ve Mecnun olarak ifade edilmesi, divane olduğundan kinayedir. Ferhad ve Mecnun şark mitolojisinde aşk kahramanlarıdır. Bir aşıklık söz konusu edilince bunlardan bahsetmek gelenek haline getirilmiştir. Bu hayal, teşbih ve telmih sanatlarının temelini teşkil eder. Aşk divanesi olan Ferhad ve Mecnun'un gitmesiyle bu macera son bulmaz, aşıklar olduğu müddetçe aşk macerası silsile yoluyla devam eder.

Gitdiyse ḡam degül n'ola Mecnūn u Kūh-ken
Dīvānegān ile yine pürdür fezā-yı ʿaşḳ (G.32.6)

Deliler zencire vurulur. Ancak, sevgilinin kıvrımlı zülüfleri gönlünü bağlayan ve sevgiden dolayı divane olan aşıkı zencir vurulmaması gerekir.

Ol zülf-i ḥam-be-ḥamdur iden beste dilleri
Divāne-i muḥabbete zencir olur mı ḥiç (N.G.1.3)

Delilerin bir özelliği de elbiselerini yırtmalarıdır. Aşık sevgilinin vefasızlığı karşısında yakası yırtık, perişan durumdadır.

Dest-i bī-şabr u şekible yırtaruz dāmāne dek
Sīne-i Mecnūn ile olmaz giribān āşinā (G.3.2)

i) Āyīne :

Sevgilinin davranışlarının aşkın hali, durumu üzerinde büyük etkisi vardır. Aşk, cilanın aynayı parlattığı gib aşkın gönlünü aydınlatır, onu şevke getirir.

Tabʿumuz pür şevḳdür her dem şafā-yı ʿaşḳ ile
Şāfdur āyīne-i ḥatır cilā-yı ʿaşḳ ile (Müf.25)

B - GÖNÜL (Dil, Hâtır)

1- Umumi Olarak Gönül :

Gönül sevinç ve kederde, maddi veya manevi aşkla ilgili bütün duyguların (Safa, zevk, elem) merkezi durumundadır. Çoğu kez aşkın ağzından bir başka varlık gibi mutalaa edilen gönlün arzu ve isteklerinin önüne geçilememektedir. Sevgilinin gözlerine av olan gönül, kuşa benzetilir.

Ne mümkün pençe-i 'aşk u muḥabbetdeⁿ q̄la āzād
Yine mürğ-i dilüm bir çeşm-i şeh-bāzā şikār oldı (K.1.10)

Dudağın şekerle benzetilmesi sözkonusu olduğunda gönül, şekerle beslenen tutiye teşbih edilir. Sevgilinin olumsuz etkileri karşısında inleyen gönül hasta ve viran olmuş bir vaziyettedir. Ancak tamiri de yine sevgiliden istenir. Yani onu tamir edecek yalnız sevgilinin nazar ve iltifatlarıdır.

Āh u nālem ol şeh-i bī-dāda te'sīr eylemez
Bir nigeḥle bu dil-i vīrānī ta'mīr eylemez (G.21.1)

Gönül havai, divane, sergerdan ve serhoştur. Bu özellikleri ile aşıkı temsil eden gönül kararsız ve ıztırapla doludur.

Aşık için kullanılan sıfatlar, gönül için de kullanılmıştır.

2- Gönül Üzerine Teşbih ve Mecazlar

a) Hasta, Bimār :

Gönlü hasta eden, yaralayıcı gamzeler ve oka benzeyen kirpiklerdir. Fıtnat Hanım'da gönlün hasta ve bimar olarak zikredilmesi bir takım adet ve inanışlara dayanır. Hastalara acınır, onlara merhamet edilir. Aşık da sevgilinin merhametini celbetmek için kendini hasta eder.

Terahḥum it ṭabīb-i 'āşıkānsuñ Fıtnat-ı zāra
Dil-i bimāra lutf eyle kıl bir çāre gel cānā (G.2.6)

Hastayı sıhhata kavuşturacak ilac ise sevgilinin dudaklarının macunudur. Aşık hep bu macunu arzu etmektedir.

Ma'cūn-ı la'ī-i yārdadur şihḥat ey ṭabīb
Dil-haste-i maḥabbete itme devā 'abeş (G7.4)

b) Mecnūn, Şeydā, Mübtelā, Mest :

Gönlün divane olması bazı telakki ve inanışlara dayanır. Bunların başında

deli-zencir münasebeti gelir. Aşkın sevgilinin saçına düşkünlüğü, saçın zencire ve kemende teşbihine dayanır.

Ol zülf-i ham-be-hamdur iden beste dilleri
Divâne-i muhabbete zencir olur mı hiç (N.G.1.3)

Usul ve adete göre deliler zencir ile bağlanmakta ve iyi oluncaya kadar onunla zaptedilmektedir.⁴⁶

Gönlün sevgilinin bütün ilgisizliğine rağmen ondan bir türlü ayrılamamaktadır. Onun diyarında haps olmuş, onun aşkına müptela olmuştur.

Ser-i kūy-ı dil-ārāya varırsañ ey şabā lutf it
Nedür hāli dil-i maḥbūs-ı zār u mübtelādan şor (G.19.4)

Mecnun kelimesi deli anlamına geldiği gibi Leyla ve Mecnun hikayesinin kahramanlarından biri olan Kays'ı da ifade eder. Fıtnat Hanım, gönlün Kays'tan önce aşk cünununu öğrendiğini zikreder.

Ezber itmişdi gönlün fenn-i cünün-ı aşkı
Varmamışken dahı Mecnūn debistāna henūz (G.24.2)

Gönlün sevgilinin aşkıyla mest olması, mecliste sevgilinin dudağının hayal edilmesi münasebetiyledir.

c) Āvāre, Nālān, Zār, Cefā-keş, Pür-ıztırāb :

Gönlün ah u figan etmesi, sevgilinin etrafındaki rakiplerin varlığı dolayısıyladır. Bu rakipler gönlün etrafındaki dikene teşbih edilerek sevgiliye ulaşmaya mani olurlar. Gönlün bülbül gibi inlemesi de bundandır.

Bülbülveş eylemezdi gönlün nāle-i hezār
Ey ğonce hār olmasa pīrāmenūñ senūñ (G.34.3)

Gönlün zar olması, gamzeye hedef olup yaralandığı münasebetiyledir.

Dil-i zārı kapılmış ğamze-i cādūda gördüm ben
‘Aceb şīr-i jiyānı pençe-i āhūda gördüm ben (G.48.1)

Kolay olmamakla beraber, cefa çekmek gönlün adetidir. Zira o cefa çektikçe kendini sevgiliye daha yakın hisseder ve dolayısıyla bundan memnun olur.

Āsān degül ey mihrveşüm cevriñi çekmek
Nāçār çeker bu dil-i bīmār-ı cefā-keş (Mu.6)

⁴⁶ Harun Tolasa, a.g.e. s.327

ç) Vîrân :

Gönül, ev veya misafirlerin konaklandığı yer olarak telakki edilir. Bu ev sevgili tarafından yıkılarak viran edilir. Viran olan bu sarayın tamir edilmesi de yine sevgilinin elindedir.

Âh u nâlem ol şeh-i bî-dâda te³şîr eylemez
Bir nigehe bu dil-i vîrânı ta⁶mîr eylemez (G.21.1)

d)Mürğ (Mürğ-i dil-i âvâre), Tûti (Tûti-i gûyâ), Bûlbûl (Hezâr) :

Gönlün kuşa teşbihi, sevgilinin saçlarının tuzağa, kemende benzetilmesi ve merhametsiz bir avcı olan sevgilinin onu kafes içinde hapsedmesi münasebetiyledir. Gönül doğan kuşuna benzeyen sevgilinin gözünün aşk ve muhabbet tuzağına tutulmuştur.

Ne mümkün pençe-i ʿaşk u muhabbetden ola âzâd
Yine mürğ-i dilüm bir çeşm-i şeh-bâza şikâr oldu (K.1.10)

Gönlün bûlbûle benzetilmesi bûlbûl-gül münasebetine dayanır. Sevgili, etrafı dikenli goncaya benzetilir. Gönül de, ona kavuşamayan bûlbûl gibi nalan eder.

Bûlbûlveş eylemezdi gönül nâle-i hezâr
Ey gonce hâr olmasa pîrâmenûn senûn (G.34.3)

Gönlün papağana teşbihi bazı telakki ve inanışlara dayanır. Tutiler konuşmaya alıştırılırken karşılarında ayna tutulur ve papağan aynaya bakarak konuşur. Gönül aynaya benzeyen sevgilinin yüzü karşısına geçip konuşmaktadır.

Gösterirseñ ʿârîzuñ ey meh mişâl-i âyine
Şevk-i rûyuñla olur dil tûti-i gûyâ yine (T.G.IV. 2)

İkinci telakki ise papağanın şekerle beslenmesidir. Sevgilinin dudağı şekere, karşısında konuşan gönül de tutiye benzetilir

Vaşf-ı kâd-i la⁶lûñi zîkr ü beyân itsem gerek
Tûti-i tab⁶um yine şeker-feşân itsem gerek (G.33.2)

Gönül sevgilinin saçının tuzağından kurtulmak istemez. Saçlarının arasında yuva yapıp onun gölgesinde barınmak ister.

Zülfüne bend eyleyüp mürğ-i dil-i âvâreyi
Sâye-i perr-i hümâda âşiyân itsem gerek (G.33.2).

e) Aslan (şîr, Şîr-i jiyân):

Aslan gibi cesur bir hayvana benzetilen gönül, ceylan gibi ürkek bir hayvanın pençesinde gösterilerek tezat sanatı yapılmıştır. Ceylandan kasıt sevgilinin güzel ve sihirli gözleridir.

Dil-i zārı kapılmış ğamze-i cādūda gördüm ben
 ‘Aceb şîr-i jiyānı pençe-i āhūda gördüm ben (G.48.1)

VII - AŞIĞIN VÜCUD AKSAMI İLE İLGİLİ HUSUSLAR

A - CİSİM :

Fıtnat Hanım’ın cisimden bahsetmesi, cisim-ruh münasebeti dolayısıyladır. Aşık, ruhsuz olan cisme önem vermez. Onun için asıl olan ruhtur. Sevgiliye kavuşmak, ayağını öpmek için cismi, yolunda toprak etmeye hazırdır.

Cismi hāk it ol sehî kıaddūn yolında Fıtnatā
 Nā’il olmakşa murāduñ devlet-i pā-būsına (G.55.5)

B- CAN :

Can insanın maddi varlığının en önemli unsurudur. Aşığın sahip olduğu en önemli varlık, en büyük sermayesi canıdır. Dolayısıyla sevgilinin uğruna feda edebileceği en değerli varlık candır. Gerçek aşık, sevgiliye ulaşmak için bu en değerli varlığı bile vermeye razidir.

Naqd-i cān ile harīdār-ı olurdum vaşluñ
 Meclisümde o büt-i ‘işve-fürüş olsa bile (N.10.2)

Aşığın büyük fedakarlıklarından biri de canını sevgilinin ayaklarına sermesi, ölünceye kadar kapısından ayrılmamasıdır.

Cān virmek ise kaçduñ eger ‘aşk ile Fıtnat
 Hāk-i der-i dil-dārdan ayrılma ölince (G.51.5)

C - GÖZ (Çeşm, Dīde, Dīde-i ter) :

Yaşlı olarak tasavvur edilen aşkın gözü, sadece sevgilinin güzelliğini gören unsurdur. Onunla yalnız sevgiliyi seyrederek.

Nigāh itmeme kenār-ı cūda serve ey kadi mevzūn
 Hayāl-i kāmētūñ cāy eyleyelden dīde-i terde (G.54.5)

Göz, sevgilinin bulunmadığı koca alemin bile görmez. Sevgili olmadan aşığın gözüne uyku girmez ve hep sevgiliyi hayal eder. Ancak bu hayal onu tatmin etmez. Sonunda gözyaşı ve uykusuzluk gelir ki her ikisinin de etkilendiği merkez gözdür.

Görinmez çeşmüme ʿālem benüm ey meh-liḳā sensiz
 Baña cevr ü cefādür sevdigüm zevḳ u şafā sensiz
 Gelür mi ḥvāb-ı rāḥat dideme ey dil-rübā sensiz
 Ḥayālünle gice tā şubḥ kārüm āh u efgāndur (Ş.IV.2)

Ç - GÖZ YAŞI (Eşk, Sirişk)

1- Umumi Olarak Göz yaşı :

Göz yaşı, aşığa ait en çok sözü edilen unsur olup, aşıklığın en belirgin özelliklerinden biridir. Şekil ve çokluğu sebebiyle çeşitli hayaller içinde zikredilir. Şekil itibariyle şebneme, çokluğu itibariyle de yağmur, sel ve ırmağa teşbih edilir. Göz yaşının dökülmesi sevgiliye ulaşma arzusu sebebiyledir.

Şarf idüp naḳd-i sirişküm ārzü-yı vaşl ile
 Cüy-ı eşküm rāh-ı ʿaşḳında revān itsem gerek (G.33.4)

2- Göz yaşı Üzerine Teşbih ve Mecazlar :

a) Yağmur, Irmak, Sel :

Göz yaşının yağmur, sel ve ırmak olarak tasavvuru, çokluğu sebebiyledir. Baharda sellerin taşması, ırmakların coşması suyun yeşillığe duyduğu hasretten ileri gelmektedir. Aşıkın göz yaşı dökmesi de sevgilinin yeşil ayva tüylerini arzu etmesi münasebetiyledir.

Seyl-i eşk-i çeşme bādī ḥatt-ı sebz-i yārdur
 Cüşiş-i faşl-i bahār eyler füzūnter cūlaruñ (G.38.4)

Göz yaşının yağmura teşbihi, nebatın bol yağmur sonucu yeşermesi esasına dayanır. Aşıkın göz yaşı gökmesi, sevgilinin yüzündeki ayva tüylerinin bitmesine sebep olur.

Ḥaṭuñ neşv ü nemā buldı sirişkünden zīrā
 Çemenzāra ṭarāvet keşret-i emtārdan ṭari (N.G.10.4)

b) Çiğ (Şeb-nem) :

Göz yaşının şebneme teşbihi, aralarında renk, şekil ve parlaklık yönünden benzerlik olması münasebetiyledir. Çiğ gece düşer, aşığın göz yaşı dökmesi de gece vakti yalnız kaldığında olur. Gül şebnem sayesinde açılır. Gülün açılmasına benzetilen sevgilinin gülmesi de aşığın göz yaşları sayesinde elde edilir. Bu sevgilinin iltifat etmesi anlamına gelir.

Ol ḡonce-i neşküfte olur gül gibi ḥandān
 Şeb-nem gibi eşk-i dil-i şeydā dökilince (G.51.3)

D - BOY (Kadd) :

Aşığın boyu aşk derdiyle eğri, iki kattır. Boyun eğri olması sevgiliyi seyretmesi sebebiyledir.

Bî-hûde kadd-i 'âşıkı sanma hamîdedür
Seyr-i cemâl-i yâra ser-â-pây dîdedür (G.13.1)

Boyun iki kat olması, dert çekilmesinin yanı sıra yaşlılıkla da ilgilidir.

Bilinmez kâdri mahmûr olmadukça neşve-i câmuñ
Şebâb eyyâmınuñ keyfiyyetin pîr-i dü-tâdan şor (G.19.2)

E - SİNE

1- Umumi Olarak Sine :

Aşığın sinesi sevgiliden gelen acı ve ıztıraplar neticesinde yaralıdır. Kirpik, gamze ve bakış oklarına hedef olan sine, bu okların iyi işlemesi için de çıplak, uryan olması lazımdır.

Tîğ-i gamzeñ yâd idüp 'uşşâk-ı şeydâ küyına
Ârzü-yı zaḥm ile hep sine 'uryândur gelen (K.2.17)

2- Sine Üzerine Teşbih ve Mecazlar

a) Âmacgâh :

Sinenin amacgaha teşbihi, sevgilinin göz, gamze ve kirpiklerinin attığı oklara hedef olması cihetiyledir. Sineyi yaralayan oklar o kadar çoktur ki aşığın göğsü adeta bir amacgaha dönmüştür.

Bir nigâh-ı nâza şâyân olduk ammâ neyleyim
Sînemiz âmâcgâh-ı tîr-i müjgân oldu hep (G.4.2)

b) Yüzük taşı (Faşş-ı nigîn) :

Göğsün yüzük taşına benzetilmesi, taşın rengi münasebetiyledir. Bu taşlar daha çok yakuttan yapılır ve kanlı olan aşığın göğsünün müşebbehünbihi olurlar. Ayrıca sultanların yüzük kaşlarının mühür olarak kullanılması telakkisi sözkonusudur. Sinesi yaralı olan, aşk saltanatına yükselmiş, şöhret sahibi olmuştur.

Cefâ-yı zaḥm-ı çarḥa sine ger faşş-ı nigînâsâ
Murâd üzre cihânda nâm u şân u şöhret isterseñ (G.39.4)

VIII - RAKİB (Ġayr, Ağyār)

1- Umumi Olarak Rākib :

Fıtnat Hanım Divanı'nda az da olsa rakibten bahsedilmektedir. Rakib sevgilinin nazarına mazhar olmuş, vuslatına ulaşmış kimsedir. Sevgilinin meclisinde bulunur ve onunla hem-sohbettir. Sevgili aşıkı cevır ü cefa ettiği halde, rakibe lutf u keremde bulunur.

Lutf u keremi zümre-i ağyāra o şūhuñ
Hep cevır ü cefā ʿāşık-ı nā-kāmına mahşūş (G.28.3)

Rakib hakkında ne söyleniyorsa aşıkı göre söylenmiş olur. Aşık tarafından ele alınışı daima olumsuzdur. Bu değeriendirme, rakible sevgili arasındaki ilginin aşıkta uyandırdığı kıskançlık duygusunun bir sonucudur.

Aşık asıl üzen rakib değildir, çünkü o rakibi bilir. Asıl onu üzen sevgilinin rakibi ona tercih etmesi, rakibe lutfu bulundugu halde kendisine cefa etmesidir. Şaire göre yerinde olmayan bu hareket eğri dönen feleğin işi olup, sevgili de feleğe uyarak yanlış iş yapmaktadır. Aşık sevgiliyi uyarak bu yanlış davranışından vazgeçmesini istemektedir.

Be-cā it lutf u qāhruñ pey-rev olma çarh-ı kec-devre
İdüp ʿuşşāka cevır itme kerem ağyāra gel cānā (G.2.3)

Aşık, sevgiliye ulaşmak için eziyetlerine katlandığı rakibi gülün etrafındaki dikene benzetir.

Fıtnat Hanım bir beyitte ise, sevgilinin rakibe eziyet ettiğini, aşıkı lutfederek onu utandırdığını söyler ki bu, başka şairlerde çok az görülen bir haldir.

Geh cevır idüp ağyāra gehi eyleyüp āzār
Erbāb-ı dili lutf ile şermende idersüñ (G.36.3)

2- Rakib Üzerine Teşbih ve Mecazlar :

a) Diken (Hār) :

Fıtnat Hanım Divanı'nda rakibin teşbih edildiği tek unsur dikendir. Bu tasavvur sevgilinin güle, bulunduğu yerin de çemene benzetilmesi münasebetine dayanır. Gülün etrafında dikenin bulunması nasıl normal karşılanıyorsa, dikene teşbih edilen rakibin de sevgilinin meclisinde bulunması normal bir olaydır. Aşkın bundan gam çekmemesi gerekir.

Bezminde dil-berüñ görüp ağyārı çekme ğam
Elbet olur çemende hem-āğūş-ı hāra gül (G.40.4)

Daima beraber bulunan gülle dikenini birbirinden ayırmak mümkün değildir.

Görince güllerüñ hem-zānū-yı hār oldığın bildüm
Degül tefrīķ kâbil Fıtnatā ağyārdan yārı (N.G.10.5)

IX - MADDİ VE MANEVİ HALLER

A - HASTA, HASTALIK, DELİ, DELİLİK :

Hastalık ve delilik halleri daha çok aşıkla ilgili hallerdir. Aşkın genellikle gönlü hastadır. Hastalığına sebep ise yardan ayrı olmasıdır. Hastalığın tek ilacı da sevgilinin la'l dudaklarıdır. Aşkın gönlü, sevgilinin aşkı olan gam, keder, renc, eza çekmekle hastadır.

Hasta şifayı aşık ise sevgilinin dudağını talep eder.

Dil haste-i muḥabbete kār eylemez ʿilāc
Maʿcūn-ı laʿl-i yārdur ancaķ devā-yı ʿaşķ (G.32.2)

Aşkta delilik, hastalığın ilerlemiş halidir. Deliliğe sebep sevgilinin çektiği gam ve kederlerdir. (Geniş bilgi için bk. “aşık“ ve “gönül” mdd.)

Gerçi çok divāne cānā Qays ile Ferhādveş
Vādi-i ʿaşķ içre ammā Fıtnat-ı ğam-hār bir (G.14.5)

B - ĀH, FERYĀD, FİĠĀN, NĀLE :

Ah u figan etmek hastaların ve delilerin işidir. Sevgilinin cevri ü cefasından hasta olan aşıkın feryad u figanı her gece sabahlara kadar devam eder, gürültüsü göklere ulaşır. Ancak, sevgili bunları duymazlıktan gelerek aldırış etmemektedir. Bu ilgisizlik aşığın ahını artırır.

Ey şāh-bāz-ı evc irişmez mi gūşuñā
Bālā-yı çarḥā āh u fiġānum resīdedür (G.13.5)

“Dud-ı ah” aşıkın önemli bir silahıdır. Sevgilinin, güzelliğine fazla güvenmemesi ve aşığın ahından kendisini koruması gerekir. Zira bir gün aşığın bedduasına uğrayabilir.

Gurre olma ḥüsne kim bir gün zuhūr-ı ḥatt ile
Dūd-ı āh-ı ‘āşık-ı ġam-ḥvār kendin gösterür (G.9.4)

Aşık ah çekmekle bülbüle teşbih edilir. Bu durumda sevgilinin yanağı güle, goncaya benzetilir. Bülbül gülün açılması için feryad eder. Aşık da sevgili yüzünü göstermediği için ah çeker.

Verd-i ruḥṣāruñ taḥayyül eyleyüp gülzārda
Bülbül-i şūrīdeveş āh u fiġān itsem gerek (G.33.3)

Ancak, aşığın bülbül gibi figan etmesi, sevgilinin derdini dinleyeceğine inanmasındandır.

Sen hemān gülşen-i ḥüsnode fiġān it çü hezār
Fıṭnatā derd-i dilūñ belki o gül gūş eyler (G.10.5)

C - YARA (Dāġ, Zahm) :

Aşığın sinesi hep yaralıdır. Bu, aşığın çektiği ızdırabın gözle görülenidir. Ancak asıl yaralar gizli olup gönüldedir. Bu yaralara sebep olan sevgili, gamze ve felektir. (Aşık, sine ve gönülle ilgili bölümlerde konu üzerinde durulduğundan tekrara düşülmemesi bakımından benzer yanları tekrar etmeğe lüzüm görmedik)

Yara, özellikleri bakımından yüzük kaşına, güle, laleye, ergüvane benzetilir.

Derûnda dâğımı feyz-i bahâr-ı ʿaşkuñla
Gehî gül ü gehî lâle geh erğuvân buldum (G.41.4)

Ç - ĞAM, DERD, BELÂ, KEDER :

Aşık, daima kendisine musallat olan ve perişanlığının başlıca sebepleri arasında yer alan bu unsurlar içindedir. Bu nedenle de "ehl-i derd", "gam-hâr" gibi sözlerle tavsif edilir. Sevgilinin etrafında rakiplerin olması aşkın gam çekmesi için en büyük sebeptir.

Bezminde dil-berûñ görüp ağıyârı çekme ğam
Elbet olur çemende hem-âğûş-ı hâra gül (G.40.2)

Ancak yukarıdaki beyitte görüldüğü gibi gam, sadece istenmeyen ve hep şikayet edilen bir unsur olmayıp, gam sebebi olan rakiplerin bulunması normal kabul edilmektedir. Zira bir muhabbet, bir ilgi aşkın bütün gamlarını unutturmaya yeter .

Neşve-i cām-ı mahabbetle gönül hoş eyler
Çekilen derd ü ğamı cümle ferāmûş eyler (G.10.1)

Fıtnat Hanım'a göre aşk belasına düşmenin bir nedeni de şair tabiatlı olmaktır. Şair tabiatlı olanların gam çekmesi de tabiidir.

İder bir âfete elbette Fıtnatâ meftûn
Belâ-yı ʿaşka sebeb tabʿ-ı şâʿiriyyet imiş (G.27.5)

Aşık daima gam içinde olmakla ona o kadar alışır ki gamın farkında bile olmaz. Gam çekmek artık onun için bir zevk olur.

Ekdâr-ı dehri çekmez imiş mübtelâ-yı ʿaşk
Bî-gâne-i ğam olmadadır âşinâ-yı ʿaşk (G.32.1)

Ancak, firaktan gelen gam öldürücüdür. Onu ihya eden ilaç ise sevgilinin dudağı, bazen de yüzü ve gülüşü zikredilir.

Firāk-ı hıcrûñ ile mürde-i ğam olmuş iken
Hayâl-i büse-i laʿlûñle taze cân buldum (G.41.3)

Aşıkın feryad etmesi, sesini sevgiliye ulaştırmak ve bu vesile ile derdine derman bulmak gayesiyledir.

Ey tabīb-i nāz gūş eyle enīnin ‘āşıkūñ
Derdini ‘arż itmeden tedbīr-i dermāndur ġarāz (G.29.3)

Buna rağmen aşkta derdi gizlemek esastır. İçindeki aşk sırlarını açığa vurmak, gerçek aşıkların yapacağı iş değildir.

‘Āşık ‘aceb mi söylemese rāz-ı ‘aşkıñı
Derd-i derūn kâbil-i takrīr olur mı hīç (N.G.1.4)

D - CEVR, CEFÂ, MİHNET, ÂZÂR :

Aşığa cevri ü cefa etmek sevgilinin şanındandır. Aşıksa bunu çekmek, buna katlanmak zorundadır. Bu onun kaderidir. Çünkü sevgiliye cevri öğreten de kendisidir.

‘Āşıkā feryād u zārı cevri-i dil-dār öğredür
Cevri de cānāneye hep ‘āşık-ı zār öğredür (N.G.4.1)

Eziyetin sınırı yoktur. Sevgili cefayı arttırdıkça, aşık fazlasını ister. Çünkü bu sevgili tarafından hatırlanmasına vesile olur. Aşığa düşen ise bu cefayı çekmektir.

Bilürüz olduġuñ ey şūh vefādan fārīg
Kā’ilüz olma hemān cevri ü cefādan fārīg (G.30.1)

Aşık için en zor olan rakiplerin kendisine tercih edilmesidir. Şaire göre sevgilinin yapacağı en uygun şey aşıkā lufufta bulunmasıdır. Başkasına iltifat edip aşıkā cevri etmek doğru bir davranış olarak görülmemektedir.

Be-cā it lutf u kahrūñ pey-rev olma çarh-ı kec-devre
İdüp ‘uşşāka cevri itme kerem aġyāra gel cānā (G.2.3)

Gönül sevgiliden gelen cefadan hoşnuttur. Zira aşk lisanında yarın cefası mihr ü vefa olarak tabir edilir. Bu nedenle aşık çektiği cevri ü cefadan şekva etmez, çektiklerinden memnundur.

Ne rütbe cev̄r görsem ol şeh-i nah̄vet-sipāhumdan
Yine gelmez zebāna h̄arf-i şekve pādīšāhumdan (G.45.1)

Cefa çekmek pek kolay olmamakla beraber aşkın gönlü sevgiliden gelen eziyet ve işkencelerle hep hasta ve cefa-keş olduğundan bu eziyetlere alışkındır. Bir taraftan da cev̄r ü cefayı çekmek kaderi olduğu için katlanmak zorundadır.

Āsān degül ey mihrveşüm cev̄rini çekmek
Nācār çeker bu dil-i bīmār-ı cefā-keş (Mu.6)

Fıtnat Hanım'a göre her derdin bir ilacı vardır. Cev̄r ü cefanın ilacı mihr ü vefa, firkatin ki ise visaldır.⁴⁷ Sevgili isterse bunları aşka lutfeder ve onu bu dertten kurtarır.

Keman ebrularından daima aşkın sinesine oklar yağdıran sevgilinin çilesini çekmek için büyük bir kahramanlık gerekir.

Çille-i saht-ı kemān-ebrū-yı cānān çekmede
‘Āşıkān meydān-ı miḥnetde bahadırdur bütün (G.47.3)

Ancak aşık belli bir yere kadar dayanır ondan sonra sabır ve tahammülü kalmadığı için isyan eder ve o zaman sevgiliyi insafa davet eder.

İnşāf yok mı mezheb-i hūbānda ‘āşıkā
Cev̄r ü cefāya kalmadı şabr ü taḥammülü (G.57.4)

E - HASRET, FİRKAT, FİRÂK, HECR :

Hasret ve ayrılık, aşkın içinde bulunduğu en büyük ızdırıp unsurlarıdır. Aşığın hasreti sevgiliye, onun gül yanağına, tenine, la'l dudağına, fettean gözlerinedir. Ayrılık ve hasret, aşığın en zor tehammül edeceği bir unsurdur.

Tāb-ı firāka yandım inşāf kıl efendim
Kimler taḥammül eyler bu sūz-ı cān-güdāza (G.52.4)

Aşık, firak anında daima vaslını, ona ulaşacağını ümit eder. Bu durumun, oruçlu-bayram münasebeti ile ilgisi söz konusudur. Oruçlu olan hep bayramı

⁴⁷ Bk. F.H.D. (G.17.4)

arzular. Çünkü bayram, sevenlerin birbirine kavuştukları, görüştükleri gündür.

Gönül firāk deminde vaşlūñi ümmīd ider elbet
Ki zīrā rūzedārān ārzū-yı ʿīd ider elbet (Müf.22)

Yukarıdaki beyitte görüldüğü gibi firakat oruca, visal da bayrama teşbih edilmiştir. Aşıkça orucu bitirip bayrama ulaşmaya hak kazanmış bir kişi olarak telakki edilir.

Aşığın bağı dudanın hasretiyle kanlıdır. Dudanın kanla ilgisi ise rengi münasebetiyledir. (Bk. dudak-gonca)

Firaka düşen aşık bülbüle teşbih edilir ki bu, bülbülün firaktan dolayı güle karşı inlemesi telakkisine dayanır. Ayrılık derdine düşen aşık, bülbül gibi feryad u figan etmektedir.

ʿAceb mi eylesem efgān o gül-ruḥsārdan dūrum
Olur efzūn hezāruñ firḳat-i gülzārdan zārı (N.G.10.1)

F - VUSLAT (Vaşl, Vişāl) :

Vuslat, aşığın ulaşmak istediği en büyük, en son arzusudur. Aşıkın katlandığı bütün sıkıntılar, bütün cevr ü cefalar vuslat aşkı sebebiyledir. Yani aşık bu tahammül gücünü veren bir gün sevgiliye ulaşma hayalidir. Ancak, aşık her türlü eziyet ve cefaya tahammül ettiği halde, ayrılığa tahammül edememektedir. O, hep kavuşmayı temenni eder.

Gird-āb-ı ğamda kaldı efendim dil-i nizār
Dāʿim kenār-ı vaşlı temennādudur saña (G.1.4)

Vuslat aşık için derecelerin en yükseğidir. Bu payeye ulaşmak için hiç bir şeyden çekinmez. Bu uğurda yapamayacağı hiç bir fedakarlık yoktur. Hatta canını bile vermekten çekinmez. Ancak, aşk pazarında cana rağbet olmadığı için vaşlı satın almasına yetmemektedir.

N'eyle olsun gevher-i vaşlūñ ḥarīdārı gönül
Naḳd-i cāna çār-sūy-ı ʿaşḳda rağbet mi var (G.16.3)

Bir başka beyitte de naḳd-i cānın vuslatı almak için yeterli olmadığını ve

sevgilinin daha üstüne ne istediğinin sorulmasını istiyor.

Vuslat hali çoğunlukla firkat ve hicran haliyle birlikte düşünülür. Bu iki hal birbirinin takipçisidir. Vaslun hayali hatıra gelse bile hicrin sersemliği ümit neşesini acılaştırır - aşık vuslat ümidiyle ancak neşelenir- görüşüne yer verilmektedir.

Hecrũñ ħumārı neşve-i ümmidi telh ider
Vaşluñ ħayālî ħatır-ı nā-şāda gelse de (G.49.2)

Ekseriyetle firkat halinde olan aşık, vuslat halinde bile hep bir gün ayr lacağ korkusunu içinde taşır.

Aşık daima vuslatın zevkini düşünür, vuslata layık olmadığı halde sevgiliden bunu esirgememesi için yalvarır, merhamet diler, bu uğurda göz yaşı döker.

Gedā-yı kūyuñum sensin benüm şāh-ı cihān-bānum
Talebkār-ı vişālum luṭf it ey āşub-ı devrānum
Kerem kıl Fıṭnat-ı zāra teraḥḥum eyle sultānum
Senũñ ‘aşkuñla āvāre senũñ derdüñle giryāndur (Ş.IV.3)

Visal bulmayınca üzülür, yanar, yakılır, başkasının o zevke nail olması onu üzer, perişan eder.

Ağyār oldı nā’il-i zevk-i vişālî hep
Luṭfı hemān bir nigeḥ-i sādédür saña (G.1.3)

Buna rağmen vuslatı tatlılaştıran, şiddetli arzu haline getiren firkattir. Hasta olan sıhhatın kıymetini nasıl anlıyorsa, vuslatın kıymetini de firkatı çeken bilir.

Bilmedük zevk-i vişālũñ çekmeyince firḳatũñ
Olmayınca ħaste ḳadrın bilmez ādam şıḥḥatũñ (G.37.1)

Aşık visal konusunda ne kadar ümitsizliğe düşse de yine yalvarmaktan geri kalmaz.

Ne ḳadar olsa da me’yūs-ı vişāl ‘aşık-ı zār
Yāra olmaz yine ibrām u ricādan fārīg (G.30.3)

Yukarıdaki beyitten anlaşıldığı gibi aşık, ümidini tamamen kesmemektedir. İsrar etmesi neticesinde sevgilinin insafa geleceğinden ümitlidir. Zira kainatta her derdin

bir çaresi vardır, firkatin de çaresi visaldır. (Bk.firkat mdd.) Vaslı talep eden sevgilinin kapısını tevaf etmeyi terketmez. Daima sevgiliden gelecek müjdeli bir haber beklemektedir.

Tālibān-ı vaşl terk itmez tavāf-ı dergehūn
Zā'irān-ı ka'be-i kūyuñ mücāvirdür bütün (G.47.4)

G - AŞK (Maḥabbet, Mihr) :

1- Genel Olarak Aşk :

Aşk, aşıkla maşuk arasında geçen ancak, daha çok aşık üzerinde tesirini gösteren bir haldir. Aşıktaki çok olan sevgi ve aşk, sevgilide az bulunur. Sevgilide ise güzellik vardır. Aşk sonsuz olduğu için, ona bağlı olan muhabbet de sonsuz olur. Gönül kuşu aşk ve muhabbet pençesinden kurtulamaz.

Ne mümkün pençe-i 'aşk u muḥabbetden ola āzād
Yine mürğ-i dilüm bir çeşm-i şeh-bāza şikār oldu (K.1.10)

Aşk bir bela olarak telakki edilir. Fıtnat Hanım'a göre aşka bir sebep de şairlik ruhudur.

İder bir āfete elbette Fıtnatā meftūn
Belā-yı 'aşka sebep tab'ı şā'iriyet imiş (G.27.5)

Fıtnat Hanım başka bir beyitte ise, şiirin ortaya çıkmasına aşk sebep olarak göstermektedir. Daima derdini saklayan aşk ancak şiir diliyle derdini ortaya koyabilir.

Söyler elbet ḥālini Fıtnat meşeldür ehl-i derd
'Aşk ola bir sinede eş'ār kendin gösterür (G.9.5)

Aşk, mecazi aşktan hakiki aşka (Allah aşkına) doğru çeşitli mertebelerde kendini gösterir.

Kūy-i ḥāḳīkate çıkar elbet reh-i mecāz
Fıtnat tarīk-i 'aşka olur reh-nümā 'abeş (G.7.7)

Aşkın yeri gönüldür. Aşk orada kendini gösterir. Ancak aşğ n gönlünü aşka kaptırmaması kendisine çok pahalıya mal olur. Zira aşğ n bu uğrunda verebileceği en basit şey canıdır.

Vir nakd-ı cānı būs-ı leb-i la'line gönül
Gel eyle şevk-i 'aşkda bey' u şirā-yı rūh (G.8.2)

Aşk gizlenmesi gereken bir haldir. Aşık onu kalbinde, gönlünde saklar. İnsanın içindeki karanlık saray ancak aşk güneşiyle aydınlanabilir. Bu durumda insanın gönlü saraya benzetilmiş oluyor.

'Āşık' aceb mi söylemese rāz-ı 'aşkını
Derd-i derūn kâbil-i takrîr olur mı hiç (N.G.1.4)

2-Aşk İle İlgili Tasavvurlar

a)Mektep (Debistān), Fen, Çarşı (Çār-sū) :

Fen ilimleri okulda öğrenilir. Aşk da fen gibi bir ilimdir ve aşkın da öğrenildiği bir yer, bir mektep vardır. Ancak gönül, aşk ilmini ders almadan, Mecnun'dan önce öğrenmiştir.

Ezber itmişti gönül fenn-i cūnūn-ı 'aşkı
Varmamışken dahı mecnūn debistāna henüz (G.24.2)

beytinde anlatıldığı gibi gönül doğuştan aşk ilmini bilmektedir.

Her şeyin değeri kendi pazarında biçilir. Vuslatı satın almak isteyen aşık her şeyini vermeye razıdır. Ancak en değerli varlığı olan canına bile aşk pazarında rağbet edilmiyor. Can, bu alış-veriş için yeterli bir meta değildir.

Neyle olsun gevher-i vaşluñ haridārı gönül
Nakd-ı cāna çār-sū-yı 'aşk da rağbet mi var (G.16.3)

b)Şarāb, Cām :

Şarabın en büyük özelliği sarhoşluk vermesidir. Aşkın şaraba benzetilmesi, aşkın devamlı bir sarhoşluk hali içinde bulunması münasebetiyledir.

Kalur tā şubḥ-ı maḥşer neşve-i şevḳ u maḥabbetle
Şarāb-ı ʿaşkı Fıtnat nūş iden dilde ḥumār olmaz (G.22.7)

beytiyle aşk şarabını içenin zevk ve neşesinin devamlı olacağı belirtilmektedir.

Camdan kasıt şaraptır. Cam-ı aşk sözü mecaz-ı mürsel yolu ile şarabı ifade etmektedir. Aşkın kadehe benzetilmesinin bir sebebi de sevgilinin dudaklarının cama benzetilmesi münasebetiyledir.

Göñül mest-i müdām-ı ʿaşkıundur ki dūr olmaz
Ḥayāl-i neşve-i şahbā-yı laʿlūn bezmgāhumdan (G.45.6)

c) Vādī :

Aşık, aşk vadisinde çile çekmektedir. Mecnun ile Ferhat bu vadede deliler gibi dolaşıp çile çekmişler. Fıtnat Hanım, aşk vadisinde bunlardan daha çok çile çektiğini ve bu konuda başı çektiğini söylemektedir.

Gerçi çok divāne cānā Ḳays ile Ferḥādveş
Vādi-i ʿaşk içre ammā Fıtnat-ı ḡam-hʿār bir (G.14.5)

ç) Sır (Esrār), Rāz :

Aşk bir sır olup gönülde saklanır. Çok sabır isteyen bir iş olduğu için ancak gerçek aşık olan onu açığa çıkarmaz. Ah çekmemek de sırrın bir gereğidir. Ah çeken aşk sermayesini tüketmiş demektir.

İfşā idüp bir āhıla esrār-ı ʿaşkıumuz
Sermāye-i taḥammüli kılduḳ havāya şarf (G.31.5)

beytiyle ah, havaya teşbih edilerek tenasüb sanatı yapılarak, boş yere demek istenmiştir.

d) Şeh-bāz :

Gönlün aşk tarafından fethedilmesi, kuş-doğan münasebetine dayanır. Kuş olan gönül, doğana teşbih edilen aşk tarafından avlanmaktadır. Çok kuvvetli olan şehbazın elinden kuşun kurtulması mümkün olmadığı gibi, aşkın da aşkın elinden kurtulması mümkün değildir.

Ne mümkün pençe-i ʿaşk u muḥabbetden ola âzād
Yine mürğ-i dilüm bir çeşm-i şeh-bāza şikār oldu (K.1.10)

e) Belā, Ḥasta (Bīmār), Mācerā, Dīvāne :

Aşk bir macera gibidir. Aşkın bela, divane ve bimar unsurlarına teşbihi aşığın çektiği cefa ve eziyetler münasebetiyledir. Bu unsurların varlığı aşkla ilgili bazı telakki ve inanışlara dayanır. Aşk bir bela, bir müsibet olarak bilinir ve gelmesi insan iradesinin dışındadır. Aşka mübtela olan divane ve hastadır. Aşk, ilacı olmayan bir hastalıktır. Doktorun ilgisi, aşkın hastalıktan kurtulmasına yetmez. Onun tek ilacı sevgilinin dudağı yani vuslattır.

Anuñ yazmaz ʿilācın ey ṭabīb enmüzec ü k̄anūn
Şifāsın ḥaste-i ʿaşkuñ o laʿl-i cān-fezādan şor (G.19.2)

f) Güneş (Âfitāb) :

Aşk, karanlık olan gönlü aydınlatması sebebiyle güneşe teşbih edilir. Gönlün aydınlanabilmesi, aşk güneşinin varlığıyla mümkündür.

Derūn zulmet-sarāyın âfitāb-ı ʿaşk ider tenvīr
Furūğ-ı mihirden kâşāne-i ḥātır ziyā almaz (G.23.2)

D Ö R D Ü N C Ü B Ö L Ü M

T A B İ A T V E E Ş Y A

I - K O Z M İ K A L E M

A - FELEK (Eflāk , Çarh, Gerdūn, Sipih, Semā, Āsümān, Devrān, Gītī, Bāzī-hāne) :

1- Umumi Olarak Felek :

Felek beyitlerde eski kozmoğrafya inanç ve telakkisine uygun olarak ele alınır.⁴⁸ Felek en çok; yüksek, büyük, geniş, dönen, parlak ve dokuz kat olarak düşünülür. Felek, aynı zamanda eğri dönen ve kötülere yar olarak bilinen bir unsurdur. Fıtnat Hanım onu bu vasıfları dolayısıyla beyitlerde memduhu ve sevgiliyi ifade etmeğe çalışarak bir mukayese unsuru şeklinde ele alır. Mesela, memduhun büyüklüğünü anlatmak için gökyüzünü, elinde bir destmal, şafağı da kapısında perde olarak görür .

Perde-i gül-gündür bāb-ı refīcinde şafak
Dest-i iclālinde gerdūn āsümānı dest-māl (T.7.4)

Memduh Peygamber Efendimiz olunca mukayese daha farklı bir boyut alır. Arz ile semanın temiz, yüce ismi için yaratıldığı, arşın onu başına tac ettiği ve nüh felek ayağını öpmesiyle yüceldiği muhtelif beyitlerde belirtilmiştir.

Pā-būsūn ile buldı nüh-eflāk rifcāti (T.N.XXI.1)

Memduhun sarayı felekten, çarh-ı atlastan daha geniştir. Hatta çarh-ı atlas eski ve kısa olduğu için memduhun divanhanesine layık görülmektedir.

İderdi atlas-ı çarh olmasaydı köhne vü kütah
Felek mefrūş-ı divānhāne-i vālā-yı nev-ābād (T.41.7)

Şu beyitte de gökyüzünü ayağının altına serecek kadar memduhunu yüceltir.

Edhem-i kadr ü şānına şāyān
Atlas-ı çarh olursa pāy-endāz (T.33.5)

⁴⁸ Feleğin oluşu ve katları için Bk.Prof.Dr. A.N.Tarlan, Şeyhi Divanını Tetkik İst. 1964, Edb.Fak.Bas. s.223-228

Bir beyitte de memduhun yaptığı kütüphanenin kubbesini methetmek için onu feleğin kubbesiyle kıyas edip daha yüksek olduğunu mübalağalı bir şekilde söyler. (bkz. Teşbih ve mecazlar)

Ayrıca sevgilinin merhametsizliği karşısında, aşkın ahı eflaka kadar çıkar⁷⁹ diyerek feleğin yüksekliğini anlatması yanında, aşkın çekmiş olduğu acı ve ızdırabın, ve onların neticesi olan ah u eninlerin ne derece sonsuz ve tahammül edilmez olduğu da belirtilmek isteniyor.

Dil-i bî-çāreye rahm eyle şāhum
Çıkar eflāka her şeb sensiz āhum (Ş.II.3)

Feleğin insan üzerinde etkisi olduğuna inanılır. Şairin feleğe karşı tutumu daima menfidir. Onu, insanın kaderini ve talihini hazırlaması dolayısıyla ithamda bulunur. Ondandır hiç bir zaman iyilik ve yardım beklenmez ve ona itimad edilmez. Şair ona “çarh-ı deni” diye hitap eder. Düzgün dönmez, bu haliyle aşka cevri ü cefa çektiren, sevgiliden ayıran yine odur. Bu haliyle sevgili üzerinde de etkisi vardır. Aşık, sevgiliyi, uymaması konusunda uyarır.

Be-cā it luṭf u ḳahruñ pey-rev olma çarḥ-ı kec-devre
İdüp ‘uṣṣāka cevri itme kerem aḡyāra gel cānā (G.2.3)

2-Felek Üzerine Teşbih ve Mecazlar

a)Kubbe, Tāk :

Feleğin bu unsurlara teşbihi yükseklik ve şekil münasebetiyledir. Şair, memduhun yaptırdığı eseri methetmek için tāk-ı çarḥ⁸⁰ı bir mukayese unsuru olarak ele alır.

Te‘ala’llah zihī vālā eser zībā kütüb-hāne
Münevver ḳubbe-i ‘ālisi tāk-ı çarḥdan bālā (T.40.6)

beytinde tak-ı felek, yaptırılan kütüphane takının müşebbehünbihi durumundadır.

b)Kadeh (Peymāne-i nigūn), Aynā :

Feleğin kadehe teşbihi, şekil benzerliği dolayısıyladır. Feleğin ters dönmüş boş kadehe benzetilmesi, onun dönecliği ve fuzuli, boş olduğu telakkisine dayanır

Çarḥ-ı deniden itme ricā-yı ‘atā ‘abeṣ
Peymāne-i nigūndan ümid-i şafā ‘abeṣ (G.7.1)

beytiyle ters dönmüş bardaktan nasıl safa ümidi yoksa, kötü, alçak olan felekten de

bir şey beklenmemelidir.

Gam u endūh-ı devrān şāf tab‘āna keder virmez
Belī āyineye timsāl-i zişt ašlā zarar virmez (N.G.6.1)

beytiyle de ayna-felek ilişkisi anlatılarak, kötü şeylerin timsali nasıl aynayı kirletmiyorsa feleğin gam ve kederleri de temiz yaratılışlılara zarar ve keder vermez.

c) Atlas, Dest-māl :

Atlas, dokuzuncu göğe verilen isimdir. Bu gök üzerinde yıldız dahil hiç bir gök cismi bulunmamaktadır. Bu özelliği dolayısıyla üzerinde şekil bulunmayan bir çeşit düz kumaşa da atlas denmektedir. Şair memduhunu yüceltmek için atlası mukayese unsuru olarak ele alır ve felek atlasını yoluna serilmeye layık görecekt derecede över.

Edhem-i kadr u şānına şāyān
Atlas-ı çarḥ olursa pāy-endāz (T.33.5)

Şu beyitte de aynı ifadeyi görüyoruz.

Felek sāyide-i pāy-ı semend-i kadrī eylerdi
Eger lāyık olaydı atlas-ı çarḥ-ı mu‘allāy (T.26.9)

Gökyüzünün dest-mala teşbihinde de aynı düşünce görülmektedir. Yine memduhu övmek için mukayese unsuru olarak kullanıldığını görüyoruz.

Perde-i gül-gündür bāb-ı refī’inde şafak
Dest-i iclālinde gerdūn āsümānı dest-māl (T.7.4)

ç)Değirmen (Âsiyāb),Merdiven (Nerd-bān), Oyuncak (Bāzī-hane):

Felek, insanı öğüten bir değirmene benzetilir. Lutf u ihsanı hep kötüleredir. İyiler ise daima elinden eziyet çeker, taşlarının arasında ezilirler.

Luṭfı hep dūnānadur tedkīk ile kılsañ nazar
Âsiyāb-ı çarḥda ehl-i dile nevbet mi var (G.16.2)

Feleğin merdivene benzetilmesi, memduhun yükseklerle çıktığını ifade etmek için kullanılır.

Mu‘allā menzilet şadr-ı refī‘ü’l -kadr kim gerdūn
Serīr-i cāhına ne pāyeli bir nerd-bān oldı (T.15.8)

beytiyle memduhun, yükseklerle çıkılmasında feleğin merdiven olarak kullanıldığı anlatılmaktadır.

Feleğin bir oyun yeri olarak tavsif edilmesi temelsiz, boş olduğuna ve hiç kimseye yar olmadığına işaret edilmektedir. Bu nedenle, irfan sahibi olan bir kimse onu kaybetmekle mahzun olmaz.

İder mi bir pūla nāʿil felek erbāb-ı ʿirfānı
Bu bāzī-hānede mā-dām derd ü ğamla zār olmaz (G.22.5)

B - YILDIZLAR (Kevākib, Necm, Encüm, Ahter)

1- Umumi Olarak Yıldız :

Divanda kevkeb, necm, ahter, gibi isimlerle zikredilen yıldızlar, parlaklık, çokluk, küçüklük ve yükseklik gibi hususlar dolayısıyla ele alınırlar. Şair memduhunu ve yaptıkları eserleri övmek için yıldızı mukayese unsuru olarak kullanır ve küçük olan yıldızın, aya teşbih edilen memduhun karşısında çok küçük ve sönük kaldığına işaret eder.

Nice teşbih olunur zātına şāhān-ı selef
Bir midür encüm ile nūr-ı meh-i rahşānuñ (T.24.3)

Yukarıdaki ve divanda daha bir çok beyitte ay ile münasebeti kurulan yıldız, ay unsuru ile bir arada zikredilir.

Yıldızların insan talihi üzerinde etkisi olduğuna inanılır. Bu inanış, "Sa'd-ahter", "necm-i sa'id" gibi kelimelerle ifade edilir. Ayrıca yıldızların bulundukları burçların da insan talihi üzerinde büyük tesiri olduğuna inanılır.

Hānesin eyledi teşrif raķībūñ cānān
Burc-ı ʿakrebdedür ey dil meh-i tābān bu gice (Mu.15)

2- Yıldızlar Üzerine Teşbih ve Mecazlar

a) Kandil :

Yıldızların kandile teşbihi, çokluğu ve parlaklığı münasebetiyledir.

Ne cāmīʿ böyle rūḥāniyyet ile ʿālem-i nūra
Kānādil-i kevākib bir sipihr-i pūr-ziyādur bu (T.6.9)

Beyitte de görüldüğü gibi yıldız müşebbehünbih durumundadır. Kandil

tasavvurunda cami kubbesi ile gök kubbesi münasebeti büyük bir önem arzeder. Şair memduhunun sanatını övmek için, kandili mukayese unsuru olarak kullanır.

C - BAZI YILDIZLAR VE YILDIZ KÜMELERİ

1- Ülker (Süreyyā) :

Türkçede ülker denilen süreyya, boğa (sevr) burcunun hörgücündeki yedi yıldızın adıdır.⁴⁹ Fıtnat Hanım, çoğu unsurlarda olduğu gibi çok yüksek olan süreyyayı da memduhunu övmek için mukayese unsuru olarak ele almaktadır.

Zihî şeh-zâde-i ʿalî-güher hürşid-ahter kim
Süreyyâ olsa ger âvize-i kehvâresi şâyân (T.9.9)

beytiyle yeni doğan şehzadeyi, süreyyayı beşiğine avize olmaya layık görecektir. derecede mübalağalı bir şekilde över.

2- Samanyolu (Kehkeşān) :

Kehkeşan geniş bir alanı kapladığından, Fıtnat Hanım, memduhunun cömertliğinin büyüklüğünü anlatmak için sofrasını ona teşbih etmiştir.

Keşide şofra-i inʿāmı Kehkeşānāsā
Simāt-ı cūdına dil-sîr cümle halk-ı cihân (T.20.3)

Ç - BURÇLAR

Divanda burç kelimesi tevriyeli olarak hem gökteki yıldız burcu, hem de kale burcu manasında kullanılır. Burç, sekizinci feleğin adıdır. Yüksekliği dolayısıyla daha çok memduhu yüceltmek için beyitlerde yer verilir. Akreb, terazi burçları dışında meh-i bürc-i saadet, meh-i bürc-i fazilet, neyyir-i bürc-i şevket, necm-i said-i bürc-i devlet, bürc-i felek-i ünvan gibi sözlerin altında memduh ve makamını yücelten mana yatmaktadır.

1-Akrep Burcu:

Feleğin ve yıldızların insan talihi üzerinde etkisi olduğuna inanılmaktadır.

Beyitte akreb, rakib için müşebbehünbih olmakta ve iki kelime arasında cinas yapılmaktadır.

Hānesin eyledi teşrif rakībün cānān
Burc-ı ʿakrebdedür ey dil meh-i tābān bu gice (Mu.15)

⁴⁹ Cemal Kurnaz, Hayali Bey Divanı Tahlili Kül.Bak. Yay. Ankara 1987, s.438

2-Terazi (Terâzû) Burcu:

Bir beyitte, “felek, elinde teraziye tutmakla, ay yüzlü sevgiliyi güneşle tartmak ister” demekle terazi burcu tartı ile aynı anlamda kullanılmıştır.

Meger hürşid ile vezn eylemek ister o meh-rûy
Felek destinde bi-hûde tutar şanma terâzûy (G.58.1)

D-SEYYARELER

1- Müşteri (Bercîs) :

Altıncı felekte bulunan müşteri güneş ile bir araya gelince “kıran” teşkil ederler ki bu vakitte doğana “sahib-kıran” derler.⁵⁰ Fıtnat Hanım kalemin üstün bir yere sahip olduğunu göstermek için onun yerini müşteri gezegeni olarak belirler.

Şala fark-ı enâma sâye nahl-i kilik-i hem-vâre
Yed-i Bercîs-i gerdûnda kalem mâ-dâm ber-câdur (K.4.44)

Müşteri en kutlu (sa’d-i ekber) kabul edilir. Fıtnat Hanım, Hatice Sultan adlı şeh-zadenin doğumunu kutlu bir olay olarak değerlendirecek;

Virdi Hakyümn ile bir duhter-i sa’d-ahter kim
Mihr-i rahşendesi burc-ı felek-i ‘üvânûñ (T.24.10)

beytiyle onu müşteriye benzetmiştir.

2- Zuhâl (Keyvân) :

Zuhâl bütün gezegenlerin üstünde, yedinci gökteredir. Uğursuz (Nuhs-ı ekber) olarak kabul edilir. Yüksek ve pasban gibi vasıflarla tavsif edilir. Zuhâlın pasban olarak zikredilmesi, gözcülerin, kalenin veya binaların en yüksek yerinde bulunmaları⁵¹ ve onun da en yüksek felekte bulunması münasebetine dayanır.

Şihâb-ı âsümân zann eyleme Keyvân ‘asâ der-kef
Der-i devlet-meâbında kemine pāsbān oldı (T.15.9)

⁵⁰ Mehmet Çavuşoğlu, Necati Bey Divanı’nın Tahlili, M.E.Bas. İstanbul 1971, s.247

⁵¹ M.Çavuşoğlu, a.g.e. s.246

3- Güneş (Mihr, Âfitâb, Şems, Hürşid)

a) Umumi Olarak Güneş :

Divanda güneşin ele alınışı; rengi, parlaklığı, sıcaklığı, yüksekliği, dünyayı andırılması, ışıklarının yayılması, gece karanlığını yok ederek ortalığı nurlandırması gibi sebepler dolayısıyladır. Bu münasebetle çeşitli tasavvur ve benzetmelere konu olmaktadır. Şu sözlerle de onun bütün alemleri tutmuş olmasına işaret edilmektedir; “Mihr-i evc-i azamet”, “âfitab-ı sipihr”, “âfitab-ı maşrik-ı devlet”, “mihr-i âlem-tâb”, “mihr-i âlem-ârâ”.

Kenâr-ı hatdan ol âfet ruh-ı pür-tâb göstermiş
Sehergâh-ı hüsnünde mihr-i ‘âlem-tâb göstermiş (G.25.1)

Güneşin ay, karanlık ve zerre ile olan yakın ilgisi vardır. Bu ilgisi taşıdığı hayati önem ve benzeri sebeplerle memduh ve yüzü için çok kullanılan bir müşebbehünbih olarak karşımıza çıkar. “Mihr-i âlem-tab”, “mihr-i münevver”, “mihr-i münir”, “mihr-i pür-envar” gibi terkiplerde kastedilen, sevgili veya yüzüdür. Yine “hurşid-i enver”, “hurşid-i rahşan”, “mihr-i dırahşan”, “mihr-i pür-envar”, “mihr-i rahşende”, “mihr-i münevver”, “mihr-i münir” gibi sözler, güneşin bir ışık kaynağı olduğunu gösterir.

Göz parlaklığından dolayı güneşe bakamaz. Bu durum, sevgili ile bir arada olmanın imkansız olduğunu gösterir.

Gerçi ol mihr ile hem-bezm olmakıstersün gönül
Bağmağa tâb-ı cemâle lâk yokdur kudretün (G.37.4)

Şair, memduhun büyüklüğünü göstermek için güneşin, ayağını öpmek arzusuyla her gün kapısının eşğine yaygı olup serildiğini söyleyerek onu aşırı derecede övmektedir.

Ümid-i pây-bûs-ı rahş-ı iclâli için her gün
Gelüp hürşid dergâhında ferş-i reh-güzâr oldu (K.1.18)

Güneş bazı beyitlerde de, övülenin kapısının gülmihi olarak gösterilir.

Ey mefhar-i dü-‘âlem eyâ seyyide’l-beşer
Gül-mih-i bâb-ı rif‘atüne şems ile kamer (T.N.XX.1)

b) Güneş Üzerine Teşbih ve Mecazlar

aa) Yüz (Cemāl, Tal'at), Yanak(Ruh, Ruhsār) :

Güneşin teşbih edildiği unsurların başında sevgilinin yüzü ve yanağı gelir. Bu ilgi ve benzerlik yüzün güzelliği ve parlaklığı münasebetiyledir. Bu tasavvur, memduhu veya sevgiliyi yüceltme arzusu nedeniyledir.

Yok naẓīri mülk-i hüsn içre cemāl-i yār bir
Kim olur ʿālemde zīrā mihr-i pūr-envār bir (G.14.1)

Işığını güneşten alan ay da bir mukayese unsuru olarak zikredilir.

Meger hūrşīd ile vezn eylemek ister o meh-rūyī
Felek destinde bī-hūde tutar şanma terāzūyī (G.58.1)

bb)Altın (Zer-ķalem)

Güneşin altına benzetilmesi, ışınları ve rengi münasebetiyledir. Bir beyitte geçen “zer-kalem” ibaresi ile sarı renkli ışıklar saçtığı ifade edilmektedir.

Çekdi tuğrā-yī şerīfin zer-kalemle āfītāb
Muştafā Hān ibn-i Aḥmed el-muẓaffer dāʿimā (T.1.6)

bir beyitte de “mih-i zer” tabiriyle yine rengi ve yuvarlaklığı (şekli) dolayısıyla güneş altın çiviye benzetilmiştir.

cc) Baldır (Sāk-ı billūr):

Güneş; ışınları, rengi, parlaklığı,sıcaklığı ve şekli dolayısıyla billur saka teşbih edilmiştir.

Olinca āteşin efşān tūtdı ʿālemi nūrī
Şuʿāʿ-ı mihr zann itdi görenler sāk-ı billūrī (müf.8)

dd) Gül-mih, Ferş :

Fıtnat Hanım memduhunu överken kapısının çivisinin altındaki pulu güneşe benzetir.

ʿAmūd-ı şubḥ ķasr-i ʿizz ü cāhında sūtūn-ı sīm
Der-i iclālīnūn gül-miḥi mihr-i ʿālem-ārādur (K.4.15)

beytiyle güneşin, yuvarlak olan gülmihi ile şekil benzerliği açıktır.

Güneşi kapısının eşiğindeki yaygıya benzetmesi de övüleni yüceltmek ve şekil benzerliği münasebetiyledir.

Ümīd-i pāy-būs-ı rahş-ı iclālī için her gün
Gelüp hūrşīd dergāhında ferş-i reh-güzār oldu (K.1.18)

beytiyle, güneşin yayılma özelliği de gösterilmiştir.

4- Merkür (Utārid) :

İkinci felekte yer alan Utarit klasik kültürde çarhın katibi olarak telakki edilir.⁵² Divanda bir beyitte geçen utarit yine bu anlamıyla kullanılmıştır.

Almış ‘Utarid zer-ķalem evşāfını eyler raķam
Lākin olup leb-beste dem ta‘bīre ķādir olmadı (T.23.15)

Ancak beyitte de görüldüğü gibi asıl sebep övüleni yüceltmektir.

5- Ay (ķamer, Māh, Meh)

a) Umumi Olarak Ay :

Fıtnat Hanım’a göre ay yüksekte olup güneş burcu olan burc-ı kurba ulaşmak için durmadan dönmektedir. Işıklı ve parlaktır. Her gece biraz azalarak zaman içinde değişik şekillerde bulunur. Bu hususlar dolayısıyla ele alınan ay hemen hemen bütün beyitlerde benzetme unsuru olarak zikredilmektedir. Parlaklığı itibariyle yüze veya alına müşebbehünbih olur. Sevgiliye “ay yüzlü” manasına gelen kelimelerle hitap edilir.

Yād eyleyince ‘arīzuñ ey meh-likā senüñ
Tāb-ı ĥayālün itdi dili rūşenā senüñ (G.35.1)

Bir güzellik kaynağı ve timsali olarak ele alınan ay, bazen de genel anlamda sevgili veya memduhun benzetileni olur.

Nice teşbīh olur zātına şāhān-ı selef
Bir midür encüm ile nūrı meh-i rahşānuñ (T.24.3)

Zaman içinde değişen ay, dolunay haline gelir ve bu dolunayın, bir özelliği olarak da etrafında hale oluşur.

⁵² Harun Tolasa, Ahmet Paşanın Şiir Dünyası, Sevinç Mat. Ank. 1973, s.443

Eyleye şadrında dā'im Hâk dinildükçe müdām
Hâle-i mâha yine hürşîd-i rahşāndur gelen (K.2.25)

Dolunayın bir önemli özelliği de Peygamberin parmağının işaretleriyle iki parça olarak en büyük mucizesine mazhar olmasıdır.

Oldı işâretünle meh-i bedr iki şak (T.N.XVI.2)

Ay sevgili ile olan münasebetlerinde çoğunlukla mukayese açısından ele alınır. Şair bu mukayeseyi yaparken hüsn-i talil ve mübalağa sanatlarını kullanarak sevgiliyi üstün gösterir.

b) Ay Üzerine Teşbih ve Mecazlar

aa) Ayna :

Ayın aynaya teşbihi şekil, renk, parlaklık ve güneşin ışınlarını aksettirmesi münasebetiyledir. Ayrıca papağan-ayna münasebetine de yer verilerek papağanın aynanın karşısında konuştuğu gibi, aşık da sevgilinin müşebbehünbihi olan ayın karşısında dile gelerek derdini söyler.

gösterüp rûyın o meh 'uşşâka derdin söyledür
Tûtiye mir'ât ile gûyâ ki güftâr öğredür (N.G.4.3)

6 - Yeni ay (Mâh-ı nev, Meh-i nev, Hilâl) :

Hilal, en çok şekli münasebetiyle çeşitli benzetmelere konu olur. Zikredildiği beyitlerde sevgilinin kaşı, kasrın "çift-i valası" ve soffanın takı için müşebbehünbih olarak kullanıldığını görmekteyiz. Hilal ay başlarında görüldüğü için zaman hesabında da kullanılır. Ramazan sona erip bayramın başlaması, ayın gökyüzünde hilal şeklinde görünmesine sebep olduğundan "hilal-i îd" olarak adlandırılır.

Muşanna' çift-i vâlâsı hilâl-i 'îde ta'n-efken
Bilürin revzeni reşk-âver-i mihr-i cihân-ârâ (T.44.4)

Hilalin bir özelliği de ay sonlarında iki gece görünmemesidir. Şair bunu, "sevgilinin güzelliğinden utandığı için saklandığı" şeklinde yorumlamaktadır.

O mihr-i tal'atuñ zülfin arasında görüp kaşın
Hicâbından meh-î nev iki şeb göstermedi başın (Mu.24)

Beyitte hilalin, sevgilinin kaşına benzetildiği de açıkça görülmektedir.

E - IŞIK, AYDINLIK (Nūr, Şu'le, Pertev, Revnāk, Rūšenî) :

İşığın geçtiği beyitlerde memduhunu övmek için, onu güneş gibi parlak, ışık saçan, nurlu olarak gösteren Fıtnat Hanım, ışık ve aydınlığı bir mukayese unsuru olarak zikretmektedir. Övüleni, cihanı aydınlatan güneşe teşbih eder.

İnsanın aydınlığa karşı duyduğu iştiaak, zevk, arzu ve onunla içine düştüğü neşe ve sevinç hali anlatılır.

F-KARANLIK (Tār):

Karanlık, divanda bir beyitte; “şeb-i tar” olarak tamlama şeklinde ve gece ile ilgili olarak geçmektedir. Keder ve sıkıntı veren karanlık, huzur ve neşenin kaynağı olan ışıqla beraber zikredilir.

Tāb-ı cemal ile ruḥını yār gösterür
Rūy-ı felekde mihri şeb-i tār gösterür (G.11.1)

G-GÖLGE (Sāye, Zıll, Zılāl) :

Beyitlerde geçen saye ve zıll kelimeleri, gerçek manalarından çok “himaye, lutuf, teveccüh” gibi mecazi manalarıyla kullanılır ve hep bu yönleri kastedilir.

Taḥt-ı devletde sa‘ādetle Ḥudā-yı lem-yezel
Sāyesin fark-ı enāma ḥaşre dek kılsun medid (T.21.10)

beytiyle saye, himaye ve lutuf anlamında kullanılmıştır.

Beyitlerde gölge olarak, daha çok padişah gölgesi, Allah gölgesi (zıll-i Hak, zıll-i Bari) vardır. Padişah gölgesinden kastedilen, yukarıda belirttiğimiz lutf, ihsan, acıma (refet) manalarından ibarettir. Cenab-ı Hakk’ın gölgesi, mecazi bir ifadedir ve padişahlara dayanmak üzere Hz. Muhammed’in bir hadisinin⁵³ muhtevasını teşkil eder. Beyitlerde geçen Zıll-i Hak, Zıll-i Bari, memduhu övmek için kullanılmış terkiplerdir.

Merḥamet-pīşe şāh-ı ‘adl-āyın
Zıll-i Ḥaḳ pādīşāh-ı rūy-ı zemīn (M.A.3)

Ayrıca Hz. Muhammed’in gölgesinin yere düşmemesi hali de gölge ile ilgili bir başka hususiyeti ihtiva etmektedir.⁵⁴

⁵³ السلطان ظل الله في الأرض يأوي إليه كل مظلوم (Sultan Allah’ın yer yüzündeki gölgesidir. Her mazlum ona sığınır.)

Ey mef̄har-ı enbiyā vü sâhib-mi'rac
 Sultân u gedâ dergehüñe hep muhtâc
 Düşmezse n'ola rûy-ı zemîne sāyeñ
 'Arş itmiş anı 'izzet ile başına tac

(R.N.V)

H - DİĞER KOZMİK UNSURLAR

1- Evc :

Güneşin 21 Nisan'da dünyadan en uzakta bulunduğu noktadır.⁵⁵ "evc-i kurb, evc-i saadet, evc-i azamet, evc-i himem, evc-i efzal, evc-i sipihr-i devlet, evc-i nahvet, evc-i istiğna" gibi mücerret kavramlar içinde bir şeyin en son noktasını belirtmek için kullanılmaktadır. Evcle birlikte "hüma", "şeh-baz" gibi teşbih unsurlarıyla da memduhun makamının yüceliği zikredilmektedir. Felek farkı da gökyüzünün en üstüdür. Beyitte "fark-ı enam" şeklinde zikredilir.

Olup dâ'im hüma-yı devletüñ evc-i sa'âdetde
 Zilâl-i re'fetüñ fark-ı enâm üzre medid olsun

(K.3.7)

2- 'Arş :

Hak ta'ala hezretlerinin dokuzuncu kat gökte tasavvur olunan seriri ki tecelligah-ı kudret ve azametinden kinayedir.⁵⁶ Beyitlerde "'arş-ı a'zam, arş-ı Rahman, Sidretü'l-münteha" gibi terkipler suretinde geçer.

II - ZAMAN VE İLGİLİ MEFHUMLAR

A- ZAMAN (Rūzgār, Dehr, Devr, Devrān, Dem, Zamāne, Rūz) :

Divanda mücerred bir mefhum olarak değil de müşahhas tablolar ve görünüşler şeklinde izah edilen zaman; "ruz, ruzgar, eyyam, dehr, devr, devran, dem, zamane" tabirleriyle ifade edilmiştir. Zaman daha çok ruzgar ve eyyam kelimelerinin tevriyeli kullanışları içinde yer alır ve övülenin zamanının huzur ve adaletle dolu olduğu şeklindeki ifadelerinde ele alınır.

Cihānuñ her günin 'id ü şebīn kıadr eyledi el-ḥaḳ
 Zamān-ı devletinde şāddur 'ālem meserretle

(T.4.6)

⁵⁴ Hz.Muhammed'in gölgesinin yere düşmediği telakkisi yer almaktadır

⁵⁵ Cemal Kurnaz, a.g.e. s.471

⁵⁶ Ş. Sami, Kamus-ı Türki, Enderun Kitabevi İst. 1989

Aşağıdaki beyitte ise eyyam kelimesi aynı anlamda kullanılmıştır.

Olsa diller gül gibi ḥandān ‘aceb mi şevk ile
Gitdi vaqt-i miḥnet ü ḡam geldi eyyām-ı şafā (T.1.4)

Bazı beyitlerde şikayet unsuru olan zaman, Alçak (dûn) olarak vasıflandırılır. “ruzgar” her zaman uygun olmaz, onun için güzel günleri değerlendirmek lazım.

Bezme gel kim her zamān olmaz müsā‘id rūzgār
Zevrak-ı şahbāyı kullān sākīyā eyyām iken (G.42.3)

beytiyle zaman, gönül kayığının sahile ulaşmasına sebep olduğu gibi, gençliğin ve güzelliğin kaybolmasına sebep olan da yine zamandır.

Bilinmez ḡadri maḥmūr olmadukça neşve-i cāmuñ
Şebāb eyyāmının keyfiyyetin pīr-i dü-tādan şor (G.19.3)

Zamanın bir özelliği de geçici olmasıdır. “dem-ā-dem”, “dem-be-dem” gibi ifadelerle geçiciliği anlatılır.

B- YIL (Sāl) :

Fıtnat Hanım Divanı’nda önemli bir yer tutmayan yıl mefhumunun kullanılışı fazla bir özellik arzetmez. Yıl, “sad hezār sāl”, “fıkr-i sāl-i rihleti”, “yılta bir kerre” gibi sözlerle belirsiz ve uzun zamanı ifade eden mefhumlar için kullanılır.

Halk itmeden dü-‘ālemi Hāk şad hezār sāl (T.N.XVIII.3)

C- MEVSİMLER

1- Bahar (Faşl-ı bahār, Nev-bahār, Mevsim-i Nīsān, Mevsim-i zevk) :

Bahar divanda en çok rağbet edilen ve işlenen mevsimdir. Şevk, iştret, eğlence, neşe karşılığı olarak kullanılır. Fıtnat Hanım baharı, sultan birinci Mahmut Han’a yazdığı kasidenin nesib kısmında tasvir etmiş ve bu nedenle de kaside “Bahariye” olarak isimlendirilmiştir. Bahar mevsimi, nev-ruz adı da verilen 21 Mart tarihinde güneşin Hamel burcuna gelmesiyle başlar. Bu tarihte gece ile gündüz, zaman bakımından birbirine eşittir. Bahar gül ve çiçeklerin açtığı ve onların karşısında bülbüllerin öttüğü mevsimdir. Bu nedenle gül, bülbül, meclis ve şarap, bu mevsimin ayrılmaz parçalarıdır.

Şevk-i ḥaṭıyla nağme-serā ʿandelīb-i zār
Faşl-ı bahār mürğ-i hoş-āvāzı söyledür (G.15.3)

Baharda ortaya çıkan yeşillikler gibi sevgili de bu mevsimde kendini gösterir.

Būseye minnet mi var geldükde ḥaṭṭ-ı sebz-i yār
Nev-bahār eyyāmı elbet yār kendin gösterür (G.9.3)

Bahar, her yönüyle sıkıntılı ve eziyetli bir mevsim olan kıştan sonra gelmesi, ona karşı duyulan hasreti arttırmakta ve insanlarda değişik duyguların meydana gelmesine sebep olmaktadır. Bunda, baharla beraber tabiatda meydana gelen değişikliklerin de büyük rolü vardır.

Ola gülşen-sarāy-ı salṭanatda gül gibi ḥandān
Dinüldükçe şitā geçdi zaman-ı nev-bahar oldu (K.1.23)

Bir beyitte de bahar kelimesi tevriye sanatı yapılarak kullanılmıştır.

Yazılmış cild-i vāḥidde gülistān u bahāristān
Şanur seyr eyleyen ezhār-ı gūn-ā-gūnını gūyā (T.44.7)

2- Ḥazān :

Hazan mevsimi ilkbaharla tezat teşkil edecek şekilde, bir bitiş, bir ayrılış hali olarak telakki edilir. Daima baharla birlikte zikredilir.

Bağ-ı cihānuñ itme heves gülsitānına
Degmez neşāt-ı faşl-ı bahārı ḥazānına (G.56.1)

beytinde görüldüğü gibi baharın zevk u safa mevsimi olmasına karşılık, hazan, üzüntü ve keder mevsimidir.

3- Kış (Şitā, Zemistān, Kānūn) :

Beyitlerde kış, bahardan sonra çok işlenen mevsim olup, geçtiği beyitlerde baharla birlikte zikredilir. Keder ve sıkıntıların sona ermesiyle ferah ve zevk u safanın gelmesi, kışın sona erip baharın gelmesi şeklinde izah edilmektedir. Yani kış, sıkıntı ile eş anlamda kullanılmıştır. (Örnek için bk. bahar)

Ç - AYLAR

1- Ramazān, 2-Nīsān, 3- Kānūn :

Ramazān ayı, içinde bulunduğu kadir gecesi münasebetiyle bahsedilmiştir.

‘Ahdinūñ her günü ‘id ü nev-rūz
Şebi hem-rütbe-i qadr-i ramazān (T.3.11)

Nisan ayı, sıkıntıların bittiği, bolluk ve bereket ayıdır. Sıkıntıyı ifade eden kanun ayı, beraber zikredilen nisan ayı ile tezat teşkil eder.

Çıkardı sāhil-i ikbāle çün kim böyle dürr-i pāk
N’ola kānūna olsa ğıbtā-fermā mevsim-i nīsān (T.5.11)

D - GÜN (Rūz, Eyyām) :

Belirli veya belirsiz zaman ifadelerini taşıyan gün, Fıtnat Hanım Divanı’nda çok kullanılan kelimelerdendir. “Bir gün, her gün, bugün, gün-be-gün, ruz-ı elest, ruz-ı ceza, ruz-ı id, ruz-ı kıyam, ruz-ı hevl-nak, ruz u şeb, eyyam-ı safa, eyyam-ı gam, eyyam-ı a’ba, eyyam-ı bahar, vefa eyyamı, safa eyyamı, nev-bahar eyyamı, şebab eyyamı” gibi terkiplerle çoğunlukla belli olmayan zaman mefhumu için kullanılır.

Gün bazen sadece gündüz anlamına gelir ve o zaman da gece ile beraber zikredilir.

Eyā destūr-ı ‘ālī-menkabet ‘idūñ sa‘id olsun
Şeb u rūzuñ hemişe reşk-bağş-ı qadr u ‘id olsun (K.3.1)

beytiyle şair, memduhun gününü bayram günü ile , gecesini de kadir gecesi ile mukayese ederek beyitte leff ü neşr sanatını yapmıştır.

E - GÜNDÜZ İLE İLGİLİ UNSURLAR

1- Sabah (Şubh, Seher) :

sabah, gecenin bittiği, gündüzün başladığı zamandır. Bir çok beyitte geçen sabah; “ta-subh, ta-subh-ı mahşer, sabah-ı kıyamet, bir seher, subh u şam, şam u seher, subh u mesa, sehergah” gibi ifadeler içinde belli olmayan bir zaman unsuru olarak ele alınır.

Hayālūñle gice tā-şubh kārūm āh u efgāndur (Ş.IV.2)

ve

Budur şām u seher ihlāş ile her dem du‘āmız kim
Ola dā‘im hemān şeh-zādegānıyla şeh-i zī-şān (T.5.12)

Bunun dışında bir tabiat hali olarak ele alınan sabah, aydınlık, parlaklık ve güzellik unsurudur.

Kenār-ı hātđan ol āfet ruh-ı pür-tāb göstermiş
Sehergāh-ı hüsünde mihr-i ‘ālem-tāb göstermiş (G.25.1)

beytiyle sabahın, sevgilinin güzelliğinin müşebbehünbihi olduğunu görmekteyiz. Memduh için de aynı maksatlarla kullanıldığı görülür.

‘Amūd-ı şubh kāsır-ı ‘izz ü cāhında sūtūn-ı sīm
Der-i iclālinüñ gül-miḥi mihr-i ‘ālem-ārādur (K.4.15)

Çoğu beyitlerde “subh u şām, subh u mesa, şām u seher” gibi ibarelerle akşam unsuruyla birlikte zikredilmektedir.

Ayrıca mahşer sabahı (subh-ı mahşer) tabiriyle ruhların mahşerde dirileceğine işaret edilir. (Geceden sonra sabahleyin nasıl uyanılıyorsa, mahşerde de ruhlar öylece dirilir).

Ḳalur tā şubh-ı mahşer neşve-i şevḳ u maḥabbetle
Şarāb-ı ‘aşḳı Fıtnat nūş iden dilde humār olmaz (G.22.7)

F-AKŞAM,GECE (Şām, Şeb, Mesā) :

Akşam ve gece, sabah ve gündüzün aksine karanlıktır. Fıtnat Hanım “şeb-i tar” terkihiyle karanlık olduğuna işaret etmiştir. Bu unsurlar çoğu yerde gündüz ve sabah unsurlarıyla birlikte kullanılarak süreklilik belirtmektedir. “İki şeb, her şeb, bu gece, gice ta-subh” gibi ifadeler içinde de bir zaman unsuru olarak ele alınır.

Gece bazı beyitlerde zülf veya hat (ayva tüyü) şeklinde telakki edilir.

Virdi ‘izār-ı yāra hāt-ı nev-nümāyişi
Şebdür felekde māha viren hüsn ü tābişi (N.G.9.1)

beytinden de anlaşılacağı gibi ayın görünmesini sağlayan, ona parlaklık veren gecedir. Yüz güzelliğinin görünmesini sağlayan da hattır. Şu beyitte de zülfün müşebbehünbihi durumundadır.

O Mihr-i tal'atun zülfin arasında görüp kaçın
Hicâbından meh-i nev iki şeb göstermedi başın (Mu.24)

Bazı beyitlerde, mübarek gecelerden kadir gecesini zikredilmektedir. Fıtnat Hanım memduhunu överken, onun sayesinde cihanın her günün bir bayram günü kadar sevinçli ve gecelerinin kadir gecesini kadar bereketli olduğunu söyleyerek onu yüceltmek ister.

Cihānün her günün 'id ü şebini kadr eyledi el-hak
Zamān-ı devletinde şāddur 'ālem meserretle (T.4.6)

Derdi olan bir kişi geceleri rahat uyuyamaz; sabahlara kadar ah u figan eder. Bu feryad, uykusuzluk gibi haller aşkın trajik halini ifade eder.

Gelür mi h'ab-ı rāhat dideme ey dil-rübā sensiz
Hayālünle gice tā şubh kārüm āh u efgāndur (Ş.IV.2)

Gece-ay münasebetinde de, ayın her gece ışığından bir parça kaybederek küçüldüğü, aydın gönüllerin de bunun gibi her gün felekten zarar gördükleri ifadesine yer verilir.

Mehe nokşān u hūrşide zevāl irmekde rüz u şeb
Görür rüşen-dilān her dem zarar çarh-ı sitemgerden (G.46.3)

III - D Ö R T U N S U R (Anāsır-ı Erba‘ā) :

Fıtnat Hanım yalnız bir beyitte genel anlamda dört unsurdan söz etmektedir

Ezelden eylemiş Hallāk-ı ‘ālem ‘unşur-ı çārın
Nihād-ı pākinüñ ‘ilm ü fazilet mekremet takvā (T.31.6)

A - SU VE İLGİLİ UNSURLAR

1- Su (Âb, Mâ) :

Canlıların hayat kaynağı olan su anasır-ı erba’a adı verilen dört unsurdan biri ve en önemlisidir. Canlıların hayatlarını devam ettirebilmeleri suya bağlıdır. Bu nedenle “ab-ı hayat, ab-ı hayvan” gibi terkiplerle ifade edilmektedir. Özellikle nebatlar onunla meydana gelmekte ve neşv ü nema bulmaktadır.

Zemīn-i dil-niṣṣini hūb u zībā hāki ‘anber-bū
Havāsı rūḥ-baḥş u dil-güşā ābı ḥayāt-efzā (T.44.9)

Su bu özelliğiyle sevgilinin dudağı için benzetilen olur.

Mu‘ciz-i ‘İsāya hem-dem feyz-i güftār-ı lebūñ
Mevc-i āb-ı zindegīdür ḥande-i dil-cūlaruñ (G.38.2)

Su ateşi söndürme ve harareti teskin etme özelliği ile de beyitlerde söz konusu edilir.

Eyle ey şehriyār-ı raḥm-āyīñ
Āb-ı cūduñla āteşüm teskīñ (M.A.18)

İslami inanca göre insanın yapısını teşkil eden unsurlar, su ve topraktır. İnsanın iyi olması suyunun (mayasının) ve toprağının temiz olmasına bağlıdır.

Muḥammer tıynetü āb u gil-i ‘ilm ü faziletle
Şalāḥ u ‘iffet ü perhīz ile zātı mürebbādur (K.4.17)

Farklı mizaca sahip insanların uyuşmaması, acı ve tatlı suyun birbirine karışmaması şeklindeki görüş, denizdeki tatlı suyun acı suya karışmadan akması telakkisine dayanır.

Eylemez aşlā çü āb-ı telh ü şīrīn imtizāc
Birbiriyle olsa da zühhād u rindān āşīnā (G.3.3)

Su, cisimleri yansıtması cihetiyle aynaya benzer. Bir beyitte şair, sevgilinin iki yanağının gönüldeki yansımalarını aksi suda görünen iki çiçeğe teşbih etmektedir. Buna göre gönül de aynaya, dolayısıyla suya benzemektedir.

Dil-i āyīnede hūrşīdveş gördüm dü ruhsāruñ
İki verd-i muṭarrādur ki düşmiş ‘aksi āb içre (Mu.12)

İnsanlara su içirmek ve dolayısıyla sebil yaptırmak dini inanca göre sevapların en büyüğü sayıldığı “Efḍalü’l-a‘māli saḳyü’l-mā”⁵⁷ hadisine dayandırılmaktadır. Bu telakki ve inanışa dayanarak çok sayıda su çeşmesi inşa edilmiştir.

“Efḍalü’l-a‘māli saḳyü’l-mā” buyurdu çün Resūl
Kıldı maẓmūn-ı ḥadīṣ-i Muṣṭafāya imtisāl (T.7.6)

Su, devamlı akması ve bir yerde karar kılmaması “ab-ı revan” şeklinde terkibe girmesine sebep olmuştur. Su bu yönüyle kalemin mürekkebine müşebbehünbih olmuştur. Suyun ağaçların dibine akması mürekkebin fazilet gülistanına akması şeklinde izah edilmiştir. Ayrıca kalemin “hüs-n-i tabir”e can bağışlaması, hayat veren su (ab-ı hayvan) gibidir.

Midād-ı pāki gülistān-ı faẓle āb-ı revān
Nihāl-i kil-k-i teri zīb-i gülşen-i ma‘nā (T.34.6)

Suyun beyitlerde “gül-āb” şeklinde geçmesi ise, içine atılan veya suyun içinden geçtiği yada içinde bulunduğu herhangi bir nesneye göre değişebildiği içindir.

Bunlara ilaveten bir beyitte geçen “su gibi ezberlemek” deyiimi ile suyun akıcılığı anlatılmaktadır.

2- Deniz (Deryā, Baḥr, ‘Ummān, Muḥīt, Ḳulzüm, Yemm) :

Divanda çokça geçen unsurlardan biri olan deniz; büyüklük, genişlik, bolluk, sonsuzluk gibi hususlar dolayısıyla çeşitli benzetmelere konu olmaktadır.

Deniz incinin kaynağıdır. Bu cihetle cömertlik ve bereket sembolüdür. Çoğu zaman denizdeki inci, dağlar ve maden ocaklarındaki cevherle beraber zikredilir. Denizdeki bereket sembolü lü’lü’ ve inci olduğu gibi dağlardaki bereket sembolü de

⁵⁷ Hadis-i Şerif (Amellerin en faziletlisi su içirmektir)

cevherlerdir.

Gevher-i ma' den-i hilāfetsün

Dürr-i deryā-yı cūd u re'fetsün

(M.A. 5)

Bir tabiat unsuru olmaktan ziyade deniz, başta ve en çok divanda geçen şekli memduhun cömertliği, fazileti, ilmi ve adaleti için müşebbehünbih olarak ele alınır. Teşbihte başvuru usullerinin başında müşebbeh ve müşebbehünbihin mukayese edilmesidir. Bu mukayese sonucunda genellikle memduhun cömertliği ve ihsanı karşısında deniz bir katre gibi gösterilerek övülen mübalağalı bir şekilde tavsif edilir.

Zerredür şânına nisbet hürşid

Katredür cûdı yanında ʿummân

(T.3.7)

Aynı şekilde ilminin ihatası karşısında da derya yine bir katre mahiyetindedir.

Fürûğ-ı dānişi yanında zerredür hürşid

Muḥîṭ-i ʿilmine nisbetle katredür deryā

(T.34.5)

beyitlerde görüldüğü gibi şair, deniz kelimesiyle bol bol mübalağa sanatını kullanma fırsatını elde etmiştir.

Deniz, üzerinde gemi, kayık gibi araçların bulunduğu bir yer olarak teşbihlere girmektedir.

Baḥr-i mecāza şal yûri sen keşti-i dili

Sāḫil-res-i ḥaḳîḳat ider nā-hudā-yı ʿaşk

(G.32.4)

Bu durumda gönül gemiye, aşk da denize teşbih edilerek hüsnü talil sanatı yapılmıştır.

Denizin ayna ile ilgisi de beyitlerde yer alır. Onun ayna unsuru ile ilgisi yansıması münasebetiyledir ki suyun yansıması özelliğine dayanır. (Bk. su)

Nāẓiri yok cihānda bu müferriḥ ḳaşr-ı dil-cūnū

Meger kim göstere ʿaksın anuñ âyine-i deryā

(T.44.8)

3- Dalga (Mevc, Emvâc, Lücce) :

Deniz ve su unsurları ile birlikte bazı beyitlerde dalga unsuruna da yer verilir. Divanda çok az yer verilmekle beraber geçtiği beyitlerde coşkunkluk, çokluk ifade

eder.

Qalem kim cān bağışlar hüsni ta'bir dem-i güftār
Yā mevc-i āb-ı hayvāndur yā enfās-ı Mesīhādur (K.4.2)

Memduhun cömertliğini ve kereminin çokluğunu ifade etmek için de dalga unsuruna başvurulur.

Eylese cūş ne dem lücce-i baħr-i keremi
İder emvācını kem kıatreleri 'ummānuñ (T.24.6)

4- Akarsu (Cū, Cūy) :

Bahçelerde tasavvur edilen ırmak, beyitlerde cu(y) şeklinde geçer. Irmaklar, servilerin dibinden kıvrıla kıvrıla akarlar. Önceki su unsurlarından farklı olarak akıcılık özelliğinin olmasıdır. Akarsuların benzetmelere konu olduğu unsurların başında gönül gelir. Gönül, serviye benzetilen sevgiliye doğru akmakta, başını taştan taş aalan ırmaklar gibi divane bir şekilde arkasından gitmektedir.

Bāğ-ı cihānı Fıtnat āzāde-ser gezerken
Akdı mişāl-i cū dil bir serv-i ser-firāza (G.52.5)

Akarsuyun tasavvurlarda yer almasının bir sebebi de, kenarında oturanlara verdiği huzur ve ferahlıktır.

Yeter cevritme 'uşşāka vefā eyyāmıdır şimdi
Kenār-ı cūda zevk u şafā eyyāmıdır şimdi (M.B.V.1)

Bunun yanında ırmakların tükenmeyen bir kaynaktan çıkmaları ve devamlı bereket saçmalarından dolayı, övülenin cömertliği için bir mukayese unsuru olarak ele alınır.

Gülşen-i mülke tārāvet virdi cūy-ı re'feti
İtdi irvā dehri ol dādār-ı memduħu'l-hişāl (T.7.5)

5- Bulut (Seħāb, Ebr) :

Bereket ve bolluk timsali olan bulut, divanda iki beyitte geçmektedir. Memduhun cömertliği ve keremi ile sevgilinin hattı (ayva tüyleri) için müşebbehünbih olarak ele alınmaktadır.

Seḥāb-ı nev-bahārī ʿāleme gevher-niṣār oldı
İdüp ʿarz-ı cemāl ezḥār cümle āşikār oldı (M.B.I.1)

Beyitte görüldüğü gibi ilkbahar bulutu olarak zikredilmektedir ki bu mevsimdeki bulutun getirdiği yağmur, ölmüş olan tabiatın yeşermesine ve canlılık, teravet vermesine sebep olur. Ayrıca bulut renginden dolayı da ayva tüylerine benzetilmektedir.

Virür revnak ʿizār-ı yāra ḥatt-ı müşk-bār elbet
Tarāvet-baḥş olur gülzāra ebr-i nev-bahār elbet (G.5.1)

6- Yağmur (Emtār) :

Çokluk ifade eden yağmur, divanda sadece bir yerde ve “emtar” şeklinde geçmektedir. Yağmur, sevgilinin gözyaşları için benzetilen olarak kullanılmaktadır. Beyitte gözyaşının çokluğu yağmur şeklinde ifade edilmiştir.

Ḥaṭuñ neşv ü nemā buldı sirişkünden olur zīrā
Cemenzāra tarāvet keşret-i emtārdan tārı (N.G.10.4)

Ayrıca, beyitte görüldüğü gibi çemenin yağmurla yeşermesi gibi, gözyaşı da ayva tüylerinin bitmesine sebep olur.

7- Çiğ (Jāle, Şeb-nem) :

Divanda gözyaşı, ter ve inci şeklinde geçen çiğ, daha çok gül üzerinde bulunur.

Ol ğonce-i neşküfte olur gül gibi ḥandān
Şeb-nem gibi eşk-i dil-i şeydā dökilince (G.51.3)

Bülbülün şebneme benzeyen gözyaşını dökmesi sevgilinin gülmesine ve dolayısıyla inci gibi olan dişlerinin görünmesine sebep olur. Sevgilinin görünmesi gibi pahalı bir olaya karşılık değersiz olan bir iki gözyaşının dökülmesi, aşık için karlı bir alış-veriş olarak değerlendirilir.

Görince verd-i şeb-nemdārı dil çün bülbül-i şeydā
Virüp bir iki gevher fāʿide oldı ḥarīdārı (Mu.7)

Şebnemin benzetildiği unsurlardan biri de terdir. Aşıkın, sevgilinin utancından kızarması ve yüzünün terlemesi en çok hoşlandığı güzellik halidir. Bu durumda sevgili güle teşbih edilmektedir.

Görüp ol naḥl-i bāğ-ı ʿişvenüñ rüy-ı ʿarāknākin
 Degüldür jâle yer yer der döküp gül şermsâr oldu (K.1.9)

B - TOPRAK VE İLGİLİ UNSURLAR

1- Toprak (Ḥāk, Turāb) :

Anasır-ı erba'a denilen dört unsurdan biri olan toprak, su ile beraber insan yapısını teşkil eder. (Bk. su) Bu özellikleri dışında ve en fazla memduh veya sevgilinin ayağının toprağını ifade etmek maksadıyla kullanılır. Sevgilinin makamı yükseklerde düşünüldüğünden aşık için ayağının toprağı olmak bir yücelik, bir şereftir. İnsanı, her gün toprağına yüz süren güneş gibi yüceltir.

Turāb-ı dergeh-i vālāsı iksir-i saʿādetdür
 Bulur ʿizz ü şeref her kim iderse çehre-fersāyı (T.26.10)

Aşığın, kendisi sevgilinin yolunda toprak etmesinin bir sebebi de sevgilinin ayağını öpme arzusudur. Sevgili geçerken ayağı aşığın toprağına değecek ve dolayısıyla ayağını öpmüş olacak

Cismi ḥāk it ol sehi-ḳaddūñ yolında Fıṭnata
 Nâʿil olmaksa murāduñ devlet-i pā-būsına (G.55.5)

Toprağın anasır-ı erba'adan sayıldığı ve insanın yaratılışının aslını teşkil ettiği aşağıdaki beyitlerde tenasüp sanatıyla belirtilir.

Muḥammer tıyneti āb u gil-i ʿilm ü faziletle
 Şalāḥ u ʿiffet ü perhiz ile zātı mürebbādur (K.4.17)

Zemīni dil-güşā ābı muşaffā ḥāki ʿanber-bū
 Havā-yı cān-fezāsı rūḥ-baḥşā çün dem-i ʿİsā (T.46.18)

“cismi hak etmek” deyimini ile ölüm kastedilmektedir.

Eskiden beri bazı iksirler yardımı ile toprağı altın yapma telakkisi mevcuttur. Divan, övülenin eşiğinin toprağı, saadetin iksiri (mayası) şeklinde ifade edilir.

3- Toz (Gerd, Ġubār) :

Toz unsuru da toprak unsuruna benzer şekillerde ele alınır. Sevgili ve özellikle memduhun kıymetini ve yüceliğini ifade etmek için “gubar-ı dergehi, gubar-ı asitanı, hak-i payı, hak-i der-i dil-dar” gibi terkiplerle toz unsurunu, herkesin kıymet gösterdikleri ve ulaşmaya çalıştıkları bir madde olarak gösterilir. O ayaklar altında ve çok küçük olduğundan tezat ve mübalağa sanatı için müsait bir zemin hazırlar.

Kemīne seng-i rāhuñ gevher-i tāt-ı ser-i gerdūn
Ġubār-ı dergehūñ ser-māye-i iksīr-i ‘uzmādur (K.4.32)

Toz şekil itibariyle sürmeye benzetilir. Bu durumda övüleni yüceltmek için mübalağa sanatı kullanılarak ayağının tozu, göze sürülen sürmeye benzetilmiştir.

Ġubār-ı āsitānı tūtiyā-yı dīde-i šāhān
Kemīne seng-i rāhı zīb-i tāt-ı hüsrevān oldı (T.15.3)

Gönlün ayna olarak tasavvuru sebebiyle de toz, keder ve gussa şeklinde benzetmelere konu olmaktadır.

Bilūr-ı revzenānı šāfter çün sine-i dil-ber
Kımaz seyrin iden dillerde hīç gerd-i keder ašlā (T.46.14)

3- Dağ (Kūh, Bī-sütūn), Taş (Seng), Mermer (Seng-i hāre) :

Divanda dağ unsuruna fazla yer verilmemekle beraber geçtiği beyitlerde fazla bir hayale rastlanmaz. Yüksekliği ve ululuğu sebebiyle memduh için bir mukayese unsuru olarak ele alınır.

Der-āğūša iki cānibden açmış şevk ile āğūş
Ki olmuş hüsne meftūn u hayrān kūh ile deryā (T.46.8)

Dağ Ferhad ile ilgili olarak da bazı beyitlerde zikredilmektedir. Ferhad (Kuh-ken) zikredilince “Bī-sütun” sözkonusu olur.

Deşti Mecnūn Bī-sütūnı Kūh-ken cāy eylemiş
Fıtnatā ben kūy-ı cānānı mekān itsem gerek (G.33.5)

Taş da toprak gibi övülenin eşiğinde, ayağının altında bulunur. Şair memduhu yüceltmek için eşiğinin taşını, padişahların tacının süsü olarak değerlendirecek kadar mübalağalı ifadelere yer verir.

Ġubār-ı āsitānı tūtiyā-yı dīde-i šāhān
Kemīne seng-i rāhı zīb-i tāt-ı hüsrevān oldı (T.15.3)

Taş ve mermer sertlikleri sebebiyle de bir beyitte yer alırlar. Sert olma özelliği

sebebiyle sert yaratılışlı sevgilinin katılığı ve bu yüzden aşğın yüzüne gülmemesi gibi özellikler sebebiyle müşebbehünbih olur. Mermer herhangi bir halden kolay kolay etkilenmez. Bu özelliği dolayısıyla nebat- özellikle gül- yetiştirmesi imkansızdır.

Pend ile h̄ande-rū olamaz saht-tıynetān
Zann itme terbiyetle virür seng-i h̄äre gül (G.40.5)

4 - Kân :

Menba veya ocak anlamına gelen kân, beyitlerde; gevher, zümrüt, yakut, la'l, inci, dürr gibi madenlerin çıktığı yer olarak zikredilir. Kân kelimesi divanda daha çok "kan-ı ma'arif, Kan-ı hilafet, kan-ı fazilet, kan-ı cud, kan-ı kerem, kan-ı lutf u ata, kan-ı melahat" terkipleri şeklinde memduhun manevi değerlerini ifade etmek için kullanılır. Geçtiği beyitlerde "bol bulunmak, menbaı olmak" gibi manalar taşır.

Ne mümkün ʿadd olunmak cūdı hengām-ı ʿatāsında
Hezārān genc-i Kārūn h̄āsıl-i deryā vü kân virdi (T.22.6)

Beyitte de görüldüğü üzere çoğu yerde deniz ile bir arada zikredilir. İki beyitte sevgilinin güzelliği için kân tabiri kullanılır.

Zümürüd h̄at̄ zekān elmās u leb yāqūt u dūr dendān
Bulınmaz genc-i h̄üsn-i dil-berāsā pür-güher bir kân (Müf.6)

Başka bir beyitte de sevgilinin güzelliği için "kan-ı melahat" ifadesine yer verilmiştir.

C - ATEŞ VE İLGİLİ UNSURLAR

1- Ateş (Nār) :

Dört ana unsurdan biri olan ateş, Fıtnat Hanım Divanı'nda rengi, parlaklığı, yakıcılığı gibi özellikleri cihetiyle ele alınır. Ateşin en önemli özelliği hararet vermesi ve yakmasıdır. Çoğu beyitlerde aşkın çektiği veya duyduğu aşk ızdırabının ifadesi olarak ele alınır.

Dünyāyı yahar ātēs-i ʿaşk ile dil itse
Bu nār-ı cihān-sūz ile takrīr-i mahabbet (N.5)

Ateşin su ile münasebeti vardır. Bu münasebet, ateşin su ile söndürülmesi

esasına dayanır. Bir beyitte fakirliği ateşe teşbih eden Fitnat Hanım, memduhun cömertliğini de suya benzeter.

Eyle ey şehriyār-ı rahm-āyīn
Āb-ı cūduñla āteşüm teskīn (M.A.18)

Pervane söz konusu olunca, ateşin mum ile münasebeti dolaylı olarak zikredilip pervane-mum münasebetine temas edilir. Pervane, mumun etrafında döner ve sonunda kendini ateşe atarak yakar. Aşık, yanma sonucu sevgiliye kavuşur ve sükunet bulur.

Vāşıl-ı cānān olur hāmūş olan pervāneveş
Āteş-i ‘aşkuñ o kim nā-dāna takrīr eylemez (G.21.4)

Ateş sevgilinin yanağının benzetileni olarak da önem arzeder. Yanak ateşe benzetildiğinde ayva tüyleri ve benler de miske teşbih edilir. Bu münasebetle, miskin ateşte yanarken koku çıkarması özelliğine yer verilir.

‘İzār-ı āluñ üzre hatt-ı müşgīn āşikār oldı
Görenler şandılar kim āteşe ‘anber nişar oldı (K.1.8)

İder neşr-i şemīm āteşde elbet ‘anber-i sārā
Ne mümkün şaklamak dilde hayāl-i hāl-i hoş-būyı (G.58.3)

Ateş, yakma özelliği yanında aydınlatma özelliğine de sahiptir ve bu özelliği dolayısıyla da nurdur.

Olinca āteşin efşān tutdı ‘ālemi nūrı
Şu‘ā‘-ı mihr zann itdi görenler sāk-ı billūrı (Müf.8)

2 Duman (Dūd-ı āh) :

İki beyitte “dud-ı ah” terkibi içinde geçen duman, aşığın gönlündeki aşk ateşinin etkisiyle ortaya çıkan aşığın ahıdır. Dumanın dışarıya çıkması içerde ateşin varlığına delalet eder. “Ateş olmayan yerden duman çıkmaz” atasözü bu vesile ile hatırlatılır.

Gurre olma hüsne kim bir gün zuhūr-ı hatt ile
Dūd-ı āh-ı ‘aşık-ı gam-hār kendin gösterür (G.9.4)

Ç - HAVA VE İLGİLİ UNSURLAR

1- Rüzgar (Bād, Şabā, Nesīm) :

Dördüncü ana unsur olan hava, divanda önemli bir yer tutar. Rüzgar dolayısıyla daha çok “havaya virmek, havaya sarf etmek, heba-yı nefis ile vakti heba etmek” gibi deyimler kullanılarak “heba olmak, boş yere gitmek” manaları kastedilir.

İfşā idüp bir āhıla esrār-ı ‘aşkumuz
Sermāye-i taḥammülü kılduk havāya şarf (G.31.5)

Bahar rüzgarı ılık esen ve otların yeşermesine sebep olan rüzgardır. Bu özelliği nedeniyle de can-bahş olarak vasıflandırılır.

Olinca nefḥa-i bād-ı bahār ile çemen iḥyā
Bu gūne bir ğazelle nahl-i hāme mīve-dār oldu (K.1.7)

Ruzgar kelimesinin zaman anlamı, tevriyeli kullanışlara sebep olmaktadır.

Tevekkül bādbānın kıl güşāde fülk-i iḥlāşa
Eser baḥr-i emelde bir müsā‘id rūzgār elbet (G.5.3)

Rüzgarın beyitlerde yer almasının önemli sebeplerinden biri de cisimleri bir yerden bir yere taşıma özelliğine sahip olmasıdır. Bu durumda zülf ve misk ile olan münasebeti söz konusu edilir ki sevgilinin zülfünün kokusunu aşığa taşıyan unsur olarak zikredilir.

Şabā çün genc-i bād-āver getürdün bûy-ı cānānı
Güzergāhuñ meger kim zülf-i müşğīn-i dil-ārādur (K.4.27)

Özellikle Türk ve İran edebiyatlarının ortak unsurlarından olan saba ve nesim, kuzey-doğudan esen rüzgar olmaları hasebiyle şarkta bulunan Çin ve Hıta ülkelerinden geldiği veya oralara uğradıkları telakki edilir. Bu rüzgarlar güzel kokuları, özellikle misk taşıdıklarından ve onların esmesiyle güzel çiçekler açıldığına inanıldığı telakkisi yer alır. Söz konusu ülkelerin üzerinden eserken, zaten misk ile hatırlanan bu ülkelerden misk ve çiçek kokularını getirdikleri tasavvur edilir.

Mülket-i Çīn ü Hītādan mı güzāruñ ey şabā
Kim meşām-ı cāna bûy-ı zülf-i cānāndur gelen (K.2.18)

Rüzgar, kokunun dışında da sevgilinin saçıyla münasebeti vardır. O sevgilinin saçıyla içli-dışlıdır. Saçı dağıtır, perişan eder.

Peyām-ı zūlf ü haddiyle şabā vurdukça gülzāra
Olup sūnbūl perişān lāle vü gül daġdār oldu (K.1.11)

IV - H A Y V A N L A R

A- KUŞLAR VE ÇEŞİTLERİ

1- Umumi Olarak Kuş :

Kuş unsuru beyitlerde genel olarak memduh,sevgili veya aşık a ait özelliklerin müşebbehünbihi olarak kullanılır. Özel adlar dışında mürğ şeklinde zikredilen kuş, daha çok gönül ve aşıkla beraber ele alınır. Bu durumda gönül kuşu, şehbaz olan sevgili ve onun saçı tarafından avlanmakta bazen de sevgilinin sevinciyle uçmaktadır.

Ne mümkün pençe-i ‘aşk u maḥabbetden ola āzād
Yine mürğ-i dilüm bir çeşm-i şeh-bāza şikār oldu (K.1.10)

“Mürğ-i hoş-avaz, mürğ-i hasen” gibi terkipleri şair, bizzat kendisi için kullanır. Sevgilinin yan bakışı, kirpiği, saçı, ayva tüyleri; aşığı avlamak için birer silah olarak kullanılmaktadır.

Zülfine bend eyleyüp mürğ-i dil-i āvāreyi
Sāye-i perr-i hümāda āşiyān itsem gerek (G.33.2)

Aşık, can ve gönül kuşunun sevgili tarafından avlanmasından şikayetçi olmayıp, ona daha fazla meyletmesine sebep olur.

Memduhun teşbih edildiği kuşlar daha çok anka, hüma gibi efsanevi kuşlar olup memduh için bir mukayese unsuru olarak ele alınır. Kurulan münasebetlerde en önemli unsurlar avlanma, ötme, yükseklerde uçuşma özellikleri şeklinde özetlenebilir.

2 Kuş Çeşitleri :

a) Bülbül (Āndelib, Hezār) :

Beyitlerde en çok bahsi geçen kuştur. Bülbül aşığın sembolüdür. Gül ile olan münasebetinden dolayı baharda görülür. Ancak çoğu divan şairlerinde olduğu gibi Fıtnat Hanım’da da bilinen münasebetlerin dışına çıkılmaz. Gülün baharda yetişmesi, bülbülün bu mevsimde ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bülbül ile gül arasındaki macera, aşık ile sevgilinin arasındaki macera gibi cereyan eder. Bülbül ile gül birbirinden ayrı olamayan, biri zikredilince diğeri de zikredilen veya hatırlanan iki varlıktır. Ayrı mütalaa edilemezler.

Güşāde oldu ḥatırlar kudūm-ı nev-bahārīden
İdince ḥande güller bülbül-i şūrīde zār oldu (K.1.3)

Yukarıdaki beyitte de görüldüğü gibi bülbül; ağlayan, inleyen, ah u figan eden, sevgiliye hayranlıklarını ifade eden bir aşkın timsalidir. Aşıklık durumu ve güzel ötme, bülbül hayalinde ağırlık noktasını teşkil eder.

Olup üşküfte ezhār-ı çemen hep handede güller
Nevā-perdāzlıkda sū-be-sū şūrīde bülbüller (M.B.III.1)

Iztıraplı olan bülbülün ötüşleri; acı ve elem ifade eder. Ulaşamamanın, arzuya nail olamamanın sonucu cevri ü cefaya maruz kalmanın feryatlarını taşır.

‘Aceb mi eylesem efgān o gül-ruhsārdan dūrum
Olur efvūn hezāruñ firķat-i gülzārdan zārī (N.G.10.1)

Her kuşun bir mahalli olduğu gibi bülbülün yeri de gülşen, gülzar veya çemenzardır. Bağda, çimende, güller arasında dolaşmakta, ancak daha çok gül dalında görülmektedir.

‘Acāyīb zevķī var şāhum buyur sahn-ı çemenzāruñ
Nevāsın istimāc it şāh-ı gülde bülbül-i zāruñ (M.B.IV.1)

Bülbülün ötüş zamanı klasik edebiyatta daha çok sabah veya seher vakti olarak belirtildiği halde, Fıtnat Hanım Divanı’nda böyle bir ifadeye rastlanmamaktadır.

Gülün naz halinde bulunmasına karşılık, bülbülün işi daima niyazdır. Bülbül, gülün bir gün gönül derdine kulak vereceğine ve bu nazından vazgeçeceğine inanır. Bu nedenle sevgilinin gülşeninde figan etmeye devam eder.

Sen hemān gülşen-i hūsninde figān it çü hezār
Fıtnatā derd-i dilūñ belki o gül gūş eyler (G.10.5)

beytiyle, bir ismi de hezar olan ve farsçada bin (1000) manasına gelen hezar ile tevriye yapılmıştır.

Bülbül, bir beyitte de, sevgilinin yanağını tavsif eden kalemin müşübbehünbihi olarak ele alınır.

Tahrīr idince vaşf-ı ruh-ı yārı Fıtnatā
Sāz-ı nevāy-ı hāmen ider lāl bülbülü (G.57.5)

b) Papağan (Tūtī) :

Divanda bülbülden sonra en çok bahsi geçen kuş tutidir. Tutinin ele alınan en önemli vasfı konuşmasıdır. Bu özelliği dolayısıyla “guya” şeklinde tavsif edilmektedir.

Çalem kim hâzret-i müftî'l-enâmuñ kând-ı vâşfıyla
Söz olmaz bir 'aceb şîrîn-zebân tûti-i gûyâdur (K.4.10)

Tutinin bir özelliği de şeker yemesi, yani şekerle beslenmesidir. Tutinin şeker yemesi söz konusu olduğu beyitlerde, sevgilinin dudağı şekere teşbih edilerek, aşık da ona hasret duyan bir papağan durumundadır. Konu, sevgilinin dudağı bahsinde etraflıca izah edilmiştir. (Bk.dudak)

N'ola dil güft ü gû itse leb-i dilber hûşûşında
Söz olmaz harf atarsa tûtiye şekker hûşûşında (G.53.1)

Tutiye konuşturmak için karşısına ayna tutarlar. Beyitlerde aşkın benzetileni olan tuti, aynaya teşbih edilen sevgilinin yüzüne karşı dile gelmektedir. (Bk.ayna)

Gösterüp rûyın o meh uşşâka derdin söyledür
Tûtiye mirât ile gûyâ ki güftâr ögredür (N.G.4.3)

c) Baykuş (Bûm) :

Baykuş, viranelerde bulunur. Geçtiği bir tek beyitte bu vasfıyla yer alır.

Meskenüm oldu diyü virâne
Bûmveş başlamışken efgâne (M.A.14)

ç) Şahin (Şâh-bâz, Şeh-bâz) :

Av avlamaktaki maharetiyle genellikle sevgilinin gözleri için müşebbehünbih olan şahin, divanda bu yönü ile ele alınmaktadır.

Meyl eyledüm görince ol çeşm-i fitne-sâza
Mür'g-i dil-i nizârûm şayd oldu şâh-bâza (G.52.1)

Sevgili yükseklerde uçtuğu için aşğın feryadını duymaz.

Ey şâh-bâz-ı evc irişmez mi gûşuñâ
Bâlâ-yı çarha âh u fiğânun resîdedur (G.13.5)

d) Hümâ :

Efsanevi bir kuş olan hümâ devlet ve saadet kuşu olduğuna inanılır. Yükseklerde uçar, yere inmez. Gölgesinin üzerine düştüğü kimselere baht açıklığı ve ikbal getirir.

Tâcını atdı bu şevk ile hümâ-yı iqbâl
Mecd ü devletle vezîr oldu Muḥammed Pâşâ (T.48.11)

Bir beyitte sevgilinin saçı için müşebbehünbih olur.

Zülfüne bend eyleyüp mürğ-i dil-i āvāreyi
Sāye-i perr-i hümāda āşiyān itsem gerek (G.33.2)

Ayrıca memduhu yüceltmek için mukayese unsuru olarak ele alınır.

Âsümān-ı kemālde hūrşid
Evc-i efzālde hümā-pervāz (T.33.3)

e) Ankā :

Hüma gibi efsanevi bir kuş olan anka divanda iki beyitte geçmektedir. Bir beyitte memduhu övmek için mukayese unsuru yaparak, ankanın kanatlarını kapısının süpürgesi olmaya layık görür.

O dergeh-i bülende eyler idi kâfdan ihdā
Liyākat olsa çārüb olmağa şeh-perr-i ‘ankāda (T.28.9)

Bir beyitte de yüksekliği sebebiyle ele alınan anka, aşık ile ilgili tasavvurda yer alır.

‘Ankā dahı olursa düşer pençe-i ‘aşk
Şayd-ı dile şeh-bāz-ı nigāhuñ süzilinci (G.51.2)

B - DÖRT AYAKLI HAYVANLAR

1- Arslan (Şîr) :

Divanda “Şîr-i ner, şîr-i jiyan, şîr-i muhabbet” terkipleri içinde yer alan arslan, aşık, gönül ve memduh olarak tasavvur edilir. Aşıkın müşebbehünbihi olduğunda güçsüz ve zayıf bir arslan söz konusu edilir. Bütün hayvanlardan güçlü, ormanların kralı olduğu halde bir ceylana av olmakta, pençelerine düşmekte, bakışlarına esir olmaktadır.

Dil-i zārı kapılmış ğamze-i cādūda gördüm ben
‘Aceb şîr-i jiyānı pençe-i āhūda gördüm ben (G.48.1)

Aşık ile gönül arasındaki münasebette aslan daha da güçsüz düşmekte ve sevgilinin saçının bir teline kâpılmaktadır.

Bend itdi dilüm zülf-i girihgîr-i maḥabbet
Bir mûy ile bağlandı yine şîr-i maḥabbet (N. 5)

Fıtnat Hanım memduhunu överken arslanı bir mukayese unsuru olarak ele alır. Adaleti ve yardımı sayesinde güçlü olan arslanla güçsüz olan ceylanın bir arada yaşadığını, onun iltifatı sayesinde güçsüzlerin arslanlar gibi kuvvet kazandığını, dolayısıyla arslanın güçlü, kuvvetli olduğuna işaret etmektedir.

Virür imdādı mūrān-ı za'ife kuvvet-i şīrān
Nigāh-ı i'tibāriyle meges hem qadr-i 'anqādur (K.4.22)

2) Ceylān (Āhū, Ġazāl) :

Güzellik timsali olan ahu geçtiği bütün beyitlerde arslanla birlikte mutala'a edilerek bir mukayese unsuru oluşturulmaktadır. Sevgilinin benzetileni durumunda olan ahunun gözleri karşısında, arslana benzeyen aşkın acizliği, güçsüzlüğü belirtilir.

Aldı bî-bāk dili kūşe-i çeşm-i yāruñ
Bestedür şīr-i jiyān şanki dem-i āhūda (Mu.30)

Ancak Fıtnat Hanım Divanı'nda, klasik edebiyatta ahunun en mühim yanı olan misk unsurunu hasıl etmesi meselesine yer verilmemiştir.

3- At (Edhem, Raḥş, Esb, Semend) :

Divanda ata hususi bir yer verilmemekle beraber, beyitlerde bahsi çok geçen hayvanlar arasında yer alır. Fıtnat Hanım, atı ele aldığı bütün beyitlerde memduhunu övmeyi ön planda tutar. Devlet mefhumuyla bir arada zikredilir ki, bu atın binicisi padişaktır. Şair devletin büyüklüğünü ifade etmek üzere güneşi, büyüklüğünün atının ayağını öpmek için kapısının eşiğinin taşı olarak vasıflandırır.

Ümīd-i pāy-būs-ı raḥş-ı iclālī içün her gün
Gelüp hūrşīd dergāhında ferş-i reh güzār oldu (K.1.18)

At ile ilgili unsurlardan en çok kullanılanı rikab (özeni) dir. At çeşitleri olarak da edhem, raḥş, esb, semend zikredilmektedir. Fıtnat Hanım memduhunu, ün yapmış büyük şahsiyetlerin rikabını tutmalarını uygun görece derecede yüceltir.

Şeh-süvār-ı edhem-i pehnā-yı luṭf u cūd kim
Ma'n u Ḥātem olsalar şāyān rikābında ḡulām (T.25.14)

Görüldüğü gibi daha çok üzerine binen kimseler bakımından tasavvurlara giren atın, anılan isimler altında beyitlerde geçtiğini görmekteyiz.

C - SÜRÜNGENLER VE BÖCEKLER

1- Pervâne :

Pervane ışık ve ateşle beraber zikredilir. Geçtiği beyitlerde gerçek bir aşkın timsali olup, sevgilinin ışık ve ateş olarak ifade edilen güzelliği etrafında dönmektedir. Pervane olarak ele alınan aşık, artık feryadı bırakıp suskunluğu tercih etmiştir.

Vāşıl-ı cānān olur hāmūş olan pervāneveş
 Āteş-i ʿaşkın o kim nā-dāna takrīr eylemez (G.21.4)

2- Sinek (Meges) :

Divanda bir beyitte geçen sinek, zayıflığı ve güçsüzlüğü itibariyle mukayese unsuru olarak zikredilmektedir.

Virür imdādı mūrān-ı ʾaʿīfe kuvveti-i şīrān
 Nigāh-ı ʿtibāriyle meges hem-ḳadr-i ʿanḳādur (K.4.22)

3- Karınca (Mūr) :

Beyitlerde aşkın yerini tutan karınca, zayıflık, kudretsizlik ve küçüklük timsalidir. Zayıflığı ve acizliği ile aşkın müşebbehünbihi olur. Hz. Süleyman ile münasebeti zikredilerek Kur'an'da ⁵⁸ geçen kıssasına işaret edilir. (Bk.Hz.Süleyman)

4- Yılan (Mār) :

Bir beyitte geçen yılan, şekil, renk ve öldürücü vasıflarıyla sevgilinin saçının benzetileni olarak ele alınır.

Ruḥsāruñ üzre turre-i ḥamdur ḥamuñ senüñ
 Gencine-i cemālūñi pür-mār gösterür (G.11.3)

⁵⁸ Kur'an, Neml suresi XVII-18

Beyitte görüldüğü gibi sevgilinin güzelliği hazineye, saçı da harabelerdeki hazineyi bekleyen yılanı teşbih edilerek yılan ile hazine arasında efsaneye dayanan bir inanışa yer verilmektedir.

V - B A Ğ, Ç E M E N, G Ü L Z Â R VE İLGİLİ UNUSRLAR

A- BAĞ, BAHÇE :

Bağ genel anlamda zikredildiğinde her tarafı yeşil ve çimenlerle kaplıdır. Zeminde ırmaklar akar ve ırmağın kenarında serv, ar'ar, şimşad gibi ağaçlar bulunur. Çiçeklerden umumi olarak "çiçek" tabirinin dışında nergis, yasemin, gül, sümbül, lale, şebbu zikredilir. Daha çok ilkbahar mevsimiyle beraber zikredilen bu tabiat güzelliğinin vazgeçilmez unsurlarından olarak bulut, rüzgar ve başta bülbül olmak üzere kuşları sayabiliriz. Bağ bu dekoriyle bir temaşa yeri, bir tenezzühgahtır. Ancak, bu güzellikler sevgilinin güzelliği ve özellikle yüzü veya yanağı için birer mukayese unsuru olarak zikredilir.

Kızarsun hacletinden verd-i ter gördükçe ruhsāruñ
Hırām-ı nāz ile gel bāğa göster serve reftāruñ (M.B.IV.2)

Bağ, bazı beyitlerde cennetle birlikte zikredilir. Hatta bazen cennetten bağ olarak bahsedilir. Bu çerçeve dahilinde olmak üzere bağ ile birlikte -bağ ve bahçe tasavvurlarında birer timsal olan- İrem'den de bahsedilir.

Gelüp gül-bāng-ı tevḥīd ile mürğ-i rūḥı pervāne
Ola bāğ-ı İremde 'andelīb-i naḥl-i ṭubānın (T.38.3)

B- ÇEMEN (ÇEMENZÂR, SEBZEZÂR) :

"Sahn" kelmesiyle ifade edilen çemen yeşillik, otluk yerlere denir. Seyir ve temaşa yeridir. Çemen su ile neşv ü nema bulur, güzelleşir. Çemende bulunan ağaçlar, şimşad, ar'ar, serv ile çiçeklerden gül ve laledir.

Yolında pāy-māluñ olmak ister 'ar'ar u şimşād
Çemende kāmēt-i bālā ile reftāra gel cānā (G.2.4)

Çemendeki çiçeklerin her dalında bir bülbül öter. Bu bülbüllerin sesi her tarafa yayılır.

Acāyib zevkî var şāhum buyur sahn-ı çemenzāruñ
Nevāsın istimāc it şāh-ı gülde bülbul-i zāruñ (M.B.IV.1)

Çemenin müşebbehünbihi olduğu unsurların başında hatt (ayva tüyleri) glir. Hattı sulayan, onun neşv ü nema bulmasına sebep olan da aşkın gözyaşlarıdır.

Haṭuñ neşv ü nemā buldı sirişkünden olur zîrā
Çemenzāra ṭarāvet keşret-i emṭārdan tāri (N.G.10.4)

Çemen; çiçek ve akarsu ile birlikte baharın geldiğini belirten ifadelerin yanı sıra bir bezm ve işret unsuru olarak zikredilir.

Bahār itdi çemende gūyiyā bir bezm-i Cem tertîb
Yine zerrîn kadeḥ destinde cām-ı zer nigār oldu (K.1.4)

C- GÜLZAR (GÜLISTÂN, GÜLSİTÂN, GÜLŞEN) :

Genellikle bahar mevsiminde düşünülen gül bahçesinde, gül, benefşe, lale, yasemen, nergis, şebbu, sünbül gibi çiçekler; servi, ar'ar, şimşad gibi ağaçlar; bülbul, tuti gibi kuşlar bulunur. Gülzarda esen rüzgar saba rüzgarıdır. Rüzgarın koku ile münasebeti ise açıktır. (Bk.Rüzgar)

Gülzar bu özellikleri sebebiyle sevgili veya sevgilinin bazı güzellik unsurlarıyla, bilhassa yüz ve yanağıyla münasebet kurularak ele alınır.

Gülşeni vaşf eylemekden rūy-ı hūbandur ġarāz
Sünbülü yād itmeden ġisū-yı cānāndur ġarāz (G.29.1)

Gülsitānuñ añmadan şeb-bū vü serv ü nergisîn
Zülf-i müşġîn ḳadd-i bālā çeşm-i fettāndur ġarāz (G.29.4)

Gülzarın yüz ve yanaktan başka teşbih maksadıyla bir araya getirildiği unsurlar; sevgilinin güzelliği, ayva tüyleri, memduhun devleti, saltanatı ve tab'ı yani kabiliyetidir.

Bād-ı hātır-ġüşā-yı feth ü zafer
Gülşen-i tabcun ide tāze vü ter (M.A.10)

Bir beyitte gülistan ve baharistan kelimeleri tevriyeli kullanılarak, aynı zamanda Sadi ve Cami'nin eserlerine işaret edilmiştir.

Yazılmış cild-i vâhidde gülistân u bahâristân
Şanur seyr eyleyen ezhâr-ı gûn-â-gûnını gûyâ (T.44.7)

Memduhun cömertliğinin çokluğu sebebiyle yağmur bulutuna ve sevgilinin hattının da gülzara tazelik veren bir buluta teşbih edilmeleri gökyüzü ile gül bahçesi arasında ilgi kurulmasına sebep olur.

Virür revnaķ ʿizâr-ı yâra hatt-ı müşg-bâr elbet
Tarâvet-bahş olur gülzâra ebr-i nev-bahâr elbet (G.5.1)

Ç- ŞEKKERİSTAN :

Bir beyitte geçen şekeristan ile, sevgilinin ağzından çıkan sözler şekere benzetilmiş ve bunların birikmesiyle şeker bahçesinin meydana geldiği mübalağalı bir şekilde ifade edilmiştir.

Fıtnat ol şîrîn-dehen nuţka gelince nâz ile
Feyz-i güftâr ile ʿâlem şekkeristân oldu hep (G.4.5)

VI - B İ T K İ L E R

A- AĞAÇLAR VE ÇEŞİTLERİ

1-Fidan (Nahl, Nihâl, Şâh), Gülbün :

Divanda genel anlamda ağaç mefhumuna rastlanmamaktadır. Fidan, nihâl, nahl, şâh, gülbün unsurları ise sevgili ve boyu için müşebbehünbih olarak kullanılmaktadır. Ayrıca çiçek açmaları, meyve vermeleri ve gölgelerinin olması gibi özellikleriyle de tasavvurlarda yer alırlar.

Baķ kad-i mevzûna seyr it zînetin gîsûlaruñ
Görmedünse nahl-i gülde bitdigin şeb-bûlaruñ (G.38.1)

Nihâl ve nahl sevgili ile birlikte düşünüldüğünde, bazen “nihâl-i gülşen, nahl-i gül” gibi terkiplerle ağaç ve çiçeklere nisbet edilerek sevgiliye yöneltlen bir tasavvur olur. Bazı beyitlerde geçen gülbün kelimesi ise, yukarıda da belirttiğimiz gib sevgilinin boyu dolayısıyla olduğu kadar genel anlamda sevgili için de benzetilen durumundadır.

Gülzâr-ı leţâfetde o nev-gülbün-i nâzik
Şular gibi aķdı kadd-i dil-cûsına gönülüm (N.G.8.2)

Nahl yalnız sevgilinin boyu için olmayıp memduhun maddi ve manevi yüceliğini ve meziyetlerini ifade için de ele alınır. Memduhun namı gökyüzüne doğru uzanıp sonra etrafa gölge saçan fidanın boyuna benzetilir

Olur āsūde diller rūzgāruñ germ ü serdinden
Gülistān-ı cihāna rahmı nahl-i sāyedār oldu (K.1.19)

2- AĞAÇ ÇEŞİTLERİ

a) Servi (Serv) :

Servi, sevgilinin boyunun müşebbehünbihi olarak divande en çok sözü edilen ağaçtır. Geçtiği beyitlerde sevgilinin boyu münasebetiyle zikredilir. Bazen de sevgilinin boyu zikredilmeden boy veya sevgilinin yerine kullanılır. Beyitlerde yer alması ve tasavvurlara konu olması; ince, uzun ve düz boyunun olması, akarsuların kenarlarında yetişmesi, rüzgarda sallanışı gibi sebeblere dayanır.

Kenār-ı cūda baḡ serve mişāl-i ḳadd-i cānāna
Muḥaṣṣal her ṭaraf bir zevḳ baḡ eyler dil ü cāna (M.B.II.2)

Meyvesi olmayan servi hazan rüzgarından etkilenmez. Bu yönüyle faydası olmayan insana benzetilir.

N'ola sūd itmese çekmez ziyānı rāst-kārān serv
Ḥazān görmez hele maḥrūm olursa ber ḥuṣūṣında (G.53.5)

“Serv-i sehi, serv-i hıraman, serv-i ser-firaz” gibi terkipler şeklinde tavsif edilen servi; çemen, bağ gibi yerlerde bulunur.

Bāḡ-ı cihānı Fıṭnat āzāde ser gezerken
Aḳdı mişāl-i cū dil bir serv-i ser-firāza (G.52.5)

Servinin dibinin çıplak olması, sevgilinin toplanmış olan eteğinin benzetilene durumundadır

Ey nahl-i nāz irmedi dest-i niyāzımız
Berçidedür çü serv-i seḥī dāmenüñ senüñ (G.34.4)

b) Şimşād, ‘Ar‘ar, Tūbā :

Divanda birer beyitte geçen bu unsurlar, sevgilinin boyu ile münasebetleri dolayısıyla zikredilirler.

Mâ'il kâdine 'ar'ar ey serv-i hıramânım
 'Âşık ruhuña güller ey gonce-i handânım (N.8.1)

beytiyle ar'ar servi ile birlikte zikredilmektedir. Teşbih-i tafdili şekliyle de, Peygamber efendimizin boyu cennet ağacı olan Tubâ ile mukayese edilir.

Pest itse kâmetün n'ola tûbâ-yı cenneti (T.N.XXI.2)

B- ÇİÇEKLER (EZHÂR)

1- Umumi Olarak Çiçek :

Bahar mevsimi içinde mutala'a edilen çiçekler; çemen, gülzar, bağ gibi unsurlarla beraber beyitlerde yer alırlar. Çiçeklerin açması "göz açdı habdan" ibaresiyle göz açıp uykudan uyanmak şeklinde ifade edilerek çiçek-göz münasebeti kurulur. Çiçek, bir zevk u safa unsuru olarak ele alınır.

Olup üşkifte ezhâr-ı çemen hep handede güller
 Nevâ-perdâzlıkda sū-be-sū şūride bülbüller (M.B.III.1)

2- Çiçek Çeşitleri

a) Gül, Gonca, Diken :

Biribirinden ayrılmayan bu üç unsur, gül fidanının üzerinde beraber bulunurlar. Gül ve gonca, sevgilinin çeşitli güzellik unsurlarıyla ilgili tasavvurlarda yer alırken. Diken sevgilinin yanında hiç ayrılmayan rakiptir. Bu beraberlik bir bütün olarak gül fidanının sevgiliye benzetilmesine sebep olur. Ancak gül, gonca ve diken gösterdikleri özellikler bakımından değişik tasavvurlara konu olduklarından onları ayrı ayrı değerlendirmek gerekir.

aa) Gül (Verd) :

Divanda en çok sözü edilen ve divanın hakim çiçeği güldür. Münasebette bulunduğu tabi'i ve beşeri unsurlar içinde en çok sevgilinin yüzü ve yanağı ile teşbih halindedir.

Nigâh it güllere beñzer hemân ruhsâr-ı hûbâna
 Müşâbih misk-i rûmî zülf-i müşğîn-i cevânâna (M.B.II.1)

Bazen de teşbih-i tafdili suretinde sevgilinin yüzüne teşbih edilir.

Teşbih olındığın işidüp rûy-ı yâra gül
 Gülşende başlasa ne 'aceb iftihâra gül (G.40.1)

Gül; gülşen, gülzar gibi adlarla anılan gül bahçesinde; bağ, çemen, sebzezar gibi yerlerde bulunur. Beyitlerde zikredilen çeşitleri, “gül-i al, gül-i ra’na, gül-i hatır, gül-i şad-ab, verd-i ter” dir.

Gül, renk ve kokusu münasebetiyle çeşitli tasvirlerde yer alır. Bu özellikleriyle bütün çiçeklerden üstündür.

Şemīm-i gülle reng-i keyf-i mül taķtīr olınmışdur
Vücūd-ı nāzikūñ ol āb ile tahmīr olınmışdur (G.18.1)

Gülün münasebet halinde bulunduğu unsurların başında bülbül gelir. Gül, bülbül karşısında bir maşuk, bir sevgili durumundadır. Her ikisi de şark-İslam edebiyatlarında çok kullanılan ve etrafında çeşitli rivayetler sıralanan, hatta başlı başına eserlere konu edilen birer aşık ve maşuk timsalidir.⁵⁹

Güşāde oldı hātırlar kudūm-ı nev-bahārīden
İdince hānde güller bülbül-i şūrīde zār oldı (K.1.3)

Gülün rengi üzerine yapılan bir diğer tahayyül de haya, utanma halleri üzerinedir.

Güller kızarır şerm ile ol ğonce gülince
Sünbül ham olur reşk ile kākül bükülince (G.51.1)

Gülün yüz ve yanak dışında genel anlamda sevgili unsuruyla teşbih halinde olduğu da görülür. Bazı beyitlerd hiç yüz ve yanak kastedilmeden sevgili için gül tabiri kullanılır, hatta ona bu isimle hitap edilir.

Sen hemān gülşen-i hūsıninde fiġān it çü hezār
Fıtnatā derd-i dilūñ belki o gül ğuş eyler (G.10.5)

bb) Gonca (Ġonce) :

Divanda çokça ele alınan unsurlardan biri olan goncanın ele alınışı daha çok açılmamışlık ve küçüklük halleridir. Açılması gülmek şeklinde ifade edilir. Bu münasebetle sevgilinin ağzı ve dudağı goncaya teşbih edilir.

‘Arız-ı āluñ senūñ ey ğonce-leb kıldum hayāl
Hāne-i hātırına reşk-i gülistān oldı hep (G.4.3)

Goncanın ağız ve dudak dışında teşbih halinde olduğu unsurlardan biri de sevgilinin heyet-i umumiyesidir. Şair, gül unsurunda olduğu gibi bazı beyitlerde

⁵⁹ Harun Tolasa, Ahmet Paşanın Şiir Dünyası, Sevinç Mat. Ank. 1973, s.507

gonca tabirini sevgili anlamında kullanır.

Seyr iden h̄usnũni elbette olur bende saña
Mâil olsam n'ola ey gonce-i ter ben de saña (Müf.1)

beytinde görüldüğü gibi tazeliği ile de ele alınarak “gonce-i ter” şeklinde tavsif edilmiştir. İçinin kırmızılığı, sevgilinin dudağının hasretinden aşkın bağrının kanlı olması münasebetiyle teşbihe girer.

Bağrı h̄undur haşret-i la'î-i lebûnle goncenüñ (T.G.V.1)

Fıtnat Hanım övdüğü şehzadeleri de goncaya benzetip “gonceha-yı ter, gonce-i nev-res” terkipleriyle taze, yeni yetişmiş şeklinde tavsif eder.

Hak te'âlâ kıla âsib-i hazāndan mahfûz
Gonce-i nev-residür gülşen-i 'izz ü şānuñ (T.24.11)

Genç yaşta ölen birini ise büyümeden öldüğü için yetişmemiş goncaya benzetir.

Bir nā-reside gonceyi pejmürde eyleyüp
Kıldı fırākı dilleri bülbülle hem-nevāy (T.37.2)

cc) Diken :

Rakip olarak tasavvurlarda yer alan diken, geçtiği beyitlerde gül ve gonca ile birlikte zikredilir. Sevgilinin gül, aşkın bülbül olmasına karşılık, rakip diken olarak tasavvur edilir.

Görince güllerüñ hem-zānũ-yı h̄ār oldıgın bildüm
Degül tefrîk kâbil Fıtnatâ agyārdan yarı (N.G.10.5)

beyiti dikenin; gülün ayrılmaz bir parçası olduğunu gösterir. Bu tasavvurda bülbülü güle yaklaştırmayan diken ile aşıkı sevgiliye yaklaştırmayan, münasebetlerini zorlaştıran rakip arasında ilgi kurulur.

Bülbülveş eylemezdi gönül nāle-i hezār
Ey gonce h̄ār olmasa pīrāmenüñ senüñ (G.34.3)

b) Lāle :

Lale beyitlerde rengi ve şekli münasebetiyle değişik tasavvurlara neden olmaktadır. Lale ile sürahi arasındaki şekil benzerliği lale-sürahi münasebetinin

kurulmasını sağlar. Sürahinin kadeh gibi şarapla dolu oluşu, renk unsurunun tasavvurda yer almasına sebep olur.

Şurāhīveş dizildi lāleler şaḥn-ı çemenzāra
Temāşā eyleyüp bu bezmi diller neş'evār oldu (K.1.5)

Bunun dışında lale, geçtiği bütün beyitlerde renk ve şekil bakımından dağ (yara) münasebetiyle tasavvurlara girer. Lalenin ortasındaki siyahlık, sevgilinin yanaklarına özenme ve onu kıskanma dolayısıyla, bağrında meydana gelmiş bir yara, bir dağlama olur.⁶⁰

Peyām-ı zülf ü ḥaddiyle şabā vardukça gülzāra
Olup sünbül perişān lāle vü gül dāğdār oldu (K.1.11)

Lālenin yetiştiği mevsim bahardır. Bahar-lale ilişkisini de aşağıdaki beyitte görmekteyiz.

Efendim seyre çık ʿālem ser-ā-pā sebzēār oldu
Açıldı lāleler güller yine faşl-ı bahār oldu (M.B.I.3)

c) Menekşe (Benefşe) :

Tek bir beyitte geçen benefşe, koyu rengi dolayısıyla sevgilinin yüzü için teşbih unsuru oluşturmaktadır. Yüzün benefşeye teşbih edilmesi, benefşenin bahar mevsiminin en mühim unsurlarından biri olması ve yüzün de bahara benzemesi telakkisine dayanır.

Hacil olsun görüp zülfün benefşe ruhlarıñ güller
Döküp ruhşarına kāküllerün gülzāra gel cānā (G.2.2)

ç) Sünbül :

Sünbül divanda en çok sözü edilen çiçeklerdendir. Geçtiği bütün beyitlerde sevgilinin saç, zülfü ve kakülünün benzetilene olarak ele alınır. Bu teşbih sünbülün şekil ve koku hususiyetlerine dayanır. Teşbihte en çok “teşbih-i tafdili” veya “teşbih-i maklub” yoluna başvurulur. Aşağıdaki beyit maklub teşbihe açık bir örnektir.

Reng ü būda zülf-i cānāna müşābih olmasa
Kim bakar gülzār-ı dehrün sünbül ü şebbūsına (G.55.2)

⁶⁰ İskender Pala, .Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ Yay. Ankara 1989 Lale mdd.

Teşbih-i tafdili suretinde, sünbül aslında müşebbehünbih olduğu halde sevgilinin saçına özenen, onu kıskanan bir unsur olarak ele alınır.

Bāğda güller ruḥuñ seyriyle ḥayrān oldu hep
Kākülün reşkiyle sünbüller perişān oldu hep (G.4.1)

Sünbül, saçın daha çok yanakla bir arada bulunması dolayısıyla zikr edilir. Bu durumda yanak güle benzetilir. Sünbül, çiçek olarak en çok gül ile bir arada mutala'a edilir.

Ferāmūş eyledi ruḥsār u gīsū-yı dil-ārāyı
Gül ü sünbüllerin naḫşın göreliden ‘āşık-ı şeydā (T.44.6)

beytiyle müretteb bir leff ü neşr sanatı icra edilmiştir.

Sünbül, şekil itibariyle dağınık olup aşağıya doğru kıvrılır ki bu kıvrılı saç görünümü gösterir.

Güller kızarır şerm ile ol ḡonce gülince
Sünbül ḥam olur reşk ile kākül bükülince (G.51.1)

Bir beyitte de aşğın çektiği ahın dumanı sünbüle teşbih edilmiştir.

Ḥayāl-i ‘ārız-ı cānān ile ḡann itme dūd-ı āh
Zemīn-i sīneden sünbül biter toḥm-ı gül-i terden (G.46.2)

d) Yasemin (Yasemen, Semen) :

Beyaz bir çiçek olan yasemin, geçtiği beyitlerde daha çok rengi ve kokusu dolayısıyla sevgilinin teninin benzetilene olarak ele alınır.

Mā’il olmuş yāsemen seyr eyleyüp nāzik tenün (T.G.V.1)

Yasemin bazı beyitlerde gömlek tasavvuru içinde ele alınarak, serviye benzeyen sevgilinin vücudunu örtmektedir.

Āzürde eyler ey perī nāzik tenün senün
Büy-ı semenden olsa da pīrāhenün senün (G.34.1)

Aşağıdaki beyitte yasemin-serv ilişkisi daha açık bir şekilde görülmektedir.

Göz açdı ḥābdan nergis şarıldı yāsemen serve
Uyandı baht-ı ‘āşık mevsim-i zevk-i kenār oldu (K.1.6)

e) Nergis :

Nergis, geçtiği beyitlerde sevgilinin gözünün müşebbehünbihi olarak zikredilir. Bir fettan bakış, bir mestlik hali içinde bulunan nergis; divanda, çok zikredilen çiçekler arasında yer alır.

Gülsitānuñ añmadan şeb-bū vü serv ü nergisin
Zülf-i müşğīn kıdd-i bālā çeşm-i fettāndur ğarāz (G.29.4)

beytiyle müretteb bir leff ü neşr sanatı yapılarak sevgilinin gözü nergise teşbih edilmiştir.

Nergis, serhoş edici özelliğinden dolayı bazı beyitlerde bade, mey ve cam gibi mest edici unsurlarla bir arada zikredilir.

‘Aks-i çeşmüñ göricek cām-ı mey-i nāb içre
Şandılar nergis-i terdür gül-i şād-āb içre (Müf.7)

f) Şeb-bū (Şeb-būy), Kıranfil :

Bunlardan şebbu daha çok kullanılır ve geçtiği bütün beyitlerde sevgilinin saç, zülfü veya ayva tüyleri için teşbih unsuru olarak kullanılır.

Zülf ü ruh u hātında bir leṭāfet var ki ey Fıṭnat
Ne verd-i terde ne sünbül ne ḥod şeb-bū da gördüm ben (G.48.6)

Karanfil de iki beyitte şebbu ile birlikte sevgilinin saçının benzetilene olmaktadır.

Ārzū-yı kākülüñle gülşene varsam şabā
Gāh sünbül geh kıranfil gāh şeb-bū gösterür (N.G.3.3)

g) Erguvān :

Bir beyitte geçen erguvan, gül ve lale ile birlikte kırmızı rengi dolayısıyla, sevgilinin içindeki dağ (yara) için teşbih unsuru oluşturmaktadır.

Derūnda dāğını feyṣ-i bahār-ı ‘aşkuñla
Gehi gül ü gehi lāle geh erguvān buldum (G.41.4)

VII - MEYVELER

A- Genel Olarak Meyve (Mîve, Bâr, Ber) :

Fıtnat Hanım Divanı'nda meyve çeşitlerine yer verilmeyip genel anlamda "mîve, bâr, ber" gibi kelimelerle bu unsurdan bahsedilmektedir. Çoğu beyitlerde meyve ile birlikte bağ, bahçe, servi gibi unsurlara da rastlanır. Servi ile birlikte zikredilmesi, bu ağacın meyvesiz olması münasebetiyledir.

Olan berçide-dâmen bâğ-ı dehrüñ berg ü bārından
Olur âzâde çün serv-i sehî bād-ı hazānından (G.44.3)

beytinde görüldüğü gibi "berg ü bār" şeklinde yaprak ile birlikte zikredildiği beyitlere de rastlanmaktadır.

VIII - E Ş Y A

A- SÜS EŞYASI

1-Kıymetli Taşlar ve Madenler

a) Gevher (Güher, Cevher) :

Beyitlerde geçen gevher kelimesiyle inci, la'l, yakut, zümrüt gibi kıymetli taşlar kastedilerek genel anlamda kullanılmıştır. Cevher, daha çok hazinelerde, sandık ve kutularda saklanır.

Leb-i huygerdesinden seyr idüp dendānını yārūñ
Kıyās itdüm dür-i şehvārdur dürc-i mücevherde (G.54.4)

beytiyle sevgilinin dişleri inciye, ağzı da cevher kutusuna benzetilmiştir.

Bazı beyitlerde memduhu övmek için şahsı ve yaptıklarının müşebbehünbihi olarak da kullanılmıştır.

N'ola zātiyle bulsa zīb ü zīnet efser-i devlet
Nazīri gelmeyen bir gevher-i 'ālem-bahādur bu (T.6.4)

b) Yakut, La'l :

Geçtiği beyitlerde sevgilinin dudağı münasebetiyle zikredilen ve aynı kökten

olan bu iki kıymetli taştan la'l, yakuta nazaran daha çok kullanılmaktadır. Özellikle sevgilinin dudağı için bir klişe halini alan la'l, çoğu yerde sevgilinin dudağı zikredilmeden, onun yerine kullanıldığı görülür. Dudağın bu unsurlara teşbihi daha çok rengi ve kıymeti münasebetiyledir.

Ma'cûn-ı la'l-i yârdadur şıhhat ey tabib
Dil-haste-i ma'habbete itme devâ' abes (G.7.4)

La'l ve yakut bazı kıymetli eşyaların yapımında da kullanılırlar. Bunların başında yüzük gelir. Bu yüzükler daima cevher kutunun içinde düşünülür.

Geldi ey dil hat-ı gird-i leb-i cânâna henüz
Kondı ol hâtem-i yâkût nigindâna henüz (G.24.1)

c) Zümrüt (Zümürüd), Elmâs :

Yeşil renkli zümrüt ile parlak olan elmas, beyitlerde, sevgilinin ayva tüyleri ile çenesinin müşebbehünbihi durumundadırlar. Heyet-i umumiyesiyle maden ocağına benzeyen sevgilinin yeşil ayva tüyleri zümürte, parlak çenesi de elmasa teşbih edilir.

Zümürüd hat zekân elmâs u leb yâkût u dūr dendân
Bulınmaz genc-i hüsn-i dil-berâsâ pür-güher bir kân (Müf.6)

Leb-i la'lüñ görenler hatt-ı sebziyle şanur cânâ
Zümürüdden nigindân içre yâkût-ı muşaffâdur (K.4.26)

d) İnci (Dürr, Lü'lü'), Sedef :

Sevgilinin dişleri ve teri, memduhun şahsı ve cömertliği ile şairin şiirinin teşbih edildiği inci, divanda en çok sözü edilen cevherdir. Beyitlerde; denizde, sedef içinde olması, iriliği gibi cihetlerle ele alınır.

Her ne dem hüyerde ruhsârın o gül-rû gösterür
Güiyâ baħr-i gül-âb üstinde incü gösterür (N.G.3.1)

beytiyle ter inciye teşbih edilmiştir. Bazı beyitlerde ise sevgilinin dişinin benzetilene olarak ele alınır.

Leb-i hüyerdesinden seyr idüp dendânını yârûñ
Kıyâs itdüm dūr-i şehvârdur dürc-i mücevherde (G.54.4)

İnci, divanda “dürr-i şehvar, dürr-i yekta, dürr-i giranmaye, lülü-i lala” gibi terkipler şeklinde vasıflandırılır.

Sedef de, içinde kıymetli madde taşıması münasebetiyle memduhun sinesi için teşbihlere girer. Zira sine, güzel ve kıymetli söz ve bilgileri taşımaktadır. Dolayısıyla söz ve bilgiler de inciye benzetilmiş olur.

Qalem kim baħr-i ma^cnāda şadefveş sīne-çāk olsa
Anuñ her nokṭa-i pākizesi lū³lū-yi lālādur (K.4.9)

e) Altın (zer), Gümüş (sīm) :

Baz nesnelere süs olan alt n ve gümüş, çoğu yerde müşebbehünbih olmaları münasebetiyle bahsedilirler. Beyitlerde, sevgilinin elindeki kadeh ve memduhun kapısındaki çivi altına teşbih edilir.

Bahār itdi cemende gūyiyā bir bezm-i Cem tertib
Yine zerrīn kadeh destinde cām-ı zer nigār oldı (K.1.4)

Bulmuş o resme zīb ü fer bābında encüm mih-i zer
Dergāhında şems ü kamer yüz sürmede subh u mesā (T.9.4)

Gümüş de gök cisimlerinden olan ay ile güneşin sütuna benzeyen sabah ışınları için müşebbehünbih durumundadır.

‘Āmūd-ı şubḥ kās-ı ‘izz ü cāhında sūtūn-ı sīm
Der-i iclālīnūñ gül-mihi mihr-i ‘ālem-ārādur (K.4.15)

Bir beyitte de beyazlığı cihetiyle sevgilinin gerdni gümüşe benzetilir.

Ārzū-yı gerdn-i sīmīn ü ḥāl-i ‘anberīn
Ḥāṭırumdan bir nefes çıkımaz ḥayāl-i ḥām iken (G.42.4)

2- Kokular

a) Misk (Müşg) :

Misk, divanda koku veren maddelerin başında gelir. Özellikle sevgilinin saç, zülfü, ayva tüyleri, beni, şairin kaleminin mürekkebinin noktası için önemli bir teşbih unsuru olan misk, ceylandan elde edilişi, yetiştiği yerler (Çin, Rum, Hıta) bakımından teşbihlere konu olur.

Nigāh it güllere beñzer hemān ruḥsār-ı ḥübāna
Müşābih misk-i rūmī zülf-i müşgīn-i cāvānāna (M.B. II.1)

Miskin önemli bir özelliği de rüzgarla beraber yayılışıdır.

Mest oldu b̄y-ı müşg ile hep āhuvān-ı Ç̄in
Neşr eyledükçe nūkhet-i zūlfün şabā senūn (G.35.2)

b) Anber :

Anber de misk gibi rengi ve kokusu ile teşbihlere girer. Anbere en çok teşbih edilen unsur sevgilinin benleridir. Beyitlerde daha çok “anber-i sara” tabir edilerek, saf, katkısız anber kastedilir. Ateşte yakılınca kokusunun yayılması, anberin en önemli özelliğidir.

İder neşr-i şemīm āteşde elbet ʿanber-i sārā
Ne mümkün şaklamak dilde hayāl-i hāl-i hōş-būy (G.58.3)

Zūlf de bir beyitte anbere teşbih edilir.

Haṭuñda zūlf-i muʿanber midür nedür bilmem
Tılısm-ı fitnede ejder midür nedür bilmem (Müf.5)

3- Diğer Unsurlar:

a) Sürme (Tūtiyā):

Sürme ve tutiya, geçtiği beyitlerde memduhun ayağının tozu ile dergahındaki toprağın benzetileni olarak teşbihlere girer.

Olup ruḥ-sūde-i halk-ı cihān hem-vāre dergāhuñ
Gubār-ı āsitānuñ sürme-i çeşm-i ümīd olsun (K.3.5)

Cenāb-ı Muştāfā hān ibn-i Ahmed hān kim itmiş
Gubar-ı dergehin Hāk tūtiyā-yı dīde-i şāhān (T.5.3)

b) Tarak (Şāne):

Bir beyitte geçen tarak, sevgilinin zūlfünü düzelten, onu tel tel eden alet olarak zikredilir.

Her tārı birer mār olur genc-i ḥasende
Ruḥsāruña zūlf-i siyehūñ şāne bulınca (G.51.4)

c) Gül-mih:

Güneş, sevgilinin veya memduhun kapısındaki çiviye (gül-mihe) benzetilir.

‘Amūd-ı şubḥ ẓasr-ı ‘izz ü cāhında sūtūn-ı sīm
Der-i iclālīnūn gül-miḥi mihr-i ‘ālem-ārādur. (K.4.15)

B-YİYECEKLER:

Divanda, yiyeceklerden yalnız tatlı olan bal ve şeker ile yemeğe tat veren tuz zikredilir.

1-Tatlılar:

Tatlılar içinde zikredilen şeker ve baldır. Bunlardan da en çok şekerden bahsedilir. Şekker, sükker, kand gibi kelimelerle ifade edilen şeker, sevgilinin sözü ve dudağı için müşebbehünbihi olarak kullanılır.

Didi dil-ber eylemezdüm buse-i la‘lüm dirîḡ
Kand ile beslerdüm olsaydı eger cerrār bir (G.14.3)

Ayrıca, tutinin konuşması için önüne şeker konulduğu telakkisiyle şeker-tuti münasebetine yer verilir.

H‘āhiş-i la‘lūn ile gūyā ise Fıṭnat n’ola
Māye-i şevḳi şekerdür tūti-i hoş-gūlaruñ (G.38.5)

Bal da güzel huyun benzetileni olarak bir beyitte zikredilir.

Olup hem-vāre şirīn-kām şehd-i ‘āfiyet ṭab‘uñ
Meserretle ferahla her günūn bir rüz-ı ‘id olsun (K.3.13)

2- Tuz (Nemek) :

Bir beyitte geçen tuz, söze tat ve güzellik veren unsur olarak ele alınır. Fıtnat Hanım, hoş gitmeyen, acı sözleri tuzsuz olarak vasıflandırmaktadır.

Şaḳın telḥ itme vāz‘-ı bī-nemekle kimsenūn ‘ayşın
Nevāl-ı şofra-i bezm-i cihāndan lezzet isterseñ (G.39.2)

Beyitte görüldüğü gibi tuzun asıl özelliği yemeğe tat katmasıdır.

C- İÇECEKLER :

Divanda içecek olarak şaraptan bahsedilir. Daha çok dudağın müşebbehünbihi olan şarabın en önemli özelliği sarhoş etmesidir.

Neylerüz sākī şarāb-ı sāgar-ı billūruñı
Cām-ı laʿlūñle senūñ mestāne olmışlardanuz (G.20.3)

Ayrıca rengi münasebetiyle de yanağın benzetileni durumundadır.

Muhammerdür ruḥuñ rengi şarāb u nūkhet-i gülden
Anuñçün naʿra-i mestānemūñ yok farkı bülbülden (G.43.1)

Ç- GİYİM EŞYASI

1-Cāme, Libās :

Came, beyitte sevgilinin letafet ve güzelliği için mecazi anlamda kullanılmıştır. Letafet kumaşından yapılmış elbise, sevgiliyi boydan boya kuşatmıştır.

Seyr it hele kālā-yi leʿāfetden ol āfet
Bir cāme biçinmiş hemān endāmına maḥşūş (G.28.2)

Bir beyitte geçen “libas-ı devlet” kelimesiyle de padişahlık, sultanlık kastedilmektedir.

Zātuñ dūr-i kemāl ile tezyīne eyle saʿy
Yohsa libās-ı devlet ile iʿtinā ʿabes (G.7.2)

2- Pīrāhen :

Bir beyitte geçen pirahen, yasemin kokusu ile bir arada zikredilir. Şair, sevgilinin vücudunun nazikliği için bir mukayese unsuru olarak zikreder.

Āzürde eyler ey perī nāzik tenūñ senūñ
Büy-ı semenden olsa da pīrāhenūñ senūñ (G.34.1)

3- Tāc, Şāl, Külāh, ʿAbā :

Tac ve şal padişahların, külāh ve aba ise fakirlerin ve dervişlerin giydikleri elbiseler olarak zikredilirler. Tasavvufi istilahlar içinde geçen bu maddelerle kanaat ehlinin taca itibar etmeyip külāha kanaat ettikleri, istiğna sahiplerinin nazarında şal ile abanın bir olduğu telakkisine yer verilir.

Ehl-i tecrid atlas-ı gerdūna itmez iʿtibār
Düş-ı müstağniye hep şāl u ʿabā birdür bütün (G.47.5)

Şāh-ı serīr-i mülk-i ḳanāʿat bu ʿālemūñ
Virmez külāh-ı fakrını tāc-ı keyānına (G.56.3)

D- KUMAŞLAR :

Divanda kumaş, atlas, kālā (kale), parend gibi isimlerle zikredilir. En çok kullanılanı kālādır. Geçtiği beyitlerde tasavvufi manada ele alınır. Tasavvuf akidesine göre bir mutasavvıf dünyanın zinet ve saltanatına değer vermez. Bu kumaşlar da birer süs ve debdebe aleti olduklarından ehl-i kanaat olan bir sofinin bunlara kıymet vermemesi gerekir.

Bir pāreye almazsa n'ola atlas-ı çarhı
O kim ola sūdāger-i kālā-yı kânā'at (G.6.4)

Ayrıca “kala-yı kanaat, kala-yı vasl, kala-yı letafet, kala-yı mefharet” gibi terkipler şeklinde mecazi manada da kullanılmaktadır.

E- EV İÇİ EŞYASI

1- Perde, Lihāf, Pister, Bālin, Bāliş :

Bunların hemen hemen hepsi tek beyitte geçer ve yalnız isimleri sayılır. Mahiyetlerinden bahsedilmez. Bunlardan perde, şafak için bir teşbih unsuru olarak ele alınır.

Perde-i gülgündür bāb-ı refī'inde şafak
Dest-i iclālinde gerdūn āsūmānı dest-māl (T.7.4)

2- Muhtelif Kaplar :

Divanda kadeh (sağar, peymane) , testi (kūze), tuzluk (nemekdān), dürc, şamdan gibi kaplardan bahsedildiği halde, mahiyetlerinden bahsedilmez. Bunların her biri bir beşeri durum için ele alınırlar.

F- DİĞER EŞYALAR :

Yukarıda isimlerini saydığımız eşyaların dışında kılıç (seyf), ok gibi bazı harp aletleri ile merdiven (nerdban, süllem), sofras gibi bazı ev eşyalarından da çeşitli vesilelerle bahsedilir. Bunların hemen hemen hepsi sevgili veya memduhu övmek için zikredilirler.

S O N U Ç

Fıtnat Hanım'ın divanı, kendisinin pürüzsüz ve düzgün Türkçe kullanan, zeki ve duygulu bir şair olduğunu ortaya koymaktadır.

Yaptığımız araştırmalar bize Fıtnat Hanım'ın ilimden çok sanata değer verdiğini göstermektedir. Şark mefhumlarını itina ile kullanan şair, okuduğu divanların klasik çerçevelerinin dışına çıkamamıştır. Bundan dolayı da mahlası kaldırılrsa şiirlerinden onun bir kadın şair olduğunu anlamak çok zordur.

Fıtnat Hanım üslup olarak başta, sarayda en çok kendisiyle görüştüğü ve aralarında birçok müşa'are ve mülatafaların da bulunduğu bilinen sadrazam Koca Ragıp Paşa olmak üzere Nedim, Nabi, Haşmet, Şeyhü'l-islam Yahya, Çelebi-zade Asım gibi şairlerin etkisinde kalmış ve birçoğuna nazireler yazmıştır. Hatta nazire olarak yazdığı bazı gazellerin başında hangi şaire nazire olarak yazdığına dair kayıtlar da mevcuttur. Konuyu edebi şahsiyetini incelerken ayrıca örneklendirdik. Bu durum Fıtnat Hanım'ın bir nazirecilik havası içinde yetiştiğini gösterir.

Fıtnat Hanım'ın, Nabi ve Ragıp Paşayı taklid ederken hakimane, Nedim'i taklit ederken şuh ve aşıkane, Şeyhü'l-islam Yahya'yı taklit ederken nükte-perdaz olduğu görülür.

Fıtnat Hanım selaset ve ahenkle şiir söylediği halde, şark mektebinin ortak mefhumlarını itina ile kullanmış ve okuduğu divanların klasik çerçevelerinin dışına çıkmamıştır. Şiirlerinde, kadınlığın samimiyet ve hassasiyetini ifade eden kendi şahsiyet ve cinsiyetinden hiç bir şey katmaması, belki de divan geleneğinin nazirecilik havası içinde yetişmiş olmasından ileri gelmektedir.

Divanında İslam prensiplerine aykırı bir ifadesine rastlanmayan Fıtnat Hanım, başta Hz. Muhammed olmak üzere bir çok peygamberi ve dört halifeyi, çeşitli vesilelerle övmekte ve bunların manevi yardımlarına inanmaktadır. Dünya nimetlerinden elini eteğini çektiğine dair bir beyit yoktur. Ancak şairde bir "kanaat" fikri hakimdir.

Dini-tasavvufi unsurlara yer vermesi, şairin dini konularda yeterli bilgiye sahip olduğunu gösterir. Alah'ın isim ve sıfatlarını çok yerde kullanarak ifadelerini dualarla süsler. Mutasavvıf olmayan Fıtnat Hanım'ın şiirlerinin derinliklerinde tasavvufu bulmak mümkündür. Bazen de rindane bir eda takınarak zahide karşı koyar.

İstanbul kütüphanelerinde 26 nüshasını tesbit ettiğimiz divanın, biri matbu yedi nüshası esas alınarak oluşturulan tenkitli metin incelemesi sonucu tespit ettiğimiz manzumelerin türü ve sayısı şöyledir : 6 na't (biri tahmis), 4 kaside, 1 manzum arz-ı hal, 48 tarih, 1 müseddes, 1 tahmis, 59 gazel, 10 nakıs gazel, 2 kıta, 10 nazm, 25 müfred, 3 lugaz, 36 muamma, 4 şarkı. Divanın, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T.5495 numaraya kayıtlı olan nüshasında bir lugaz daha tesbit ederek divana dahil ettik. Böylece lugaz sayısı dörde çıkmış oldu. Ayrıca aynı kütüphanede T.5483 numarada kayıtlı nüshada da bir şarkının bir bendinin fazla olduğunu tesbit ederek ilgili şarkının sonuna ekledik.

Divanda 13 değişik vezin kullanılmış ve her çeşit kafiye yer verilmiştir. Bazı şiirlerde redif de kullanılmıştır. Atasözleri ve deyimlere yer veren Fıtnat Hanım, sosyal hayata ait ilişkileri, cemiyeetin diliyle ifade etmiştir.

XVIII. asırda yaşayan Fıtnat Hanım, çoğu şeyhü'l-islam ve aynı zamanda fazıl, alim ve şair olan bir ailede yetişmiştir. İlk ilim ve kültürünü de hem şeyhü'l-islam, hem de alim ve şair olan babasından almıştır. Sadece yakınlarının yazdığı divanları okuması bile onun şair olması için yeterli bir sebeptir. Fıtnat Hanım'ın divanı, kendisinin Arap, İran ve Türk edebiyatlarına vakıf olduğunu yansıtmaktadır.

Babasının yanı sıra aile fertlerinin birçoğunun şeyhü'l-islam olması, Fıtnat Hanım'ın sarayla sıkı münasebetini temin etmiştir. Bu nedenle cemiyetle ilgili görüşleri içerisinde, başta padişah ve sadrazam olmak üzere bir çok devlet erkanına rastlanır. Bunların çoğu akrabası ve yakın ilişki içinde olduğu kişilerdir. Ayrıca tarihî ve efsanevî şahsiyetler, sanatkarlar ve ilim adamlarına tesadüf edilir. Tarihî ve efsanevî şahsiyetlerin çoğu, İran tarih, mitoloji ve edebiyatına aittir. Fıtnat Hanım, bu şahsiyetlerin üstün vasıfları ile övülenin vasıfları arasında bir ilgi kurarak bu şahsiyetleri bir mukayese ve benzetme unsuru olarak ele alır. Aşık ve sevgili tipi işlenirken Leyla ile Mecnun, Ferhat ile Şirin gibi klasik hikaye kahramanları da sık sık söz konusu edilir.

Fıtnat Hanım Divanı'nın büyük bir kısmını oluşturan sevgili-aşık-rakip üçlüsünün şahsında ortaya konulan tip, genellikle Divan edebiyatının klasik ölçülerine uygundur. Fiziki olarak çok güzel tasavvur edilen sevgili, ruhî bakımdan aşığa son derece vefasız, acımasız ve zalimdir. Aşık, sevgilinin karşısında zayıf, hasta ve güçsüz bir tip olarak ele alınır. Sevgili şah, sultan ve efendi durumunda telakki edildiği halde, aşık, onun kulu ve kölesi olarak hayal edilir. Ancak, aşık, sevgiliden gelen bütün eziyetlere ve cefalara razıdır. Zaman zaman şikayet ettiği

halde, bu eziyetleri kayıtsız şartsız kabul etmektedir. Hatta bazen bunu bir lütuf olarak kabul eder. Zira, sevgilinin cefayı kesmesi, aşığı unutmuş olması demektir. Aşık için zor olan da budur. Çoğu beyitlerde açıkça görüldüğü gibi eserde ele alınan aşık, şairin kendisidir. Hep kötü olarak vasıflandırılan rakip ise, sevgilinin iltifatlarına mazhar olmuş, daima onun yanında bir tip olarak anılır. Ancak, dikensiz gül olamayacağını düşünen Fıtnat Hanım, rakibin sevgili ile beraber olmasını da normal karşılamaktadır.

Divan'da kozmik alem, anasır-ı erba'a, nebat, hayvan, eşya gibi unsurları bulmak mümkündür. Tabiat unsurları, divanda güzellik ve his ifadesi için birer sembol olarak geçer. Teşhis ve teşbih sanatıyla ele alınan bu unsurlar, insan tipinin çeşitli vasıflarının ortaya konulmasında bir benzetme ve mukayese unsuru olarak kullanılmıştır. Tabiat tasvirlerinde de klasik tasavvurlar işlenmiştir.

Fıtnat Hanım'ın konuşma diline yakın, sade bir dille kaleme aldığı eseri , üslup olarak pek sanatkârâne sayılmaz. Tema bakımından da klasik şiire büyük uygunluk gösterir.

Divanda dikkati çeken bir nokta da neşe ve sevincin topluluk halinde, üzüntünün yalnız yaşanmasıdır. Bazı beyitlerde; "*id üstine id itdi alem*", "*şaddur alem*" gibi ifadelerle neşenin topluluk halinde yapıldığını gösteren beyitlere rastlandığı halde, üzüntüde böyle bir topluluk yoktur.

Kısaca belirtmek gerekirse Fıtnat Hanım bir kadın şair olarak şiirlerinde cinsiyetinin varlığını hissettirmemekle beraber devrinin klasik sanat telakkisine uyarak hayal dünyasını mısralara başarılı bir şekilde yansıtmıştır. Kendisinden önceki büyük şairlere başarılı nazireler de yazan Fıtnat Hanım'ın şekil ve mühteva yönünden önceki şairleri ustaca takip ettiğini söylemek onun için söylenebilecek en doğru ifadedir.

BİBLİYOGRAFYA

- Ahmet Asım (Mütercim) : *Burhan-ı Katı* Tercümesi, İstanbul 1302.
- Atsız, Nihal : *Koca Ragıp Paşa, Haşmet ve Fıtnat Hanım Arasındaki Şakalar*, Çınaraltı Mecmuası, C.1, 22 Ağustos 1941.
- Banarlı, Nihad Sami : *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi* C.II. İstanbul 1987.
- Baysun, M.Cavid : *Es'ad Efendi, İA, MEB* Basımevi, C.4, İstanbul 1965
- Bursalı Mehmed Tahir : *Osmanlı Müellifleri*, C.II. İstanbul 1333.
- Çavuşoğlu, Mehmet : *Necati Bey Divanı'nın Tahlili*, İstanbul 1971.
- Devellioğlu, Ferit : *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara 1970.
- Dilçin, Cem : *Yeni Tarama Sözlüğü, TDK*, Ankara 1983.
- Doğan, Muhammed Nur : *Esad Efendi, Ebûishakzade, İA, TDV*. yay. C.11.
- Fatin Davud : *Hatimetü'l-Eş'ar*, İstanbul 1271.
- Fatma Aliye : *Namdaran-ı Zenan-ı İslamiyan*, Malumat Mecmuası, İstanbul, 6 Temmuz 13116.
- F. Steingass : *Persiyen-English Dictionary*, second impression, London 1930.
- Fındıklılı İsmet Efendi : *Tekmiletü's-Şakaik fî Ehli'l-Hakaik*, İstanbul 1989 (Neşr: Abdülkadir Özcan).
- Gibb, E.J.W : *A History of Ottoman Poetry*, C.IV. London 1905.
- Hasan Amid : *Ferheng-i Amid*, 10.baskı, Tahran 1355.
- İpşişli, Mehmed : *Dürri-zade Mustafa Efendi, İA, TDV*. yay. C.10
- Kocatürk, Vasfi Mahir : *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1970.
- Kurnaz, Cemal : *Hayali Bey Divanı Tahlili*, Ankara 1987.
- Levend, Agah Sırrı : *Divan Edebiyatı (Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar)*, İstanbul 1980.
- Lüveys Ma'luf : *El-Müncid fî'l-Lugati ve'l-A'lam*, 26.bas.Beyrut 1973.
- Mehmed Süreyya : *Sicill-i Osmani*, C. IV. İstanbul 1311.
- Mehmed Zihni : *Meşahirü'n-Nisa*, C. I. İstanbul 1294.

- Muallim Naci : *Esami*, İstanbul 1308.
- Muhammed Fuad Abdülbaki : *El-Mu'cemü'l-Müfehres li-Elfazı'l-Kur'ani'l-Kerim*, Kahire 1987.
- Mustafa bin Şemseddin Ahteri : *Ahterî-i Kebir*, Matba'â-i Amire, İstanbul 1310.
- Onan, Necmettin Halil : *İzahlı Divan Şiiri Antolojisi*, İstanbul 1991.
- Onay, Ahmet Talat : *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, Ankara 1992.
- Öner, Melike : *Fıtnat Hanım'ın Hayatı ve Edebi Şahsiyeti*, İst.Ün. Ed. Fak. Türkolojisi Zümresi (Basılmamış lisans tezi), İstanbul 1945.
- Özgül, Melahat : *Fıtnat Hanım'ın Hayatı, Şahsiyeti, Eseri, Gazel ve Şarkılarındaki Mazmunlar*, İst. Ün. Ed. Fak. Türkoloji Bölümü (Basılmamış mezunuyet tezi), İstanbul 1947.
- Özön, Mustafa Nihat : *Osmanlıca-Türkçe Sözlük*, (5.baskı) İstanbul 1973.
- Pala, İskender : *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, C. I-II. Akçağ Yay. Ankara 1989.
- Sefercioğlu, M.Nejat : *Nev'i Divanı'nın Tahlili*, Ankara 1990.
- Şemseddin Sami : *Kamusü'l-A'lam*, C. V. İstanbul ?
- : *Kamus-ı Türkî*, İstanbul 1978
- Tolasa, Harun : *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, Ankara 1973.
- Unat, Faik Reşit : *Hicri Tarihleri Miladi Tarihe Çevirme Kılavuzu*, Ankara 1988.
- Uraz, Murat : *Fıtnat, Kadın Yazarlar ve Şairler*,
- Ünver, İsmail : *Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler*, Türkoloji Dergisi, C.XI, Ankara Ün. Basımevi, Ankara 1993
- Yöntem, Ali Canip : *Zübeyde Fıtnat Hanım*, Yeni Mecmua, 31 Kanun-i sani 1918.
- : *Fıtnat Zübeyde*, İA, MEB Basımevi, C.4, İstanbul 1965
- Zehra-yı Hanlerî : *Ferheng-i Edebiyat-ı Farisi-yi Derî*, Tahran 1348.
- Ziya Şükün : *Farsça-Türkçe Lugat, Gencine-i Güftar-ı Ferheng-i Ziya*, 3 cilt, MEB. İstanbul 1984.
- Zettersteen, K.V.(Çev.Neşet Çığatay) : *Sa'd*, İA, MEB Basımevi, C.10, İstanbul 1965

METNİN TRANSKRİPSİYONU

RUBĀ'İYAT DER NA'Ṭ-I ŞERİF

I

Ey bā'is-i icād-ı nîzām-ı dü serâ
Maḥlûḳ senüñ nāmuña cümle eşyâ
Düşmezse 'aceb mi ḥāke zilletle o kim
Tābi' ola her kārda çün sâye sâña

I A. 1a, B.1b, C.1b, E.1b, F.1b, M.2

II

Ey zātuñ olan ḥazret-i Ḥaḳḳa maḥbûb
Ḥüsnünden olur mihr-i münevver maḥcûb
Na'ı olsa sezâ burākuña ebrû-yı ḥür
Dergāhuña şeh-perr-i melâ' ik çârûb

II A. 1b, B.1b, C.1b, E.1b, F.1b, M.2

III

Ey mebd-e-i 'âlem sebeb-i mevcûdât
V'ey şāḥib-i aḥlāk-ı ḥasen 'ālî zât
Ḳādir mi ola nev' -i beşer meddāhuñ
Vaşfuñda nüzûl eyledi çün kim âyât

III A. 1b, B.1b, C.1b, E.1b, F.1b, M.2

IV

İcād-ı cināna hilkatüñdür bā^cis̱
 İdhāle bizi ^cināyetüñdür bā^cis̱
 Ey şāh-ı rüsül keşretine cürmümüzüñ
 Hep ārzü-yı şefā^catüñdür bā^cis̱

IV A. 1b , B. 1b , C. 2a , E. 1b , F. 1b , M. 2

V

Ey mefhar-ı enbiyā vü şāhib-mi^crāc
 Sultān u gedā dergehüñe hep muhtāc
 Düşmezse n'ola rūy-ı zemīne sāyeñ
^cArş itmiş anı ^cizzet ile başına tāt

V A. 2a , B. 1b , C. 2a , E. 2a , F. 1b , M. 2

TAHMİS-İ NA^cT-I ŞERİF-İ ES^cAD EFENDİ MERHŪM

Mef^cûlü fâ^cilâtü mefâ^cilü fâ^cilün

I

- 1 Zib-i şimâh-ı cân u dil et bu naşîhati
- 2 Eyle güşâde dîde-i pür h^vâb u ğafleti
- 3 Şarf itme ârzü-yı dile vaqt-ı furşati
- 4 Ey dil havâya virme yeter nakd-ı raġbeti
- 5 Eyle harîd kâle-i zibâ-yı himmeti

II

- 1 İkbâl u câh u devlet-i dehr ile olma şâd
- 2 Bîm-i ickâb şiddet-i ferdâyı eyle yâd
- 3 Tâ-key sürûr u şâdi-yi dünyâ ise murâd
- 4 Ey çeşm-i cân u dil yetişür buhl u incimâd
- 5 Seyl eyle cûş-ı cûy sirişk-i nedâmeti

III

- 1 Girdün reh-i ma^câsiye kıldun nice hatâ
- 2 İtdün hevâ-yı nefsile evkâtuñı hebâ
- 3 Terk eyle ba^cd-ez-în nice bir bu heves dilâ
- 4 Zib-âver it yeter yeter ey cân-ı bî-nevâ
- 5 Gûş-ı derûna halka-i mengüş tâ^cati

I - 1 u dil : - B

I - 2 u : - F

I - 3 İtme : - E

I - 5 harîd : harîde B

II - 3 tâ : - B

II - 5 sirişk-i : - B

III - 3 eyle : - E

III - 4 yeter : - C

IV

- 1 Olduñ ğarīķ-i baħr-i ħaṭā ey dil el-amān
- 2 Sa^cy it ħulāṣa sāhil-i maḵṣūda ir hemān
- 3 Kıl keṣti-i melāmete ihlāṣı bādbān
- 4 Bād-ı neṣīm-i āh-i dili itdürüp vezān
- 5 Mevc-āver eyle cūṣıṣ-i deryā-yı fikreti

V

- 1 Ḥaḵḵuñ egerçi raḥmeti bī-ḥad ʿaṭāsı bol
- 2 Ammā ki tōldı ceṣṣ-i ma^cāsiyle ṣağ u ṣol
- 3 Zinhār unutma ḥavfı ḥaṭar-nākdūr bu yol
- 4 Ey dil biraz da ser be-kemīn-i tefekkūr ol
- 5 Pūṣıde eyle cismūñe delk-i melāmeti

VI

- 1 Yād eyle seyyiātını endūhgīn olup
- 2 Yalvar Ḥudāya derd ile zār u ḥazīn olup
- 3 Dūr ol cihāndan der-i ḥaḵḵa yaḵīn olup
- 4 Terk eyle kıl ü kāl fenādan emīn olup
- 5 Āmiziṣ-i kār-ı hevā vü ḥaṭī²e ti

VII

- 1 Ğafletle bunca ṣubḥ u meṣā oldı āh kim
- 2 ʿÖmr-i ʿazīz geṭti hebā oldı āh kim
- 3 Ey dil işūñ hemīṣe havā oldı āh kim
- 4 Kāruñ cihānde cümle ḥaṭā oldı āh kim
- 5 Yok itdügūñ günāhlaruñ ḥadd ü ğāyeti

V-1 bī-ḥad : çok hem E

V-4 dil : - E

V-5 cismūñe : çeşmūñe B

VI-2 ḥazīn : zebūn E

VI-4 kāl : kālı A,B

VI-5 hevā vu : - B / kār-ı : kār u A

VII-3 işūñ hemīṣe : hemīṣe işūñ F

VIII

- 1 Bir dem gelür ki ola ^cuyüb-ı nihān ^cayān
- 2 Rūsvā olursuñ ey dil-i bî-çāre el-amān
- 3 Ol rüz-ı hevl-nākı idüp yād kıl fīgān
- 4 Ol dem ki ceyş-i cürm-i ^cuşāt-ı hātā girān
- 5 Leb-rîz idince dāmen-i deşt-i kıyāmeti

IX

- 1 Ey dil añ ol zamānı ki hāluñ yamān olup
- 2 Altında bār-ı ma^cşiyetüñ nā-tüvān olup
- 3 Rüz-ı cezāda piş-rev-i ^cāsiyān olup
- 4 Piş-i cenāb-ı Hākka ne yüzle revān olup
- 5 Ümmid idersüñ olmağa şāyān-ı rahmeti

X

- 1 Evkātuñ itdi cümle ma^cāşî ile güz̄er
- 2 Toldı günehle defter-i a^cmāl ser-te-ser
- 3 Adli ile mu^cāmele eylerse Hāk eger
- 4 Hāluñ harāb ey dil-i şeydā saña meger
- 5 Ol şāh-ı enbiyānuñ ola lutf u şefkati

XI

- 1 Kıl şıdk ile odur ki vālāya ilticā
- 2 Kim haste-i zünūba o dūrde olur devā
- 3 Şāhenşeh-i melā'ik ü ser-hayl-i enbiyā
- 4 Ya^cnî Habīb-i muhterem-i hāzret-i Hudā
- 5 Kim zāt-ı pāki ^cālemüñ ^cayn-ı ^cināyeti

-
- VIII-1 ^cayān : - B
 VIII-2 rūsvā : rūsvāy A
 VIII-3 yād kıl : yād u kıl C
 VIII-4 cürm-i : cürm ü A
 IX-1 zamānı : zamān B
 IX-5 idersüñ : idersin E
 X-4 harāb : -E

XII

- 1 Oldur o vāşıl-i derecāt-i ʿalā k'anuñ
- 2 Oldur o āfitāb-ı sipihr-i hüdā k'anuñ
- 3 Oldur o burc-ı kurb-ı meh-i pür-ziyā k'anuñ
- 4 Oldur o nūr-ı şem^c-i harīm-i denā k'anuñ
- 5 Tābeş fūrūz-ı ʿālemyān mihr-i re'feti

XIII

- 1 Ey hāk-i pāyı dīde-i havrāya tūtiyā
- 2 V'ey seng-i rāhı gevher-i cāndan girān-bahā
- 3 Ol gevher-i yegāne-i gencine-i ʿaṭā
- 4 Dürr-i girān-māye-i deryā-yı ıştıfā
- 5 Verd-i nihāl-i nūr-ı Hudā zāt-ı ʿizzeti

XIV

- 1 Oldur imām cümle-i ervāḥ-ı enbiyā
- 2 Hep cān u dille eylediler aña iktidā
- 3 Kıl sen de işr-i pākine ol zātuñ iktifā
- 4 Oldur o ḥayr-ı hādī-yı şeh-rāh-ı ihtidā
- 5 Kim cümle halk o yolda bulurlar selāmeti

XV

- 1 Maḥbūbısuñ Cenāb-ı Hudā-yı Muʿazzamuñ
- 2 Halk eyledükde nūrını sen şāh-ı ekremüñ
- 3 Yoğıdı nāmı levh-i kalemʿarş-ı aṣṣamuñ
- 4 Ey pādişāh-ı kişver-i levlāk-ı ʿālemüñ
- 5 Zāt-ı şerīfün oldı çü bādī-i hilḳati

XVI

- 1 Ey vaşf-ı zāt-ı pākūñe hūrşid zer-varaḳ
- 2 Oldı işāretünle meh-i bedr iki şaḳ

XII-3 kurb-ı : kurba D, M

XIII-4 deryā-yı : geher-i E

XV-2 nūrını : nūrını C, F, M

XVI-1 vaşf-ı : -B / zer : bir M

- 3 Zāt-ı şerifün âyet-i levlâke mā- şadağ
 4 Sensin o muḳtedā-yı gürūh-ı rüsül ki Hāḳ
 5 Kılmıṣ vüçüd-ı pākūñi pür-nūr-i raḥmeti

XVII

- 1 Sensün ḥabīb-i ḥazret-i Hāḳ seyyidü'l-verā
 2 Halk oldu nām-ı pākūñ için arz ile semā
 3 Ey kişver-i risālete sultān-ı enbiyā
 4 Zīb-i benāna rif'atūñ itmiş senün Hudā
 5 İzz ile faşş nūr-i nigīn-i nübüvveti

XVIII

- 1 Ey āfitāb-ı tāb-ı der-i maşrıḳ-ı kemāl
 2 Sīmīn rikāb-ı eşheb-i ḳadrūñ senün hilāl
 3 Halk itmeden dü 'ālemi Hāḳ şad hezār sāl
 4 Kıldı vüçüd-ı pākūñi bi'csetde zü'l--celāl
 5 Hem ibtidā-yı cümle rüsül hem nihāyeti

XIX

- 1 Reşk ile müşg-i Çīn n'ola ravzañda ḥākūñe
 2 Pervīn hūşe bağ-ı refi'ūñde tākūñe
 3 Pervāne mihr ü māh ruh-ı tāb-nākūñe
 4 Tab'ı süḥan-şinās reh-i na't-ı pākūñe
 5 Şarf eyler iken ez-dil ü cān naḳd-ı tā'ati

XX

- 1 Ey mefḥar-ı dü 'ālem eyā Seyyide'l-beşer
 2 Gül-mih-i bāb-ı rif'atūñe şems ile ḳamer

XVI-3 levlāke : levlāk-i B

XVI-4 sensün : sensin A, E, F, M

XVII-1, XVIII-3 Hak : -B

XIX-1 müşg-i Çīn n'ola : n'ola müşg-i Çīn A

XIX-2 tanuñ : tanuñı D

XIX-3 tab-nakuñ : tab-nakūñi D

XIX-4 pakūñe : pakūñi D

- 3 Ey gülbün-i riyāz-ı nübüvetde verd-i ter
 4 Nâlişger oldu gülşen-i medhünde bir şehir
 5 Kilk-i hezār bu ğazel-i pür-belāġati

XXI

- 1 Pā-būsuñ ile buldı nüh-eflāk rif^cati
 2 Pest itse kāmētüñ n'ola tūbā-yı cenneti
 3 Verd-i bihişte virdi ruḥuñ şerm ü hacleti
 4 Zülf-i ^cabīr-i tıynetüñ şemm-i nükheti
 5 Virdi meşām-ı ^cāleme tīb ü terāveti

XXII

- 1 Hāḳ itdi zāt-ı pāküñi mahlūḳuñ eşrefi
 2 Nūr-ı cemālünñ meh ü hūrşid bir tefi
 3 Var zīr-i perde niçe biñ ma^cnī-i hafī
 4 Şām-ı siyāh-tāb-ı hatuñ kıldı muhtefī
 5 Her tār-ı mūrda niçe şabaḥ-ı kıyāmeti

XXIII

- 1 ^cArş-ı berin cilvegehi rahş-ı^cazmuñuñ
 2 Kemter ḥabābı çarḥ-ı mey-i cām-ı ^caşḳuñuñ
 3 Nahl-i gül-i bihişt nevā-dārı kaddünñ
 4 Ayn-ı ḥayāt la^cl-i leb-i rūḥ-baḥşuñuñ
 5 Hızır u Mesih teşne-i nūş-āb-ı vuşlatı

XXIV

- 1 Reşk itse heşt-bihişt n'ola kūyüne sezā
 2 Çārūbı bāb-ı devletünñ şeh-per-i hümā
 3 Muhtāc-ı luḫ u mekremetün şāh ile gedā
 4 Gül-miḥ-i āsitān-ı sa^cadetgehün şehā
 5 Şāhān-ı kişver-i himemün çeşm-i devleti

XXI-4 ^cabīr : ^canber B / Şemm-i : şemm-ü B

XXII : Bu ve bundan sonraki bendler sadece A ve D nüshalarında bulunmaktadır. Diğer nüshalarda yoktur

XXIII-1 ^cazmuñuñ : ^cazmınuñ D

XXIII-3 kaddünñ : kaddinün

XXV

- 1 Ey sâ' ilân-ı dergehi sultân ile gedâ
- 2 Ey zât-ı pâki şem'î-i şebistân-ı ıstıfâ
- 3 Ey haste-i zünûba iden lutf ile devâ
- 4 Ey gevher-i yegâne-i gencine-i Hudâ
- 5 V'ey şu'le-senc-i 'âlem olan mihr-i re'feti

XXVI

- 1 Gerdûn bezm-i hâşu'na bir nil-gün tabak
- 2 Piş-gir-i âl-i şofra-i in'âmu'na şafak
- 3 Kimdür senûnle mekteb-i 'irfânda hem-sebak
- 4 Sensûn o fahr-ı 'âlemiyân kim Cenâb-ı Hak
- 5 Hatm itdi zât-ı pâkü'n ile fenn-i bi'şeti

XXVII

- 1 Buldı kudûm-ı pâkü'n ile 'arş i'tibâr
- 2 Arz u semâ vücûdu'n ile eyler iftihâr
- 3 Olmazsa n'ola ümmet olan saña h'âr u zâr
- 4 Dergâh-ı izzetü'ndür eyâ nûr-ı kirdigâr
- 5 Kâr-âverân-ı ma'siyetü'n cây-ı şefkati

XXVIII

- 1 Ehl-i zünûbı kırtaracak âh u vâhdan
- 2 Yok gayrı sen şehenşeh-i 'âlem-penâhdan
- 3 Sensin şefâât eyleyecek çün İlâhdan
- 4 Her birisi girân-ı bâr-ı günâhdan
- 5 Rîzân ide o dem 'arâk-ı şerm ü hacleti

XXIX

- 1 Bir mübtedâ-yi illet-i işyân u rû-siyeh
- 2 Bir kesret-i zünûb ile hâli olan tebeh
- 3 Bir sâ'î-yi cerâyim ü bir mâlik-i veleh
- 4 Bir bende-i zelîl ü siyeh-rû vü pür-güneh
- 5 Bir bî-hisâb olan dahî nakd-ı hatî' eti

XXX

- 1 Mağlûb-ı nefis Fıtnat-ı şūrîde-ḥâldur
- 2 Zîrinde bâr-ı ma'ciyetüñ bî-mecâldur
- 3 Mağşûdı ḥâk-i pâyuña bir 'arz-ı ḥâldur
- 4 Ümmetlerüñden es'ad cürm-i iştiğâldur
- 5 Kim leşker-i günâhı pür eyler kıyâmeti

XXXI

- 1 Çok seyyi'ât gerçi eyâ seyyide'l-beşer
- 2 Yek nazra-i 'inâyet ile maḥv olup gider
- 3 Ümmet olan görür mi saña ḥavf ile ḥaṭar
- 4 Dergâh-ı 'izz ü şefkatüne yüz sürüp ider
- 5 Ol demde ḥazretüñden ümid-i şefâ'ati

XXXII

- 1 Elden bırakma dâmen-i lutfın o ḥazretüñ
- 2 Ol müznibîne rahmet o şâhib-i şefâ'atüñ
- 3 Sür ḥâk-i pâk-i pâyına rûy-ı zârâ'etüñ
- 4 Ey dil saña o mâh-ı sipihr-i nübüvvetüñ
- 5 Besdür olursa zerre-i mihr--i 'inâyeti

XXXIII

- 1 Oldur o fahr-ı 'âlemyân 'arş-ı câh kim
- 2 Oldur o pâdişâh-ı mefâ' ik-sipâh kim
- 3 Oldur o evc-i kurbda râhşende mâh kim
- 4 Oldur o nâzenin-i cenâb-ı İlâh kim
- 5 Mağbûl-ı 'izzet oldı anuñ nuṭṭ-ı himmeti

XXXIV

- 1 Oldur şefî'î-i arşa-i maḥşerde ümmete
- 2 Lutf u 'inâyetiyle irer cümle rahmete
- 3 İhlâş ile teveccüh idüp ḥâk-i 'izzete
- 4 Eyle nişâr rav'za-i pür-nûr-ı ḥazrete
- 5 Dürr-i girân-kadr-i şalât u taḥiyyeti

A. 2a , B.2a , C.2a , D.1b , E.2a , F.2a , M.2

1

**KASİDE-İ BAHÂRİYE DER VASF-I
SULTÂN MAHMÛD HÂN ***

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

- 1 Dem-i newrûz irişdi gülşene faşl-ı bahâr oldı
Yine âsâr-ı feyz-i kudret-i Hâk âşikâr oldı
- 2 İdüp neşr-i nemâ ezhâr-ı gülzâra nesîm-i feyz
Açıldı gonceler şevk ile cevler bî-karâr oldı
- 3 Güşade oldı hâtırlar kudüm-ı nev-bahâriden
İdince hânde güller bülbül-i şürîde zâr oldı
- 4 Bahâr itdi çemende güyiyâ bir bezm-i Cem tertîb
Yine zerrîn kadeh destinde cām-ı zer nigâr oldı
- 5 Şurâhîveş dizildi lâleler sahn-ı çemenzâra
Temâşa eyleyüp bu bezmi diller neş' evâr oldı
- 6 Göz açdı hâbdan nergis şarıldı yâsemen serve
Uyandı baht-ı aşık mevsim-i zevk-i kenâr oldı

---

* (kaside-i A, D) bahariyye der vasf-ı Sultan Mahmud Han (aleyhi'r-rahmeti ve'l-gufran C, D)

3a kudüm : şafâ A ; - E
nev-bahâriden : nev-bahârından F

4a bahâr : menâr E

4b nigâr : nigâh B

5b neş'evâr : neş'edâr E, M
bezmî : bezm F

- 7 Olinca nef̣ḥa-i bād-ı bahār ile çemen iḥyā
Bu gūne bir ġazelle naḥl-i ḥāme mīve-dār oldu
- 8 ʿİzār-ı āluñ üzre ḥatt-ı müşgīn āşikār oldu
Görenler şandılar kim āteşe ʿanber nişār oldu
- 9 Görüp ol naḥl-i bāġ-ı ʿişvenüñ rüy-ı ʿaraḳ-nākin
Degüldür jāle yer yer der döküp gül şermsār oldu
- 10 Ne mümkin pençe-i ʿaşḳ u maḥabbetden ola āzād
Yine mürġ-i dilüm bir çeşm-i şeh-bāza şikār oldu
- 11 Peyām-ı zülf ü ḥaddiyle şabā vardukça gülzāra
Olup sünbül perişān lāle vü gül dāġdār oldu
- 12 Alup devr-i ḥatında büsesin ol ḳadd-i mevzūnuñ
Nihāl-i gülşen-i ümmidümüz pür-berg ü bār oldu
- 13 ʿAceb kil-k-i sūḥanver kân mıdur deryā mıdur bilmem
Ki vaşf-ı şāh-i ʿālemde dūr ü gevher nişār oldu
- 14 Şehenşāh-ı zamān Maḥmūd ḥān-ı mekremet-pirā
Cihān-ı şevket ü şāne şeh-i şāhib-vaḳār oldu

7b gūne : gün E

8a : 8b E

8b : 8a E

8b nişār : feşān E

10b çeşm-i : çeşmi C, D, F

11a ḥaddiyle : ḥattiyle B

12a ḳadd-i : ḳaddi C, F

13a kân mıdur : kân mı A

14a zamān : cihān B

14b cihāna şevket ile vü şānla şāhib-vaḳār oldu D

- 15 O sultān-ı mu^cazẓam şehriyār-ı heft-kişver kim
Anuñ Fağfūr u Hākān bendegānından şümār oldı
- 16 Nice teşbih olur İskender ü Dārāya dārātı
Ki der-bān-ı deri Keyhüsrev ü İsfendiyār oldı
- 17 Zemīn ü āsümāna şaldı pertev neyyir-i zātı
Sipih-r-i devlet ü iqbāle mihr-i tābdār oldı
- 18 Ümīd-i pāy-būs-ı rahş-ı iclālī içün her gün
Gelüp hürşīd dergāhında ferş-i reh-güzār oldı
- 19 Olur āsūde diller rūzgāruñ germ ü serdinden
Gülistān-ı cihāna rahmı nahl-i sāyedār oldı
- 20 Olup sahrālara hıfzı nighbān ahd-ı luḫfında
Künām-ı şīr-i ner āhūlara cāy-ı qarār oldı
- 21 Yeter Fıtnat du^cāya başla itnāb-ı sühan itme
Ki evşāfı anuñ bī-ḫadd u pāyān bī-şümār oldı
- 22 Hemīşe dā³ im itsün şevket ü iclāl ile Mevlā
Vücūdı tāt u tahta tā-be-maḫşer iftiḫār oldı
- 23 Ola gülşen-sarāy-ı saltanatda gül gibi ḫandān
Dinildükçe şitā geçdi zamān-ı nev-bahār oldı

1 A. 4b , B. 3b , C. 4b , D. 5a , E. 4b , F. 3a , M. 6

16a ü : - E

18a iclālī : iqbālī D, M

19a germ ü : -B

19b rahmı : rūḫı D

21b bī-şümār : şümār D

22a iclāl ile : iclālī A , iclālī B

KAŞİDE DER SİTAYİŞ-İ ŞADR-I A^cZAM ^cALİ PÂŞÂ (*)

Fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilün

- 1 Müjde ey dil zîb-bahşî şadr-ı dîvândur gelen
Âşaf-ı devrân ^cAlî Pâşâ-yı zî-şândur gelen
- 2 Müjde ey mihr-i vezâret müjde ey şadr-ı refî^c
Mesned-i valâya bir destûr-ı devrândur gelen
- 3 Müjde-i teşrifini gûş eyleyince gitdi ğam
Hâtıra şimdengirü zevk-i firāvândur gelen
- 4 Şadr-ı a^czam dâver-i ekrem Hıdîv-i muhterem
Kâr-fermây-ı nizâm-ı mülk-i ^cOsmândur gelen
- 5 Pertev-endâz olmada dehre fûrûğ-ı devleti
Neşr-i envâr eyleyüp hürşîd-i rahşândur gelen
- 6 İftihâr-ı kûbbe-i divân-sarây-ı saltanat
Mâye-i ^cizz ü sa^cadet rif^cat ü şândur gelen
- 7 Ziver -efzâ-yı şadâret âşaf-ı şâfi-zamîr
Zât-ı pâki nuhbe-i şaff-ı vezîrândur gelen

---

* (kaside D, M) der sitayiş-i (şadr-ı a^czam A) (hekimbaşî-zade B, D, M) Ali Paşa (rahmetü'llahi aleyh B)

3b zevk-i : zevk u B

4b nizâm : ^cizâm B

7a şâfi : şâhib D

7b şaff : âşaf A

- 8 Ca^cfer-i H^hâtem-meniş destûr-ı H^haydar-menķabet
K^ķalbine cûd u semāhat lutf u ihsāndur gelen
- 9 H^hüsn-i tedbīrinde dem-beste Aristō-yı zamān
Re³ y-i ħayret-sāz-ı Eflātūn-ı Yūnāndur gelen
- 10 Āsaf-i ‘ālī-himem hem-nām-ı pāk-i Murtażā
Şālīşen şadre o destûr-ı cihān-bāndur gelen
- 11 Z^zât-ı pāki müfred-i mecmū^ca-ı rüşd ü sedād
Müntehab bir matla^c-ı ġarrā-yı dīvāndur gelen
- 12 Mārifet-küster hıdīv-i ehl-perver nūkt^e-dān
K^ķadr-dān-ı rütbe-i erbāb-ı ‘irfāndur gelen
- 13 Oldı her tedbiri taķdıre muvāfıķ yūmn ile
Her ne kāra başlasa tevfiķ-i Yezdāndur gelen
- 14 Şevķ-i evşāfıla ol şadr-ı mekārım-perverūn
H^hātıra bu matla^c-ı pākize-^cünvāndur gelen
- 15 Yārdan aġyāra hep lutf-ı firāvāndur gelen
Haşşa-i ^cuşşāķa ancak derd ü hicrāndur gelen
- 16 H^haste-i ^caşķa devādur nuţķı dūşnām olsa da
Feyz-i ġüftār-ı lebinden mürdeye cāndur gelen
- 17 Tīġ-i ġamzeñ yād idüp ^cuşşāķ-ı şeydā kūyüñe
Ārzū-yı zaķm ile hep sīne-^curyāndur gelen
- 18 Mülket-i Çīn ü Hıţādan mı güzāruñ ey şabā
Kim meşām-ı cāna būy-ı zülf-i cānāndur gelen

8b k^ķalbine : kible-i B

9a ħüsn-i : ħüsn ü B / dem : dil B / zamān : cihān M

15b derd ü : derd-i M

- 19 Būlbūlāsā başlasa efgāna ʿāşıklar n'ola
Seyr-i gülzāra yine ol verd-i ḥandāndur gelen
- 20 Āşafā şāfi-dilā destūr-ı ʿālī-mesnedā
Şevk-i teşrifüñle şadra revnaḳ u şāndur gelen
- 21 Zāt-ı pāküñle senüñ ey dāver-i gerdün-vaḳar
Şadr-ı dīvān-ḥāne-i iclāle ʿünvāndur gelen
- 22 Güş idüp teşrifini āmade istikbāline
Pāyuña rū-māle evvel ʿizzet ü şāndur gelen
- 23 ʿĀleme feyz-i meserret şöyle sārī gūşuma
Her dehenden şad hezārān şükr-i Yezdāndur gelen
- 24 İtme itnāb-ı süḥan Fıṭnat duʿāya başla kim
Dest açup āmine hep şaf şaf sürüşāndur gelen
- 25 Eyleye şadrında dāʾ im Ḥaḳ dinildükçe müdām
Hāle-i māha yine ḥūrşid-i rahşāndur gelen

2 A. 5b , B. 4a , C. 5a , D. 5b , E. 5a , F. 3b , M. 7

20a ʿālī : vālā A

21a gerdün : ʿālī A

22a teşrifini : teşrifüñi A, B, M / istikbālına : istikbāluna

22b rū-māle evvel : rū-māl için ol F

25b māha : hāle B

21 : 22 F

22 : 23 F

23 : 21 F

3

ḲASİDE-İ CİDİYYE DER VAŞF-I
ŞADR-I A^cZAM MUŞTAFÂ PÂŞÂ

Mefâ^cilün mefâ^cilün mefâ^cilün mefâ^cilün

- 1 Eyâ destûr-ı c^câli-menḳabet c^cidüñ sa^cid olsun
Şeb ü rûzuñ hemîşe reşk-bahş-ı ḳadr ü c^cid olsun
- 2 Olup evḳâtinuñ her anına âmâde şad şâdî
Dem-â-dem ṭab^c-ı şâfuñ mazḥar-ı şevḳ-i cedîd olsun
- 3 Sen ol destûr-ı ekrem şadr-ı a^czamsın ki lâıḳdur
Nizâmü'l-Mülk ü Âşaf bezm-i ḥâşuñda c^cabîd olsun
- 4 Sezâdur Ma^cn u Ḥâtem meclis-i elṭâf u cûduñdan
İdüp ta^clîm-i âyîn-i mekârim müstefîd olsun
- 5 Olup ruh-sûde-i ḥalk-ı cihân hem-vâre dergâhuñ
Gubâr-ı âsitânuñ sürme-i çeşm-i ümîd olsun
- 6 Olaydı zinde Ristō dir idi reşk eyleyüp ḥaḳḳâ
Olursa şadr-ı a^czam böyle destûr-ı reşîd olsun

3- 1b bahş : c^cayn B

2a olup : olur D

evḳâtinuñ : Evḳâtuñuñ A

3b u : -C, E

c^cabîd : mürîd M

4a cûduñdan : cûduñdur C

6a Ristō : Aristō D

- 7 Olup dā'im hüma-yı devletüñ evc-i sa'âdetde
Zılâl-i re'fetüñ fark-ı enâm üzre medîd olsun
- 8 Degül kâbil edâ-yı vaşf-ı zât-ı pākūñ isterse
Zebân-ı kilik-i şâ'ir haşre dek vakf-ı neşîd olsun
- 9 Du'â gevherlerin nazm eyle Fıtnat silk-i ihlâsa
Olup maqbûl-ı Hâk âvîze-i 'arş-ı mecîd olsun
- 10 İde dā'im Hudâ devletle her dem zât-ı zî-şānuñ
Meserretle olup her dem küdüretten ba'îd olsun
- 11 Hata'lerden idüp mahfûz Bârî şadr-ı vâlâda
Olup 'ömrüñ füzûn ikbâl u iclâlüñ mezîd olsun
- 12 'Umûm üzre budur ancak du'amuz her huşûşında
Hemişe mazhar-ı tevfiķ olup bahtuñ sa'îd olsun
- 13 Olup hem-vâre şîrîn-kām şehd-i 'âfiyet tab'cūñ
Meserretle ferahla her günün bir rûz-ı 'îd olsun

3 A. 6a , B. 5a , C. 6a , D. 6b , E. 6a , F. 4b , M. 9

3 - 7a devletüñ : devletin

7b medîd : bedîd A

8b neşîd : şenîd M

9a du'â gevherlerin : du'â-yı gevherin M

9b maqbûl-ı Hâk : Maqbûl tâ

10b ba'îd : Sa'îd B

12a huşûşında : huşûşuñda A, F, M

**KAŞİDE-İ KALEMİYYE BERÂ-Y-I ŞEYHÜ'L-İSLÂM
VAŞŞÂF-ZÂDE MUHAMMED ES'AD EFENDİ**

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

- 1 Kalem kim gülşen-i ma^cnîde bir nahl-i dil-ārādur
Gül-i âli o nahl-i dil-keşüñ rengîn-i ma^cnādur
- 2 Kalem kim cān bağışlar hüsni ta^cbîri dem-i güftār
Yā mevc-i āb-ı hayvāndur yā enfās-ı Mesîhādur
- 3 Kalem kim'azm-ı gül-geştî gülistān-ı kemāl itse
Siyeh cāmeyle eyler cilve şān bir şūh-ı ra^cnādur
- 4 Kalem kim vakt-i tahrîrinde her bir nokta-i müşgîn
Cemāl-i şāhid-i ma^cnāya hāl-i 'anberāsādur
- 5 Kalem kim şem^c-i şevk-efrūzıdur nādî-i 'irfānuñ
Anı devr eyleyen pervāneveş maẓmūn-ı zībādur
- 6 Kalem kim nükte-i bārîk şān destinde şākūlî
Zemîn-i tāzede tarḥ-efken-i beyt-i dil-ārādur
- 7 Kalem kim şala pertev rūşenî-i hüsni ta^cbîri
Sipîhr-i 'ālem-i ma^cnāda mihr-i tāb-bahşādur
- 8 Kalem kim dest-i erbāb-ı hünlerde dūr-bîn-i şāf
Anuñ manzûrî mülk-i ma^crifetde şî^cr ü inşādur

---

4 - 2a ta^cbîri : ta^cbîr D, M
3b cāmeyle : cām ife D

- 9 Kalem kim baħr-i ma^cnāda şadefveş sine-çāk olsa
Anuñ her nokṭa-i pākizesi lü'lü-yi lālādur
- 10 Kalem kim ḥazret-i müfti'l-enāmuñ kand-ı vaşfiyla
Söz olmaz bir ^caceb şirīn-zebān tūtī-i güyādur
- 11 Mu^callā-menzilet sāmī-mekān Es^cad Efendi kim
Vücūd-ı bī-nazīri zīb-baḥş-ı şadr-ı fetvādur
- 12 O şadr-ı muḥterem ^cālī himem ^callāme-i ^cālem
Kemāl-i ^cilm ü faẓl u zühd ile bī-misl ü hem-tādur
- 13 Nihādı gevher-i cūd u mekārımle müzeyyendür
Himemle nüsha-i pākize-i zātı muḥaşşādur
- 14 Künūz-ı ^cizz ü iclāle yegāne gevher-i şehvār
Biḥār-ı devlete ^cālem-behā bir dürr-i yektādur
- 15 ^cAmūd-ı şubḥ kaşr-ı ^cizz ü cāhında sütūn-ı sīm
Der-i iclālinuñ gül-miḥi mihr-i ^cālem-ārādur
- 16 Odur ol fāzıl-ı müşkil-güşā taḥrīr-i ^cālem kim
Derinde perde-dārı İbn-i Hācib olsa aḥrādur
- 17 Muḥammer tıynetü āb u gil-i ^cilm ü faẓilette
Salāḥ u ^ciffet ü perhīz ile zātı mürebbādur
- 18 Nühüfte gevher-i kām-i ma^cārif dürc-i ṭab^cında
Fürüg-ı nūr-ı taḳvā vech-i pākinde hüveydādur
- 19 Olur elbette mülzim bezm-i faẓlında o dānānuñ
Gerek İbn-i Kemāl olsun gerekse İbn-i Sīnādur

10b ^caceb : muḥib D

16a ol : o M

- 20 N'ola rif^catde olsa hem-çü hürşid-i felek her rûz
Turâb-ı dergeh-i vâlâsına ol kim cebîn-sâdur
- 21 Olur her hârı bir gül sebze-i bî-gânesi sünbül
Nesîm-i lutfı kim bir gülsitâna feyz-bağşâdur
- 22 Virür imdâdı mûrân-ı za^cife kuvvet-i şîrân
Nigâh-ı i^ctibâriyle meges hem-ka^cadr-i ankâdur
- 23 Degül gencide nüh-evrâk çarha cüz'-i nâkışdur
Şenâ-yı vaşf-ı âlî-şânı kim bî-hadd u ihşâdur
- 24 N'ola kılssa teğazzül gülsitân-ı vaşf-ı pâkinde
Kalem kim şevk-i evşâfıyla bûlbûl gibi gûyâdur
- 25 Fûrûğ-ı mihr-i rûyuñ dîdede dilde hüveydâdur
Hayâl-i kâmetüñ hem-çün elif cân içre bir câdur
- 26 Leb-i la^clûñ görenler hatt-ı sebziyle şanur cânâ
Zümürüdden nigîn-dân içre yâkût-ı muşaffâdur
- 27 Şabâ çün genc-i bād-âver getürdüñ bûy-ı cânânı
Güzergâhuñ meger kim zülf-i müşgîn-i dil-ârâdur
- 28 Giribân-ı taḥammül inmemek mümkün mi dāmāna
Nigâh-ı bî-emānuñ gâret-efzâ-yı şekîbâdur
- 29 N'ola berter olursa la^cl-i nābuñ āb-ı ḥayvāndan
Virür hem neşve-i şahbâ dile hem rûḥ-bahşâdur

21b bir : her M

25a dîdede : dîde-i M

28a giribân : ger beyân D

inmemek : itmemek D, M

29a nābuñ : tābuñ D

- 30 Mekārim-perverā şadrā hıdīvā āsumān kadrā
Vücūd-ı ekremūñ revnaķ-tırāz-ı şadr-ı vālādur
- 31 Hıdīvā sensin ol mihr-i münir-i maşrıķ-ı ikbāl
Ki cāy-ı zerre-i nā-çizinūñ çarh-ı mu^callādur
- 32 Kemīne seng-i rāhuñ gevher-i tāt-ı ser-i gerdūn
Ġubār-ı dergehūñ ser-māye-i iksir-i ^cuzmādur
- 33 Sen ol yektā süvār-ı ^carşa-i ^cilm ü faẓiletsin
Rikābuñda Celāl ü Sa^cd iki peyk-i sebük-pādur
- 34 Dem-i ^cadlūñde oldı vāz^c-ı nā-hemvārdan fāriğ
Sipihriñ kārı erbāb-ı dile şimdi müdārādur
- 35 Usūle uydı devr itdi felek kār-ı muḥālifden
Nevā-yı rāstdan taķsime şimdi nağme-pirādur
- 36 Nevā-yı nev-bahār-ı devletūñde gülşen-i āmāl
Şehāb-ı re³ fet-i cūduñla ser-sebz ü muṭarrādur
- 37 Terahḥum eyleyüp dil-hastegān-ı ^caşķa ḥübānuñ
Leb-i cān-perveri der-kār-ı tedbir-i müdārādur
- 38 Hudāvendā sühan-pāyānı buldukda fahriyye
Egerçi ^cadet-i nazm-āverān-ı nükte-pirādur

30a hıdīvā : hıdiv D

31b cāy-ı : cāyı A

32b ^cuzmādur : a ^czamdur

36a nevā : zamān D, M

- 39 Bilürken kıymet-i kâlâ-yı ʿirfân um huzûruñda
Mübâhata tasaddî eylemek bi-hûde daʿvâdur
- 40 Muḳarrerdür ḳuşûrum ʿafv ḳıl vaşf-ı cemilüñle
Ġaraẓ ihlâş-ı pâküm ḥâk-ı pâya ʿarz u inhâdur
- 41 ʿInânın ḳıl keşide Fıtnatâ pehnâ-yı dânişde
Kemiyyet ḥâme-i dil-keş ḥırâma vaḳt-ı irḥâdur
- 42 Ḳo tasdiʿi yeter şubḥ u meşâ şıdk u ḥulûs üzre
Duʿâ-yı imtidâd-ı devletin vird itmek evlâdur
- 43 Maḳâmında ḳıla dâʾ im Hudâ iḳbâl u devletle
Ki dergâh-ı refîʿi melceʾ-i ehl-i temennâdur
- 44 Şala fark-ı enâma sāye naḥl-i kilki hemvâre
Yed-i Bercis-i gerdûnda ḳalem mâ-dâm ber câdur

4 A. 6b , D.7a , M. 17

40a muḳarrerdür : muḳadderdür A

41a ʿinânın : ʿinānuñ M

keşide : güşâde M

41b kemiyyet ḥâme : kemîne ḥâne M

ARZ-I HÂL-I MANZŪMEDÜR (*)

Fe^cilâtün mefâ^cilün fe^cilün

- 1 Devlet ü haşmet ü ^cināyetlū
Kudret ü şevket ü mehābetlū
- 2 Āfitāb-ı sipihr-i şevket ü şān
Burc-ı iclālde meh-i rahşān
- 3 Merḥamet-pişe şāh-ı ^cadl-āyīn
Zıll-i Hāk pādişāh-ı rūy-ı zemīn
- 4 Dergehūnde kemīn gedā Kayser
Āsitānuūda bende İskender
- 5 Gevher-i ma^cden-i hilāfetsūn
Dürr-i deryā-yı cūd u re³ fetsūn
- 6 Zıll-i Bārī ḥalife-i zī-şān
Hāmi-i dīn medār-ı emn ü emān
- 7 Çün şifā-baḥş-ı ḥastegānsın sen
Dest-gīr-i fütādegānsın sen
- 8 Nice dil-mürdeyi Mesihāsā
Eyledūn bir nefes ile iḥyā

3a ^cadl : ^cadlet D

7a ḥastegānsūn : ḥastegānsın A, M

- 9 Devletüñ gün-be-gün füzün olsun
Düşmenüñ kahr ile zebün olsun
- 10 Bād-ı hâtır-güşây-ı feth u zafer
Gülşen-i tab^cuñ ide taze vü ter
- 11 Kıl kerem eyle ^carz-ı hâlümi güş
Eyle efgāndan beni hāmüş
- 12 Her murāda irişdüre seni Hāk
Lutf idüp ^carz-ı hālüm eyleme şak
- 13 Mülk-i mevrusem oldu hākister
Kalmadı ne lihāf u ne pister
- 14 Meskenüm oldu diyü virāne
Bümveş başlamışken efgāne
- 15 Didiler devlet ile şāh-ı cihān
Oldı bir lahza hāneñe mihmān
- 16 Hāneñe itdi çün ki vāz^c-ı kadem
Fıtnatā mujde saña çekme elem
- 17 Kōmaz elbette ol seni maḥzūn
Lutf u iḥsān ile ider memnūn
- 18 Eyle ey şehriyār-ı raḥm-āyīn
Āb-ı cūduñla āteşüm teskīn

16a itdi çün ki : çün ki itdi D

18a eyle ey : eyledi M

- 19 Beni mesrūr it ey şeh-i zî-şān
İde nuşretle Hāk seni şādān
- 20 ^cĀleme cūd u himmetüñ mebzūl
^cArz iden hālını kalur mı melūl
- 21 Ben gedā sen şāh-ı cihān-bānsuñ
Ya^cni ben mūr u sen Süleymānsuñ
- 22 İtme sūzişle gel figān u enīn
Seni mesrūr ider o şāh-ı güzīn
- 23 Yanaraķ devletine eyle du^{cā}
İder elbet kabūl anı Mevlā
- 24 Yā İlāhi bi-hākķ-ı Fahr-i ümem
Eyle tab^c-ı latīfini hurrem
- 25 Zāt-ı zî-şānını haṭālardan
Eyle yā Rab emīn kazālardan
- 26 Kıl mu^cammer o şāh-zādelerin
Eyle bisyār goncehā-yı terin
- 27 Dergehūñden budur senüñ maṭlab
Düşmen-i devletin anuñ yā Rab

20b hālını : hālūñi D

21b : - u D, M

cihān-bānsuñ : cihān-bānsın A

Süleymānsuñ : Süleymānsın A

27a devletin : devletūñ D

- 28   Āteş-i kahr ile kebāb eyle
       Hānümānum gibi harāb eyle
- 29   Bilürüm haddüm ey şeh-i zī-şān
       Bende yok ʿarz-ı hāle tāt u tūvān
- 30   Līk ʿafvūñ virüp baña cūr³et
       Eyledüm ref^c-i ruḳ^ca-i rikḳat
- 31   Ber-ḳarār eyleye seni her gāh
       Taht-ı devletde haşre dek Allah
- 32   Eylese bende şāhdan ne ʿaceb
       Lutf u iḥsānını hemişe taleb
- 33   Devletünde benüm gibi şāʿir
       Beytsüz ḳalmasun buyur āmir
- 34   İtme maḥzūn Fıtnat-ı zārı
       Lutfuña ḳaldı ḥāsılı kārı

(*) A. 44b , D. 8b , M. 20

31b Allah : sübhān M

32a ne : - M

33b āmir : ʿāmir D, M

1

TÂRİH-İ CÜLŪS-I SULTÂN MUŞTAFÂ HÂN

Fâc̣ilâtün fâc̣ilâtün fâc̣ilâtün fâc̣ilün

- 1 Müjdeler kim oldı burc-ı saltanatda rû-nümâ
Mihr-i gerdün-ı ʿadâlet yaʿni Sultân Muştafâ
- 2 Hayliden müştâk idi ʿâlem cemâl-i pâkine
Dest açup dergâh-ı bâriye iderlerdi duʿâ
- 3 Hâmdü li'llâh eyledi mevlâ duʿâmız müstecâb
Kıldı nûr-ı ʿâlâti çeşm-i cihânı rûşenâ
- 4 Olsa diller gül gibi handân ʿaceb mi şevkile
Gitdi vakt-ı mihnet ü ğam geldi eyyâm-ı şafâ
- 5 Taht-ı vâlâ-bahta kıldukda cülûs ikbâlile
Şevk-i teşrîfiyle ʿid itdi cihân ser-tâ-be-pâ
- 6 Çekdi tuğrâ-yı şerîfin zer-ķalemle âfitâb
Muştafâ Hân İbn-i Aḥmed el-muẓaffer dâʿimâ
- 7 Gevher-i kân-ı hilâfet dürr-i baḥr-i maʿdelet
Şâh-ı zî-şân-ı Süleymân-menķabet zıll-i Hudâ
- 8 Şuʿle-i idrâkine pervânedür nûr-ı hîred
Dergeh-i iclâline gül-mîḥ-i hürşid-i semâ

2b dest : el M

3a müstecâb : kabûl B

5a taht-ı vâlâ-bahta : baht-ı vâlâ-tahta E

- 9 Maḥrem-i sır meclis-i ʿālisidür reʿy-i rezīn
Bende-i dergāhıdur cūd u himem lütf u ʿatā
- 10 Gelmedi mişli cihāna görmedi çeşm-i felek
Böyle Sultān-ı Sikender-şevket ü kişver-güşā
- 11 Baʿd-ez-în eyle duʿā-yı devletin ihlās ile
Kıl edeb ḥaddūn degül vaşf-ı hümāyun Fıtnatā
- 12 Eyleye Bārī serīr-i saltanatda müstedām
Sāye-i ʿadlinde ʿālem ideler zevk u şafā
- 13 Nāsa tebşīr eyleyüp hātif didi tāriḥini
Revnaḳ-ı evreng-i ʿālī oldı Sultān Muştafā
sene 1171

1 A. 8a , B. 5b , C. 6b , D. 10a , E. 6a , F. 4b , M. 10

2

TÂRİH-İ DİĞER BERÂY-I MUŞTAFÂ HÂN

Mefʿûlü fâʿilâtün mefʿûlü fâʿilâtün

- 1 Lütf ü ʿatā-yı mennān dünyāyı kıldı ḥandān
Oldı be-kām u şādān zātiyle devlet ü dīn
- 2 Şād olmasun mı ʿālem oldı ḥıdīv-i aʿzam
Hân Muştafā-yı Ekrem şāh-ı ʿadālet-āyīn
- 3 Gūş eyledükde nāmın buldı cihān kāmın
Hep halk şubḥ u şāmın kıldı duʿāya taʿyīn

1- 9a sır : şch B / rezīn : zemīn A , zerīn E

9b himem : kerem D, M

12b ʿālem : -B

- 4 Olsun serir-i şāhı tā-ḥaşr cāygāhı
Āfātdan ilāhī eyle emīn āmin
- 5 Fahr itmege ne minnet zātıyla taht ü devlet
Tārīhi oldı Fıtnat çün a^czam-ı selātin
sene 1171

2 A. 8b , B. 6a , C. 7a , D. 10b , E. 6b , F. 5a , M. 11

3

TĀRĪH-İ VİLĀDET-İ HİBETU'LLAH SULTĀN

Fe^cilātün fe^cilātün fe^cilün

- 1 Şāh-ı zī-şān ~~h~~udiv-i devrān
Ya^cni hem-nām-ı resūl-i raḥmān
- 2 Muṣṭafā Hān ki olmuş zātı
Mazhar-ı luṭf-ı Hudā-yı Mennān
- 3 Mefhar-ı pādişehān-ı eslāf
Şeref-i dūde-i āl-i ^cOsmān
- 4 Olalı revnaḳ-ı taht u devlet
Buldı ^cahdında cihān emn ü emān

2- 4a şāhı : gāhi B

5a u : - E, M

1 : 2 F

2 : 1 F

3 * Tarih-i viladet-i Hibetu'llah Sultan (veled-i bint-i sultan ibn-i sultan Mustafa Han D)

3a pādişehān-ı : pādişāhān-ı F

4a taht u : taht-ı A, E

- 5 Zîr-i destinde bütün rûy-ı zemîn
Râmdur emrine şâhân-ı cihân
- 6 Re'yine re'y-i Sikender meftûn
°Aqlına °aql-ı Felâtûn hayrân
- 7 Zerreder şânına nisbet hürşîd
Katredür cûdı yanında °ummân
- 8 Bir iki bende-i dîrînesidür
Der-i cûdında °atâ vü ihsân
- 9 Hâtemüñ nâmını tayy itdi hele
Yâda gelmez kerem-i Bermekiyân
- 10 Gelmedi dehre nazîri hergiz
Görmedi mişlini çeşm-i devrân
- 11 °Ahdınuñ her günü °id ü nev-rûz
Şebi hem rütbe-i kâdr-i ramazân
- 12 Zâtını lutfına şâyeste görüp
İtdi Allahü te°âla ihsân
- 13 Virdi bir duhter-i sa°d-ahter kim
Reşk ider hüsnine mihr-i rahşân
- 14 Mîve-i nahl-i riyâz-ı devlet
°önce-i bāğçe-i şevket ü şân
- 15 Maqdemo kıldı cihânı cennet
Oldı bu şevk ile °âlem şadân

3- 4, 7 : - M

11b kâdr-ı : kâdr u A

15b şadân : şahdan A,E

- 16 Oldı kem nām-ı keder ʿālemden
Kıymet-i gevher-i şādī erzān
- 17 Düş-ı dellālde kālā-yi feraḥ
Şevk u şādīdūr olan zīb-i dükān
- 18 Görmedi böyle donanma-yı ʿazīm
Gerçi çok döndi bu çarḥ-ı gerdān
- 19 Seyr içün zīnet-i şehr-āyīni
Terk idüp cenneti geldi rıdvān
- 20 Hār-ı gam kalmadı ḥātırlarda
Gül gibi oldu gönüller ḥandān
- 21 Ol ʿinān-keş yeter ey ḥāme k'anuñ
Sāḥa-i vaşfına yokdur pāyān
- 22 Güher-i daʿveti eyle tanzīm
K'ola āvīze-i ʿarş-ı Raḥmān
- 23 Taht-ı devletde saʿādetle Hudā
Kendini pīr ide bahtını cevān

3- 18b Gerçi çok döndi ʿarş bu çarḥ-ı gerdūn D

20a ḥār : nār B, C

17, 21 : - M

21a ol : ey B

ʿinān-keş : ʿinānuñ B

k'anuñ : kāmūñ D

23b kendini : kendūñ B, C, D

- 24 Niçe şehzādeler iḥsānı ile
Şād ide cümleyi Rabb-i Mennān
- 25 Fıtnatā gūş idicek mīlādın
Fikr-i tārīhe düşüp hāme hemān
- 26 Düşdi bā-ḥarf-i münakḳaṭ tārīh
İki mısra^cı bu beytin ol ān
- 27 Ḥamd ola şulb-ı şehenşāhiden
Geldi dehre Hibetu'llah Sultān
sene 1172

3 A. 8b , B. 6a , C. 7a , D. 11b , E. 7a , F. 5a , M. 14

4

TĀRĪH-İ VİLĀDET-İ ŞEH-ZĀDE SULTĀN SELĪM

Mefâ^cilün mefâ^cilün mefâ^cilün mefâ^cilün

- 1 Şehenşāh-ı cihān şevketlü Sultān Muṣṭafā Ḥanı
İde dā'im serir-i saltanatda Ḥaḳ sa^cadetle
- 2 Hıdiv-i dād-güster pādişāh-ı heft kişver kim
Aña şāhān-ı ^cālem kesb-i şān eyler itā^catle
- 3 Olaldan ziver-i taht-ı hümayūn-ı cihān-dārī
Nizāmın buldı ^cālem hükm-i kânun u şerī^catle

3 - 26a münakḳaṭ : menḳūt B

26b ol ān : el-ān B

27a hamd ola : cümle ol M

- 4 İder dem-beste vü hayrān Aristō vü Felātūnı
Bu rütbe re'y ile tedbīr ile rüşd ü kiyāsetle
- 5 Unutdurdı cihāna nāmını Ca^cferle Hārūnun
Semāhatle keremle şefkāt u ^cafv u mürüvvetle
- 6 Cihānuñ her günin ^cid ü şebīn kadr eyledi el-ḥaḳ
Zamān-ı devletinde şāddur ^cālem meserretle
- 7 Feraḥ leb-rīz idüp dünyāyı oldı nām-ı gam nā-būd
Muḥaṣṣal ḳalmadı aṣlā cihānuñ farkı cennetle
- 8 Nice şād olmasun ^cālem ki şāhenşāh-ı devrānuñ
Vücūda geldi bir şeh-zādesi yūmn ü sa^cadetle
- 9 Olup üşküfte hem-çün ḡonce gülşenzār-ı şevketten
Zemistān faşlını reşk-i bahār itdi leṭāfetle
- 10 Toḡınca burc-ı devletden mişāl-i mihr-i ^cālem-tāb
Fūrūḡ-ı hüsni rūşen eyledi āfākı behcetle
- 11 Edā-yı vaşf-ı şāhenşāh-ı ^cālem ḳandasın ḳanda
Hemān Fıṭnat du^cā-yı devletin ḳıl şıdk-ı niyyetle
- 12 Hudā maḥfūz idüp zāt-ı humāyūnın ḥaṭālardan
Ola tā ḥaşr zīb-i taḥt-ı vālā ^cizz ü şevketle
- 13 O nūr-ı dīde-i şāh-ı cihānı ḥāzret-i Bārī
Mu^cammer eyleye iḳbāl ile mecd ü sa^cadetle

---

4 6a her : bir D

7a oldı : - B

9a ḡonce gülşenzar : ḡonce-i gülzār M / şevketden : şevketde A

13a o nūr-ı : olur D

13b iḳbāl ile mecd : iḳbāl u iclāl D, M

eyleye : eyleye eyleye E

- 14 Gelüp bā-feyz ilhām oldu tab^ca mısra^c-ı tārīh
Cihāna geldi Şehzāde Selīm iclāl ü ^cizzetle

sene 1175

- 4 A. 9b , B. 6b , C. 8a , D. 12b , E. 7b , F. 5b , M.38

5

TĀRĪH-İ VİLĀDET-İ ŞEHZĀDE SULTĀN MUḤAMMED

Mefâ^cilün mefâ^cilün mefâ^cilün mefâ^cilün

- 1 Şehensāh-ı Süleymān-saltanat İskender-i şānī
Sezā Dārā olursa dergeh-i iclālne der-bān
- 2 Serīr-ārā-yı şevket āfitāb-ı maşrık-ı devlet
Meh-i burc-ı sa^cadet zıll-ı Hāk şāhenşeh-i devrān
- 3 Cenāb-ı Muştafā Hān ibn-i Aḥmed Hān kim itmiş
Gubār-ı dergehin Hāk tūtiyā-yı dide-i şāhān
- 4 O sultān-ı kerem^cer kim dem-i luṭf u ^catāsında
Kemine cūdına itmez vefā maḥşūl-ı baḥr ü kân
- 5 Gedā-yı kemterin-i āsitān-ı devleti Cemşīd
Derinde rīze-çin-i maṭbah-ı in^cāmıdur Hākān
- 6 Cihān rāḥatdadur^cahd-ı şerīfinde n'ola olsa
Zamān-ı devleti reşk-āver-i eyyām-ı Nūşirvān
- 7 Bu bir ferḥunde demdür kim cihānda nām-ı ğam nā-būd
Sürür u şevk ile ḥalk-ı cihān hep ḥurrem ü ḥandān

5- 1b Sezā Dārā : sezādur ger M

6a rāḥatdedür : rāḥatdür B

^cahd : ^cid

7a kim : ki E

- 8 Nice şād olmasun ʿālem ki sulṭān-ı cihān-bāna
Hudā-yı Lem-yezel bir şāh-zāde eyledi iḥsān
- 9 Zihī şeh-zāde-i ʿālī-güher hūrşid-aḥter kim
Süreyyā olsa ger āvīze-i kehvāresi şāyān
- 10 Tūlū^c itdükde burc-ı salṭanatdan āfitābāsā
Fürüg-ı tal^catı rüy-ı cihānı eyledi tābān
- 11 Çıkardı sāhil-i ikbāle çün kim böyle dürr-i pāk
n'ola kānūna olsa ğibṭa-fermā mevsim-i nīsān
- 12 Budur şām u şehir ihlāş ile her dem du^cāmız kim
Ola dāim hemān şeh-zādegānıyla şeh-i zī-şān
- 13 Ola tā-ḥaşr bāki taht u devletde sa^cadetle
Maşūn itsün ḥaṭālardan hemīşe ḥazret-i Mennān
- 14 O dürr-i şāhvāruñ gūş idince kevne teşrifin
Bütün şevkiyle düşdi fikr-i tāriḥe süḥan-sencān
- 15 Didi Fıtnat kemīne cevheri ḥarfiyle bir tāriḥ
Kādem başdı sarāy-ı dehre ʿizzetle Muḥammed Hān
Sene 1180

5 A. 10a , B. 7a , C. 8b , D. 13a , E. 8a , F. 6a , M.16

5- 11b nīsān : nisyān F

12 : -D

13a taht u : taht-ı E, M

6

TĀRĪH-İ CĀMİ^c-İ HUMĀYŪN

Mefâ^cilün mefâ^cilün mefâ^cilün mefâ^cilün

- 1 Şeh-i şāhān-ı cālem Muṣṭafā Hān ibn-i Aḥmed Hān
İmām-ı müslimīn Zill-i cenāb-i kibriyādur bu
- 2 Cihānun şehirleri hep bende-i dergāhıdur cümle
Ser-ā-ser rub^c-ı meskūna şeh-i fermān-revādur bu
- 3 Aceb mi ṭābī-i fermānı olsa tāt-dārān hep
Gürūh-ı şaff-ı şāhān-ı cihāna muḳtedādur bu
- 4 n'ola zātıyla bulsa zīb ü zīnet efser-i devlet
Nazīri gelmeyen bir gevher-i cālem-bahādur bu
- 5 Sezā şāhān-ı dehr olsa der-i vālāsına rū-māl
Perestişgāh-ı cālem kıble-i ehl-i ricādur bu
- 6 Muṭā^c-ı cālem itmiş zāt-ı zī-şanın Hudā zirā
Muṭī^c-i şer^c-i garrā-yı Resūl-ı Müctebādur bu
- 7 Cülūsından beri evkātını hayrāta şarf itdi
Kemāl-i sıdk-ı niyyet mahz-ı te'yid-i Hudādur bu
- 8 Nice vālā eşerler eyledi cālemde ez-cümle
Ne zībā ma^cbed-i pākīze-i rūşen-nümādur bu

6- 1b İmām-ı müslimīn : imāmü'l-müslimīn D

3a Fermānı : zamānı F

4a zīnet : zīver E

5a olsa : itse F

6a şanın : şānuñ D

7a beri : berü B

- 9 Ne cāmi^c böyle rûhāniyyet ile ^cālem-i nūra
 Kānādīli kevākib bir sipihr-i pür-ziyādur bu
- 10 Zihī nūr-ı mücessem secdegāh-ı ehl-i tāt kim
 Olursa Beyt-i Ma^cmūra nazīr el-ḥaḳ sezādur bu
- 11 Li-vechi'llah böyle cāmi^c-i vālā binā kılmak
 Hülüs üzre ḥadīs-i "men benā" ya iktidādur bu
- 12 Hudā ṣāh-ı cihānuñ sāyesin memdūd ide dā'im
 Bütün ḥalk-ı cihāna ḥayr ile zīrā du^cādur bu
- 13 Gören bu mışra^c ile Fıtnatā tārīhini söyler
 Mu^callā cāmi^c-i ra^cnā-yı Sultān Muṣṭafādur bu
 sene 1177

6 A. 10b , B. 7b , C. 9a , D. 11a , E. 8b , F. 6b , M.12

7

TÂRİH-İ SEBİL-İ HUMÂ YÛN

Fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilün

- 1 Menba^c-ı cūd u himem şevketlü Sultān Muṣṭafā
 Āb-ı rüy-ı saltanat ṣāhenşeh-i deryā-nevāl
- 2 Ol Hudāvend-i Celilü's-ṣān ki zāt-ı pākini
 Mefḥar-ı Oṣmāniyān itmiş Hudā-yı Lā-yezāl
- 3 Ṣāh-ı İskender-ḥaṣem kim dergeh-i vālāsına
 Olsalar cemşid ü Efridūn ^caceb mi rüy-māl

6 9a nūra : enver M

10b nazīr : nazīre B

11a kılmak : kılmış B

11b üzre : ile A

7 3a ḥaṣem : çeşm D ; cem

3b olsalar : itseler

- 4 Perde-i gül-gündur bāb-ı refī^cinde şafak
Dest-i iclālinde gerdūn āsumānı dest-māl
- 5 Gülşen-i mülke tarāvet viridi cūy-ı re³feti
İtdi irvā dehri ol dādār-ı memdūhu'l-hişāl
- 6 " *Efdalü'l-a^cmāl saḳyü'l-mā'* " buyurdi çün Resūl
Kıldı maẓmūn-ı hadīş-i Muştafāya imtisāl
- 7 Fī-sebīlillāh icrā eyledi mā³-i ḥayāt
Yapdı bu dil-cū sebīli ol şeh-i ferhunde-fāl
- 8 Hükmi cārī ola heft iklīme yā rab ḥaşre dek
Hıfz ide zāt-ı kerem-kārın ḥatādan Zü'l-Celāl
- 9 Ezber eyle şu gibi her dem du^cā-yı devletin
Fıtnatā vaşf-ı hümāyūnı anuñ emr-i muḥāl
- 10 Düşdi bir tārīḥ işrāb it ^catāş-ı ^cāleme
Nev-sebil-i Muştafā ḥāna gel iç āb-ı zülāl

sene 1177

7 A. 10b , B. 8a , C. 9b , D. 11b , E. 9a , F. 6b , M.13

7- 5a cūy : āb M
7b yapdı : didi E
10b nev : bu C
ḥāna : ḥāndan M

8

TĀRĪH-İ FETVĀ-YI DÜRRİ-ZĀDE MUŞTAFĀ EFENDİ
SELLEME'LLAHÜ'S-SELĀM

Fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilün

- 1 Müjdeler āfāka kim bir fāzıl-i müşkil-güşā
Mesned-i fetvāya oldu māye-bahş-ı ihtirām
- 2 Dürr-i baħr-i ʿilm ü ʿiffet gevher-i genc-i hikem
Zühd ü takvāda ʿālem ol şadr-ı memdūhu'l-enām
- 3 Fahr-i Rāzī-menķabet kim mekteb-i efzālinüñ
Tıfl-i ebced-h^vānı Sa^cd u Seyyid ü İbn-i Hişām
- 4 Şeyhü'l-İslām-ı cihān ʿallāme-i devr-i zamān
İtmede ʿālem du^cā-yı devletin her şubḥ u şām
- 5 Her umūrın Ḥāzret-i Ḥaḳ hayra tevfiķ eyleyüp
Mesned-i devletde dā'im ola tā-rüz-ı kıyām
- 6 Gūş idüp teşrifini Fıtnat didüm tārīh-i tām
Yümn ile oldu semiyiyy-i Muştafā müfti'l-enām

Sene 1188

8 A. 11a , B. 8b , C. 9b , D. 14b , E. 9a , F. 7a , M.24

9

TĀRĪH BERĀY-I DEVLET-HĀNE-İ
MUHAMMED SĀLİH EFENDİ

Müstef^filün müstef^filün müstef^filün müstef^filün

- 1 Şad bāreke'llāh kim cihān görmiş degül böyle mekân
Reşk-āver-i kaşr-ı cinān devlet-sarāy-ı bî-bahā

- 2 Hakkā ki pākīze maḥal tarḥ-ı laṭifi bī-bedel
Yokdur cihānda mā-ḥaṣal böyle sarāy-ı dil-güşā
- 3 Bu beyt-i pāk ü dil-nişīn mevzūn u ma^cmūr u metīn
^cAyş ü tarab aña zemīn maẓmūnıdur şevk u şafā
- 4 Bulmuş o resme zib ü fer bābında encüm mih-i zer
Dergāhına şems ü kamer yüz sürmede şubḥ u mesā
- 5 Bu cāygāh-ı feyz-mend olsa ^caceb mi dil-pesend
Oldı o zāt-ı ercümend inşāsına himmet-nümā
- 6 Vaşfında ^cacizdür kalem ^cilm ü faẓiletde ^calem
Ol zāt-ı pāk-i muḥterem hem-nām-ı Fahrü'l-Enbiyā
- 7 Sultān-ı iklīm-i kemāl hüddāmıdır Cāh u Celāl
Faẓl ü hüner ḥüsn-i ḥişāl yār u qarīni dā'imā
- 8 Ol zāt-ı pāk-i ekreme vācib du^{cā} her āde^{me}
Bāb-ı refī^c-i ^cāleme ser-māye-i ^cizz ü ^calā
- 9 Bād-ı keder yol bulmaya berg-i nihālī şolmaya
Zevk ü şafāsız olmaya bir dem o cāy-ı dil-güşā
- 10 Bu beyt-i vālā-yı cedīd bānīsine ola sa^cid
İkbālile ^cömrin mezīd itsün Cenāb-ı Kibriyā
- 11 Oldı bu cāy-ı dil-nişīn mānende-i faşş-ı niğīn
Fıtnat sükūt it ba^cd-ez-īn kâbil degül vaşfın edā

---

9 3a pāk u : pāk-ı C, D

3b şevk : zevk B

4b dergāhına : dergāhuña F

5b oldı : itdi M

10a ola : olsun D

11a faşş-ı : kaşır-ı B

- 12 Bercīs yazdı ʔākına menkūt ile tārīhini
Oldı bu devlet-hāne-i ʕālī ʕaceb cāy-ı şafā
sene 1170

9 A. 11b , B. 8b , C. 10a , D. 17a , E. 9b , F. 7a , M.32

10

TĀRĪH-İ FETVĀ-YI ÇELEBİ-ZĀDE ʕĀŞİM İSMĀİL EFENDİ

Feʕilâtün mefâʕilün feʕilün

- 1 Sāye-i Hāḡ semiy-y-i Fahr-i Enām
Māye-i iftuhār-ı devlet ü dīn
- 2 Muṣṭafā hān ibni Aḡmed hān
Şāh-ı zī-şān hıdīv-i rūy-ı zemīn
- 3 O Süleymān-ı ʕaşr kim itdi
Mihr gibi cihānı zīr-i nigīn
- 4 Zīb-i evreng-i saltanat olalı
Oldı ʕahdında mülk ü millet emīn
- 5 İtse devrinde meyl-i h^vāb āhū
Ser-i şīr-i neri ider bālīn
- 6 Der-i devlet-meʔābına olmuş
Cem ü Kāvūs (*) bende-i dīrīn

9 12a Bercīs : Cis D

12b ʕaceb : - B

10 3a ʕaşr : ʕaşrı A

5a h^vāb : āb B

(*) Bütün nüshalarda " Kāvūs" şeklinde yazıldığı halde, gerek vezin icabı, gerekse Farsça Edebiyat Sözlüğü'nde geçtiği gibi "Kāvūs" şeklinde olması gerekir. (Bk.Dr. Zehra-yı Hanları, Ferheng-i Edebiyat-ı Farisi (Farsça), Ufuk matbaası, Tahran, 1348 (Kavus mdd.)

- 7 Böyle şān u şükūh ile Dārā
Görse dārātını ider tahşīn
- 8 Öyle şāhenşehūn sezā el-ḥāk
Ola müftisi böyle zāt-ı güzīn
- 9 Ya^cni ^cĀşım Efendi kim eyler
^cAkl-i kül dergehinde vāz^c-ı cebīn
- 10 Genc-i taḫvāda gevher-i rahşān
Bah^r-i faẓl ü hünerde dürr-i şemīn
- 11 Bende-i kemterīni cūd u himem
Hem-dem-i bezm-i ḥaṣṣı re^y-i rezīn
- 12 Mekteb-i faẓlinūn sebaḳ-h^vānı
Fahr ü Seyyid Celal ü Sāde'd-dīn
- 13 Ravnaḳ-efzā olınca fetvāya
Buldı zātıyla şān o şadr-ı güzīn
- 14 Maḳdemiyle ^caceb mi bulsa şeref
Rütbe-bahşā olur mekāna mekīn
- 15 Şadra teşrīfin eyleyenler gūş
Didi ḥaḳḳā ki şimdi buldı yerin

---

10 8a şahenşehūn : şahenşehin E

11a cud u : cuda D

11b rezin : zemin A ; zerin D, E

11b, 12a : - M

12b Seyyid : Seyyid ü D

14b olur : olursa B

15a eyleyenler : eylemişler B

teşrifin : teşrifün M

- 16 Başla Fıtnat du^cā-yı devletine
Söz tamām olıcağ budur āyīn
- 17 Oldı āmīne dest açup hāzır
Sidretü'l-müntehāda Rūhu'l-emīn
- 18 İde tā-ḥaşr ḥazret-i Bārī
İzz ü devletle mesnedinde mekīn
- 19 Ḥaḳ muvaffaḳ idüp umūrında
Ola her kārına zāhir ü mu^cīn
- 20 Zāt-ı pākin Hudā ḥaṭālardan
Eyleye dā³imā emīn āmīn
- 21 Harf-i menkūt ile yazup tāriḥ
İki mışrā^ca kilik-i sihr-āyīn
- 22 Yümn ü devlet ile bi-ḥamdi'llah
Oldı Ğāşım Efendi müfti-i dīn

sene 1172

10 A. 11b , B. 9a , C. 10b , D. 14b , E. 9b , F. 7b , M.25

21a ile : eyleye D

21b mışrā^ca : mışrā^cda D

22a yünm : Ğayn E

ü : - M

11

TĀRĪḤ-İ ŞADĀRET-İ RĀĠİB MUḤAMMED PĀŞĀ

Fe^cilâtün fe^cilâtün fe^cilâtün fe^cilün

- 1 Şeh-i şāhān-ı cihān ḥāzret-i °Osmān ḥānuñ
Devletin eyleye efzūn Cenāb-ı Mevlā
- 2 Mihr-i evc-i °azamet neyyir-i burc-ı şevket
Revnaḳ-ı saltanat ārayiş-i dīn ü devlet
- 3 Mālīk-i baḥr ü ber ol şāh-ı Süleymān-ḳadri
Ḳıldı bir āşaf-ı zī-şāna muvaffaḳ Mevlā
- 4 Nice āşaf güher-i ma^cden-i fazl u °irfān
Nice āşaf dūr-i yektā-yı muḥīṭ-i ma^cnā
- 5 Rāġīb-ı cūd u kerem ṭālib-i elṭāf u himem
Şāḥīb-i seyf ü ḳālem şadr-i meḳārim pīrā
- 6 Ḥüsn-i tedbīr ile maḳbūl-i ḥıdīv-i °ālem
°İlm ü efzāl ile maḥşūd-ı kirām-ı vüzerā

---

11 1a cihān : - B

2a °azīmet : °ismet F

2b dīn : zib E

3b, 4a : - M

6b maḥşūd : maḥmūd B

kirām : kerem D

- 7 Fahr-i Rāziye olur māye-i fahr ü izzet
Olsa şākird-i debistān-ı kemāli farazā
- 8 Zātınun cunşurıdur hilm ü hayā fehm ü hıred
Tabcınun bende-i dīrinesidür rüşd ü zekā
- 9 Böyle Ristō-yı zamān böyle Nizāmü'l-Mülki
Ne Melikşāh u ne İskendere Hāk kıldı cātā
- 10 Vaşfı kâbil degül ey hāme yeter hāmūş ol
Ba^cd-ez-in şıdk u hulūş ile hemān eyle du^cā
- 11 İde hemvāre Hudā gevher-i zāt-ı pākin
Nām-ı nīkū ile pīrāye-i mīhr-i vālā
- 12 Mühr ile mükrem olunca didi Fıtnat tārīh
Revnağ-ı şadr-ı celīl oldı Muḥammed Pāşā

sene 1170

11 A. 12b , B. 10b , C. 11a , D. 13b , E. 10b , F. 8a , M.21

-
- 11 7b debistān : destān B
kemāli : kemāl B, D
8a hilm : cilm A
9a Ristō : Āristō D
9b İskendere : İskender C
kıldı : itdi A
Melikşāh u : Melikşāha F
11b mīhr-i : mīhr ü B
12b oldı : - B

TĀRĪḤ-İ ŞADĀRET-İ RŪMÎLİ ḤAZRET-İ ŞĀLİḤ-ZĀDE

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

- 1 Cihān-ı mekremet kân-ı fāzilet kılzüm-i himmet
Muḥit-i cūd u re'fet şadr-ı vālā-yı kerem-pīrā
- 2 Cenāb-ı Ḥazret-i Şālīḥ Efendi-zāde kim olur
Kemāl-i 'ilm ü faẓl u zühd ile bî-mişl ü bî-hemtā
- 3 Himem ser-meclis-i ḥāşında muḥbil hem-dem-i dīrīn
Kerem bāb-ı refī'inde kemīne çāker-i ber-pā
- 4 Semiy-y-i Mefḥar-i 'ālem o şadr-ı ma'celet-kāruñ
Sezā fahr eyleye zātıyla el-ḥaḳ devlet ü dünyā
- 5 Sürūr u şevḳ ile 'id eyledi 'id üstine 'ālem
Tekerrürle olinca mesned-i Rūma şeref-baḥşā
- 6 Ḥaṭālardan hemişe ḥıfz idüp zāt-ı kerem-kārın
Hudā'ömrin füzūn ikbālın itsün gün-be-gün a'cīlā
- 7 Beşāret ile hātif didi kim bu beyt-i zībānuñ
Ḥurūf-ı cevherisi Fıṭnatā tāriḥdür ḥaḳḳā
- 8 Yine Şālīḥ Efendi-zāde müjde mecd ü devletle
Müşerref kıldı şadr-ı Rūmı mes'ūd eylesün Mevlā

1188

12 A. 13a , D. 22b , M.29

TÂRİH-İ ŞADARET-İ RUM BERÂ-Y-I MİRZÂ-ZÂDE

Fe'îlâtün mefâ'ilün fe'îlün

- 1 Hamdü li'llah mesned-i Rûma
Virdi bir fâzıl-ı yegâne şeref
- 2 Öyle fâzıl ki Seyyid ü Sa'ce
Anı tercih iderdi görse selef
- 3 Ya'ni mahdûm-ı Mîrzâ-zâde
Böyle olsun olursa hayr-ı halef
- 4 Mâlik-i kenz-i cevher-i efzâl
Aña miftâh-ı her fünüñ der kef
- 5 Nûr-ı takvâya cebhesi matla'
Dürr-i'irfâna zât-ı pâki şadef
- 6 İzz ü iclâl ü devlet ü ikbâl
Pişgâhında bendedür şaf şaf

-
- 13 - 1a hamdü li'llah : hamdü li'llah yine A
mesned-i Rûma : mesned-i şadr-ı Rûma F
- 3 : 4 A, B
- 4 : 3 A, B
- 4a kenz : genc B
- 4b aña : ki D
vird-i miftâhuñ aña şah-ı Necef M
- 6a iclâl ü devlet ü ikbâl : ikbâl u devlet ü iclâl B
- 6b şaf şaf : şafdur şaf A

- 7 Fıtnatâ kıl du^câ-yı devletini
Dâmen-i vaşfına irişmez kef
- 8 Tûl-i ^cömr ile Hâk ide memdûd
Sâye-i ^cadlini taraf-be-taraf
- 9 Geldi bir beyt sâde harfiyle
Naşbı târihine berây-ı tuhaf
- 10 Müjde Seyyid Sa^cid Efendi ile
Mesned-i şadr-ı Rûm buldı şeref
sene 1174

13 A. 13a , B. 11a , C. 11b , D. 18a , E. 11a , F. 8b , M.30

14

TÂRİH-İ SA^cADETHÂNE-İ MİRZÂ-ZÂDE
ES-SEYYİD MUHAMMED SA^cİD EFENDİ

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

- 1 Cenâb-ı fâzıl-ı takvâ-şiyem ^callâme-i ^câlem
Şeref-bahş-ı niķâbet zât-ı vâlâ-yı bülend-eccâd
- 2 Güzide şadr-ı ^câlî-ķadr Mîr-zâde Efendi kim
Odur necm-i sa^cid-i burc-ı devlet bâhirü'l-es^cad

13- 7a devletini : devletin D

8a Hâk ide : ide Hâk D

memdûd : memdûh M

8b taraf-be-taraf : taraf taraf D

10b mesned-i : mesnede D

14 1b bülend : -B

2a mîr-zâde : mîrzâ-zâde A, B, C, D, F, M

- 3 O niḥr̄ir-i zamān kim Fahr u Sa^cd ü Seyyid ü Ekmel
Sebak-ḥ^vān-ı debistān-ı kemālinden olur ta^cdād
- 4 Eger şaff-ı ni^cāl-ı meclisi-i fazlında yer bulsa
Olurdu mīr şadruñ nām u şān u şöreti müzdād
- 5 Müfevvez kılduğundan kārını taḳdīr-i Yezdāna
A^cā itdi Kerīm-i Lemyezel bir beyt-i nev-bünyād
- 6 Zihī devlet-sarāy-ı bī bedel cāy-ı neşāt-efzā
K'olur tarḥ-ı latīfin seyr idenler hūrrem ü dil-şād
- 7 Bu devlet-ḥāneyi Ḥaḳ yūmn ile ma^cmūr idüp her dem
Dürr-i vālāsı olsun mültecā-yı bende vü āzād
- 8 Kıla hemvāre dā'im şāḥibin şadr-ı şa^cādetde
Ḥaḫālardan maşūn itsün vücūdın Ḥayy-ı bī-endād
- 9 Şebin ḳadr eyleye iḳbāl ü iclālın idüp efzūn
Vire her rūzına Mevlā feraḫla revnaḳ-ı a^cyād

-
- 14- 3a ekmeḫ : ikmāl D
niḥr̄ir : taḥr̄ir B , D
3b kemālinden : kemālinde F
4b mīr : her B
5b bir : bu F
6a neşāt : feraḫ B
8a şāḥibin : şāḥibūn E
8b maşūn : emīn B
Ḥayy-ı : - B
9a idüp : ḳılup B ; ide E

- 10 Berāy-ı tehniyet al deste sen de hāmeñi Fıtnat
Mücevher harf ile bir beyte kıl tārīhini inşād
- 11 Naķib-i zümre-i sādāt necl-i mirzā-zāde
Ne bālā menzil aldı'izz ü devletle mübārek bād
sene 1176

14 A. 13b , B. 11a , C. 12a , D. 18b , E. 11a , F. 8b , M.47

15

TĀRĪH-İ DĀMĀD-ŞÖDEN-İ MUŞTAFĀ PĀŞĀ

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

- 1 Hıdiv-i bende-perver Muştafā Hān-ı kerem-güster
Her işde mazhar-ı tevfiķ-i Rabb-i müste'ān
- 2 Şehenşāh-ı mu'azzam ced -be-ced hākān-ı a'zam kim
Şükūh u şān ile mümtāz-ı şāhān-ı cihān oldu
- 3 Gubār-ı āsitānı tūtiyā-yı dide-i şāhān
Kemīne seng-i rāhı zīb-i tēc-ı Hüsrevān oldu
- 4 Ne geldi'āleme bir böyle sultān-ı Sikender-şān
Ne bir şāhuñ vezīri böyle Ristō-yı zamān oldu
- 5 Olnca 'izz ile mühr-i vekālet destine teslīm
Müfādān-ı te'üddü zāt-i pākinde 'ayān oldu

14- 10a sen de hāmeñi Fıtnat : Fıtnat hāmeñi sen de B

10b beyte : beyt B

15- 1a bende : bende-i B

4b böyle : - B

5b müfādān : müfādāt B

- 6 Cenâb-ı şadr-ı a^czam Muştafâ Pâşâ-yı ^câlî-şân
Hezâr iqbâl ile dâmâd-ı sultân-ı cihân oldu
- 7 Zihî izz ü sa^câdet iltifât-ı pâdişâhî kim
O destûr-ı güzîne mâye-i iclâl ü şân oldu
- 8 Mu^callâ menzilet şadr-ı refî^cü'l-kâdr kim gerdûn
Serîr-i cāhına ne pâyeli bir nerdbân oldu
- 9 Şihâb-ı âsümân zann eyleme keyvân ^caşâ der kef
Der-i devlet-meâbında kemîne pās-bân oldu
- 10 Süvâr-ı edhem-i pehnâ-yı dāniş kim rikâbında
Büzürcümühr ü Eflâṭûn iki peyk-i revân oldu
- 11 Dil ü desti cihân-ı mekremetde ol keremkâruñ
Dür-i eltâfa baḥr ü gevher-i iḥsâna kân oldu
- 12 Hülûş-ı kalb ile şubḥ u mesâ hep pîr ü bernāya
Du^câ-yı imtidād-ı devleti vird-i zebân oldu
- 13 Mücevher ḥarf ile Fıṭnat didi bu mıṣṣrâ^cı târiḥ
Vekîl-i saltanat şıhr-ı şehenşâh-ı zamân oldu

sene 1177

15 A. 14a , B. 11b , C. 12a , E. 11b , F. 9a , M.22

15- 9a eyleme : itme B ; eyle E

11b baḥr ü gevher-i : baḥr-i gevher ü B

13b şıhr : şadr B

TĀRĪH-İ ŞOFFA-İ ES^cAD EFENDİ-ZĀDE ŞERİF EFENDİ

Mefâ^cîlün mefâ^cîlün fa^cûlün

- 1 H_oşâ pâkîze nev-^çarḥ-ı dil-âram
Zihî nüzhetgeh-i zibende üslûb
- 2 K_ıyâs eyler gören ṭâḳ-ı refi^cin
Yâ mâh-ı nev yâḥûd ebrû-yı maḥbûb
- 3 H_avâ-yı cān-fezâ-yı rūḥ-baḥşı
Dem-i ^cîsâdan olmuş şanki mevhûb
- 4 Bu nüzhetgâha revnaḳ virdi el-ḥaḳ
Bu vâlâ şoffa-i dil-cûy-ı merḡûb
- 5 Kenârında bu şahⁿ-ı dil-güşānuñ
Oturmuş gūyiyâ bir dil-ber-i hûb
- 6 Ne zibâ mevḳi^cinde oldu bünyâd
Bu dil-cû şoffa bu şahⁿ-ı dil-âşûb
- 7 Ola her dem muḳirr-i şevḳ u şādî
Budur dergâh-i Ḥaḳdan şimdi maṭlûb
- 8 Du^câ birle didüm târîḥ Fıṭnat
Sa^cîd olsun ne dil-cû şoffa-i hûb

sene 1180

16 A. 14b , B. 12a , C. 12b , D. 20a, E. 12a , F. 9a

16 2a eyler : ıder A

3a baḥşı : baḥşâ A

4b vâlâ : edâ-yı B

6 : - C

8a didüm : didi F

TĀRĪH-İ FETVĀ-Yİ ŞERİF VELİYÜ'D-DİN EFENDİ

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

- 1 Bi-ḥamdi'llah yine feyz-i nesīm-i şevk u şādiden
Gülistān-ı cihān reşk-āver-i firdevs-i a'ladur
- 2 Gidüp jeng-i keder āyine-i āfākdan şimdi
Cemāl-i şāhid-i maqşūd ser-tā-ser hüveydādur
- 3 Zihī ferhunde-dem vakt-i sürūr u şadmānī kim
Cinān bu ḥüsn ile şimdi cihāna ğibtā-fermādur
- 4 Ki bir zāt-ı şerīfün maqdemoyle şadr-ı fetvānuñ
Yine kadr-i refī'ci berter-i çarḥ-ı mu'allādur
- 5 Veliyü'd-dīn Efendi ḥazreti kim vaşf-ı pākinde
Kerīm ü kāmran ıtlākı ancak aña iḥrādur
- 6 'İmād-ı dīn ü devlet nüsha-i bāzū-yı emniyyet
Zahīr-i mülk ü millet müsteşār-ı kār-fermādur

17- 2a jeng : zeng C, E

keder : - B

4b berter : pertev M

5a vaşf-ı : zāt-ı E

- 7 Fazîletle faķāhetle bu rütbe zühd ü ʿiffetle
N'ola Nuᶜmān-ı şānī dinse evşāfında ber-cādur
- 8 Devātında midād-ı pākinüñ leb-teşnesi kevşer
Kitāb-ı fazlınuñ şīrāzesi gīsū-yı havrādur
- 9 Fıkıhda Bū-Hanīfe ʿaql ü dānişde Felātūndur
Veraᶜda İbn-i Edhemdür hikemde İbn-i Sīnādur
- 10 Olinca şāniyen teşrif-sāz-ı mesned-i fetvā
Sürūr u şevķ u şādī şāmil-i aᶜlā vü ednādur
- 11 Bulınmaz zāt-ı ʿālī-şānına şāyeste bir taᶜbīr
Anı vaşf eyleyen Saḥbān yāhūd Vaşşāf-ı dānādur
- 12 Degüldür vaşfı kâbil baᶜd-ez-în şām u seher Fıṭnat
Hulūş ile duᶜā-yı devletin vird itmek evlādur
- 13 Hudā şadrında dā'im ide ikbāl ü saᶜādetle
Ki zāt-ı bī-naẓīri zīb-baḥş-ı şadr-ı vālādur
- 14 Beşāret birle hātif didi tārīḥin bī-ḥamdi'llah
Velīyü'd-dīn Efendi yine zīb-efzā-yı fetvādur
sene 1180

17 A. 14b , B. 9b , C. 13a , D. 15b, E. 12a , F. 9b, M. 26

7a bu rütbe : yürüye B

7b dinse : degse D

13b zīb-baḥş : zīnet-baḥş M

T̄ARİH-İ KİT̄AB-H̄ANE-İ VELİYÜ'D-DİN EFENDİ

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

- 1 Meh-i burc-i faẓilet āfitāb-ı matla^c-ı himmet
Dür-i deryā-yı ^ciffet gevher-i şehvār kân-ı cūd
- 2 Cenāb-ı müfti-i ^cālem Velīyü'd-dīn Efendi kim
^cİmād-ı dīn ta^cbirinden ancak zātıdur maḳṣūd
- 3 Hudāvend-i celīlū'l-kādr kim iḳbāl ü ^cizz ü cāh
Der-i devlet-me'ābı bendegānından olur ma^cdūd
- 4 Hemīşe dā'im olsun ^cizz ile şadr-ı sa^cadetde
İde fark-ı enāma sāye-i luṭfın Hudā memdūd
- 5 Bu dār-i 'ilmi iḥyā ile oldı mazḥar-ı tevḫīḳ
Zihī tarḥ-ı biḥīn-vālā eṣer kim mişli nā-meşhūd
- 6 Hoşā dārü'l-kitāb-ı bî-bedel kim tarḥ-ı dil-cūsı
Sezā bu ḥüsn ile olsa kuşūr-ı cennete maḥsūd
- 7 Dem-ā-dem böyle ḥayrāt-ı müberrāta idüp mazḥar
Ḥatādan zāt-ı ^cālī-şānını maḥfūz ide ma^cbūd
- 8 Didi t̄ariḥini bu mıṣra^c-ı bālā ile Fıṭnat
Ne a^clā oldı bu dār-ı kütüb ḥaḳḳā ola mes^cūd

sene 1181

18 A. 15a , B. 10a , C. 13b , D. 19a, E. 12b , F. 9b, M. 50

2b ^cimād-ı dīn : ^cimādü'd-dīn B, M

3a iḳbāl u : iḳbāle B

4b enāma : zılāl-ı A

luṭfın : luṭfuñ E

5a ile oldı : eyledi ol A

7b ma^cbūd : mes^cūd M

8a Fıṭnat : t̄ariḥ B

TĀRĪḤ-İ CŪLŪS-İ SULTĀN ʿABDŪ'L-ḤAMĪD
HĀN İBN-İ AHMED HĀN

Mefâʿilün mefâʿilün mefâʿilün mefâʿilün

- 1 Hezārān şŭkr-i bî-ḥad şad hezārān ḥamd-i bî-ḡāye
Ser-ā-ser mazhar oldı kâʾināt eltāf-ı Mevlāya
- 2 Hezārān müjdeler āfāḡa kim gitdi zālām-ı ḡam
Fürüg-ı mihr-i şādī şaldı pertev rŭy-ı dünyāya
- 3 Nihāyet buldı eyyām-ı ḡam u endŭh-ı dehr-i dŭn
Bi-ḥamdi'llah irişdük böyle bir vaḡt-ı feraḡ-zāya
- 4 Süleymān-menḡabet bir şāh-ı zî-şānuñ kudŭmıyla
Şeref buldı hılāfet mesnedi şad ḥamd Mevlāya
- 5 Cenāb-ı ḡazret-i ʿAbdŭ'l-Ḥamīd hān ibn-i Aḡmed hān
Cŭlŭs itdi celāl ü cāh ile taḡt-ı muʿallāya
- 6 O şāhenşāh-ı gerdŭn-rŭtbe kim olmaḡda pertev-baḡş
Fürüg-ı mehḡe-i rāyātı mihr-i ʿālem-ārāya
- 7 O sultān-ı muʿallā-menzilet kim taḡt-ı Cem lāyık
Olursa sŭllem-i ḡaşr-ı celālinde pesin-pāye
- 8 Şehenşāh-ı muzaffer pādişāh-ı heft kişver kim
Hirās-ı tiḡ-i ḡahrı dehşet-efken ḡalb-i aʿdāya

1a şad : -D

2b Fürüg : fŭrŭc D

8b ḡahr-ı : ḡahre D

- 9 Nigāh-ı saṭveti lerziş-fiken Sām u Nerīmāna
Şükūh u şevketi ḥayret-fezā Huşenk u Dārāya
- 10 Baḳılsa rū-nümādur her nighde şāhid-i nuşret
Müşābih rūşenī-i tīgi mir'āt-i mücellāya
- 11 Zemīn ü āsümān pür sīt ü gül-bāng-ı senāsiyla
Du'āsı farz-ı zimmet sākinān-ı zīr ü bālāya
- 12 İlāhī gevher-i zāt-ı hümāyūnı ola her dem
Serīr-i saltanatda efser-i ikbāle pīrāye
- 13 Budur ümmidümüz Haḳ mülket-i mevrūşınıñ cümle
Müyesser eyleye teshīrini ol şāh-ı dānāya
- 14 Vuḳūc-ı müjde-i nuşretle her dem şādkām olsun
Gam u endūh ile maḳhūr ola ḥaşm-ı fūrū-māye
- 15 İde zam kişver-i İslāma cümle kāfiristānı
Budur şubḥ u mesā vird-i zebān a'la vü ednāya
- 16 Hudā tahtında dā'im ide 'adl ü dād u şefḳatle
Vire rāḥat zamān-ı devletinde ḥalḳ-ı dünyāya
- 17 Süḥan-sencān-ı 'ālem düşdiler hep fikr-i tārīhe
Şeref- bahş oldıgın gūş eyleyince taht-ı vālāya
- 18 Alınca deste ben de şevḳ ile kilik-i güher-bārı
Muvaffaḳ oldı tab'um Fıtnatā bir beyt-i ḡarrāya

- 19 Hisāb itdüm ḥurūf-i sādesin tāriḥ-i tām oldı
Cülūs-ı meymenet-me'nūs-ı şāh-ı kişver-ārāya
- 20 Şehenşāh-ı zamān °Abdü'l -Ḥamīd ḥānuñ sa'ādetle
Hele gördük cülūsın ḥamd ola Bārī te'ālāya

sene 1187

19 A.15b , D.29b , M.41

20

TĀRİḤ-İ °İMĀRET-İ ḤAZRET-İ
SULTĀN °ABDÜ'L-ḤAMİD ḤĀN

Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

- 1 Cenāb-ı ḥazret-i °Abdü'l-Ḥamīd ḥānuñ kim
Cihāna mişl ü °adilin getürmedi devrān
- 2 N'ola olursa Sikender o şāh-ı zī-şānuñ
Gedā-yı kemter-i dergāh-ı devleti şāyān
- 3 Keşide sofra-i in'āmı kehkeşānāsā
Şimāt-ı cūdına dil-sır cümle ḥalk-ı cihān
- 4 Derinde kāse be-kef bir gedāsıdur Fağfūr
Nevāl-i matbahınuñ rīze-çinidür Ḥākān
- 5 Hülüş-ı pāk ile eltāf-ı Ḥakḳa mazḥar olup
Muvaffak oldı °aceb ḥayra ol şeh-i zī-şān

19- 19a sādesin : sādesi M
tām : -D
19b me'nūs : enūs D
20- 3b dil-sır : dil-ber D

- 6 Bina idince bu ^cālī ^cimāreti kıldı
Revān-ı vālide-i cedd-i pākini şādān
- 7 Bunuñ gibi nice hayrāta eyleyüp tevfiķ
Haṭādan eyleye mahfūz zātını Yezdān
- 8 Sürūr u şevķ ile tahtında eyleyüp dā'im
^cAdūların ide maḫhūr ḥazret-i Mennān
- 9 Hülūş-ı kalb ile şubḥ u mesāda ey Fıtnat
Du^cā-yı devlet ü iclālin eyle vird-i zebān
- 10 Düşerse bir düşer ancak bu resme bir tāriḥ
Zihī ^cimāret-i vālā-yı pādişāh-ı zamān

sene 1191

20 A.16a, D.26a, M.43

21

TĀRİḤ-İ CĀMİ^c-İ ḤAZRET-İ SULTĀN
^cABDÜ'L-ḤAMİD ḤĀN DER-BEGLERBEGİ

Fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilün

- 1 Muktedā-yı cümle-i şāhān imāmü'l-müslimīn
Şem^c-i miḥrāb-ı hilāfet ḥazret-i sultān Ḥamīd
- 2 Cāmi^c-i lutf u mürüvvet ḥāmi-i dīn-i mübīn
Ṭābi^c-i şer^c-i münif ü sāye-i Rabb-i Mecid

20 8a tahtında : tahtını D

9a mesāda ey : meṣā hemān A

10a ancak : el-ḥaḳ D, M

21 1a imāmü'l-müslimīn : imām-ı müslimīn A

2b münif : minkāb D

- 3 Şān u şevket h̄idmetiyle eyledi kesb-i şeref
İntisāb-ı dergehiyle fahr ider taht-ı sa^cid
- 4 Böyle sultān-ı Sikender-şevketüñ olsa seza
Bende-i dergāh-ı ^cālī-şānı Hārūnu'r-Reşid
- 5 Eyledi ihlāsile evkātını hayrāta şarf
Mazhar-ı tevfiķ o şāhenşāh-ı dānā-yı ferid
- 6 Mevki^cinde hasbeten li'llah bünyād eyledi
Sıdk-ı niyyetle bu gūne cāmi^c-i pāk-i cedid
- 7 Hābbezā nev-cāmi^c-i rūşen ki bir bir olmada
Sācidine nūr-ı imān pertev-i rahmet bedid
- 8 Kim derūnında hūlūş ile idenler ref^c-i yed
Kef-i dest-i da^cvetin bulmakda pūr nakd-ı ümid
- 9 Beş vakitte farz-ı zimmetdür du^cā-yı devleti
Hāk ide şeh-zādegānıyla hemān ^cömrin mezid
- 10 Taht-ı devletde sa^cadetle Hudā-yı Lem-yezel
Sāyesin fark-ı enāma haşre dek kılsun medid
- 11 Zevk u şevk ile ide Hāk saltanatda müstedām
Rūy-ı rahāt görmeye devrinde hiç haşm-ı ^canid
- 12 Eyleyüp a^cdāların maḫhūr Hāk ^cazze ve cel
Zāt-ı zī-şānın ide her dem haḫālardan ba^cid

---

21 3b taht : baht D, M

7a bir bir : yer yer A ; bir yer D

9a farz-ı zimmetdür : farz u sünnetdür M

9b ^cömrin : ^cömr-i D, M

- 13 Kıl du^ca-yı devletin vaşf-ı hümayūnı muḥal
Eyleme bî-hüde ey ḥāme yeter güft ü şenîd
- 14 °Ömr ü °izz ü şevketin her dem füzūn idüp nice
Böyle ḥayrāta muvaffaq eyleye Ḥayy-ı Mecîd
- 15 Fıtnatā tārîḥ-i itmāmın bu mışra^cla didüm
Mü'minine cāy-ı rahmet ma^cbed-i sultān Ḥamîd

sene 1193

21 A. 16b , D. 26b , M.42

22

TĀRİḤ-İ Vİ LĀDET-İ ŞEHZĀDE SULTĀN MUḤAMMED
ḤĀN İBNÜ'S-SULTĀN °ABDÜ'L-ḤAMİD ḤĀN

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

- 1 Cenāb-ı ḥāzret-i °Abdü'l-Ḥamîd ḥān ibn-i Aḥmed ḥān
Ki zāt-ı bî- °adîlî tâc u tahta zîb ü şān virdi
- 2 Ne şāh-ı ma^cdelet-güster ḥıdîv-i dādger kim
Zamān-ı devletinde °āleme emn ü emān virdi
- 3 °İbāduñ rāḥat ü āsāyişin taqḍîr idüp Mevlā
Serîr-i şevkete bir ḥüsrev-i gîti-sitān virdi
- 4 Bu gūne intizāmı dehre °adl ü dād u şefkatle
Ne Hārūn u ne Me'mūn u ne ḥod Nüşirevān virdi
- 5 Şehāsı Hātemūñ tay itdi nāmın yād olınmaz ḥiç
Şükūh-ı devlet-i Kistrāya el-ḥaḳ kesr-i şān virdi

22 5a yād : -D

5b şükūhı devlet-i : şükūh-ı devleti M

- 6 Ne mümkün ^cadd olunmak cûdı hengām-ı ^catâsında
Hezârân genc-i Kârûn hâşıl-ı deryâ vü kân virdi
- 7 Serîr-i saltanatdan haşre dek dūr itmesün Mevlâ
Anuñla devlet ü dîne kemâl-i ^cizz ü şân virdi
- 8 Olup lutf-ı Hudâya mazhar ol şâhenşeh-i zî-şân
Bi-hamdi'llah murâdın Hâlik-i kevn ü mekân virdi
- 9 Cihân a geldi bir şehzâdesi yümn ü sa^câdetle
Kudûm-ı pâki âfâka hayât-ı câvidân virdi
- 10 Ne şehzâde gül-i bâğ-ı hilâfet kim zühûrıyla
Kulûb-ı halk-ı dünyâya sürûr-ı bî-girân virdi
- 11 Zihî şehzâde-i ^câlî-güher kim akd-i pervîni
Felek âvîze-i kehvâresi çün armağan virdi
- 12 Hatâdan hıfz idüp kılsun mu^cammer lutf u cûdından
Şehenşâh-ı cihâna anı Rabb-i Müste^cân virdi
- 13 Sürûr u şevk ile gûş eyleyince kevn teşrifin
Birer târih cümle zümre-i nazm-âverân virdi
- 14 Gel ey hâme kıl izhâr-ı ma^cârif vaktidür zirâ
Hüner kâdrin bilür hak böyle şâh-ı nüktedân virdi
- 15 Bu bir ber-ceste mısra^cla didüm târihini Fıtnat
Gelüp sultân Muhammed makdemiyle kevn şân virdi

sene 1190

22 A. 17a , D. 24a , M. 37

22 6a ^cadd : yâd M

6b Kârûn : kânûn A

7a itmesün : itmeye

12 : - D

12a cûdından : cûdın M

TARİH-İ VİLÂDET-İ ŞEHZÂDE SULTÂN AHMED

Müstefîlün müstefîlün müstefîlün müstefîlün

- 1 Şāhenşeh-i fermān-revā kān-ı kerem baḥr-i ʿaṭā
Fahr itse zātıyla sezā her dem ḥilāfet mesnedi
- 2 İclāl ü şevketde ferīd şāh-ı cihān sultān Ḥamīd
Zātın anuñ Rabb-i Mecīd mümtāz-ı şāhān eyledi
- 3 Maẓmūnı nazm-ı devletüñ maʿnāsı lafz-ı ḥaşmetüñ
Dīvānı şān u şevketüñ nā-dīde ġarrā müfredi
- 4 Ol ḥātem-i gevher-nişār cūd u ʿaṭāda nāmdār
İḥsānını itsem şümār yetmez hisāb-ı ebcedi
- 5 Endūh olup gözden nihān şevk ü meserret rāyigān
Görmüş degül çeşm-i cihān bir böyle vakt-i esʿadi
- 6 Devrin unutturdı Cemūñ fart-ı şafāsı bu demūñ
Ahd-i şerīfinde ġamuñ nām u nişānı kalmadı
- 7 Doldı feraḥla her maḥal devrinde ḥāsıldur emel
Virsün Hudā-yı Lem-yezel ikbāl ü ʿizz ü sermedi
- 8 Ya Rab bi-ḥakḳ-i kāf u nūn kıl ʿizz ile ʿömrin füzūn
Eyle ḥaṭālardan maşūn ol ḥusrev-i ced-ber-cedi
- 9 Her dem şafā-yı bāl ile mecd ü şeref iclāl ile
Dā'im ola ikbāl ile mahfūz-ı şavn-ı İzidī

---

23 3b dīānı : dīvān-ı D, M

4b itsem : çeşm-i D

9b şavn : itsün D

- 10 Görmüş degül mişlin felek meddâhıdur ins ü melek
Cây ide yâ Rab haşre dek taht-ı mu^callâ mesnedi
- 11 Ol şâh kim mişli ^cadım ol mazhar-ı lutf-ı ^camim
İtdi ^catâ Rabb-i Kerim bir necl-i pâk-i emcedi
- 12 Şehzâde-i ^câlî-cenâb virdi cihâna ferr ü tâb
Toğdukdâ hem-çün âfitâb âfâkı pür nûr eyledi
- 13 Geldi çün ol ^câlî-güher gitdi gönüllerden keder
Virdi cihâna ser-te-ser şevk ü şafâ-yı bî-ḥadi
- 14 Hürşid-i zerrin mecmeri Nâhid olup râmişgeri
Keyvânı derbân-ı deri itmek sipihruñ maqşadı
- 15 Almış ^cUtârid zer kalem evşâfını eyler raḡam
Lâkin olup leb-beste dem ta^cbîre kâdir olmadı
- 16 Yazmış nemîme şân ile bâzûsına Kur'ân ile
Bercis idüp ^cünvân ile ta^cvîz-i baht-ı es^cadi
- 17 İhlâs ile şubḡ u mesâ eyle du^câ sen Fıtnatâ
Zât-ı şerîfinden Hudâ dūr eyleye çeşm-i bedi
- 18 Oldı bu mışra^cla bedid târiḡ-i mîlâd-ı sa^cid
Devlet ile Rabb-i Mecid pîr ide sultân Aḡmedi

sene 1190

23 A. 17b , D. 24b , M. 39

23

10b taht-ı : taḡtı M

15a almış : alam A

18b ile : - D

TĀRĪH-İ VİLĀDET-İ HADĪCE SULTĀN

fe^cilâtün fe^cilâtün fe^cilâtün fe^cilün

- 1 Şāh-ı zî-şān-ı felek-mertebe sultān Ḥamīd
Māye-i fahrı odur tahtgeh-i ^cOsmānuñ
- 2 Ol şeh-i mekremet-ārā ki dem-i ma^cdeleti
Devrin itdürdi ferāmūş o Nüşirvānuñ
- 3 Nice teşbīh olınur zātına şāhān-ı selef
Bir midür encüm ile nūrı meh-i rahşānuñ
- 4 Pāsbandur der-i vālā-yı mu^callāsında
Rütbesi çok mı bülend olsa n'ola Keyvānuñ
- 5 O şehenshāh-ı keremkār ki ednā kılına
Kemterin bahşışidür hāşılı baḥr ü kānuñ
- 6 Eylese cūş ne dem lücce-i baḥr-i keremi
İder emvācını kem kıatreleri ^cummānuñ
- 7 Cevr-i gerdūn ile giryān idi çeşm-i ^cālem
Devr-i ^cadlında yüzi güldi hele dünyānuñ
- 8 Şulḥ ile oldı zamānında cihān āsūde
Şevket-i devletin efzūn ide Mevlā anuñ

---

24 1b tahtgeh-i : tahtında

2a mekremet : ma^cdelet M

2b o Nüşirvānuñ : Enüşirvānuñ D

- 9 Her dem elḫāf-ı ilāhiyyeye mazḫar ki yine
Oldı şāyeste-i luṭf u keremi Mevlānuñ
- 10 Virdi Ḥaḫ yümnile bir duḫter-i sa^cd-aḫter kim
Mihr-i rahşendesi burc-i felek-i ^cunvānuñ
- 11 Ḥaḫ te^cāla kıla āsib-i ḥazāndan maḥfūz
Gonce-i nev-residür gülşen-i ^cizz ü şānuñ
- 12 Şevket ü devlet ü iclāl ü sa^cādetle Hudā
^cÖmrin efzūn ide ol pādīşeh-i devrānuñ
- 13 Nice şehzāde-i ḥayrū'l-ḥalef iḥsān ile
Ḥatırın şād ide ol şeh-i ^cālī-şānuñ
- 14 Gerçi ḥaddūñ degül evşāf-ı hümāyūn am mā
Fıtnatā destūñe al kilik-i güher-efşānuñ
- 15 Ṭayanub luṭf-ı hümāyūnına tāriḫūñi şun
Müsteriḫ ol ki ider ^cafv senūñ nokşānuñ
- 16 Çār-yār eyledi imdād didüm tāriḫin
Sa^cd ola maḫdem-i pāki Ḥadice sultānuñ

sene 1189

24 A. 18a, D. 23b, M. 36

11a ḥazāndan : ḥazānda M

TÂRİH-İ ŞADÂRET-İ HAMZA PÂŞÂ

Fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilün

- 1 Şâh-i zî-şân dâver-i devrân hıdîv-i kıadr-dân
Zıll-i Rabb-i Müste^cân İskender-i Dârâ-gulâm
- 2 Ya^cni sultân Muştafâ Hân-ı mu^callâ-pâye kim
Kıldı gerdün pâyına rû-mâl için kıaddini lâm
- 3 Seng-i râhı zib-bağş-ı efser-i şâhân-ı dehr
Hâk-ı pâyı sürme-i çeşm-i selâtin-i ^cizâm
- 4 Sâye^bân-ı re^afeti râhat-dihi halk-ı cihân
^cAdli dehre dem-be-dem pîraye-bağş-ı intizâm
- 5 Şevket-ü iclâl ile ol dâver-i ferhunde -fer
Taht-ı vâlâ-bahtda tâ-ğaşr olsun müstedâm
- 6 Kim emânâtı idüp tefvîz cümle ehline
Oldı her dem mazhar-ı tevfiğ-i Hayy-ı lâ-yenâm
- 7 Eyledi bir âşafı şimdi vekîl-i saltanat
Re^y-i pâki hayret-efzây-ı Aristô-yı be-nâm
- 8 Âşaf-ı ^câlî-himem şadrü's-südûr-ı muhterem
Nâmdâş-ı ^camm-ı pâk-i hazret-i Fahrü'l-enâm

---

25 3a zib-bağş-ı : zib-bağşı D

5a ol : -D

7a pâki : mâlî A

8a şadrü's-südûr : şaddü's-südûr D

8b nâmdâş-ı : nâmdâşı M

- 9 Sadra teşrîfiyle ol destûr-ı vâlâ-mesnedün
Eyledi taḥşîl el-ḥaḳ mihr-i devlet nîk-nâm
- 10 Müctemî^cdür tıynet-i pâkinde envâ^c-ı ^culûm
Münderic ṭab^cında hep tefsîr ü âdâb u kelâm
- 11 Hâmesin eylerdi işkeste bilüp taḫşîrini
Görse fenn-i naḥvde tahrîrini İbn-i Hişâm
- 12 ^cİlm ü ḥilm ü fazl u rüşd ü fehm ü isti^cdâdile
Gıpta-fermây-ı selef maḳbûl-ı sultân-ı enâm
- 13 Nüşḥa-i kem-yâb-ı zât-ı pâki bulmuş mâ-ḥaṣal
Rište-i iḥsân ile şîrâze-i ḥüsn-i nizâm
- 14 Şeh-süvâr-ı edhem-i pehnâ-yı luṭf u cûd kim
Ma^cn u Hâtem olsalar şâyân-ı rikâbında ḡulâm
- 15 Dergeh-i vâlâsınuñ luṭf u mürüvvet çâkeri
Sofra-i in^câmınuñ mihmânı cümle ḥâş^u u ^câmm
- 16 Şimdi buldı âşafın el-ḥaḳ Süleymân-ı zamân
Şimdi gördi lâyıḳın dîvân-ı gerdün ihtîşâm

-
- 25 9a şadra teşrîfiyle : şadr-ı teşrîfinle D
9b nîk-nâm : nîk-yâm D
10b âdâb-ı kelâm : âdâb u kelâm A
11a taḫşîrini : taḫşîri D
11b İbn-i Hişâm : İbn-i Himâm A
14b Hâtem : Hâtem D, M
15b ^câmm : âlem D

- 17 Hep görilmişdür tavāriḥ-i selef mālīk degül
Böyle bir destūra eslāf-ı selāṭīn-i ʿizām
- 18 Vaşfına yok kudretüñ ey ḥāme ıtnāb eyleme
Kıl duʿā-yı imtidād-ı devletin zeyl-i kelām
- 19 Rūşen olsun pertev-i reʿyile çeşm-i kāʾināt
Mihr ü meh āfākı tābān eyledükçe şubḥ u şām
- 20 Zāt-ı zī-şānın ḥaṭālardan Huda maḥfūz idüp
Mesned-i devletde dāʾim ola tā rūz-ı kıyām
- 21 Geldi bir müjde-resān Fıtnat didi tāriḥini
Hamza Pāşā oldı şāhib devlet ü vālā maḥām

sene 1182

25 A. 18b , D. 29a , M. 23

26

TĀRİḤ-İ FETVĀ-YI MİRZĀ-ZĀDE MUḤAMMED SAʿĪD EFENDİ

Mefâʿilün mefâʿilün mefâʿilün mefâʿilün

- 1 Şehenşāh-ı cihān sultān-ı zī-şān dāver-i devrān
Sezā itse Sikender āsitānında cebīn-sāyı
- 2 Mekārim-pīşe qadr-āgāh sultān Muştafā ḥān kim
Nazīri itmedi hergiz müzeyyen taht-ı vālāyı

25 18a vaşfına : vaşfuña D

21b devlet ü vālā : devlet-i vālā A

- 3 Olaydı menkabet-h^vānı eger Firdevsi-i Tūsī
Yazardı bendegānından anuñ Cemşid u Dārāy
- 4 Olur her kārda tevfiķ-i rabbāniyeye mazhar
Yine seyr it bu dem te^yyid-i luṭf-ı Hāk Te^cālāy
- 5 Muvaffak itdi bir taḳvā-şiyem müfti-i zī-şāna
Cenāb-ı İzid-i mutlak o şāh-ı kār-fermāy
- 6 Semiyy-i Fahr-i ^cālem zīb-i şadr-ı şeyhü'l-islāmı
Zā^mime itdi zātı mesned-i fetvāya taḳvāy
- 7 Olurdı dergeh-i faẓl u kemālinde anuñ derbān
Göreydi İbn-i Hācib ol hūdīv-i mülk-i ma^cnāy
- 8 Şifā-sāz-ı dil-i derd-āşinā bir nutḳ-ı cān-baḥşā
N'ola hikmetde şākird eylemezse İbn-i Sīnāy
- 9 Felek sāyide-i pāy-ı semend-i ḳadri eylerdi
Eger lāyık olaydı atlas-ı çarḥ-ı mu^callāy
- 10 Turāb-ı dergeh-i vālāsı iksir-i sa^cādetdür
Bulur ^cizz ü şeref her kim iderse çehre-fersāy
- 11 Ne geldi mişli dünyāya ne gördi mesned-i fetvā
Şāḫiḥü'n-nesl böyle ^cırḳ-ı fāhir zāt-ı yektāy
- 12 Müşerref eyleyince mesned-i fetvāyı devletle
Pür itdi şevk ü şādiyle mişāl-i huld dünyāy

---

26 3b Cemşid ü Dārāy : Cemşid-i vālāy B

4a rabbāniyeye : rabbāniye M

7b Hācib : şāhib B

9a pāy-ı : pāy B

10b şeref : şevḳ D

12b pür : yer B

- 13 Degül kâbil o nihrîr-i zamānuñ vaşfını taḥrîr
Zamān-ı ḥaşre dek kil-k-i sūḥan-ver itse itṛāyı
- 14 Kalem ol baḥr-i faẓluñ ḳatre-i evşāfına ʿāciz
Ne mümkün nāvdāna eylemek gencide deryāyı
- 15 İcābet vaktidür oldı sürüşān mele-i ḥāzır
Güşād eyle hemān iḥlās ile dest-i temennāyı
- 16 Ḥaṭādan eyleyüp Ḥaḳ zāt-ı ʿālî-şānını maḥfūz
saʿādetle hemîşe mesned-i fetvā ola cāyı
- 17 Hezārān şevḳile teşrîfine târiḥ için Fıtnat
Ḥurūf-ı bi-nuḳaṭle söyledüm bu beyt-i bālāyı
- 18 Saʿîd ola ilāhî necl-i pāk-i mîrzā-zāde
Müzeyyen eyledi şadr-ı celîlü'l-ḳadr-i fetvāyı

sene 1184

26 A. 19a , B. 12b , D. 16a , M. 28

27

TARİH-İ DİĞER FETVA-YI MİRZA-ZADE EFENDİ

Mefâʿilün mefâʿilün mefâʿilün mefâʿilün

- 1 Bi-ḥamdi'llāh fetvā mesnedi bir zāt-ı zî-şānuñ
Şeref kesb eyledi yümn-i ḳudüm-ı feyz-mendiyle

26 13a vaşfını : vaşfı D

13b sūḥan-ver : sūḥan-vār D

16b ola : ile M

17a şevḳile : şevḳ B

- 3 O niḥrīr-i zamān müşkil-güşā kim mesned-i fetvā
Mübāhāt eylese şāyeste zāt-ı ercümendiyle
- 4 Didi Fıtnat kemīne gūş idüp teşrīfini târiḥ
Müzeyyen oldı fetvā necl-i Mīrzā-zāde Efendiyle

sene 1184

27 A. 19b, B.13a , D. 14.a , M.29

28

TÂRİḤ-İ SADĀRET-İ RŪM BERĀY-I MĪRZĀ-ZĀDE

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

- 1 Te'ālā'llah zihī peygām-ı şādī kim zuhūrında
Gidüp endūh-ı ğam geldi meserret kalb-i nā-şāda
- 2 Ne peygām-ı feraḥ-baḥşā ki maẓmūniyla olmaḳda
Zamāna ḥande-āver şad hezār eyyām-ı a'bāda
- 3 Cihānı eyledi leb-riz o rütbe şevḳ ü şādī kim
muḥaşşal ḳalmadı ğam ḥātır-ı a'la vü ednāda
- 4 Yine teşrīf itdi mesned-i Rūmı sa'ādetle
Semiyy-i Fahr-i 'ālem necl-i pāk-i Mīrzā-zāde
- 5 Ne şadr-ı muḥterem mihr-i sipihr-i faẓl u 'irfān kim
'Adīl-i zāt-ı 'ālī-şānı yokdur dār-ı dünyāda

27- 3a niḥrīr : taḥrīr B

4b fetvā : - B

28- 1b endūh-ı ğam : endūh u ğam M

3a cihānı : cihān D

- 6 Mu^callim Fahr ü Sa^cd u Seyyide ^cilm ü fazîletde
Mürebî Bâyezîd ü Edheme zühd ile takvâda
- 7 Kemâl-i ^cadl ü şefkatle o şadr-ı ma^cdeletkârûñ
Dem-â-dem kaçdı şer^c-i Ahmed-i Muhtârı icrâda
- 8 O zî-şānuñ hümā-yı ^cizz ü devlet āşiyān itmiş
Sa^câdethāne-i kâdrindeki tāk-ı mu^callāda
- 9 O dergāh-ı bülende eyler idi kâfdan ihdā
Liyākāt olsa çārüb olmağa şeh-perr-i ^canķāda
- 10 İki def^ca muķaddem gelmiş idi mesned-i Rūma
Nazîrin görmemiş dirdüm zamāne şadr-ı vālāda
- 11 Degüldür vaşfı kâbil ba^cd-ez-în ihlās ile Fıtnat
Du^cā-yı devletin şubḥ u mesā ^camm eyle evrāda
- 12 Olup tevfiķe mazḥar her umūrında sa^câdetle
Ola mahfūz ^cavn-ı ḥazret-i Bārî Te^cālāda
- 13 Didi hātif bu vālā mışra^cı teşrifine tārîḥ
Üçinci kerre geldi şadr-ı Rūma Mîrzā-zāde

sene 1182

28 A. 20a , D. 19.a , M.30

28- 6b Bâyezîd : yā bedîd D

9a idi : ebedi D

10b dirdüm : didüm D

11b evrāda : ūlāda D

TĀRĪH-İ SADĀRET FETVĀ-YI ŞERİF-ZĀDE

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

- 1 Te^cālā'llah zihī devr-i feraḥ-zā vaḳt-ı hurrem kim
Murād-ı ehl-i ṭab^ca gerdiş-i gerdün muvâfıḳdur
- 2 Cihān pür-şevḳdür feyz-i bahār-ı şādmāniden
Bu demde dāğ-ı şine ḡibta-fermāy-ı şakāyıḳdur
- 3 Müşerref kıldı bir niḥrīr-i ^cālem şadr-ı fetvāyı
Derinde perdedārı İbn-i Hācib olsa lāyıḳdur
- 4 Seraḥsī-menḳabet müşkil-güşā ^callāme-i ^cālem
Ki ṭab^c-ı mü-şikāfı vāḳıf-ı remz-i deḳāyıḳdur
- 5 Meh-i burc-ı siyādet āfitāb-ı maṭla^c-ı himmet
Dür-i baḥr-i faẓilet gevher-i kenz-i ḥakāyıḳdur
- 6 Nice teşbih olur faẓl u kemāli Seyyid ü Sa^cda
Yanında ḳatredür anlar bu zīrā baḥr-i rāyıḳdur
- 7 Semiyy-i Fahr-i ^cālem kim faẓiletle feḳāhetle
Muḥaşşal yok nazīri zāt-ı ^cālī-şānı fāyıḳdur
- 8 Hudā şadrında dā'im eylesün iclāl ü devletle
Ki zıll-i re[']feti rāḥat-res-i fark-ı ḥalāyıḳdur

1a feraḥ-zā : ṭarib-zā D, M

1b gerdün : zūn D

2a şādmāniden : şādmānından D

6a kemāli : kemāl-i D, M

7b ^cālī-şānı : ^cālī-şān-ı D

- 9 Mücevher harf ile tārīḥ-i teşrīfīn didüm Fıtnat
Şerīf-zāde Efendi mesned-i fetvāya lāyıkdur

sene 1187

29 A. 20b , D. 17a , M. 25

30

TĀRĪḤ-İ FETVĀ-YI ŞĀLĪḤ EFENDİ-ZĀDE
MUHAMMED EMİN EFENDİ

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

- 1 Cihan-ban-ı mufahham ced-be-ced şāhenşeh-i a^czam
Cenāb-ı ḥāzret-i sultān Ḥamīd-i mekremet-māye
- 2 Olup maḳrūn-ı tevḫīḳ-i ilāhī re'y ü tedbīri
Muvaffaḳdur umūrında hemīşe ^cavn-ı Mevlāye
- 3 Huşūşan şeyhü'l-islām eyleyüp bir zāt-ı zī-şānı
Ferah-baḥş eyledi el-ḥaḳ ^cumūmen ḥalk-ı dünyāye
- 4 Ne öyle şāh-ı ^cālī-şānı gördi dīde-i devrān
Ne böyle zāt-ı ^cālī-ḳadr geldi şadr-ı fetvāye
- 5 Hıdīv-i muḥterem hem-nām-ı pāk-i meḥhar-i ^cālem
Meh-i evc-i himem şadr-ı kerīm-i āsümān-pāye
- 6 Emīn-i dīn ü devlet müsteşār-ı mülket ü millet
Cihān-ḳadr-i mu^callā-menzilet zāt-ı hūmā-sāye

30 2b muvaffaḳdur : muvāḫıḳdur A

6a mülket : mülk M

- 7 Mürebbî re'ye Ristōya dānişde Felātūna
Mu^callim Edheme zühd ü hikemde İbn-i Sīnāye
- 8 Fazīletle himemle cūd ile mümtāz-ı ^cālemdür
Nazīri gelmedi gelmez anuñ şadr-ı mu^callāye
- 9 O nihrir-i zamānuñ vaşfını taḥrīrden maḳşūd
Ġaraz'arz-ı du^cadur yohsa şıgmaz şi'r ü inşāye
- 10 Kudūmın Haḳ idüp mes^cūd şadrında ola dā'im
Budur iḥlāsile vird-i zebān a^clā vü ednāye
- 11 Didi Fıtnat kemīne şevḳ ü şādī birle tāriḥin
Sezādur ^cizz ile Şāliḥ Efendi-zāde fetvāye

sene 1189

30 A. 20b , M. 34

31

TĀRİḤ-İ FETVĀ-YI MUḤAMMED ES^cAD EFENDİ

Mefā^cilün mefā^cilün mefā^cilün mefā^cilün

- 1 Bi-ḥamdillāh yine bir fāzıl-ı dehrüñ kudūmıyla
Şeref kesb eyledi şadr-ı refī^c-i mesned-i fetvā
- 2 O nihrir-i zamān kim zāt-ı pākin eylemiş icād
Kemāl-i faẓl u aḥlāk-ı ḥasenle ḥazret-i Mevlā

---

30 7a Felātūna : Felātūn M

7b hikemde : hikmetde M

- 3 Odur ^callāme-i ^cālem ki olsa Sa^cd ile Seyyid
Sebak-^hān-ı debistān-ı kemālī elyak u ahrā
- 4 Nemīme bāzu-yı iqbālīne baht-ı sa^cid el-ḥaḳ
Zamīme ^cālem-i efzālīna şad kişver-i ma^cnā
- 5 ^cUlüvv-i himmetiyle hep olurlar nā'īl-i me'mül
Felekden bahtdan hiç ehl-i ḥacāt itmesün şekvā
- 6 Ezelden eylemiş ḥallāḳ-ı ^cālem ^cunsur-ı çārın
Nihād-ı pākinün ^cilm ü fazīlet mekremet taḳvā
- 7 Du^cā-yı devletin vird-i zebān it Fıtnatā yoḥsa
Taşaddī eylemek evşāfına bī-hūde bir da^cvā
- 8 Haṭālardan hemīşe ḥıfz idüp zāt-ı keremkārın
İde şadrında dā'im yümnile tevfiķile Mevlā
- 9 Du^cā birle didüm bu mışra^cı teşrifine târiḥ
Ola Es^cad Efendiye mübārek mecd ile fetvā

sene 1190

31 A. 21a , D. 27a , M.35

---

31 3a ^cālem ki : ^cālemün D
olsa : ola A

**TĀRĪH-İ SADĀRET-İ RŪM ES^cAD
EFENDİ-ZĀDE MUHAMMED ŞERİF EFENDİ**

Fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilün

- 1 Hâzret-i Es^cad Efendi-zâde kim
Yok nazîri ^cilm ile efzâl ile
- 2 Eyledi teşrîfin ol zât-ı şerîf
Şadr-ı Rûmı devlet ü iclâl ile
- 3 Zû-fünûn-ı ‘aşr kim eyler hamûş
Kılsa ebhâs-ı ^culûm emşâl ile
- 4 Mülzem eyler faḥr u Sa^cd u Seyyidi
Cümle fende nushâsın ikmâl ile
- 5 Cāyın eylerse maḥall şaff-ı ni^cāl
Mîr-i şadruñ rütbe-i efzâl ile
- 6 ^cİlm ü faẓl u rüşd ü isti^cdâdda
Fāyikü'l-aḳrāndur her ḥāl ile
- 7 Nâil-i me³mûl olur ehl-i hüner
Dergeh-i vālāsına rû-māl ile
- 8 Rüşen itsün dîde-i baḥtın Hudâ
Rû-nümây-ı şāhid-i āmāl ile

---

32 2a teşrîfin : teşrîf A

3b ebhâs : icât D

5a ni^cāl : te^cālî D

6b fāyikü'l-aḳrān : fāyik-i aḳrān A

- 9 Her umūrında Hudā tevfiḳ idüp
Maşdar-ı hayr olsun istiḳlāl ile
- 10 Ol şerif-atvār u sa^cd-âşār kim
Münferiddür aḥsen-i ef^cāl ile
- 11 Fıtnatā vaşfın edā emr-i muḥāl
Eyle da^cvâtın hulûş-ı bāl ile
- 12 Hâḳ idüp zâtın maşûn ekdârdan
Ömrin efzûn eyleye iclāl ile
- 13 Düşdi iki mışra^cı bu beytümüñ
Naşbına târiḥ böyle fāl ile
- 14 Sa^cd ola Es^cad Efendi-zâdeye
Mesned-i Rûm ^cizz ile ikbāl ile

sene 1189

32 A. 21b , D. 22b , M. 34

33

**TARİH-İ SADARET-İ ANATOLİ İRANİ-ZADE
MUHAMMET ESAD EFENDİ**

Fe^cilâtün mefâ^cilün fe^cilün

- 1 Şāḥib-i faẓl u dāniş ü ^cirfān
Mālîk-i gevher-i ḥazā³ in-i rāz

32 10a u : - D, M

13a beytümüñ : beytinüñ

- 2 Bahr-i ^cirfānda lü'lü-i şeh
Kenz-i ma^cnide gēher-i mümtāz
- 3 Āsümān-ı kemālde hūrşid
Evc-i efzālda hümā-pervāz
- 4 Ya^cni Es^cad Efendi kim lāyık
Olnursa ne mertebe i^czāz
- 5 Edhem-i kadr ü şânına şayān
Atlas-ı çarh olursa pāy-endāz
- 6 ^cilm ü ^cirfān ile feridü'l-^caşr
Her hünerde müselleme ü mümtāz
- 7 Ol meh-i táb-dār -ı burc-ı şeref
Anatoliya oldu pertev-sāz
- 8 Şimdi ol şadr intisābıyla
N'ola nüh-tāk-ı çarha eylese nāz
- 9 Çok degül her ne denlü vaşf itsem
Ki gelür mişli ^cāleme anuñ az
- 10 Esb-i hāme nihāyetin bulamaz
Deşt-i vaşfında eylese tek ü tāz
- 11 Sözi hatm it du^cā ile Fıtnat
Kim budur ^cādet-i sühān-perdāz

-
- 33 2a ^cirfānda : ^cirfāndur B
2b ma^cnide : ma^cnāda B, M
5a kadr ü : kadr-i B
7a burc-ı : burc u B
8a şadr : şadra B
9b anuñ : pek A
10b deşt : dest B, deşb D
eylese : itse ger M

- 12 Hâk muvaffak idüp umûrında
 ʿİzz ü devletle vire ʿömr-i dırâz
- 13 Geldi bir beyt ile didi târîh
 Hâtif-i hōş edā-yı nükte-tırâz
- 14 Müjde Esʿad Efendi ʿizz ile
 Anaṭol şadrını eyledi iḥrâz

sene 1182

33 A. 22a, B. 12a, D. 19b, M. 31

34

**TĀRĪḤ-İ SADĀRET-İ ANAṬOLİ ES-SEYYİD
 MUḤAMMED ŞERİF EFENDİ**

Mefâʿilün feʿilatün mefâʿilün feʿilün

- 1 Ferîdi-i dehr Muḥammed Şerîf Efendi kim
 Odur kemâl-i fazîletle eşref-i ʿulemâ
- 2 O yek-süvâr-ı fezâ-yı ʿulûm kim olmaz
 Semend-i tabʿ ile İbn-i Kemâl aña hem-tâ
- 3 O zu-fünûn-ı cihân kim anuñla baḥş idemez
 Hikemde Pîr Hocendile Bū-Alî Sînâ

33 12b ʿömr-i : ʿömr ü B

14b Anaṭol : Anaṭolı B, D

34- 2b hem-tâ : hem-pā D, M

- 4 O zāt-ı muhteremüñ İbn-i Hācib eyler ise
Der-i fazîletinüñ hîdmetiyle fahr sezâ
- 5 Fûrûğ-ı dānişi yanında zerredür hûrşîd
Muhtî-i cîlmine nisbetle kaçredür deryâ
- 6 Midād-ı pâki gülistân-ı fazla âb-ı revân
Nihâl-i kîlk-i teri zîb-i gülşen-i ma^cnâ
- 7 Çeh-i devâtına leb-teşne selsebîl-i cinân
Kitâb-ı fazlına şîrâze gîsû-yı havrâ
- 8 Tabî^catında anuñ münderic fûrûğ-ı uşul
Dinürse zâtına mecmû^ca-ı hafîd sezâ
- 9 Şafâ-yı tab^cı carûsân-ı nazma âyîne
Sevâd-ı hâmesi gîsû-yı şâhid-i ma^cnâ
- 10 Şenâ-yı zâtını ta^cbîrden yine câciz
Ki vâşf iden anı Vâşşâf olursa da farazâ
- 11 Du^câ-yı devletini eyle c'an-şamîmî'l-kalb
Degül medâyihi ey hâme kâbil-i ihşâ
- 12 İdüp maşûn haşâdan vücûd-ı mes^cûdın
muvaffağ eyleye kârında hâzret-i Mevlâ

---

34 4b hîdmetiyle : hîzmetiyle A

8a tabî^catında : tab^catında D
fûrûğ-ı : fûrûğ u D

8b dinürse : diniyorsa D
hafîd : müfid D ; c'ulûm M

10a D'de mısra sonund fazladan "faraza" kelimesi vardır

10b da : -D

farazâ : dānâ D

- 13 O zāt-ı pāk-i feẓā'il-şiyem sa'âdetle
Olinca şadr-ı Anadolıya şeref-bahşā
- 14 Hurūf-ı sâdesi geldi dü mısrā'ıñ târîh
Bu beyti Fıtnat idince kudûmına inşā
- 15 Mübârek eylesün iclâl ile sa'âdet ile
Şerîf Efendiye şadr-ı Anadolıyı Hudâ

sene 1185

34 A. 22b , D.20b , M. 32

35

**TÂRİH-İ ŞADÂRET-İ ANATOLİ İMÂM-I
EVVEL ŞEHİRİYÂRİ MUHAMMED EMİN EFENDİ**

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

- 1 İmâm-ı şehriyârî nâmdâş-ı Seyyidü'l-kevneyn
Hemîşe devlet ü ikbâlini müzdâd ide ma'bud
- 2 Faziletmend o nihrir-i mekârim-pîşe kim olmuş
Nihâdında 'anâşır ma'adelet himmet semâhat cûd
- 3 Dil-i şafvet-serâsında hâsed buğz u sitem nâ-yâb
Ser-â-ser tıynet-i pâkinde ahlâk-ı hasen mevcûd
- 4 Tevâzu'kâr u sa'd-âşâr u sadr-ı mekremet-girdâr
Nazîr-i zât-ı 'âlî-şânı 'âlemde degül meşhûd

35 1b müzdâd : müzd D

2a o : -D

3a sitem : şiyem A

- 5 Sa^cadetle Anaṭoliya kāzi-^casker olduḡda
Meserretle ḡulüb-ı nâsdan oldu keder maṭrûd
- 6 Peyâm-ı müjde-i teşrîfini şadra idince ḡuş
Olup ḡâme bu peygâm-ı şafâ-baḡş ile şevḡ-âlûd
- 7 Düşürdüm Fıṭnat iki mışra^c-ı bâlâ ile târîḡ
Bu beyti eyledükde ḡarf-i cevherdâr ile ma^cdûd
- 8 Semiyî-i Mefḡar-i ^cÂlem imâm-ı şâh-ı devrâna
İde Mevlâ Anaṭol şadrını iclâl ile mes^cûd

sene 1191

35 A. 23a , D. 27a , M. 36

36

TÂRİḡ-İ VEFÂT-I ŞEYḡ YAHYÂ EFENDİ

Mefâ^cilün mefâ^cilün mefâ^cilün mefâ^cilün

- 1 Cenâb-ı ḡutbu'l-aḡṭâb-ı zamâne Şeyḡ Yahyâ kim
Dili esrâr-ı ^cilmü'llâh ile memlû idi ḡaḡḡâ
- 2 Nümâyân olmuş idi pertev-i envâr-ı zikrüllah
Cebîninde o ḡavş-ı ekremüñ mihr-i münirâsâ
- 3 O şeyḡ-i Ḥalvetiyye mürşid-i kâmil ki Ḥaḡ itmiş
Kemâl-i lutf u iḡsân ile bir ḡayrû'l-ḡalef i^ctâ

35 6a teşrîfini : teşrîfin D

8a meḡḡar : faḡr D

36 1a ḡutbu'l-aḡṭâb : ḡutbu'l-aḡṣâb D

- 4 Makāmında ḥalīfe eyleyüp ol zāt-ı zī-şānı
Gidüp kendi cihāndan tekye-i firdevsi kıldı cā
- 5 Mürīdān u eḥibbāsın koyup ālām-ı firḳatde
Varup şevḳ ile taḥṣīl itdi ḳurb-ı ḥazret-i Mevlā
- 6 Çıkup bi'l-cümle istikbāline kerrūbiyān-ı ʿarş
Olinca rūḥ-ı pāki vāṣıl-ı ser-menzil-i ʿulyā
- 7 Alup kilḳ-i terin deste hezārān ḥüznile Fıtnat
İderken fikr-i sāl-i rihleti tārīḥini tenhā
- 8 Didi bu mısra^c ile nāsa iʿlān eyleyüp hātif
Ola Yahyā Efendinün maḳarrı Cennetü'l-Me³vā
sene 1186

36 A. 23a , D. 21b , M. 51

37

TĀRĪḤ-İ VEFĀT-I ʿABDÜ'L-KERİMBİĞ

Mef^cülü fâ^cilâtü mefâ^cilü fâ^cilün

- 1 Ḥayfā ki dest-i cevri ezelden rehā bulup
Ḳurtulmadı saġir ü kebīr ü gedā vü bay
- 2 Bir nā-resīde ġonceyi pejmürde eyleyüp
Ḳıldı firāḳı dilleri bülbüle hem-nevāy

36 4b kendi : - D

7a terin : terün A

7b iderken : idüpken D

37 2a pejmürde : pür müjde D

- 3 Bu mısra^c oldu fevtine tārīh-i bî-bedel
^cAbdü'l-kerime gülşen-i firdevs ola cāy

sene 1186

37 A. 23b , D. 22a , M.52

38

TARİH-İ VEFAT-I ŞEYH SÜLEYMEN EFENDİ

Mefâ^cilün mefâ^cilün mefâ^cilün mefâ^cilün

- 1 Tarīk-i Kādiriyye şeyhi rihlet eyledi hayfā
 Ola mazhar dem-ā-dem rahmetine Hāḡ Te^cālānuñ
- 2 O kutb-ı ^cālem itdi tekye-i firdevsi menzilgāh
 Bırakdı hānḡāh-ı bî-baḡāsın mülk-i dünyānuñ
- 3 Gelüp gül-bang-ı tevḡid ile mürḡ-i rūḡı pervāza
 Ola bāḡ-ı İremde ^candelībi nahl-i Tūbānuñ
- 4 Nidā-yı " ırci^ci " gūş eyleyüp şevḡ ile cān atdı
 Firāḡı pūr-ḡam itdi hātırın a^clā vü ednānuñ
- 5 Düşürdüm ben de bir mısra^cla Fıtnat fevtine tārīh
 Maḡarrı Cennet-i Me'vā ola Seyyid Süleymānuñ

sene 1186

38 A. 23b , D. 22a , M.52

---

38 1a rahmetine : rahmetiyle D

3b nahl : nahl D

4a ile : - D

5b Cennet-i Me'vā : Cennetü'l-Me'vā M

**TÂRİH-İ ÇEŞME-İ MÜFTİ'L-ENÂM MİRZÂ-ZÂDE
ES-SEYYİD MUHAMMED SA'İD EFENDİ**

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

- 1 Muhi̇t-i cûd u himmet âb-ı rûy-ı mülket ü millet
Cenâb-ı hâzret-i müftî-i devrân şadr-ı cālî-câh
- 2 Semiyy-i Fahr-i câlem necl-i pâk-i mîrzâ-zâde
Gülistân-ı cihân sîr-âb-ı cûy-ı lutfîdur her gâh
- 3 Cîvâr-ı cāmi'inde vâlid-i zî-şânınuñ kıldı
Revân bu âb-ı şâf-ı cān-fezâyı hasbeten li'llâh
- 4 Bu zîbâ çeşme-i pâkîze-i dil-cûy-ı nev tarha
Şu cāc-ı mihr-i lûle kefçe-i sîm olsa lâyıķ mâh
- 5 Hudâ zât-ı keremkârın hatâdan eyleyüp maḥfûz
Derinden dâ'imâ dûr olmaya iķbâl ü cîzz ü cāh
- 6 Mükâfât eyleyüp rûz-ı cezâ saķy ide kevşerde
Bunuñ gibi nice ḥayrâta tevfiķ eyleye Allâh
- 7 Zebân-ı lûle söyler Fıtnatâ cātşâna târiḥin
Bu dil-cû çeşmeden mâ' -i ḥayât iç fi-sebîli'llâh

sene 1186

39 A. 24a , D 21b , M. 48

---

39 4a pâkîze-i : pâkîze vü A

4b lûle : n'ola D

TARİH-İ KÜTÜB-HANE-İ DÂMÂD-ZÂDE
MUHAMMED MURÂD EFENDİ

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

- 1 Cihân-ı cûd u re³ fet âfitâb-ı matla^c-ı himmet
Meh-i burc-ı faẓilet şadr-ı vâlâ-yı kerem-pîrâ
- 2 Güzîde necl-i ^câlî-şânı Dâmâd-zâde Efendinüñ
Murâd Molla Efendi hâzreti ol zât-ı bî-hemâ
- 3 Medâr-ı iftiḥâr-ı ḥânedân-ı İbn-i Minkârı
Kerîm ü kâmrân u fâzıl u hem kâmil ü dâna
- 4 Ebü'l-Hayr eylemekden künyesin cedd-i keremkârı
Bu zâtuñ maşdar-ı ḥayr oldığın imâ imiş ḥaḳḳâ
- 5 O şadr-ı muḥterem ^câlî-himem memdüh-ı ^câlem kim
Bu nev dârü'l-kitâb-ı bî-^cadîli eyledi inşâ
- 6 Te^câlâ'llâh zihî vâlâ eşer zîbâ kütüb-hâne
Münevver kûbbe-i ^câlîsi tâḳ-ı çarḥdan bâlâ
- 7 Hoşâ zibende resm ü pāk ü dil-keş kim ider elbet
Bedi^cü't-tarḥ matbû^cın gören taḥsîn-i müstevfâ

1b faẓilet : faẓliyyet D

4b zâtuñ : zâtuñ D

6a te^câlâ'llâh : te^câlâ M

zîbâ : zîb M

7a dil-keş kim : dil-keşim D

7b tarḥ : şarḥ D

taḥsîn : taḥsîn D

- 8 Binā kıldı bu hayr-i pāki el-ḥaḳ şarf idüp himmet
Vire izz ile maḳsûdın dü âlemde hemân Mevlâ
- 9 Kılup mazhar hemîşe böyle hayrât u müberrâta
Hudâ ömrin füzûn ikbâlîn itsün dâ'im ü ber-câ
- 10 Didüm taḥşîn birle Fıtnatâ itmâmına târiḥ
Zihî tarḥ-ı bihîn oldı bu nev dârü'l-kütüb ḥaḳḳâ

sene 1189

40 A.24a, D. 23a, M. 50

41

**TÂRİḤ -İ DEVLET-HÂNE-İ NEKİBÜ'L-EŞREF
ES-SEYYİD İBRÂHİM EFENDİ**

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

- 1 Şeref-baḥş-ı neḳâbet seyyid İbrâhîm Efendi kim
Odur zât-ı himem-perdâz u şadr-ı mekremet-muḥtâd
- 2 Fazilet maḥrifet ıffet adâlet unşur-ı pāki
Vücûdın eylemiş Ḥaḳ reḥfet ü himmet ile hem-zâd
- 3 O âlî rütbe kim mecd ü celâl ü izzet ü ikbâl
Der-i devlet-me'âbı bendegânından olur taḥdâd
- 4 Esâsından idüp tecdîd ü hem tevsi'ine himmet
Bu devlet-hâne-i vâlâyı kıldı yümn ile bünyâd

40 8a idüp : idüt D

10a didüm : idem D

- 5 Te^cālā'llah zihî devlet-sarây-ı dil-keş ü zibâ
Olur meftûn u hayrân resmini seyr eyleyen üstâd
- 6 Nükûş-ı dil-pezi^r-i hurdekârın görse reşkinden
Hacâletle şikest eylerdi bi-şek hâmesin Bihzâd
- 7 İderdi atlas-ı çarh olmasaydı köhne vü kûteh
Felek mefrûş-ı divân^hâne-i vâlâ-yı nev-âbâd
- 8 Olup her kûşesi leb-rîz-i envâ^c-ı meserretle
Gam u endûhı Bârî dergehinden eylesün ib^câd
- 9 Ha^tâlardan idüp ma^hfûz her dem zât-ı zî-şânın
Hudâ^c ömrin füzûn iqbâlⁱⁿ itsün gün-be-gün müzdâd
- 10 Kıla necl-i necib-i emcediyle ha^zret-i Mevlâ
Bu devlet-hâne-i ^câlîde dâ'im hurrem ü dil-şâd
- 11 Didüm itmâmına Fıtnat ziyâde bir güzel târîh
Zihî devlet-sarây-ı bi-bedel el-^hağ mübârek bâd

sene 1189

41 A. 24b , M. 45

42

TÂRÎH-İ ÇEŞME-İ HÂMİDE HÂNİM

Fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilün

- 1 Rûh-ı pāk-i Hâmide Hânım için bu çeşmenüñ
Mâ^z-i dil-cûsın içüp eyleñ du^câ ey teşnegân

- 2 Lūleden cārī olncā āb tārīhin didüm
İç bu vālā çeşmeden āb-ı hayāt oldı revān

sene 1189

42 A. 25a , D. 23b , M. 51

43

TĀRĪH-İ ÇEŞME-İ NEFİSE HĀNIM

Fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilün

- 1 Oldı cārī rūḥ-ı pākiyçün Nefise Hānımuñ
Nūş idenden bir du^cā-yı ḥayrdur ancak ricā
- 2 Lūle dir ^catşāna tārīhin lisān-ı ḥāl ile
İç bu dil-cū çeşmeden ^caynü'l-hayāt-ı cān-fezā

sene 1189

43 A. 25a , D. 23b , M. 51

44

TĀRĪH-İ KAŞR-I MES^cÜD-ZĀDE MUḤAMMED SA^cDÜ'D-DĪN EFENDİ

Mefâ^cilün mefâ^cilün mefâ^cilün mefâ^cilün

- 1 Te^cālā'llah zihī zī-bende nev-kaşr-ı dil-ārā kim
Nazīrin itmemiş hergiz Sinimmār-ı Kazā inşā

---

43 1b ricā : du^cā M

- 2 Zārāfet tarḥına meftūn nezāket resmine ḥayrān
Letāfet ḥüsnine ʿāşık zihî dil-cû binā ḥaḳḳā
- 3 Bu ḳaşr-ı pāk ü dil-keş bir müselleḡ beyt-i zibādur
Feraḥ maẓmūnıdur şādî zemîn ʿayş ü ṭarab maʿnā
- 4 Muşannaʿ çift-i vālāsı hilāl-i ʿide taʿn-efken
Bilürin revzeni reşk-āver-i mihr-i cihān-ārā
- 5 İdenler seyr zann eyler bu ḳaşr-ı pāk ü dil-cūyı
Kenār-ı baḥrde cāy eylemiş bir dilber-i raʿnā
- 6 Ferāmūş eyledi ruhşār u ġisū-yı dil-ārāyı
Gül ü sünbüllerin naḳşın görelden ʿāşık-ı şeydā
- 7 Yazılmış cild-i vāḥidde gülistān u bahāristān
Şanur seyr eyleyen ezḥār-ı ġün-ā-ġünını ġüyā
- 8 Naẓiri yok cihānda bu müfarrıḥ ḳaşr-ı dil-cūnuñ
Meger kim göstere ʿaksin anuñ āyine-i deryā
- 9 Zemîn-i dil-nişini ḥub u zibā ḥāki ʿanber-bū
Havāsı rūḥ-baḥş u dil-ġüşā ābı ḥayāt-efzā

seni 1184

44 A.25a, D.21a, M.49

-
- 44 2b ḥüsnine : ḥüsne D
3b ʿayş ü ṭarab : ʿayş-ı ṭarab A
4a çift : tāḳ M
4b bilürin : bilür A, cevır D
5a pāk ü : pāk-i D
6b sünbüllerin : sünbülleri M
7a vāḥidde : vācide D
9a zemîn-i : zemîn ü D, M

- 10 İdüp bānisi Sa^cdü'd-dīn Efendiye Hudā mes^cūd
Ola dā'im maḳarr-ı zevḳ bu cāy-ı ferah-pirā
- 11 Didüm bu mışra^c ile Fıtnatā tārīḥ-i itmāmın
^cAceb pākīze tarḥ oldu bu ḳaşr-ı dil-keş ü vālā

45

TĀRĪḤ-İ VELĀDET-İ ŞEH-ZĀDE
SULTĀN SÜLEYMĀN HĀN

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

- 1 Şehenşāh-ı cihān sultān-ı zī-şān dāver-i devrān
Cenāb-ı Ḥāzret-i ^cAbdü'l-Ḥamīd Hān-ı hümā-sāye
- 2 Şeh-i zī-şān Süleymān-menḳabet sultān-ı heft iḳlīm
Der-i devlet-me'ābı mültecā Ḥākān u Dārāye
- 3 Sifāl-ı köhnedür tāt-ı Ferīdūn bāğ-ı ḳadrinde
Sarāy-ı şevketinde rütbe-i gerdūn pesīn-pāye
- 4 Yine Bārī te^cālā itdi bir ḥayrū'l-ḥalef iḥsān
Ḥudāvend-i cihān ol pādīşāh-ı ma^cdelet-zāye
- 5 Cihāna geldi bir şeh-zāde-i pākīze gevher kim
Meserret virdi cümle ḥatır-ı a^clā vü ednāye
- 6 Ne şeh-zāde sa^cadet ma^cdeninde gevher-i mümtāz
Muḥīṭ-i saltanatda bir der-i pāk-i girān-māye

44 10a idüp : ide M

45 1b ^cAbdü'l-ḥamīd : Sultān Ḥamīd M

2b devlet-me'ābı : devlet-nümāyı D

4b ma^cdelet-zāye : ma^cdelet-re'ye A

6 : - M

- 7 Ne şehzāde meh-i evc-i sipihr-i devlet ü iclāl
Fürûğ-ı hüsni pertev-bahş-ı mihr-i ʿālem-ārāye
- 8 Ne şeh-zāde gül-i gülzār-ı şevket kim zuhūriyla
Ki döndi hāme gūyā ʿandelib-i nağme-fersāye
- 9 Hemîşe eylesün şeh-zādegāniyla Hudā dā'im
Budur her dem duʿāmız hażret-i Bārī teʿālāye
- 10 Didüm tārīhini bu mışraʿ-ı zibā ile Fıtnat
Şerefle mecd ile sultān Süleymān geldi dünyāye

sene 1194

45 A. 25b , D. 27b , M. 15

46

**TĀRĪH-İ SĀHİL-HĀNE-İ ESʿAD EFENDİ-ZĀDE
MUHAMMED ŞERİF EFENDİ DER SĀHİL-İ BEBEK**

Mefâʿilün mefâʿilün mefâʿilün mefâʿilün

- 1 Meh-i burc-ı fażilet āfitāb-ı matlaʿ-ı himmet
Dür-i deryā-yı hikmet gevher-i gencine-i maʿnā
- 2 Cenāb-ı Hażret-i Esʿad Efendi kim yaʿni
Semiyy-i Mefhar-i ʿālem o şadr-ı mekremet-pirā
- 3 Feridü'd-dehrdür fażl u kemāl ü zühd ü ʿiffetle
Hudā zāt-ı şerifin eylemiş bi-mişl ü bi-hem-tā

45 8b fersāye : pīrāye D

- 4 Odur ol şeh-süvâr-ı sâha-i ʿilm ü fazîlet kim
Ola Seyyid meger hem-nâmı olmağa añâ hem-pâ
- 5 Felek kaşr-ı celâl ü şânına ne pâyeli süllem
Der-i iqbâline gül-mih-i hürşid-i cihân-ārâ
- 6 İdüp himmet bu sâhil-hâne-i dil-cüyı tecdide
Mühendiskâri-i tab^c-ı laṭîfî eyledi inşâ
- 7 Te^câlâ'llah zihî tarḥ-ı bihîn sâhil-sarây-ı hûb
Müferriḥ dil-nişin hâtır-güşâ cây-ı neşat-efzâ
- 8 Der-âgûşa iki cânibden açmış şevk ile âgûş
Ki olmuş hüsnine meftûn u hayrân kûh ile deryâ
- 9 Çekerdi şerm ü haclet nakşını seyr eylese Bihzâd
Göreydi resmin Oklîdis olurdu vâlih ü şeydâ
- 10 Söz olmaz tarḥına bî-mişl ü bî-mânend her câyı
Huşûşan bu müferriḥ kaşr-ı hûb u dil-keş ü zibâ
- 11 Bu kaşr-ı bî-kuşûruñ vaşf-ı pâk-i şuffeteyninde
Zebân-ı hâme kaşırdur ne rûtbe eylese ıtrâ
- 12 Oturmuş rû-be-rû güyâ ki iki dilber-i mağrûr
Ki satmakda biribirine her dem nâz u istiğnâ

---

46 4a ol : o D

7a bihîn : pehîn D

sâhil-sarây : sâhâ-sarây D

8a cânibden : cânından D

âgûş : âgû D

10a söz : sūr D

12b biribirine : bir pîr yine D

- 13 Müşābih ebrū-yı müşgīn-i yāra ṭāḳ-ı pūr-zeyni
Sütünü kâmet-i mevzūn-ı hūbān gibi bī-hem-tā
- 14 Bilūr-ı revzenānı şāfter çün sīne-i dil-ber
Kōmaz seyrin iden dillerde hīç gerd-i keder aslā
- 15 Havernākla iderse da^cvā-yı revnāk sezā el-ḥāḳ
Müreccaḥdur letāfetle bu kaşr-ı pāk ü müsteşnā
- 16 Şafaḳdan āl-i maḳ^cad pençe-i mihri idüp rīşe
Felek şadrına ferş eylerdi olsa lāyık u aḥrā
- 17 N'ola ṭolsa meserretle anuñ her ḥālka-i bābı
Hümā-yı zevk ü şevk u inbisāta dāmdur zīrā
- 18 Zemīni dil-güşā ābı muşaffā hāki ^canber-bū
Havā-yı cān-fezāsı rūḥ-baḥşā çün Dem-i ^cİsā
- 19 Şatar çīn-i cebīn emvāc-ı ḥavzı āb-ı ḥayvāna
Atar söz çeşme-i mihre leb-i fevvāresi gūyā
- 20 Degül ey ḥāme kābil vaşfı bānisi gibi anuñ
Hemān eyle du^cā-yı devletin ihlāsıla imlā
- 21 Haṭālardan idüp maḥfūz evlād-ı kirāmıyla
Kıla iḳbāl ü ^cizz ü devletin Ḥāḳ gün-be-gün a^clā
- 22 Hitāmında du^cā birle didüm tārīḥini Fıtnat
Bu sâhil-hāneyi mecd ile mes^cūd eyleye Mevlā

sene 1190

46 A. 25b , D. 28a , M. 46

46 13a ebrū : āb-rū D
zeyni : zībi D

15b müsteşnā : müsteşā D

17b inbisāt : inbiyāt D

18a muşaffā : muştafā D

21b ^cizz ü : - M

**TĀRĪḤ-İ VÜZĀRET-İ ʿAZMÎ BERĀY-İ
SİLĀHDĀR MUḤAMMED PĀŞĀ**

Fe^cilâtün fe^cilâtün fe^cilâtün fe^cilün

- 1 Şeh-i gerdün-^cazamet ḥazret-i Sulṭān Ḥamīd
Dür-i deryā-yı ḥilāfet güher-i kân-i ^caṭā
- 2 O şehenşāh-ı felek-rütbe o ḥāḳān-ı kerīm
Olamaz dergeh-i iḳbāline derbān Dārā
- 3 İtdi bir āşaf-ı zī-şānı vekīl-i muṭlaḳ
Kıldı tedbīrini taḳdīre muvāfiḳ Mevlā
- 4 Kurb-ı devletde Silāhdār şeh-i ʿālem iken
^cAḳl ü dānişle o destūr-ı mekārīm-pīrā
- 5 Mihr-i vālā-yı hümāyūn ile kıldı mükrem
O ḥudāvend-i ḳadırdān görüp şadra sezā
- 6 Re'y ü tedbīri ḥalel-baḥş Nizāmü'l-mülke
Dāniş ü ^caḳlı Aristōya ḥacālet-fermā
- 7 Nāmı ḥissetle denā'etle çıkardı bī-şek
Ḥātem ʿahdında anuñ itse mekārīm da^cvā
- 8 Böyle destūr-ı Felātün-şu^cūruñ kimse
İdemez vaşf-ı keremkārını hergiz inşā

---

48 1b deryā-yı : deryāy D

6a re'y ü : re'y-i D

- 9 Zāt-ı zî-şânını hemvâre haṭâdan maḥfûz
 °Ömrin efzûn ide devletle Cenâb-ı Mevlâ
- 10 Fıtnatâ mihr-i hümâyûnı alınca hâtif
 İtdi târîhîni tebşîr iderek halka nidâ
- 11 Tâcını atdı bu şevk ile hümâ-yı ikbâl
 Mecd ü devletle vezîr oldı Muḥammed Pâşâ

sene 1194

48 A. 26b , D. 30b , M. 44

MÜSEDDDES BAHÂRİYYE

I

Mefâcîlün mefâcîlün mefâcîlün mefâcîlün

- 1 Şehâb-ı nev-bahârı c̣āleme gevher-nişâr oldu
İdüp c̣arz-ı cemāl ezhâr cümle âşikâr oldu
- 2 Zamân-ı c̣ayş ü c̣işret mevsim-i geşt ü güzâr oldu
Nişîmen dil-berâna şimdi nahl-i sâyedâr oldu
- 3 Efendim seyre çık c̣ālem ser-â-pâ sebzezâr oldu
Açıldı lâleler güller yine faşl-ı bahâr oldu

II

- 1 Nigâh it güllere beñzer hemân ruhşâr-ı hûbâna
Müşâbih misk-i rûmi zülf-i müşgîn-i cevânâna
- 2 Kenâr-ı cûda bak serve mişâl-i kadd-i cānâna
Muhaşşal her taraf bir zevk bahş eyler dil ü cāna
- 3 Efendim seyre çık c̣ālem ser-â-pâ sebzezâr oldu
Açıldı lâleler güller yine faşl-ı bahâr oldu

III

- 1 Olup üşkûfte ezhâr-ı çemen hep ḥandede güller
Nevâ-perdâzlıkda sū-be-sū şūrîde bûlbûller

I-1a nev : bu D

I-2a güzâr : kenâr F

I-2b nişîmen : nesîmin D

II-1b : II-2b D

II-2b : II-1b D

II-1b müşg-i rûmi : sünbül-i ter M

III-1a ḥandede : ḥandedür F, M

III-1b perdâzlıkda : perdâzlıkdur B

şūrîde : ride-i

- 2 Ne hoş düşmüş kenār-ı bāğa şeb-bûlar karanfiller
Şarılmış serve yer yer yâsemenler saçlı sünbüller
- 3 Efendim seyre çık ʿâlem ser-â-pâ sebzezâr oldu
Açıldı lâleler güller yine faşl-ı bahâr oldu

IV

- 1 ʿAcâyib zevki var şâhum buyur sahn-ı çemenzâruñ
Nevâsın istimâc it şâh-ı gülde bülbül-i zâruñ
- 2 Kızarsın hacletinden verd-i ter gördükçe ruhsâruñ
Hırâm-ı nâz ile gel bāğa göster serve reftâruñ
- 3 Efendim seyre çık ʿâlem ser-â-pâ sebzezâr oldu
Açıldı lâleler güller yine faşl-ı bahâr oldu

V

- 1 Yeter cevri itme ʿuşşâka vefâ eyyâmıdur şimdi
Kenār-ı cûyda zevk u şafâ eyyâmıdur şimdi
- 2 Hemân al deste cām-ı dil-güşâ eyyâmıdur şimdi
Oku bu matlaʿı gel Fıtnatâ eyyâmıdur şimdi
- 3 Efendim seyre çık ʿâlem ser-â-pâ sebzezâr oldu
Açıldı lâleler güller yine faşl-ı bahâr oldu

A. 27a , B. 13b , C. 14b , D. 42b , E. 13a , F. 10a , M. 25

III-2b yer yer : bir bir D, M / serve yer yer : yer yer serve B

IV -3 : eyzan D

V-1b u : - C

V-2b oku : okı A

oku bu : okunur B

TAHMİS-İ GAZEL-İ CEVRİ

I

Fâcîlâtün fâcîlâtün fâcîlâtün fâcîlün

- 1 Ğamze-i h̄n-rîz şunmış tîğ-i ğamgam çeşmüñe
- 2 Baqsalar lerzân olurlar Sām u Rüstem çeşmüñe
- 3 İtmese carz-ı kemend ol zülf-i pür-ham çeşmüñe
- 4 Olmasa ğamzeñ dem-â-dem yâr u hem-dem çeşmüñe
- 5 Mülk-i fitne böyle olmazdı müselleme çeşmüñe

II

- 1 Ğâret-i dilden nice üftâdeler olsun emîn
- 2 Düzd-i ğamze kûşe-i çeşmüñde olmuş der-kemîn
- 3 Sihir ile Hârûtı itmiş çâh-ı Bâbilde mekîn
- 4 Ol nigâh-ı fitne-engîze hezârân âferîn
- 5 Fenn-i sihrî öğredür hem ğamzeñe hem çeşmüñe

III

- 1 Halka-i zülfün hayâl itdüm ruh-ı pür-tâbda
- 2 Keşti-i dil oldu ser-gerdân yine gird-âbda
- 3 Yok yine nezzâreya kudret dil-i bî-tâbda
- 4 İtse âsâys kaçan halvet-sarây-ı h̄vâbda
- 5 Nâz olur bî-gâne olmaz şîve mahrem çeşmüñe

I-2 olurlar Sām u Rüstem : olur Sām ile Rüstem A

III-3 mekîn : kemîn E

IV

- 1 Gösterirseñ ʿarīzuñ ey meh mişāl-i āyine
- 2 Şevk-i rūyuñla olur dil tūtī-i gūyā yine
- 3 Mest olur her bir nighde ʿāşık-ı şeydā yine
- 4 Böyle nāz u şīveden hālī iken ammā yine
- 5 Bakmağa tākāt getürmez kimse bir dem çeşmüñe

V

- 1 Māʾil olmuş yāsemen seyr eyleyüp nāzik tenüñ
- 2 Bağrı hūndur ḥasret-i laʿl-i lebūñle ğoncenüñ
- 3 Fıtnat-ı şeydā da olmuş bülbüli ol gülşenüñ
- 4 Yalınız Cevri degül meftūn u āşūfteñ senüñ
- 5 Beste dünyā zūlfüñe dil-ḥaste ʿālem çeşmüñe

A.27b , B. 14a , C. 15a , D. 43a , E. 13b , F. 10a

IV-2 tūtī-i : bülbul-i E

IV-5 bakmağa : bakma D

V-1 tenüñ : senüñ F

İBTİDÂ-İ GAZELİYYÂT

ḤARFÜ'L-ELİF

1

Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

- 1   °Aşık ümîd-i lutf ile dil-dâdedür saña
Ey şüh eyle merhamet üftâdedür saña
- 2   Def-i humāra ister iseñ çāre ey gönül
Ben bildüğüm °ilāc hemān bâdedür saña
- 3   Agyār oldı nā° il-i zevk-i vişālî hep
Lutfî hemān bir nîgeh-i sâdedür saña
- 4   Gird-āb-ı ğamda kaldı efendim dil-i nizār
Dā° im kenār-ı vaşlı temennâdadur saña
- 5   Fıtnat ne deñlü olmasa şâyân-ı vuşlatuñ
Ey şüh eyle merhamet üftâdedür saña

1   A.28a , B. 14b , C. 15b , D. 31a , E. 14b , F. 11b , M. 2

---

1   2a   humāra : humār   C

2

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

- 1 Nigāh-ı merḥamet kıl ʿāşık-ı bīmāra gel cānā
Lebünden cān bağışla nāz ile güftāra gel cānā
- 2 Hācıl olsun görüp zülfün benefşe ruhlarıñ güller
Döküp ruhsāruña kāküllerüñ gülzāra gel cānā
- 3 Be-cā it luṭf u ḳahruñ pey-rev olma çarḥ-ı kec-devre
İdüp ʿu ş şāḳa cevritme kerem aḡyāra gel cānā
- 4 Yoluñda pāy-māluñ olmak ister ʿarʿar u şimşād
Çemende ḳāmet-i bālā ile reftāra gel cānā
- 5 Harāb eyler cihānı ser-te-ser āşüb u fitneyle
Kerem ḳıl virme ruḥṣat ḡamze-i mekkāra gel cānā
- 6 Teraḥḫum it tabīb-i ʿāşıkānsuñ Fıṭnat-ı zāra
Dil-i bīmārına luṭf eyle ḳıl bir çāre gel cānā

2 A.28a, B. 14b, C. 15b, D. 31a, E. 14b, F. 11b, M. 2

2b ruhsāruña kāküllerüñ : kāküllerüñ ruhsāruña A

kāküllerüñ : kākülleri M

3a keç-devre : keç-dehre E

4b ḳāmet-i : ḳadd-i E

5a eyler : eyle A

u : - D

6a it : ḳıl E

tabīb-i : tabībi A, tabība B

ʿāşıkānsuñ : ʿāşıkānsın F, M, ʿāşıkānuñ A, ʿāşıkāna B

zāra : zāruñ B

3

Fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilün

- 1 Zâhiren ^cuşşâk ile olmaz ise cân âşinâ
Gam degül her dem hayâli dilde pinhân âşinâ
- 2 Dest-i bî-şabr u şekiple yırtaruz dâmâne dek
Sîne-i mecnûn ile olmaz giribân âşinâ
- 3 Eylemez aşlâ çü âb-ı telh ü şîrîn imtizâc
Birbiriyle olsa da zühhâd u rindân âşinâ
- 4 Çeşm-i güyānuñ rumûzın fehm ider mi olmasa
Ma^cni-i bigāneye tab^c-ı sühandân âşinâ
- 5 Lutf-ı Hâkdan zâhidâ rindânı nevmid eyleme
Mazhar-ı gufrân olur elbette ^cisyân âşinâ
- 6 Üns ü ülfet eylemezken şîr-i nerle âhuvân
Fıtnatâ dille ^caceb kim çeşm-i cânân âşinâ

3 A. 28b , D. 32a , M. 2

1a cân : cânân M

2a şekiple yırtaruz : şekib ile iner D ; şekib ile yarar M

2b mecnûn : mecbûn D

3 : - A

4b bigāneye : bigānene D

5a zâhidâ : zehdâ D

6b dille : diñle A

ḤARFÜ'L-BÂ

4

Fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilün

- 1 Bâğda güller ruḥuñ seyriyle ḥayrân oldu hep
Kākülün reşkiyle sünbüller perişân oldu hep
- 2 Bir nigāh-ı nāza şāyân olduk ammā neyleyim
Sīnemiz āmacgāh-ı tīr-i müjgān oldu hep
- 3 ^cArız-ı āluñ senüñ ey ḡonce-leb kıldum ḥayāl
Ḥāne-i ḥātırına reşk-i gülistān oldu hep
- 4 Çāşnī-baḥş oldu ol kân-ı melāḥat bezme çün
Sāğar-ı mey ^caks-i la^cliyle nemekdān oldu hep
- 5 Fıtnat ol şīrīn-dehen nutḡa gelince nāz ile
Feyz-i ḡuftār ile ^cālem şekkeristān oldu hep

4 A. 28b , B. 15a , C. 16a , D. 31b , E. 15a , F. 12a , M. 3

1a ḥayrân : ḥayrân E
seyriyle : sirriyle D

2a olduk : oldu Ė ; olduk da B

3a kıldum : itdüm D

3b ḥāne-i : ḥāme-i E

4b ^caks-i : fikr-i B

5b şekkeristān : sükkeristān B,F

HARFÜ'T-TÂ

5

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

- 1 Virür revnak ^cizâr-ı yâra hatt-ı müşg-bâr elbet
Tarâvet-bahş olur gülzâra ebr-i nev-bahâr elbet
- 2 Hîlâlâsâ hemân âgûşuñ aç yârı der-âgûşa
Olur ol âfitâb-ı evc-i nahvet der-kenâr elbet
- 3 Tevekkül bâdbânın kıl güşâde fülk-i ihlâsa
Eser bahr-i emelde bir müsâ'id rûzgâr elbet
- 4 Dem-i hattuñda bûs-ı la'luñe minnet mi var cânâ
Olur nûş-ı mey-i nâba sebeb faşl-i bahâr elbet
- 5 Sezâ Fıtnat ne denlü cevrin efzûn eylese cânân
Dimiş var mı saña derd-i derûnuñ söyle var elbet

5 A. 29a , B. 15a , C. 16a , D. 31b , E. 15a , F. 12a , M. 3

2a âgûşuñ : âgûşın C, D, E

3 : - E

3b emelde : elemde B

5a sezâ : yeter E

cânân : cânâ B, E

6

Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün

- 1 Pür-şevk u tarab bezm-i dil-ārāy-ı kanā'at
Yok derd-i ser-i bāde-i hamrā-yı kanā'at
- 2 Pejmürde ider bād-ı fenā gonce-i kāmı
Āsude hazāndan gül-i ra'nā-yı kanā'at
- 3 Her katre-i pāki 'arāk-ı şerm ü hayānuñ
Bir dürr-i girān-māye-i deryā-yı kanā'at
- 4 Bir pāreye almazsa n'ola atlas-ı çarhı
Ol kim ola sūdāger-i kālā-yı kanā'at
- 5 Nām-ı şeref ü 'izzet ü rāhat çıkar andan
Tetkik ile hall olsa mu'ammā-yı kanā'at
- 6 Bir loğma içün itme şağın minnet-i dūnān
Güsterde iken sofrā-i na'mā-yı kanā'at
- 7 Vāsi' görünür 'arşa-i ikbālden elbet
Fıtnat ne kadar teng ise pehnā-yı kanā'at

6 A. 29a , D. 32a , M. 4

5a çıkar andan : çıkarandı D

6a bir : bu D

loğma : loğma-i D

HARFÜ'S-SÂ'

7

Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

- 1 Çarh-ı deniden itme ricâ-yı cātā cābeş
Peymāne-i nigūndan ümid-i şafā cābeş
- 2 Zātuñ dūr-i kemāl ile tezyīne eyle sa'y
Yohsa libās-ı devlet ile i'tinā cābeş
- 3 Cāy-ı kenār-ı bām-ı haṭarnākdur şaķın
Bālīn-i cāha ārzū-yı ittikā cābeş
- 4 Ma'cun-ı la'l-i yārdadur şıḥḥat ey ṭabīb
Dil-haste-i maḥabbete itme devā cābeş
- 5 Senden gelen cefāyı gōñül hep vefā bilür
Ey şūh terk it eyleme cevri baña cābeş
- 6 Eyler kenāra şurṭa-i luṭf-ı Hudā-resā
Bahṛ-i emel sefīnesine nā-hudā cābeş
- 7 Kūy-i ḥaķīķate çıkar elbet reh-i mecāz
Fıṭnat ṭarīķ-i cāşķa olur reh-nümā cābeş

7 A. 29a , B. 15a , C. 16b , D. 32a , E. 15a , F. 12a , M. 4

2a zātuñ : zātın C, D, E, M

2b i'tinā : ittikā M

3a cāy-ı : cāy C

4a yārda : bāde B

6a kenāra : kenār A

luṭf-ı : luṭfı E

6b sefīnesine : sefīnesidür E

emel : al B

ḤARFÜ'L-HÂ

8

Mef'ûlû fâ' ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

- 1 Cellâd-ı gamze gerçi kim eyler ezâ-yı rûḥ
 °Uşşâk-ı zâra gelmede andan şafâ-yı rûḥ
- 2 Vir naḳd-i cānı būs-ı leb-i la'line gönül
 Gel eyle şevḳ-i °aşḳda bey° u şirâ-yı rûḥ
- 3 Ölmez mişâl-i Hızr ḳalır zinde ḥaşre dek
 La'lüñ ḥayâli ile idenler fedâ-yı rûḥ
- 4 Cānâ gönül geçer mi bu bî-gâne vaż° ile
 °Āşık senüñle rûz-ı elest āşinâ-yı rûḥ
- 5 Düşnâmı telḥ ise n'ola Fıtnat ol âfetüñ
 Ammâ ki bûse-i leb-i la'li ğidâ-yı rûḥ

8 A. 29b , D. 33a , M.5

1a ezâ : edâ A

1b zâra : lîk A, M

gelmede : gelmedi M

2b şevḳ : sevḳ A

4a geçer mi : ki geçdi D

ḤARFÜ'R-RÂ

9

Fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilün

- 1 Her gönülde t̃ab-ı r̃üy-ı yār kendin gösterür
 ̇Kanda varsañ mihr-i pür-envār kendin gösterür
- 2 Ārzū-yı la^cl-i yār olsun mı h̃iç dilde nihān
 Cām-ı minādan mey-i ser-şār kendin gösterür
- 3 Būseye minnet mi var geldükde ḥaṭṭ-ı sebz-i yār
 Nev-bahār eyyāmı elbet yār kendin gösterür
- 4 Ġurre olma ḥūsne kim bir gün zuhūr-ı ḥaṭṭ ile
 Dūd-ı āh-ı ^cāşık-ı ġam-h̃^vār kendin gösterür
- 5 Söyler elbet ḥālını Fıṭnat meşeldür ehl-i derd
^cAşk ola bir s̃inede eş^cār kendin gösterür.

9 A. 29b , B. 15b , C. 16b , D. 34a , E. 15b , F.12a , M. 9

1b varsañ : varsak A

2a dilde : dilden M

3b yār : bār A, E

4a ḥūsne kim : ḥüsñüñe A

10

Fe^cilâtün fe^cilâtün fe^cilâtün fe^cilün

- 1 Neşve-i cām-ı maḥabbetle gönül hoş eyler
Çekilen derd ü ğamı cümle ferāmüş eyler
- 2 Bir nıgehle kōmadı derdümi takrîre mecāl
Çeşm-i mestüñ nice gūyāları hāmüş eyler
- 3 Kıl ḥazer alma şaḫın cāşık-ı zāruñ āhın
Seni bir şūh-ı sitemkāra felek dūş eyler
- 4 Hāle-i māh gibi sîneye çekmiş mihri
Bezm-i vuslatda o kim yāri der-āgūş eyler
- 5 Sen hemān gülşen-i ḥüsninde fiġān it çü hezār
Fıtnatā derd-i dilüñ belki o gül gūş eyler

10 A. 30a , B. 15b , C. 17a , D. 34b , E. 15b , F.12b , M. 9

1a cām-ı : cānım D

2a derdümi : derdüñi D

3b şūh : hūb B

4b vuslatda : vaşılđa C

5a ḥüsninde : ḥüsnünde E

b dilüñ : dilin C

11

Mef^cûlû fâ^cilâtü mefâ^cilû fâ^cilün

- 1 Tab-ı cemāl ile ruhını yār gösterür
Rūy-ı felekde mihri şeb-i tār gösterür
- 2 Her bir nighde ğamzesi ^cuṣṣākı mest ider
Kendin yine şikeste vü bīmār gösterür
- 3 Ruḥsāruñ üzre turre-i ḥamdur ḥamuñ senüñ
Gencine-i cemālüñi pür-mār gösterür
- 4 Ḥattın ruhında tāze tıraş eyleyüp yine
Gülzār-ı hüsnde gül-i bi-ḥār gösterür
- 5 Fıtnat kapılma va^cde-i ḥāṭır-firibine
İkrārına zamān gelür inkār gösterür

11 A. 30a , B. 15b , C. 17a , D. 34a , E. 15b , F.12b , M. 7

1a cemāl : cemāli E

3b pür : bir B, M

12

Fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilün

- 1 La^cl cānāna ġubār-ı hatt ile raġbetlenür
Şübhe yok ger zīnetinden kim güher kıymetlenür
- 2 Nefs olur ṭā^cāt-i Hā^cda gerçi bī-tāb u tüvān
Vādī-i ^cişyāna başdukça kadem kuvvetlenür
- 3 Ġamze-i tātār çeşm-i yār şalduķça aķın
Naķd-i şabr u hūş mülk-i dilde hep ġāretlenür
- 4 Ārzū-yı zūlf-i yār ile perīşān olsa da
Nūshā-i dil rişte-i hattıyla cem^ciyyetlenür
- 5 Her ne rütbe reh-rev-i deşt-i emel bī-tāb ise
Gūşe-ġīr-i ye^s s olanlar ol kadar rāhatlenür
- 6 Fıtnatā ārāyış-ı dünyāya itmez i^ctibār
Gevher-i pāk-i ma^cārifle o kim zīnetlenür

12 A. 30a , D. 34b , M. 6

1b ger zīnetinden kim : gerd-i yetīmiden D, M

5a Her ne rütbe zehr ü deşt-i ehl-i bī-tāb ise de A

5b gūşe-ġīr-i ye's : gūş-ı gerpāsı A

13

Mef'ûlû fâcîlâtü mefâcîlû fâcîlün

- 1 Bi-hûde kadd-i cāşıkı şanma hamidedür
Seyr-i cemāl-i yāra ser-ā-pāy didedür
- 2 Geldi kelāl kıssa-i Ferhād u Kaysdan
Derd-i derūnı söyle gönül nā-şinidedür
- 3 Virmez emān cāşıkā hiç diñlemez fiğān
Bir mestdür ki ğamzesi hañcer-keşidedür
- 4 Būs itdi lacl-i nābını devr-i haṭında dil
Bağ-ı emelde ğonce-i maḫşūd çidedür
- 5 Ey şāh-bāz-ı evc irişmez mi ğuşuñā
Balā-yı çarḫa āh u fiğānum residedür
- 6 Fıtnat şāḫife-i dile ğüyā ki hāmeden
Taḫrîr-i vaşf-ı lacl ile şekker çekidedür

13 A. 30b , B. 16a , C. 17a , E. 16a , F.12b , M. 7

1b yāra : yār E

2a kaysdan : şirine B

2b söyle : söyler C , -A

derd-i : derdi F

4a haṭında dil : haşadında B

5a ey şāhbāz-ı evc : ey şāh-i nāz-ı evc B, C, F / ey şāh-ı nāz E , / ey pādīşāh-ı nāz A
ğuşuñā : ğuşına E, M

14

Fâcîlâtün fâcîlâtün fâcîlâtün fâcîlün

- 1 Yok nazîri mülk-i hüsn içre cemâl-i yâr bir
Kim olur câlemdde zîrâ mihr-i pür-envâr bir
- 2 Tek ferâmûş itme hâtırdan hemân eyle cefâ
cÂşık-ı küstâha cânâ luṭf ile âzâr bir
- 3 Didi dil-ber eylemezdüm bûse-i laclüm dirîg
Ḳand ile beslerdüm olsaydı eger cerrâr bir
- 4 Gûş iderdi nâle-i cûşşâkı ol gül neylesün
Bâg-ı kûyinde degüldür candelîb-i zâr bir
- 5 Gerçi çok divâne cânâ Ḳays ile Ferhâdveş
Vâdi-i câşk içre ammâ Fıtnat-ı ğam-hvâr bir

14 A. 30b , B. 16a , C. 17a , D. 33b , E. 16a , F.12b , M. 5

3b Ḳand : sükker B

olsaydı : olaydı A

beslerdüm olsaydı : besler idüm olaydı B

15

Mef'ûlü fâ'îlâtü mefâ'îlü fâ'îlün

- 1 Çeşmânını nigâh-ı füsûn-sâzı söyledür
Tûti-mişâl sihr ile şeh-bâzı söyledür
- 2 Geh şükr ü geh şikâyet imiş güft ü güy-ı ^caşk
^cUşşâkı gâh lutfı gehî nâzı söyledür
- 3 Şevk-i hatıyla nağme-serâ ^candelîb-i zâr
Faşl-i bahâr mürğ-i hoş-âvâzı söyledür
- 4 Meclisde neşve-i mey ile kulkul-i sebû
Derd-i derûn-ı mest-i ser-endâzı söyledür
- 5 Zülf ü miyâna meylümi kılsam da ben nihân
Hep mü-be-mü o gamze-i gammâzı söyledür
- 6 Fıtnat secencel-i dil-i pâkîze-i şerîf
Tûti-i tab^c-ı nâdire perdâzı söyledür

15 A. 30b , D. 32b , M. 8

1a çeşmânını : çeşmânı A

2a ^caşk : ^caşık A

3a zâr : dil A

5a Zülf ü miyâna miyân kılmada her ben nihâl A

6a secencel : sencileyin A

16

Fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilün

- 1 Genc-i istîgnâ kadar bir küşe-i râhat mı var
Loğma-i h^vân-ı kanâ^cat gibi bir ni^cmet mi var
- 2 Lutfı hep dūnānadur tedkik ile kılsañ nazār
Âsiyâb-ı çarhda ehl-i dile nevbet mi var
- 3 N'eyle olsun gevher-i vaşluñ haridâr-ı gönül
Nağd-i cāna çār-sū-yı ʿaşqda rağbet mi var
- 4 Viridi ʿuşşâka feraḥ geldükde mektûb-ı hatı
Yohsa maẓmûnında ey dil müjde-i vuslat mı var
- 5 Ol şeh-i hüşne ricā-yı der-kenār eylerdi lîk
ʿArz-ı hâle Fıtnat-ı bi-çārede kudret mi var

16 A. 31a , D. 33a , M. 7

---

16 2b ehl-i : ehli M

5a ricā-yı : ricâyı M

17

Mef'ûlü fâ'îlâtü mefâ'îlü fâ'îlün

- 1 Bir dilde kim hayâl-i leb-i cân-fezâsı var
Ma'ni-i rûh-perver-i rengin edâsı var
- 2 İtmez nigâh o şûh haridâr vaşlına
Kuyinde cân be-kef nice biñ mübtelâsı var
- 3 Efzûnî-i hıredle Felâṭun-ı ham-nişin
Deşt-i cünüm geşt ile Kaysuñ şafâsı var
- 4 Cevr ü cefâya mihr ü vefâ firḳata visâl
Her derdüñ ey gönül bu cihânda devâsı var
- 5 Elbette bir mu'amelesi vardur 'âşıḳa
Yâruñ vefâsı yogısa Fıṭnat cefâsı var

18

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

- 1 Şemîm-i gülle reng-i keyf-i mül taḳtîr olınmışdur
Vücûd-ı nâziküñ ol âb ile tahmîr olınmışdur
- 2 Alup mülk-i dili evvel nigehe ğamze-i hûn-rîz
Maḥabbet cālemi bir tîĝ ile teshîr olınmışdur
- 3 Şafâ-yâb oldı cevrenden gönül zîrâ cefâ-yı yâr
Lisân-ı cāşkda mihr ü vefâ ta'cîr olınmışdur
- 4 Degül hatt-ı lebûñ ser-çeşme-i âb-ı hayât üzre
Görenler zann ider târîhdür taḥrîr olınmışdur
- 5 İdüp ol şāha Fıtnat ḥālini eşcār ile işcār
Nezāketle hele derd-i dilüñ takrîr olınmışdur

18 A. 31a, D. 34a, M. 8

2b teshîr : teşhîr D

5b dilüñ : dilin A

19

Mefâ^cilün mefâ^cilün mefâ^cilün mefâ^cilün

- 1 Nedür ey dil sebeb cevre o yâr-ı bî-vefâdan şor
Tegâfûl ^caşıkâ ğayra nigâh-ı âşinâdan şor
- 2 Anuñ yazmaz ^cilâcın ey tabîb enmüzec ü kânûñ
Şifâsın haste-i ^caşkuñ o la^cl-i cân-fezâdan şor
- 3 Bilinmez kâdri mahmûr olmadukca neşve-i câmuñ
Şebâb eyyâmınuñ keyfiyyetin pîr-i dü-tâdan şor
- 4 Ser-i kûy-i dil-ârâya varırsañ ey şabâ lutf it
Nedür hâli dil-i maḥbûs-ı zâr u mübtelâdan şor
- 5 Harîdâr ol gönül vir naḥd-i cânı kâle-i vaşla
Ne ister üstine ol h^vâce-i ḥüsn ü bahâdan şor
- 6 Ele almış degüldür nüṣṣa-i mihr ü vefâyı yâr
O bî-raḥma şorarsañ Fıtnatâ fenn-i cefâdan şor

19 A. 31b, D. 35a, M. 6

2a Ü : - A

3a câmun : cahun D

4b dil : ol M

HARFÜ'Z-ZÂ

20

Fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilün

- 1 Râz-dân-ı ğamze-i cānāna olmışlardanuz
Âşinā-yı ma^cni-i bī-gāne olmışlardanuz
- 2 Gözlerüz manşūbe-i vaşluñ şehā açmazdan
Bāzi-i ʿaşkuñda biz ferzāne olmışlardanuz
- 3 Neylerüz sākī şarāb-ı sāğar-ı billūruñı
Cām-ı la^clūñle senūñ mestāne olmışlardanuz
- 4 Kışşamız Ferhād u Kaysuñ dāstānın itdi tay
Mā-cerā-yı ʿaşk ile efsāne olmışlardanuz
- 5 Fıtnatā pürdür mey-i ma^cnī-i rengin ile dil
Meclis-i ʿirfāna biz peymāne olmışlardanuz

20 A. 31b , B. 16b , C. 17b , E. 16a , F.13a , M. 9

2b biz : bir B, E

3 : - E

Fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilün

- 1   Āh u nālem ol şeh-i bî-dāda te³ şîr eylemez
Bir nighle bu dil-i virānı ta^cmîr eylemez
- 2   Kaddüñe meyl eyleyenler ^caşık-ı āzādedür
Zülfüñ āsā dilleri der-bend-i zencîr eylemez
- 3   Bir nighle kārın ^cuşşākuñ eylersin tamām
Gamze-i ^caşık-keşüñ muhtāc-ı şemşîr eylemez
- 4   Vāşıl-ı cānān olur hāmūş olan pervāneveş
Āteş-i ^caşkın o kim nā-dāna taqrîr eylemez
- 5   Hāne-i kalbüm harāb itdi tegāfûl Fıtnatā
Bir nighle bu dil-i virānı ta^cmîr eylemez

21   A. 31b , B. 16b , C. 17b , D. 36a , E. 16b , F.13a , M. 11

1a   āh u nālem : āh-ı nālem   B ;   āh u nāle   M

2a   kaddüñe : kaddiñe   A, B

2b   der-bend-i zencîr : der ü bend ü zencîr   D

3a   eylersin : eylerdüñ   B ;   eylersün   C, D, M

4b   ^caşkın : ^caşkuñ   D, E, F, M

Mefâcîlün mefâcîlün mefâcîlün mefâcîlün

- 1 Sipîhr-i kec ^catâdan rāst-kārān behredār olmaz
Gülistān-ı cihānuñ serv-i āzādında bār olmaz
- 2 Dil-i pūr-ıztırābuñ bîmi yokdur ğamzeden zîrā
Ki sîm-āba hezārān tîğ urulsa zahmdār olmaz
- 3 Eger dām itse de ümmîd-i şayda halka-i çeşmin
Yine şeh-bāz-ı ma^cnî tab^c-ı nā-dāna şikār olmaz
- 4 İdüp şarf āb-ı rūyuñ umma luṭf erbāb-ı hissetden
Ne denlū āb virseñ nahl-i huşke mîvedār olmaz
- 5 İder mi bir pūla nā^ḡ il felek erbāb-ı ^cirfānı
Bu bāzî-hānede mā-dām derd ü ğamla zār olmaz
- 6 Olur üşküfte feyz-i kudret-i Hākla gül-i hātır
Bu bağuñ ğonce-i ra^cnāsı muhtāc-ı bahār olmaz
- 7 Kālur tā şubḡ-ı mahşer neşve-i şevk u mahabbetle
Şarāb-ı ^caşk Fıtnat nūş iden dilde humār olmaz

22 A. 32a , B. 16b , C. 18a , D. 35b , E. 16b , F.13a , M. 10

2a dil-i : ol B

bîmi : hemi D

3a de : -E / şayda : -B

4b virseñ : virse B

5b hānede : hāne B

7a şevk ü : şevk-i B, C, D

23

Mefâcîlün mefâcîlün mefâcîlün mefâcîlün

- 1 Olan bî-behre isti^cdâddan feyz-i Hudâ almaz
Muşavver nahl-i faşl-ı nev-bahâr irse nemâ almaz
- 2 Derûn zulmet-sarayın âfitâb-ı ^caşk ider tenvîr
Fürûğ-ı mihirden kâşâne-i hâtır ziyâ almaz
- 3 Ne tedbîr ile âyâ def^c ider âlâm-ı devrânı
O kim cām-ı şafâyı destine şubhı u mesâ almaz
- 4 Olur nâz ile gâhi leb-güşâ düşünâma ammâ kim
Vefâ harfin lisâna hiç o yâr-ı pür-cefâ almaz
- 5 O şah-ı mülk-i hüsnüñ şekve vaż^c-ı nâ-be-cāsından
Ricâ-yı yâdı güş eyler selâm-ı aşinâ almaz
- 6 Leb-â-lebdür hayâl-i yâr ile dil gayra hiç yer yok
Meşeldür söylenür memlû olinca kûze mâ almaz
- 7 Getürme yâduña Fıtnat firâkı vakt-i vuşlatda
Düşen bîm-i humâra destine cām-ı şafâ almaz

23 A. 32a , D. 35a , M. 11

---

4 : - A

5b : 6b D

6b : 5b D

Fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün

- 1 Geldi ey dil hat-ı gird-i leb-i cānāna henūz
Kondı ol hātem-i yākūt nigīn-dāna henūz
- 2 Ezber itmişdi göñül fenn-i cünūn-ı ʿaşkı
Varmamışken dahı Mecnūn debistāna henūz
- 3 Pāy-māl eyledi hat gülşen-i hūsn-i yārı
Bāde-i nāz ile nergisleri mestāne henūz
- 4 Şāh-ı hūsn ʿāşıkā hatt ile emān virmiş iken
Gamze el şunmadadur hañcer-i bürrāna henūz
- 5 Kays u Ferhāduñ irişdi sere āhır kārı
Geldi zannum bu ki nevbet dil-i nālāna henūz
- 6 Fıtnatā mest idi sahbā-yı maḥabbetle göñül
Yogiken meclis-i Cem bāde vü peymāne henūz

24 A. 32a , D. 35b , M. 10

3b bāde-i : bādi-i M

4b bürrāna : pervāne D

HARFÜ'Ş-ŞİN

25

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

- 1 Kenār-ı h̄atdan ol āfet ruh-ı pūr-tāb göstermiş
Seher-gāh-ı h̄üsünde mihr-i ʿālem-tāb göstermiş
- 2 Göñül dil-dāra esrār-ı dehānından haber sormuş
Tebessüm eyleyüp bir gevher-i nā-yāb göstermiş
- 3 Görüp meylin bahāra sīne-çāk-i şevk olup ʿāşık
Kül itmiş dāğ-ı āhın sünbül-i sīr-āb göstermiş
- 4 Çemende sünbülün h̄ālin perīşān eylemiş zülfün
Felekde mihri reşk-i ʿarīzuñ bī-tāb göstermiş
- 5 Haṭuñla ārız-ı gül-gūnuñı vaşf eyleyüp Fıṭṭāṭ
Bahāristān-ı maʿnide gül-i şād-āb göstermiş

25 A. 32b , B. 17a , C. 18b , D. 36a , E. 17a , F.13b, M. 12

1b h̄üsünde : mesnedinde D

2a esrār-ı : esrāra C

3 : - E

3 : 4

4 : 3

3a meylin : meylün A

şevk olup : cevır olup A

3b dāğ-ı dāğı C, D, E, F

4b mihri : mihr-i A, B

5b maʿnī : maʿnā

26

Mefâcîlün mefâcîlün mefâcîlün mefâcîlün

- 1 Süveydāya hayāl-i tal^c atūñ cānā şığışdurmuş
Göñül bir zerreye mihr-i cihān-ārā şığışdurmuş
- 2 Degül ruhsār u hattı kil^c -i kudret şafha-i hüsne
Gülistān u bahāristānı ser-tā-pā şığışdurmuş
- 3 Hayāl-i kām^cet-i bālāsı çıkmaz çeşm-i cāşıkdan
Zihī şan^cat ki servi şışeye gūyā şığışdurmuş
- 4 Dehān-ı tengine bir harf sıgmazken o fettānuñ
Lebi sihr ile bī-ḥad lū³ lū³ -i lālā şığışdurmuş
- 5 cAceb vāsı^c imiş genc-i kanācat Fıtnat eşḥābı
Ki her bir kūşeye biñ kūh u biñ saḥrā şığışdurmuş

26 A. 32b , b. 17a , D. 36a , M. 12

4b bī-ḥad : nice D

5b biñ kūh u : bī-kūh A

27

Mefâ'ilün fe'îlâtün mefâ'ilün fe'îlün

- 1 Ğinā-yı kalbe sebeb devlet-i kânā^cat imiş
Cihānda cāy-ı şafā kūşe-i ferāġat imiş
- 2 Nihāl-î tevbeye gülzār-ı ^cafv-ı Bārīde
Viren terāveti eşk-i ter-i nedāmet imiş
- 3 Hayāl-beste-i la^cliyle olmada kānī^c
Murādı salik-i ^caşkuñ meger riyāzet imiş
- 4 Mey-i mecāz ile olsun mı neşve-yāb-ı şafā
O kim bu bezmde mest-i mey-i hāķikāt imiş
- 5 İder bir āfete elbette Fıtnatā meftūn
Belā-yı ^caşka sebeb tab^c-ı şā^ciriyet imiş

27 A. 32b , D. 36b , M. 12

---

27 1a ğinā-yı : ^canteri D

4a mecāz ile : mecāziye D, M

ḤARFÜ'S-ŞAD

28

Meḥûlü meḥâilü meḥâilü feḥûlün

- 1 İcrâ-yı füsûn çeşm-i siyeh-fâmına maḥşûş
İcâz-ı Mesîhâ leb-i gül-fâmına maḥşûş
- 2 Seyr it hele kâlâ-yı letâfetden ol âfet
Bir câme biçinmiş hemân endâmına maḥşûş
- 3 Luṭf u keremi zümre-i aḡyâra o şūhuñ
Hep cevır ü cefâ aş ık-ı nâ-kâmına maḥşûş
- 4 Yok lezzet-i güftârına söz dil-berüñ ammâ
Bir başka şafâ var hele düşnâmına maḥşûş
- 5 Fıtnat cem-i devrândur alan destine şanma
Keyfiyyet-i şahbâyı Cemüñ câmına maḥşûş

28 A. 33a , B. 17a , C. 18b , D. 36b , E. 17a , F.13b, M. 13

2b câme : - E

3b cefâ : şafâ D

4b var : dur B

ḤARFÜ'D-DÂD

29

Fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilün

- 1 Gülşeni vaşf eylemekden rüy-ı hūbāndur ġaraż
Sünbūli yād itmeden ġisū-yı cānāndur ġaraż
- 2 Düşdi dil sevdā-yı ḥaṭṭa ārzū-yı la^cl ile
Hızra pey-rev olmadan çün āb-ı ḥayvāndur ġaraż
- 3 Ey ṭabīb-i nāz ġūş eyle enīnin ^caş ıķuñ
Derdini ^carż itmeden tedbīr-i dermāndur ġaraż
- 4 Gülsitānuñ añmadan şeb-bū vü serv ü nergisin
Zülf-i müşġin ḳadd-i bālā çeşm-i fettāndur ġaraż
- 5 Fıṭnatā bī-şübhe idrāk eyler erbāb-ı sūḥan
Böyle nazm-ı sādeden tertīb-i divāndur ġaraż

29 A. 33a , D. 37a , M. 13

-
- 29 1a hūbāndur : cānāndur M
 2a ārzū-yı la^cl : arzı la^cle D
 3a enīnin ^caş ıķuñ : enīn-i ^caş ıķuñ D ; enīnūñ ^caş ıķın M
 4a gülsitānuñ : gülsitānın A
 4b bālā : bālāya D

ḤARFÜ'L-ĞAYN

30

Fe^cilâtün fe^cilâtün fe^cilâtün fe^cilün

- 1 Bilürüz olduĖuñ ey şūḥ vefādan fārīg
Ḳā³ ilüz olma hemān cev̄r ü cefādan fārīg
- 2 Rind olan dil-ber ü meyden geĖemez ey zāhid
Sen nice olmaz iseñ zerḳ u riyādan fārīg
- 3 Ne ḳadar olsa da me³ yūs-ı vişāl ^cāşıḳ-ı zār
Yāra olmaz yine ibrām u ricādan fārīg
- 4 Görmesün dirseñ eger raḥne binā-yı cāhuñ
Olma ta^cmīr-i ḳulūb-ı fuḳarādan fārīg
- 5 Dāstān-ı dilümi gūş iden olsa ne ^caceb
Fıtnatā ḳışşā-i şāh ile gedādan fārīg

30 A. 33a , D. 37a , M. 13

HARFÜ'L-FÂ

31

Mef'ûlü fâ'latü mefâ'ilü fâ'ilün

- 1   ¸Aķılsañ eyle vaķtıñı zıkr-i Hudāya şarf
Enfāsuñı ¸abeş yere itme havāya şarf
- 2   Söz geçmez ey dil eyleme ıtlāf yok yere
Naķd-i niyāzı būs-ı leb-i dil-rübāya şarf
- 3   Ey bü'l-heves gel āru-yı hātırñ şaķın
İtme huşūla gelmeyicek müdde'āya şarf
- 4   Rind aldı naķd-i cürmle kālā-yı mefharet
Kıldı nuķūd-ı tātati zāhid riyāya şarf
- 5   İfşā idüp bir āhıla esrār-ı ¸aşķımız
Sermāye-i taħammüli kıldıķ havāya şarf
- 6   Fıtnat hayāl-i ¸arız-ı gül-reng-i yār ile
Endişeñ eyle ma'ni-i rengin edāya şarf

31   A. 33b ,   D. 37a ,   M. 14

HARFÜ'L-KÂF

32

Mefcûlû fâcîlâtü mefâcîlû fâcîlün

- 1 Ekdâr-ı dehri çekmez imiş mübtelâ-yı ʿaşk
Bî-gâne-i ğam olmadadır âşinâ-yı ʿaşk
- 2 Dil-haste-i maḥabbete kâr eylemez ʿilâc
Maʿcûn-ı laʿl-i yârdur ancak devâ-yı ʿaşk
- 3 Kâbil mi ʿarz-ı ḥâl ile derd-i dili beyân
Şıgmaz zebân-ı ḥāmemize mâ-cerâ-yı ʿaşk
- 4 Baḥr-i mecâza şal yûri sen keşti-i dili
Sâhil-res-i ḥaḳîkat ider nâ-hudâ-yı ʿaşk
- 5 Şâhum nişîmen eyleyeli âsitānuñı
Taht-ı Ceme ider mi tenezzül gedâ-yı ʿaşk
- 6 Gitdiyse ğam degül n'ola Mecnûn u Kûh-ken
Dîvānegân ile yine pürdür fezâ-yı ʿaşk
- 7 Fıtnat-ṭabîʿat olsa da dem-beste ğonceveş
Eyler şükûfte nefḥa-i bād-ı şabâ-yı ʿaşk

32 A. 33b , D. 37b , M. 14

5a âsitānuñı : âşinānuñı D

ḤARFÜ'L-KÂF

33

Fâcîlâtün fâcîlâtün fâcîlâtün fâcîlün

- 1 Vaşf-ı kand-i la^clüñi zıkr ü beyân itsem gerek
Tûti-i tab^cum yine şekker-feşân itsem gerek
- 2 Zülfüne bend eyleyüp mürğ-i dil-i âvâreyi
Sâye-i perr-i hümada âşiyân itsem gerek
- 3 Verd-i ruhşaruñ tahayyül eyleyüp gülzârda
Bülbül-i şurideveş âh u figân itsem gerek
- 4 Şarf idüp naqd-i sirişküm ârzü-yı vaşl ile
Cüy-ı eşküm rāh-ı aşkında revân itsem gerek
- 5 Deşti Mecnûn Bî-sütünü Kûh-ken cāy eylemiş
Fıtnatâ ben kûy-i cānânı mekân itsem gerek

33 A. 34a, B. 17b, C. 18b, D. 38b, E. 17a, F. 13b M. 15

1a beyân : lisân D

1b şekker : sükker F

2a âvâreyi : âvâremi F

4 : - M

Mef'ûlû fâ'cîlâtü mefâ'ilü fâ'cîlün

- 1 $\bar{A}$ zürde eyler ey peri $\bar{n}$ âzik tenüñ senüñ
Büy-ı semenden olsa da $\bar{p}$ irâhenüñ senüñ
- 2   Gülzâr-ı $\bar{h}$ üsne virdi nümâyış bahâr-ı $\bar{h}$ aṭ
Buldı henüz neşv ü nemâ gülşenüñ senüñ
- 3   Bülbülveş eylemezdi göñül $\bar{n}$ âle-i hezâr
Ey $\bar{g}$ once $\bar{h}$ âr olmasa $\bar{p}$ irâmenüñ senüñ
- 4   Ey nahl-i $\bar{n}$ âz irmedi dest-i niyâzumuz
Berçidedür çü serv-i sehî dâmenüñ senüñ
- 5   Fıtnat bu nev-zemîne cenâb-ı şerîfden
İster nazîre $\bar{h}$ âme-i mu^cciz-fenüñ senüñ

34   A. 34a ,   B. 17b ,   C. 19a ,   D. 38a ,   E. 17a ,   F. 13b   M. 15

2b   neşv : neşve   C

3a   eylemezdi : eylemez   A

5b   mu^c ciz-fennüñ : ma^c rifetüñ   B

Mef'ûlû fâ'îlâtü mefâ'ilü fâ'ilün

- 1 Yād eyleyince ^cārızuñ ey meh-liḳā senüñ
Tāb-ı ḥāyālün itdi dili rūṣenā senüñ
- 2 Mest oldu bŷy-ı müşg ile hep āhuvān-ı Çin
Neşr eyledükçe nŷkhet-i zŷlfüñ şabā senüñ
- 3 Naḳd-i şekibi ġāret idersüñ bir āh ile
Kāruñ hemişe ey dil-i şeydā havā senüñ
- 4 Ğonce-dehān-ı tengüñe şeb-bŷy zŷlfüñe
Nahl-i gül oldu ḳāmetüñe mübtelā senüñ
- 5 İtseñ de ^candelib gibi nāle-i hezār
Ğuş eylemez fiġānuñ o gül Fıtnatā senüñ

35 A. 34a , B. 17b , C. 19a , D. 38a , E. 17b , F. 13b M. 15

1b tāb-ı : tāb u B

dili : dil-i B

3a idersüñ : idersin F

4a ġonce-dehānuña gül-i şeb-bŷy zŷlfüñe M

4b ḳāmetüñe : ḳāmetün B

5a itseñ de : itdükde M

Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fâ'ilün

- 1 Ey gence-i neşkûfte kaçan hande idersüñ
Mürğ-i dili bülbül gibi nâlende idersüñ
- 2 Luṭf eyle şabâ kâkül-i cānāna ṭoḳınma
Cem'iyet-i ^cuṣṣākı perākende idersüñ
- 3 Geh cev̄r idüp aḡyāra geh̄ eyleyüp āzār
Erbāb-ı dili luṭf ile şermende idersüñ
- 4 Hüsñüñ gören elbette olur vālih ü ḡayrān
Her gördigüñi ^cāşıḡ-ı efkende idersüñ
- 5 Dah̄l eyleme ^cāşıḡlaruñ efḡānına Fıṭnat
Dil-dār cefā eyleyicek sen de idersüñ

36 A. 34b, B. 18a, C. 19b, E. 17b, F. 14a M. 16

---

idersüñ : idersin F (bütün beyitlerde)

4b gördigüñi : gördügüñi B ; gördigi E

5b dil-dār : dil-dāra B, E

Fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilün

- 1 Bilmedük zevk-i vişâlün çekmeyince fırkatün
Olmayınca haste kadrin bilmez âdam şıhhatuñ
- 2 Tab^cı nâ-ehle muvâfıkdur sipihrüñ girdişi
Akrebe vâbestedür seyr eyle çarh-ı sâ^catüñ
- 3 İrmedi dāmān-ı ümmîd-i dile dest-i niyâz
Evc-i istignâda pervâzı hüma-yı vuşlatuñ
- 4 Gerçi ol mihr ile hem-bezm olmak istersüñ gönül
Bağmağa tâb-ı cemâle lîk yokdur kudretüñ
- 5 Sürmeden Fıtnat bu vâdiye kemiyet hâmeyi
Hażret-i Maḥdūma pey-revlik mi bilmem niyyetüñ

37 A. 34b , B. 18a , C. 19b , D. 37b , E. 17b , F. 14a M. 16

2b çarhı : چرنغی D

3b vuşlatuñ : ^caşkınıñ D

4a istersüñ : istersin F

Fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilün

- 1 Baḡ kad-i mezw̄una seyr it z̄inetin ḡis̄ularuñ
Görmedüñse nah̄l-i gülde bitdigin şeb-būlaruñ
- 2 Mu^cciz-i ^cİs̄aya hem-dem feyż-i güftār-ı lebūñ
Mevc-i āb-ı zindeḡidür h̄ande-i dil-cūlaruñ
- 3 Hāksārı māye-i rif^cat olūr rūşen dile
Arturur gerd-i yetimi kıymetin incūlaruñ
- 4 Seyl-i eşk-i çeşme bādī h̄att-ı sebz-i yārdur
Cūşış-i faşl-ı bahār eyler füzūnter cūlaruñ
- 5 H^vāhiş-i la^clūñ ile gūyā ise Fıtnat n'ola
Māye-i şevḡi şekerdür tūṭi-i hoş-gūlaruñ

38 A. 34b , B. 18a , C. 19b , D. 38b , E. 18a , F. 14a , M. 16

-
- 1a baḡ : yok B
z̄inetin : z̄inetūñ B, E
- 1b bitdigin : nidügin A, M ; bitdügin B, D
- 2a mu^cciz : mefḡar D
- 2b h̄ande-i : rah̄ne-i M
- 3b arturur gerd-i yetimi : artururlar dūr-yetimi A
- 4a seyl-i eşk-i çeşme : seyl-i eşk çeşmüme E
- 4b cūşış-i : cūşışin A, E
- 5b hoş-gūlaruñ : gūyālaruñ B, C ; dūr-gūlaruñ F

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

- 1 Tezellül ile dökme âb-ı rüyûñ ^cizzet isterseñ
Mişâl-i gevher-i şehvâr kıadr ü kıymet isterseñ
- 2 Şakın telh itme vaz^c-ı bî-nemekle kimsenüñ ^cayşın
Neval-ı süfre-i bezm-i cihāndan lezzet isterseñ
- 3 Cihāna neş[?] e-i şevk u şafā bahş eyle feyzüñle
Mey-i berrākveş bu bezmgehde şafvet isterseñ
- 4 Cefā-yı zahm-ı çarha sîne ger faşş-ı nigînāsā
Murād üzre cihānda nām u şān u şöret isterseñ
- 5 Olur encām-ı kârı derd-i ser mey-h^vārenüñ
Mey-i ma^cnî-i rengin ile mest ol ^cişret isterseñ

39 A. 35a , B. 18b , C. 20a , E. 18a , F. 14a M. 17

2b cihāndan : cihānda A

3a cihāna neş'e-i şevk ü şafā-bahşuñla feyz eyle A
cihāna teşne-i şevk-i şafā-bahş feyzüñle B

4a sîne ger : sineñi B
āsā : eyle B

5a derd-i ser : derd ü ser F
mey-h^vāre : mey-hāne E

HARFÜ'L-LAM

40

Mef'ûlü fâ'îlâtü mefâ'îlü fâ'îlün

- 1 Teşbîh olunduğın işidüp rûy-ı yâra gül
Gülşende başlasa ne 'aceb iftiḥâra gül
- 2 Vech-i münîrde ruḥ-ı âluñ gören sanur
Naḳş oldı levh-i pâk-i meh-i tâbdâra gül
- 3 Diñle enîn-i 'âşık-ı şeydâyı kîm olur
Ser-tâ-be-pây gûş-ı nevây-ı hezâra gül
- 4 Bezminde dil-berüñ görüp ağyârı çekme ğam
Elbet olur çemende hem-âgûş-ı ḥâra gül
- 5 Pend ile ḥande-rû olamaz saht-tıynetân
Zann itme terbiyetle virür seng-i ḥâre gül
- 6 Çün 'andelib 'âşık-ı mestâmı söyledür
Dirsüñ sezâ bezimde mey-i hoş-güvâra gül
- 7 Fikr-i ruḥıyla çide-i bâğ-ı ḥayâlidür
Fıtnat dinilse bu ğazel-i âbdâra gül

40 A. 35a, D. 38b, M. 17

3b nevây-ı : nevâyı D

4b çemende : غنچند D

ḤARFÜ'L-MİM

41

Mefâ'ilün fe'ilatün mefâ'ilün fe'ilün

- 1 Ḥayāl-i ğamzesini sinede nihān buldum
Künām-ı şırde gūyā ki āhuvān buldum
- 2 O ebrivān ile ol ğamzeye nazīre göñül
Kemān-ı Rüstem ü şemşir-i Kāhramān buldum
- 3 Firāk-ı hecrūñ ile mürde-i ğam olmuş iken
Ḥayāl-i buse-i la'lūñle tāze cān buldum
- 4 Derūnda dāğımı feyz-i bahār-ı aşquñla
Gehi gül ü gehi lāle geh erguvān buldum
- 5 Aceb mi tab'um olursa güher-feşān Fıtnat
Ḥam-ı devātda gencine-i nihān buldum

41 A. 35a , D. 39a , M. 18

HARFÜ'N-NÜN

42

Fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilün

- 1 Mu^cteberdür şâf gevher dehrde nâ-kâm iken
Her güherden kâdri elmâsuñ füzün bî-nâm iken
- 2 Neşve-yâb olmaz mı manşib ile erbâb-ı hıred
Câh-ı iqbâl-i cihân cām-ı humâr encām iken
- 3 Bezme gel kim her zamân olmaz müsâ^cid rûzgâr
Zevrak-ı şahbâyı kullan sâkiyâ eyyâm iken
- 4 Ârzü-yı gerden-i şimîn ü hâl-i canberîn
Hâtırimdan bir nefes çıkmaz hayâl-i hām iken
- 5 Hâne-i zühdi esāsından harâb itse n'ola
Şâkiyâ destünde cām âlûde-i ibrām iken
- 6 Şâ^cir-i mu^cciz-şî^câr olsañ aceb mi Fıtnatâ
Nev-be-nev feyz-i ilâhî tab^cuña ilhâm iken

42 A. 35b , B. 18b , C. 20a , D. 40a , E. 18a , F. 14b M. 19

1a nâ : nām B

2a neşve : neş'e M

4a u : - B

5 : B, C, D, E, F, M

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

- 1 Muhammerdür ruḥuñ reng-i şarāb u nūkhet-i gülden
Anuñçün na^cra-i mestānemüñ yok farkı bülbülden
- 2 Virür her cünbiş-i reftārı bir keyfiyyet-i tāze
Meger olmuş resīde naḥl-ı kaddüñ neş'e-i müliden
- 3 Çeker mi imtinān-ı ḡonce-i pür-hār-ı esbābı
İden çide gül-i maqşūdı gülzār-ı tevekkülden
- 4 Degül kâdir muşavvir mû-miyān-ı yārı taşvīre
Kıla hāme meger kim sāye-i tār-ı taḥayyülden
- 5 Nigāh-ı nāz ile kırdı cihānı çeşm-i fettānuñ
Benüm pür-yāredür sinem yine tig-i teḡāfülden
- 6 Şemīm-i zülf-i cānānı güzel vaşf eyledüñ Fıtnat
Meger taḡtīr olınmışdur midāduñ bûy-ı sünbülden

43 A. 35b , B. 18b , C. 20a , D. 39b , E. 18b , F. 14b M. 18

1b mestānemüñ Mestānenüñ A, M

2b neş'e : mīve A

44

Mefâ^cilün mefâ^cilün mefâ^cilün mefâ^cilün

- 1 O bālā ḳaddūñ ummaḳ buse la^cl-i dil-sitānından
Ümīd-i mīvedür bāguñ hemān serv-i revānından
- 2 Nazar ḳıl çeşm-i ^cibretle ḥaṭ-ı sebz-i leb-i yāra
^cAcebdür ey gönül çıḳmaḳ zümürürd la^cl-i kânından
- 3 Olan berçide-dāmen bāḡ-ı dehrüñ berg ü bārından
Olur āzāde çün serv-i seḥī bād-ı ḥazānından
- 4 Ne ḳanlar dökdüḡin bilmez misin şemşir-i ḡamzeyle
Ḥazer ḳıl ey gönül cellād-ı çeşm-i bī-emānından
- 5 Devātuñ şāḡar-ı şahbā-yı ^cirfān oldıḡın Fıṭnat
Bilür erbāb-ı dil bu ma^cni-i rengin beyānından

44 A. 36a , B. 19a , C. 20b , D. 40a , E. 18b , F. 14b M. 20

1b bāguñ : anuñ B

serv-i : - C

2 : 3 D, M

3 : 4 D, M

2b çıḳmaḳ : çıḳmış F

3a dāmen : dān E

4a dökdüḡin : dökdüḡin B, C, D, M

5a oldıḡın : oldıḡın B, C, D

5b erbāb : var bāb M

45

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

- 1 Ne rütbe cev̄r görsem ol şeh-i nah̄vet sipāhumdan
Yine gelmez zebāna harf-i şekve pādīşāhumdan
- 2 Der-i pākīze-i °afv-ı Hudāya ne'yledür maḫṣūd
Şorarsuñ zāhidā baḫr-i ma°āşide şināhumdan
- 3 Kōmaz kudret ğumūm-ı °ālemi dergeh n'ola itsem
Zamān-ı ğafleti terciḫ vaḫt-i intibāhumdan
- 4 Eger dirseñ ki girmez deste dāmān u girībānum
Felek hiç yok mı havfuñ nāvek-i dil-düz-ı āhumdan
- 5 Benüm şāyeste-i eltāf-ı Bārī yokdur a°mālum
Yine ümmīd-vārum keşret-i cürm ü günāhumda
- 6 Göñül mest-i müdām-ı cām-ı °aşkuñdur ki dur olmaz
Hayāl-i neşve-i şahbā-yı la°lūñ bezmgāhumdan
- 7 Çıkarma kūy-i hāmeyle hemīşe Fıtnatā böyle
Perend-i nev-nesīc-i nazm-ı rengīn destgāhumdan

45 A. 36a , D. 40a , M. 19

4a u : - A

7a kūy : gök M

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

- 1   °Abeşdür ey dil ümmid-i vefâ ol nâz-perverden
Gelür mi bu meşâm-ı h^vâhişe verd-i muşavverden
- 2   Hayâl-i °arîz-ı cânân ile zann itme dūd-ı āh
Zemīn-i sīneden sūnbül biter tohm-ı gül-i terden
- 3   Mehe nokşān u hūrşīde zevāl irmekde rūz u şeb
Görür rūşen-dilān her dem zarar çarh-ı sitemgerden
- 4   Tabī°at rūşen olmaz olmadukça dīde-i Hāk-bīn
Alur mı beyt-i bī-revzen zīyā hūrşīd-i enverden
- 5   İdince āşikāre mihr-i rūyın ol kiyāmet-kād
Kālur mı keşret-i °uşşāk ile bak kūyi maḥşerden
- 6   Leb ü dendānını vaşf eyle āb u tāb ile yāruñ
Yem-i endīşeden Fıtnat çıkar dürr ile gevherden

46   A. 36a ,   M. 21

Fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^ciâtün fâ^cilün

- 1 Važ^cı ehl-i ṭab^ca gerdūnuñ muğāyırduḡ bütün
Gerdişinde baḡ ḥilāf-ı devri zāhirdür bütün
- 2 Çeşm zālīm ḡamze ḡatıl zūlf ü ḡaṭ bilmez emān
Kim diyār-ı hūsniñ sūkkānı kāfirdür bütün
- 3 Çille-i saht-ı kemān-ebrū-yı cānān çekmede
Āşıkān meydān-ı miḡnetde bahadırdur bütün
- 4 Ṭālibān-ı vaşl terk itmez ṭavāf-ı dergehūñ
Zā^c irān-ı ka^cbe-i kūyūñ mūcāvirdür bütün
- 5 Ehl-i tecrid atlas-ı gerdūna itmez i^ctibār
Dūş-ı müstaḡniye hep şāl ü ċabā birdür bütün
- 6 Añlamazlar nüsha-i mihr ü vefādan ḡılma baḡş
Gerçi fenn-i ċişvede ḡubān māhirdür bütün
- 7 Nükte-i ser-bestesin āyāt-i ḡaṭṭın mū-be-mū
Eyleyen tefsir Fıṭnat kilik-i şā^cirdür bütün

47 A. 36b , D. 40b , M. 20

2a ü : - D, M

2b ḡūsniñ : ḡūsniñ D

3a çekmede : çekmedür D

7a mū-be-mū : mūy-mū D

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

- 1 Dil-i zārı kapılmış ğamze-i cādūda gördüm ben
°Aceb şîr-i jiyānı pençe-i āhūda gördüm ben
- 2 Hızır şandım kenār-ı çeşme-sār-ı āb-ı hayvānda
Hat-ı sebzīn o şūhuñ kim leb-i dil-cūda gördüm ben
- 3 Nigāh-ı merḥamet ümmidin itm̄em çeşm-i cānānı
Humār-ı bāde-i nahvetle h̄vāb-ālūde gördüm ben
- 4 İderken cüst-cū mürğ-i dili gūyende dil-dāruñ
Şikenc-i çīn çīn-i halka-i ğīsūda gördüm ben
- 5 Diyār-ı ārzūda bulmadum āsāyış-i hātır
Kānā°at mülķin ancak fitneden āsūde gördüm ben
- 6 Ruḥ u zūlf ü hāṭında bir leṭāfet var ki ey Fıṭnat
Ne verd-i terde ne sūnbül ne h̄öd şeb-būda gördüm ben

48 D. 39a , M. 19

ḤARFÜ'L-HÂ

49

Mef'ûlü fâ'îlâtü mefâ'îlü fâ'îlün

- 1 Keyfiyyet-i şarāb-ı lebūñ yāda gelse de
Def^c-i humār eylese dil bāde gelse de
- 2 Hecrūñ humārı neşve-i ümmīdi telh ider
Vaşluñ hayālī hatır-ı nā-şāda gelse de
- 3 İtmez o kīne cūyına vaşlıyla şādkām
Hattı ricā-yı vuşlata imdāda gelse de
- 4 Gūş eylemez fiğānını ^cāşık^laruñ o gül
Hem çün hezār nāle vü feryāda gelse de
- 5 Fıtnat hırām-ı nāz ile ol serv ḳaddine
Gösterse tarz-ı şīveyi şimşāda gelse de

49 A. 36b , B. 19a , C. 20b , D. 41b , E. 18b , F. 14b M. 23

1a yāda : bāde C

1b bāde : yāda B

2a humārı neşve-i ümmīdi : humār-ı neşve-i ümmīde B

3b hattı : hatt-ı A

4a o gül : degül E

4b nāle vü : nāle-i B

50

Mef'ûlü fâ'îlâtü mefâ'îlü fâ'îlün

- 1 Üftādeñ oldı dil ruh-ı āluñ hayālile
Alduñ netice göñlümüz ey şuh āl ile
- 2 Hattuñ gelince oldı füzūn nāz u nahvetūñ
Bālāya çıkdı mürğ-i ḥasen perr ü bāl ile
- 3 °Azm eyle geşt-i gülşene ey şehsüvār-ı nāz
Hāk-i reh oldı dil heves-i pāy-māl ile
- 4 Āgūşa gelse yār leb-i cūybārda
Zevk-i kenār kılsam o taze nihāl ile
- 5 Geh fikr-i zūlf ü hattı gehī hālī Fıtnatā
Evkātumuz güzārdadur kıl ü kāl ile

50 A. 37a, B. 19a, C. 21a, D. 41a, E. 19a, F. 15a M. 23

1a üftāden : üftāde E

dil : ol E

2b perr : pīr B

3a şehsüvār-ı nāz : serv-i nāz gel A

4b kenār kılsam : kenār-ı kalbim B

5a gehī : geh A

ü : - B, D

51

Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün

- 1 Güller kızarır şerm ile ol ğonce gülince
Sünbül ham olur reşk ile kākül bükülince
- 2 °Ankā dahı olursa düşer pençe-i °aşka
Şayd-ı dile şehbāz-ı nigāhuñ süzilince
- 3 Ol ğonce-i neşküfte olur gül gibi handān
Şeb-nem gibi eşk-i dil-i şeydā dökilince
- 4 Her tārı birer mār olur genc-i hasende
Ruhsārıña zülf-i siyehüñ şāne bulınca
- 5 Cān virmek ise kaşduñ eger °aşkıla Fıtnat
Hāk-i der-i dil-dārdan ayrılma ölince

51 A. 37a, B. 19b, C. 21a, D. 41a, E. 19a, F. 15a M. 23

2a pençe : ğonce M

4a tārı : tār C

olur : oluyor F

52

Mef'ûlû fâ'îlâtün Mef'ûlû fâ'îlâtün

- 1 Meyl eyledüm görince ol çeşm-i fitne-sāza
Mürğ-i dil-i nizārum şayd oldu şāh-bāza
- 2 Şāhib-kırān-ı ġamze qor tiġini niyāma
Çeşm-i siyāh-ı mestüñ vardukça h^vāb-ı nāza
- 3 Başlar füsūna ġamze bağlar dilüm o ġisū
Görsem de yāri tenhā yok kudretüm niyāza
- 4 Tāb-ı firāqa yandum inşāf kıl efendim
Kimler taḥammül eyler bu sūz-ı cān-güdāza
- 5 Bāġ-ı cihānı Fıtnat āzāde-ser gezerken
Akdı mişāl-ı cū dil bir serv-i ser-firāza

52 A. 37a , B. 19b , C. 21a , E. 19a , F. 15a M. 22

1a çeşm-i fitne-sāza : fitne-sāz nāza A

5a ser : - B

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

- 1 N'ola dil güft ü gū itse leb-i dil-ber huşuşında
Söz olmaz harf atarsa tūtiye şekker huşuşında
- 2 Füzūn itse 'aceb mi kıymet-i la'lin gubār-ı haṭ
Belī gerd-i yetimī mu'teber gevher huşuşında
- 3 Eger āyinedür maḫsūd-ı ṭab^c-ı şāf kāfidür
'Aceb ḫayretdeyim mirāt-ı İskender huşuşında
- 4 Felek pūr şerḫa eyler sīnesin erbāb-ı 'irfānuñ
Nümāyāndur bu ma^cnī nüshada miṣṭar huşuşında
- 5 N'ola sūd itmese çekmez ziyānı rāst-kārān serv
Ḥazān görmez hele maḫrūm olursa ber huşuşında
- 6 Süḫan-sencān idüp mizān-ı 'irfān ile sencide
'Ayārın bildiler Fıṭnat bu şī'r-i ter huşuşında

53 A. 37a , B. 19b , C. 21b , D. 40b , E. 19b , F. 15a M. 22

1a güft ü gū : güft gū B, E

1b şekker : sūkker F

3a şāf : şaff B

6a idüp : olup A, E

ile : - D

6b bildiler : eylediler D

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

- 1 Hevâ-yı bî-beķâ-yı dehr yokdur kalb-i enverde
Hubâb olmaz belî âb-ı şafâ-bahşây-ı gevherde
- 2 Şakın nev-devletân-ı  asrdan himmet hayâl itme
 Abeşdür dürr ümidin eylemek ba r-i muşavverde
- 3 Ne mümkün şaklamak dilde hayâl-i hâl-i müşgînüñ
Şemîm-i  anber-i sârâ nihân olsun mı a kerde
- 4 Leb-i haygerdesinden seyr idüp dendânını yârûñ
Kıyâs itdüm dür-i şehvârdur dürc-i mücevherde
- 5 Nigâh itmem kenâr-ı cûda serve ey  adı mevzûn
Hayâl-i kâmetüñ cây eyleyelden dîde-i terde
- 6 Devâtuñ sâgar-ı şahbâya beñzetsem n'ola Fıtnat
 Aceb keyfiyyet-i nev virdi vaşf-ı la'îl-i dil-berde

54 A. 37a , B. 20a, C. 21b , E. 19b , F. 15b M. 21

1b gevherde : kev erde A

2a nev : bu E

2b Abeşdür ber ümidin eylemek nahl-ı muşavverden A

4b dürc : bürc B

6a devâtuñ : devâtın C, E

Fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilün

- 1 Olmada diller rübūde ğamze-i cādūsına
Deşt-i ħüsnüñ şayd olurlar şīrler āhūsına
- 2 Reng ü būda zülf-i cānāna müşābih olmasa
Kim baķar ğülzār-ı dehrüñ sünbül ü şeb-būsına
- 3 Şad ħezārān fitne meftün bir nigāh-ı şūhına
Biñ dil-i Hārūt beste her ħam-ı ğīsūsına
- 4 Çille-i sahtın çeker her dem kemān ebrūlaruñ
Āferīn erbāb-ı aşķuñ kuvvet-i bāzūsına
- 5 Cismi ħāk it ol sehī kıddüñ yolında Fıtnatā
Nā'il olmaķsa murāduñ devlet-i pā-būsına

55 A. 37b , B. 20a , C. 21b , D. 40b , E. 19b , F. 15b M. 21

3a şūhına : nāzına B

3b her ħam-ı : perçem ü A

beste : lebinde B

Mef'ûlû fâ' ilâtü mef'â' ilü fâ' ilün

- 1 Bāğ-ı cihānuñ itme heves gülsitānına
Degmez neşāt-ı faşl-ı bahārı hazānına
- 2 Minnet ider mi loğma-i mah̄lūka s̄ir olan
Ḥaqquñ hemīşe ni'cmet-i bī-imtinānına
- 3 Şāh-ı serīr-i mülk-i kanā'at bu 'ālemüñ
Virmez külāh-ı faqrını tāt-ı keyānına
- 4 Sūdāgerān-ı şevk u maḥabbet baqar mı h̄iç
Kālā-yı vaşl-ı yārda sūd u ziyānına
- 5 Her dem şemīm-i zülfüñ alan dil nesimden
Rağbet idermi Çīn ü Hıta kārvanına
- 6 İtmez muḳaddem eylemedütçe şemer zuhūr
Pāşide tohm-ı ye³ si emel būsṭānına
- 7 Bildüm alınca göñlümi Fıtnat o çeşm-i şūh
Şīri bu deştüñ olmada şayd āhuvānına

56 A. 38a , D. 41b , M. 23

4a şevk u : sevk-i D, M

HARFÜ'L-YÂ

57

Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

- 1 Ruḥsâr-ı yârda görinen şanma kâküli
İ'câz-ı hüsn ile bitürür gülde sünbülü
- 2 Tîr-i nigeḥle sînesi aḡyâruñ oldu pür
Şemşîr-i ġamzeñ 'âşıkâ eyler teġâfüli
- 3 Reftâr-ı nâzı eyledi dîvâne cûları
Şermende itdi ruḥları gülzârda güli
- 4 İnsâf yok mı mezheb-i hûbânda 'âşıkâ
Cevr ü cefâya kalmadı şabr u taḥammüli
- 5 Taḥrîr idince vaşf-ı ruḥ-ı yârı Fıtnatâ
Sâz-ı nevây-ı hâmen ider lâl bûlbûli

57 A. 38a , B. 20a , C. 22a , D. 42b , E. 20a , F. 15b M. 24

3a reftâr-ı : reftârı F

nâzı : nâz E

cûları : cûların A

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

- 1 Meger hürşid ile vezn eylemek ister o meh-rüyı
Felek destinde bî-hüde tutar şanma terâzüyı
- 2 Ne hōşdur °aşık u ma°şūk beyninde niyâz u nâz
Olur mahrûm o lezzetden seven yâr-ı nerim-hüyı
- 3 İder neşr-i şemîm âteşde elbet °anber-i sārâ
Ne mümkün şaklamak dilde hayâl-i hâl-i hōş-büyı
- 4 Kemân-ı Rüstem olmaz mı kebâde dest-i °aşıkda
Çeker zîrâ ki her dem çille-i saht-ı dü ebrüyı
- 5 Kâlor hâtırda elbet mışra°-ı mevzûn-ı berceste
Ferâmûş eylemek kâbil mi dil o kadd-i dil-cüyı
- 6 Hayâl-i çeşm-i cânân hâtır-ı °uşşâkdan çıkmaz
Künâm-ı şırde kılmış mekân seyr eyle âhüyı
- 7 Kalem vaşf-ı hat-ı la°liyle kıldı dilleri bî-hüş
Şarâba Fıtnat ol °ayyâr hindû katdı dârüyı

58 A. 38a , D. 42a , M. 25

4a kebâde : kepâde A ; kepâze M

5a mevzûn-ı : mevzûn u D

Mefâ^cilün fe^cilâtün mefâ^cilün fe^cilün

- 1 Miyân-ı halka-i bezme o yâr gelmez mi
Bizim de dāmımıza bir şikâr gelmez mi
- 2 K̇o ye³ si nāmiye-i feyz-i Hākla bāğ-ı dile
Gül-i ümīd açılır bir bahār gelmez mi
- 3 Semend-i nāz ile pā-māluñ olmadan şāhum
Gedā-yı dergehile iftiḥār gelmez mi
- 4 Virür ḥalāveti elbet ^citāb-ı telḥinden
Mezāka çāşni-i la^cl-i yâr gelmez mi
- 5 Görüp raḳīb ile tarḥ-ı tekellüfin yāruñ
Bu vaz^cı ^caşık-ı nā-şāda bār gelmez mi
- 6 Nedür ğurūrı ^caceb mest-i bāde-i cāhuñ
Bu neşvenüñ şoñı elbet ḥumār gelmez mi
- 7 Zebān-ı ḥāmeve Fıṭnat nazīre şevḳiyle
Bu gūne bir ğazel-i ābdār gelmez mi

59 D. 42 a , M. 25

2a nāmiye : nāme M

3b dergehile : dergehüñe M

ĠAZELİYÂT-I NEVÂKİŞ

1

Mef'ûlü fâ'îlâtü mefâ'îlü fâ'îlün

- 1 Kılısam hayâl rişte-i cāndan eger kalem
Müy-ı miyān-ı nāziki taṣvīr olur mı hīç
- 2 Būs-ı lebiyle def idemez ārzūyı dil
Āb-ı güherle teṣne-dilān sīr olur mı hīç
- 3 Ol zülf-i ham-be-hamdur iden beste dilleri
Dīvāne-i maḥabbete zencīr olur mı hīç
- 4 Āşık aceb mi söylemese rāz-ı aşkı
Derd-i derūn kābil-i takrīr olur mı hīç
- 5 Bī-hūde kayda düşme yeter Fıtnatā yeter
Rāşid Efendi şīrine tanzīr olur mı hīç

1 A. 38b , D. 44b , M. 4

2

Mef'ûlü fâ'îlâtü mefâ'îlü fâ'îlün

- 1 Bir nuṭk ile Mesīhveş itmez misin emān
Bīmār-ı aşka çāre ne dīrsūñ sözüñ nedür
- 2 Ey hāme faşl-ı gülde çemen vaşfın eyledūñ
Hatt-ı izār-ı yāre ne dīrsūñ sözüñ nedür

---

1 1a cāndan : cāndur M

1b miyān : menān M

- 3 Bî-hûde itme ^canber içün ķāl u ķil-i ham
Hāl-i ruh-ı nīgāra ne dirsūñ sözüñ nedür
- 4 Ķalsun mı zîr-i pāyda ey şehsüvār-ı nāz
 Lutf it bu hāksāra ne dirsūñ sözüñ nedür
- 2 A. 38b , D. 45a , M. 30

3

Fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilün

- 1 Her ne dem hōygerde ruhsārın o gül-rū gösterür
 Güyiyā baħr-i gül-āb üstinde incū gösterür
- 2 Çeşm-i cānān turfe efsunkārdur kim siħr ile
Ķıl hāzer ey dil ki kendin şekl-i āhū gösterür
- 3 Ārzū-yı kākülünle gülşene varsam şabā
 Gāh sünbül geh ķaranfil gāh şeb-bū gösterür
- 3 A. 38b , D. 45a , M. 31

4

Fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilün

- 1 ^cAşķa feryād u zārı cevri-i dil-dār öğredür
 Cevri de cānāneye hep ^caşķ-ı zār öğredür

- 2 Ey sehi-kāmet idince nāz ile geşt-i çemen
Cilve-i tarz-ı hırāmuñ serve reftār ögredür
- 3 Gösterüp rüyın o meh ʿuṣṣāka derdin söyledür
Tūtiye mirʾāt ile gūyā ki güftār ögredür
- 4 A.39a , D.46b , M. 31

5

Feʿilâtün feʿilâtün feʿilâtün feʿilün

- 1 Çeşm-i mahmūruñ alınca eline sāgar-ı nāz
Kaşd-ı ʿuṣṣāk çeker ğamzelerüñ hañcer-i nāz
- 2 Nahvet ü nāzı füzün oldı gelince ruḥına
Hattı ol pādīşeh-i ḥüsne olup leşker-i nāz
- 3 Ben niyāz eyleyicek h̄vāba varır nāzından
Olur āġūş-ı niyāzım o şehe pister-i nāz
- 4 Çekdi ʿuṣṣāka yine tiġ nigāh-ı nahvet
Faşl-ı gerdāniyeye başladı rāmişger-i nāz
- 5 A. 39a , C. 18a , D. 47a , E. 16b , F. 13a M. 30

---

4 2b serve : serde M

5 1b ğamzelerüñ : ğamze gerek D

2a ü : - A, E, M

2b pādīşeh : pādīşā D

6

Mefâcîlün mefâcîlün mefâcîlün mefâcîlün

- 1 Ğam u endūh-ı devrān şāf tab^cāna keder virmez
Belī āyīneye timsāl-i zışt ašlā zarar virmez
- 2 Alur mı behre nā-kābil füyūzāt-ı ilāhīde
Nihālān-ı muşavver nev-bahār olmağla ber virmez
- 3 Kābūl itmez tezellül şāf-tab^cān kesr-i hātīrdan
Şikest itseñ de āb-ı rūyı hıfz eyler güher virmez

6 A. 39a , B. 20b , C. 22b , E. 20a , F. 16a M. 31

7

Fâcîlâtün fâcîlâtün fâcîlâtün fâcîlün

- 1 Neş³ e-i mül mest-i keyf-i la^cl-i mey-gūnuñ senüñ
Nāz u şīve müstezād-ı kadd-i mevzūnuñ senüñ
- 2 Sihrini Hārūtuñ eyler kendüye bend-i zebān
Bir nigāh-ı çeşm-i gūyā-yı pür-efsūnuñ senüñ
- 3 Zülfüñüñ āşuftesi sünbül ruḥuñ ḥayrānı gül
Var mı bilmem olmayan ^cālemde meftūnuñ senüñ

7. A. 39a

---

6 2a alur mı : olur mı B
2b olmağla : olmakda B
ber : yer B

8

Mef'ûlû mefâ'îlû mefâ'îlû fe'ûlûn

- 1 Düşdi o mehûn 'arîz u gîsûsına gön'lüm
Bâguñ nazar itmez gül ü şeb-bûsına gön'lüm
- 2 Gülzâr-ı le'âfetde o nev gül-bün-i nâzik
Şular gibi aqđı qadd-i dil-cûsına gön'lüm
- 3 Şîr-i ner iken deşt-i ma'habbetde 'acebdür
Şayd oldı görüp dîde-i âhûsına gön'lüm

8 A. 39a , B. 21a , C. 23a , D. 47a , E. 20b , F. 16a M. 29

9

Mef'ûlû fâ'îlâtü mefâ'îlû fâ'îlûn

- 1 Virdi 'izâr-ı yâra hâ-ı nev-nümâyış
Şebdür felekde mâha viren hüsn ü tâbişi
- 2 Oldı şüküfte devr-i hâ-ında gül-i murâd
Faşl-ı bahârdur yine seyr it güşâyış

---

8 3a şîr-i ner : şîrîn B

9 1b mâha : câha B

felekde mâha viren : mâha viren felekde A

2b bahârdur : bahârdadur D

- 3 Bīdār olur mı çeşm-i siyeh h^vab-ı nāzdan
Oldı ha^t-ı nevūn aña reyḥān bālīşı

9 A. 39b , B. 20b , C. 22a , D. 47a , E. 20a , F. 15b

10

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

- 1 °Aceb mi eyleşem efğān o gül-ruḥsārdan dūrum
Olur efzūn hezāruñ firḳat-i gülzārdan zārı
- 2 Çeker dil dem-be-dem zehr-ābe-i āzārı k'āh olsa
Ḥalāvet-yāb-ı luṭf ol la^cl-i şekker-bārdan bārı
- 3 N'ola hūrşīde rağbet itmese °aşık ki rüşendür
Ḥayāl-i āfitāb-ı tal^cat-i dil-dārdan dārı
- 4 Ha^tuñ neşv ü nemā buldı sirişkūmden olur zīrā
Çemenzāra ṭarāvet keşret-i emṭārdan ṭārı
- 5 Görince güllerüñ hem-zānū-yı hār oldıgın bildüm
Degül tefriḳ ḳābil Fıṭnatā ağyārdan yārı

10 A. 39b , D. 47b , M.30

---

9 3b oldı Hıṭānuñ aña reyāḥını bālīşı B

10 2a dem-be-dem zehrābe-i : ümmidüm zehrāya D
āzārı :zārı D, M

5a oldıgın : oldıgın D

K İ T A  A T

1

Mefl mefl mefln f

- 1 Ey f-ı z-n Cenab-ı Mevl
Ta r seni itmeye sadrundan dr
- 2 Gftr-ı pernumu itdi afvu
Dmn-ı inayetle krn mestr
- 3 Elfa sez grp bu n-zi
n-ı firvn ile kldu mesrr

1 A. 39b, M. 34

2

ve le-h

Mefln mefln mefln mefln

- 1 Leb-i lalin o u n-i n  cemalinde
Midd-ı sur ile olmu nvite ser-san andum
- 2 Ruh-ı ygerdesinde a-ı sebzn seyr idp yru
Kenarında demde eme-i mihrn emen andum

2 A. 40a , D. 45b

NAZMLAR (*)

1

Mef'ûlû mefâ'îlû mefâ'îlû fe'ûlûn

- 1   ^cAks-ı lebüñi cām-ı mey-i nābda gördüm
Bir ğonce-i neşkūfteyi şan ābda gördüm
- 2   Kāküllerüñ içre göricek ^carız-ı ālūñ
Gūyā ki güli sūnbül-i sîr-ābda gördüm

1   A. 40a , B. 20b , C. 22b , D. 45b , E. 20a , F. 16a   M. 32

2

ve le-ha

Fe'ilatün fe'ilatün fe'ilatün fe'îlün

- 1   Kim baķar naħl-i güle ķāmet-i dil-cū var iken
Neyleyim sūnbül ü şeb-būyı o ğisū var iken
- 2   Raĝbet eyler mi göñül şayd-ı ğazāl-i mihre
Halka-i bezmde ol gözleri āhū var iken

2   A. 40a , B. 21a , C. 22b , D. 46a , E. 20b , F. 16a   M. 33

(*) Nüshaların hiç birisinde bu adla bir gruplandırma olmadığı halde, bu manzumeleri başka bir gruba dahil edemediğimiz için "Nazm" başlığı altında vermeyi uygun bulduk.

1-1a   lebüñi : lebini   D, M

2b   güli : gül-i   D

sūnbül-i : sūnbüli   B

2- 1b   ü : - F

2a   mihre : mehde   A

2b   bezmde : ebrinde   D

gözleri : gözi   B

3

ve le-hā

Fe^cilatün fe^cilatün fe^cilatün fe^cilün

- 1 Gül hacālet-zede ruḥsār-ı dil-ārāmuñ için
Sünbül āşüfte senüñ zülf-i siyeh-fāmuñ için
- 2 ^cAnberīn ḥāline dil virme ser-i zülfinde
Bend olursuñ şakın ey dil tama^c-ı ḥāmuñ için
- 3 A. 40a , B. 21a , C. 22b , D. 46a , E. 20b , F. 16a M. 33

4

ve le-ha

Fā^cilatün fā^cilatün fā^cilatün fā^cilün

- 1 Neş³ e ehli mest-i keyf-i la^cl-i mey-gūnuñ senüñ
Nāz u şīve müstezād-ı kıdd-i mevzūnuñ senüñ
- 2 Sihrini Hārūtuñ eyler kendüye bend-i zebān
Bir nigāh-ı çeşm-i gūyā-yı pür-efsūnuñ senüñ
- 4 A. 40a , B. 21a , C. 22b , D. 47a , E. 20b , F. 16a

---

3 2a virme : virmez B ; vir F

2b Bend-āver olursuñ şakın tama^c-ı ḥāmuñ için B

4 1a neş'e : teşne B

ehli : mül B, C, D, E, F

1b şīve : şīve-i B

5

ve le-hā

Mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün

- 1 Bend itdi dilüm zülf-i girih-gîr-i maḥabbet
Bir mūy ile bağlandı yine şîr-i maḥabbet
- 2 Dünyâyı yakar âteş-i 'aşk ile dil itse
Bu nâr-ı cihân-sûz ile taḫrîr-i maḥabbet

5 A. 40b , B. 21a , C. 23a , D. 46a , E. 21a , F. 16a , M.3

6

ve le-hā

Mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün

- 1 Bir dil ki ḥayāl itse ruḥuñ çeşm-i terinde
Hürşîd-i felek zerre görünmez nazarında
- 2 Terk-i sere 'uşşâk olur cānile tālîb
Şemsîrini gördükçe o şūḥuñ kemerinde

6 A. 40b , B. 21a , C. 23a , E. 21a , F. 16b , M.33

---

5 1b mūy : mū B, E

2 : - D

7

ve le-hā

Fâ^cilatün fâ^cilatiün fâ^cilatün fâ^cilün

- 1 Gülşen-i hüsnüñ açıldıķça gül-i ra^cnāları
İtdi bülbül gibi nālān ^cāşık-ı şeydāları
- 2 Kalmadı ^carż-ı niyāza dilde tāb u tāķatum
Ol şeh-i hüsnüñ dükenmez nāz u istiğnāları

7 A. 40b , B. 21b , C. 23a , E. 21a , F. 16b , M.31

8

ve le-hā

Mef^cülü mefâ^cilün mef^cülü mefâ^cilün

- 1 Mā² il ķadüñe ^car^car ey serv-i hırāmānum
^cĀşık ruħuñā güller ey ğonce-i handānum
- 2 ^cAşkuñ düşeli cāne oldum saña pervāne
Raħm it dil-i suzāne ey şem^c-i şebistānum

8 A. 40b , B. 21b , C. 23a , E. 21a , F. 16b , M.32

7- 2a ^carż-ı : nāz u B

8- 2a oldum : - B

9

ve le-hā

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

- 1 Gam-ı ^cazlı çekenler neşve-i devlet nedür bilmez
Düşen bîm-i firâka lezzet-i vuşlat nedür bilmez
- 2 Mu^cazzebdür şafâ-yı hâtır-ı ebnâ-yı ^câlemle
Cihânda hiç aşhab-ı hâzer râhat nedür bilmez

9 A. 40b , D. 45b , M. 32

10

ve le-hā

Fe^cilâtün fe^cilâtün fe^cilâtün fe^cilün

- 1 Terk-i nuşh eylese hem şüreti hōş olsa bile
Zāhidün sıkleti var bezme hamūş olsa bile
- 2 Nakd-i cān ile haridārı olurdum vaşluñ
Meclisümde o büt-i işve-fürüş olsa bile

10 A. 41a , D. 46a , M. 33

9- 2b hāzer : hāsed D, M

10- 1a nuşh : nasih D

1b sıkleti : naklını D

var : dār D

2b büt : put D

M Ü F R E D Ä T *

Fe^cilâtün fe^cilâtün fe^cilâtün fe^cilün

- 1 Seyr iden hüsñüñi elbette olur bende saña
Mâ'il olsam n'ola ey gonce-i ter ben de saña

Mefâ^cilün fe^cilâtün mefâ^cilün fe^cilün

- 2 Figân u nâle-i ^cuṣṣâḳ hatt-ı yârdadur
Nevây-ı bülbül-i şūrīde nev-bahârdadur

Mef^cülü fâ^cilâtü mefâ^cilü fâ^cilün

- 3 Te'sîr-i kârger degül âh u enîñümüñ
Yok meşrebinde meyl ü vefâ nâzenîñümüñ

Fe^cilâtün fe^cilâtün fe^cilâtün fe^cilün

- 4 Seyr idüp ruhlaruñı gülşen-i cennet bilürüz
Cilve-i kaddüñi âşub-ı kıyâmet bilürüz

Mefâ^cilün fe^cilâtün mefâ^cilün fe^cilün

- 5 Hatũnda zũlf-i mu^canber midür nedür bilmem
Tılısm-ı fitnede ejder midür nedür bilmem

* A. 41a, B. 21b, C. 23b, D. 46b, E. 21a, F. 16b, M. 34

1a hüsñüñi : zũlfüñi B

1b ben de : - F

3b meyl ü vefâ : meyl-i vefâ A

4a ruhlaruñı : ruhlarını A ; ruhları E

5b fitnede : fitne-i A

1, 2, 3, 5 : - D

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

- 6 Zümürüd haṭ zeḵan elmās u leb yākūt u dūr dendān
Bulınmaz genc-i ḥüsn-i dil-berāsā pür-güher bir kân

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

- 7 ^cAks-i çeşmüñ göricek cām-ı mey-i nāb içre
Şandılar nergis-i terdür gül-i şād-āb içre

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

- 8 Olinca āteşin efşān tutdı ^cālemi nūrı
Şu^cā^c-ı mihr zann itdi görenler şāk-ı billūrı

Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün

- 9 Mest-i mey-i nāz oldu dil evvel nıgehüñde
Bilmem ne füsün eyledi çeşm-i siyehüñde

Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

- 10 Mihrüñ görür kemâlde her gün zevâlini
^cĀkil felekde cāh ile mağrūr olur mı hıç

6a zēḵan : - A

yākūt u : yākūt A, B, C, E

7a çeşmüñ : ḥüsnüñ A

cām : çeşm A, E

8a efşān : āfitāb B

āteşin : āsetin E, F, M

^cālemi : ^cāleme E

10b cāh ile : cāhil B

8, 9, 10 : - D

Fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilün

- 11 Bezm-i meyde eylemişken ^câşıkā kaşdın tamām
H^vâb-ı nāzuñ eyledi şemşîr-i ğamzeñ der-niyām

Fe^cilâtün fe^cilâtün fe^cilâtün fe^cilün

- 12 N'eyleyim ^carız-ı âli hat-ı yār olmayıcak
Kim bakar gülşene eyyām-ı bahār olmayıcak

Mefâ^cilün mefâ^cilün mefâ^cilün mefâ^cilün

- 13 Görindükçe ruḥıyla cebhesi zîr-i niķābından
Felek itmekde istikrāh māh u āfitābından

Mef^cûlü fâ^cilâtü mefâ^cilü fâ^cilün

- 14 Bir nuṭṭ ile Mesîhveş itmez misin emān
Bîmār-ı ^câşka çāre ne dîrsüñ sözüñ nedür

Mef^cûlü mefâ^cilü mefâ^cilü fe^cûlün

- 15 İtseñ o perî-rūyı heves da^cvete gelmez
İncinse de ^câşıkları ünsiyyete gelmez

Mefâ^cilün mefâ^cilün mefâ^cilün mefâ^cilün

- 16 Kanā^cat kūşesin cāy eyleyenler aġniyādandur
Ġinā-yı ḳalbe mālîk olmaḳ el-ḫaḳ kimyādandur

---

14 : - A, D (Beyit A ve D'de nakıs gazeller başlığı altında verilmiştir)

14b ne dîrsüñ : nedür B

15a itseñ : itmez B

11, 13 : - D

16a kūşesin : kūşe B

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

- 17 Leb-i la^clin o şūhuñ nüsha-i ħüsn ü cemālinde
Midād-ı surĥ ile olmış nüvişte ser-sūĥan şandum

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

- 18 Binā-yı cāh rā dest-i du^cā-yı bī-kesān dāred
Ki nahl-i pür-şemer rā çōb-ı ĥašek nā-tüvān dāred

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

- 19 Figān u nāle-i ^cu şşākı zann itme cefādandur
Senüñ cevruñ bize ey māh hep mihr ü vefādandur

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

- 20 Hīlāf-ı devrine āzürde-ĥātır olma çarĥuñ kim
Döner bir gün murād üzre ider elbet mükāfātın

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

- 21 Gelen ġamdur derūn-ı ^cākile vaqt-ı meserretde
Zamān-ı ġamda ammā eyler ümmīd-i mükāfātın

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

- 22 Göñül firĥat deminde vaşluñı ümmīd ider elbet
Ki zīrā rūze-dārān ārzū-yı ^cīd ider elbet

17b ile : - B

21a ġamdur : ġam B

^cākile : ĥātıra M

22 elbet : āĥir A

Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün

- 23 Bend itdi dilüm zülf-i girihgîr-i maḥabbet
Bir mûyile bağlandı yine şîr-i maḥabbet

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

- 24 Dil-i zârı kapılmış ğamze-i cādūda gördüm ben
°Aceb şîr-i jiyânı pençe-i âhūda gördüm ben

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 25 Tâb'imuz pür-şevkdür her dem şafâ-yı °aşk ile
Şâfdur âyîne-i hâtır cilâ-yı °aşk ile

---

22 : - D

23, 24, 25 : - B, C, E, F

L U G A Z

1

Fe^cilâtün mefâ^cilün fe^cilün

- 1 Nedür ol şahş-ı kâmeti mevzûn
Cismi gûyâ ki nakş-ı bûkâlemûn
- 2 Ser-nigûndur mişâl-ı çarh-ı felek
Tâb-ı ^caşk ile ^câdeti dönmek
- 3 ^cAşk ile başlayınca devrâne
Güiyâ şem^ca oldu pervâne
- 4 Bir güneş yüzli dil-ber-i fettân
Çarhveş kılmuş anı ser-gerdân
- 5 Künc-i fırkatde eylemez hareket
Oldı devrânına sebep vuşlat
- 6 Dönüp ^caşk ile oldu bir abdâl
Hall ider ehl-i dil iderse hayâl

1 A. 42a, B. 22b, C. 25b, D. 48a, E. 22a, F. 17b, M. 29

---

3 : 4 A

4 : 3 A

4a yüzli : nûrlı D

fettân : feşân D

6a dönüp : döndi D, M

Fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilün

- 1 Ol nedür kim üç birâder her zamân
Birbiri ardınca olmuşlar revân
- 2 Yılda bir kerre gelürler cāleme
Maḳdemoyle kesb-i feyz eyler cihân
- 3 Kimseler görmüş degüldür yüzlerin
İsmi vardır cismi ammā kim nihân
- 4 Birisi oldu havāya munḳalib
Birisi āb içre tutdı āşiyân
- 5 Gördi bulmuş her birisi yerlerin
Biri dahı eyledi hāki mekân
- 6 Serleri üç pāları beş anlaruñ
Kıl tefekkür eyledüm saña beyân

2 A. 42b, B. 22b, C. 25b, D. 47b, E. 22b, F. 17b, M. 28

1b olmuşlar : olmuşdur D, M

2b kim : ki D

3a degüldür : degül C ; degüllerdür A

yüzlerin : yüzün A

2 : 3 D

3 : 2 D

4 : 5 D

5 : 4 D

3

Fâ^cilâtün Fâ^cilâtün Fâ^cilün

- 1 Ol nedür bir ƣal^ca-i  ibret-nümâ
Eylemiş üç ƣât  iřâr üstâd añâ
- 2  âr-küşe hem on iki bâbı var
Dâ^ıimâ cenk itmede ehl-i  iřâr
- 3 Kim ki anuñ cengine tâlib olur
Himmetiyle üçlerüñ ğâlib olur
- 4 Fikr ile  all idemez ehl-i sü an
Feth ider ol ƣal^cayı varan gelen

3 A. 42b , D. 48a , M. 29

4 (*)

Fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilün

- 1 Ol nedür kim anadan doğmuş bir er
Sanki mermerdür yuvası dili bûlbûldür öter
- 2 Nice âdamdur disem ol yerde durmaz vakt-i şâd
Genc iken yoklar yuvasın haftada açup  anat
- 3 Orta yaşında imâmdan her imâm olma dadur
Pîr iken olur cemâât el-cevâb fetvâ nedür

3 3b üçlerüñ : uclara D, M

(*) Bu lugaz sadece İstanbul Üniversitesi K t phanesi nadide eserler b l m  " T. 5495" numarada kayıtlı n shanın sonunda mevcut olup, başka bir n shada rastlanamadı.

M U º A M M İ Y A T *

- 1 Be-nām-ı Ebûbekr
Fe¸ilâtün mefâ¸ilün fe¸ilün
 Şemm-i verdi alınca bülbül-i zâr
 Varak-ı gül-bün oldu âşüfte
- 2 Be-nām-ı ºÖmer
Mefâ¸ilün mefâ¸ilün mefâ¸ilün mefâ¸ilün
 Ser-i tiri dil-i mihre tokındı ol kaşı yayuñ
 ºAceb mi dāmenin düşerse mäh-ı ºālem-ārānuñ
- 3 Be-nām-ı Rāşid
Mefâ¸ilün mefâ¸ilün mefâ¸ilün mefâ¸ilün
 Lebūñ keyfiyyeti meclisde döndi bāde-i nāba
 Virür derd-i ser ey sākī gider peymāneyi elden
- 4 Be-nām-ı Hüseyin
Fe¸ilâtün mefâ¸ilün fe¸ilün
 Ref¸ idince nikābını cānān
 Gördüm ol demde āfitābı ºayān

* A. 42b, B. 23a, C. 26b, D. 48a, E. 22b, F. 17b, M. 35

1b gül-bün : gül-bün D

2a yayuñ : yanuñ D, E

dil-i mihre tokındı : tokındı dil-i mihre A

2b dāmenin : dāmında D, dāmenüñ E

3a nāba : nābdan B

3b peymāneyi : peymāne B

4 : - D

- 5 Be-nām-ı ^cĀkif
Fe^cilatün mefâ^cilün fe^cilün
 Serine eyleyince mihr tulû^c
 Dökdi der hacletinden ehl-i zemîn
- 6 Be-nām-ı Şerîf
Mef^cûlü mefâ^cilü mefâ^cilü fe^cûlün
 Āsân degül ey mihrveşüm cevriñi çekmek
 Nâçâr çeker bu dil-i bîmâr-ı cefâ-keş
- 7 Be-nām-ı Şerîf
Mefâ^cilün mefâ^cilün mefâ^cilün mefâ^cilün
 Görince verd-i şeb-nemdârı dil çün bülbül-i şeydâ
 Virüp bir iki gevher fâ^cide oldı harîdârı
- 8 Be-nām-ı Dervîş
Fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilün
 Şad hezâr üftâde var dil-beste her bir târına
 Vechi vardur zülfüñe meyl itse dil bî-pâ vü ser
- 9 Be-nām-ı Cüneyd
Mefâ^cilün mefâ^cilün mefâ^cilün mefâ^cilün
 O şūhuñ zülf ü ebrūsın görelden bu dil-i şeydâ
 Bakar mı sūnbül-i bâğa hilâl-i çarh-ı gerdūna

5a serine : seyrine D ; ser E

5b der : ter D

hacletinden : hacletden C

6 : - D

6a mihrveşüm : mihr-i şiyem B

7a şeb-nemdârı : şînemdârı B ; şeb-ne m -
 zarı E

8 : - D

- 10 Be-nām-ı Aḥmed Reşīd
Fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilün
 Kūşe-i mey-ḥānede gördüm yatur ol servi mest
 Dil virürdi görse Cemşīd anı ger ḥançer be-dest
- 11 Be-nām-ı vāhib
Mefâ^cilün fe^cilâtün mefâ^cilün fe^cilün
 Görüp ol kākülün altında ebrüvān şanma
 Gönül o sünbüle de beste iki mışra^cdur
- 12 Be-nām-ı Rāğīb
Mefâ^cilün mefâ^cilün mefâ^cilün mefâ^cilün
 Dil-i āyīnede ḥürşīdveş gördüm dü ruḥsāruñ
 İki verd-i muṭarrādur ki düşmiş^ε aksı āb içre
- 13 Be-nām-ı Nedīm
Mefâ^cilün mefâ^cilün mefâ^cilün mefâ^cilün
 Bezimde olmasa ol serv gelmez bâde de yâde
 Temāşâ-yı cemāl-i yârdandur neş^εe-i bâde

---

10 : - D

10a yatur : - B

servi : serv-i A, B

mest : elbet B

10b virürdi : virdi E

11 : - D

11b de : - B

12a ruḥsāruñ : ruḥsārın D, M

13 : - D

13a bezimde : bizimle E

13b neş^εe : endişe A , teşne E

- 14 Be-nām-ı Hüseyn
Fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilün
 Sîneye çekdi o şühı çün rakîb-i kec-nihād
 Bürc-i kavsa eyledi tahvîl gūyā āfitāb
- 15 Be-nām-ı Zāl
Fe^cilâtün fe^cilâtün fe^cilâtün fe^cilün
 Hānesin eyledi teşrif rakîbüñ cānān
 Bürc-i ^caķrebdedür ey dil meh-i tābān bu gice
- 16 Be-nām-ı Sām
Mefâ^cilün mefâ^cilün fa^cülün
 Birer gevherle erbāb-ı maḥabbet
 Çekerler sîneye ol servi elbet
- 17 Be-nām-ı Rüstem
Mefâ^cilün mefâ^cilün fa^cülün
 Gül-i bi-hārdur ruḥsār-ı cānān
 Virür dil mihr ü hem māh-ı dıraḥşān
- 18 Be-nām-ı ^cItrî
Mefâ^cilün mefâ^cilün mefâ^cilün mefâ^cilün
 Müşābih kılduğundan ṭal^cat-i cānāneye kendin
 Tecāvüz eyledi çün ḥaddi mihr oldı perişān-ḥāl
- 19 Be-nām-ı Receb
Fe^cilâtün fe^cilâtün fe^cilâtün fe^cilün
 Cennet-i kūy-i dil-ārāyı n'ola itse mekān
 Bestedür zülfine cānāne çü havrā-yı cinān

14a şühı : ḥūbı A

14b gūyā : gūyiyā B

16b servi : serv B, C, F

18a kılduğundan : kıldığundan A, B, F
 cānāneye : cānāya B

19b zülfine : zülfin B, C, D, E, F

- 20 Be-nām-ı Cemāl
Fe^cilâtün fe^cilâtün fe^cilün
 Çokdur ^cuṣṣākı yine ^cāşık-ı zār
 Virse dil zülfine bend eyler o yār
- 21 Be-nām-ı Receb
Fe^cilâtün fe^cilâtün fe^cilün
 Şunsa ol dil-bere sākī mey-i nāb
 Ref^c olurdu aradan şerm ü hicāb
- 22 Be-nām-ı Hamza
Mefâ^cilün mefâ^cilün mefâ^cilün mefâ^cilün
 Çü cümle nâledür mu^ctādı ^cuṣṣāk-ı dil-figāruñ
 N'ola kırsa yolında gevher-i cānın o dil-dāruñ
- 23 Be-nām-ı ^cAmr
Mefâ^cilün mefâ^cilün mefâ^cilün mefâ^cilün
 Döküp dāne o ğamze hālka-i dāmen nihān itdi
 Alup pāyın ğazāl-ı mihrüñ āhir nā-tüvān itdi
- 24 Be-nām-ı Lendühā
Mefâ^cilün mefâ^cilün mefâ^cilün mefâ^cilün
 O mihr-i ṭal^catüñ zülfin arasında görüp kaçın
 Hicābından meh-i nev iki şeb göstermedi başın
- 25 Be-nām-ı Kāsım
Fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilün
 Bî-nihāyet sîneye dökdi dem-i şemşîr-i yār
 Eyledi peykânını peyveste mihre tîr-i yār

20b eyler : almaz D

23b pāyın : pāyı B

mihrüñ : mihri B

24a mihr-i : mihr ü E

22, 23, 24, 25 : - D

25a bî-nihāyet : bî-nihāye A / dem-i : - B

25b mihre : mihr B

- 26 Be-nām-ı Ferāmerz
Fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilün
 Mā-melek şarf eyle al o serv-ḳaddūn dāmenin
 Rām olur elbet göñül altun ile meh-pāreler
- 27 Be-nām-ı Hamīd
Mefâ^cilün mefâ^cilün mefâ^cilün mefâ^cilün
 Şabā terk eyledi gülzār-ı dehrüñ misk-i Rūmīsın
^cAceb bāzār-ı dilde gördi mi zülf-i dil-ārāyı
- 28 Be-nām-ı Süleymān u Emīn
Fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilün
 Mihr ü mähı seyr idüp ^cuşşāk deryāda hemīn
 Şandılar şahbāda anı ^caks-i ruḥsār u cebīn
- 29 Be-nām-ı Receb
Fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilün
 Oldı ^curyān gül görüp ruḥsārını
 Kūh-ı bī-pāyāna düşdi Ḳaysveş
- 30 Be-nām-ı Mes^cūd
Fe^cilâtün fe^cilâtün fe^cilâtün fe^cilün
 Aldı bī-bāk dili kūşe-i çeşmi yāruñ
 Bestedür şīr-i jiyān şan ki dem-i āhūda

26a mā-melek : mālīk F
 al : - C

27a misk : müşg B

28a ^cuşşāk : ^cuşşākı E
 hemīn : hemān B, C, E, F

30 : - B, C, E, F

26, 27, 28, 29, 30 : - D

- 31 Be-nām-ı ^cAtā
Mefâ^cilün mefâ^cilün mefâ^cilün mefâ^cilün
 Dil-i zār oldı üftâde çü zâhirdür figânından
 Görür bir bî-dil olsa zülfin ebrûlar meyânından
- 32 Be-nām-ı Sa^cid
Mefâ^cilün mefâ^cilün fa^cülün
 Çekince sineye mihri o meh-rû
 Göñül bî-ḥad ider anda tekâpû
- 33 Be-nām-ı Nazîf
Fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilün
 Ey kemân-ebrû görüp dāmân-ı ḥatda ḥâlünî
 Derd-i bî-pâyân-ı dil olur füzünter dā⁹ imā
- 34 Be-nām-ı Vehbî
Mefâ^cilün mefâ^cilün fa^cülün
 Çü mihr-i bî-dile dil virdi hürşid
 Fütâde pây-ı mihre ḳalb-i hürşid
- 35 Be-nām-ı Dāvud
Fe^cilâtün mefâ^cilün fe^cilün
 İstemezseñ de dād idüp nāçār
 Yāb-ı dil ^caşıkı maḥabbeti var
- 36 Be-nām-ı Aḥmed Şemsü'd-dîn
Mefâ^cilün mefâ^cilün mefâ^cilün mefâ^cilün
 Ser-i bāzār-ı dilde bir gören dir vaşfı bî-pâyân
 O māhuñ ḳadd ü zülfin ü kemân-ebrūsını her ān

---

32 : - D

36a vaşf-ı bî-pâyân : vaşf-ı pâyânı A

31, 32, 33, 34, 35, 36 : - B, C, E, F

Ş A R K I Y Ā T

1

Fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilâtün fâ^cilün

- 1 Aldı gönlüm âh kim ğāyetde bî-miṣl ü behā
Çeşmi zālīm ğamzesi hūnī bir āfet el-amān
Bir nigāh-ı nāzı itdi her ne itdiyse baña
Oldı yaġmā ^caql ü fikr ü şabr u tākāt el-amān
- 2 Ol şeh-i mülk-i melāḥat n'eyleyim dād eylemez
Mübtelāsın cevır ile maḥzūn ider şād eylemez
Öldürüp ^cuşşāk-ı zārı ğamdan āzād eylemez
Yokdur aṣlā zerrece ḳalbinde şefḳat el-amān
- 3 Tarz u tavrı ^cālemi meftūn u ḥayrān itmede
Ārzū-yı zūlfı hātırlar perişān itmede
Ġamzesi bir ḳanlı zālīm dem-be-dem ḳan itmede
Çeşmi bilmez n'idügin lutf u mürüvvet el-amān
- 4 Turre-i pür-çinidür mürġ-i dile dām-ı belā
Ebru-yı müşġini ḳasd-ı cāna şemşir-i ḳazā
Biñ belāya bir dil-i bî-çāre n'itsün Fıṭnatā
Çeşm sāḥir ğamze ḳatil ḳad ḳıyāmet el-amān

I A. 45b , D. 44a , M. 27

2

Mefâ^cilün mefâ^cilün feûlün

- 1 Teğâfûl eyleme aḥvālūmi bil
 Emān ey pādīṣāh-ı kişver-i nāz
 Gel efendim geçme benden emān emān eylerüm niyāz (*)
 Dil-i zāra nigāh-ı merḥamet kıl
 Emān ey pādīṣāh-ı kişver-i nāz
 Gel efendim geçme benden emān emān eylerüm niyāz
- 2 Yeter cev̄r eyledüñ ben mübtelāya
 Taḥammül ḳalmadı dilde cefāya
 Şikāyet eylerüm senden Hudāya
 Emān ey pādīṣāh-ı kişver-i nāz
 Gel efendim geçme benden emān emān eylerüm niyāz
- 3 Dil-i bî-ḳāreya raḥm eyle şāhum
 Çıkar eflāka her şeb sensiz āhum
^cAceb bilsem nedür cürm ü günāhum
 Emān ey pādīṣāh-ı kişver-i nāz
 Gel efendim geçme benden emān emān eylerüm niyāz

II A. 46a , B. 24b , C. 29a , D. 44a , E. 24a , F. 10b , M. 27

(*) Bu mısra, İstanbul Üniversitesi Ktp. Nadide Eserler böl. T.5483 teki nüshada. bütün dörtlüklerin sonunda tekrarlanmaktadır.

1b pādīṣāh-ı kişver-i nāz : kişver-i nāz-ı pādīṣāh D

2a cev̄r : - D

2c eylerüm : eyledüm D

3c ^caceb bilsem nedür : ^caceb bilmem nedür , A, B, F

nedür bilsem ^caceb D, M

- 4 Ne denlũ olsa da bĩ-tāb u tākāt
Yine itmez gōñũl senden ferāġat
Bu cevre yok mı sultānum nihāyet
Emān ey pādišāh-ı kişver-i nāz
Gel efendim geġme benden emān emān eylerũm niyāz
- 5 Yine Fıtnat saña kũldur sultānum (**)
Emān āzād itme öldür sultānum
Gonce-i gũlzārum şoldur sultānum
Emān ey pādišāh-ı kişver-i nāz
Gel efendim geġme benden emān emān eylerũm niyāz

3

Fe^cilātũn fe^cilātũn fe^cilũn

- 1 Beni derdũnle yeter zār itdũn
Yok mı inşāfuñ a zālīm söyle
Çeşm-i mestũn gibi bĩmār itdũn
Yok mı inşāfuñ a zālīm söyle
- 2 Ruhlaruñ taze gũl-i ħandāndur
Leblerũn derd-i dile dermāndur
Sũħanuñ mürde-i ^caşka cāndur
Yok mı inşāfuñ a zālīm söyle
- 3 ^cĀşık-ı zāra cefā kārũndur
Öldüren ġamze-i ħũn-h^vāruñdur
İden iġyā yine ġũftāruñdur
Yok mı inşāfuñ a zālīm söyle

---

2 - 4b ferāġat : şikāyet E

(**) Bu bend sadece İstanbul Üniversitesi Ktp. Nadide Eserler böl. T.5483 sayılı nüshada. mevcut olup diġer nushalarda bulunmamaktadır.

- 4 Ey sehi-kāmet ü şīrīn güftār
 Bülbül-i verd-i ruḥuñ gerçi hezār
 Var mıdır bencileyin ʿāşık-ı zār
 Yok mı inşāfuñ a zālīm söyle

III A. 46a , B. 24b , C. 29a , D. 44b , E. 24a , F. 10b , M. 27

4

Mefâʿilün mefâʿilün mefâʿilün mefâʿilün

- 1 İden āvāre gönlüm kākül-i müşgīn-i cānāndur
 Alan şabr u kararum bir nighle çeşm-i fettāndur
 N'ola eflāka çıkşa firqatiyle her şeb efgānum
 Beni bülbül gibi nālān iden bir verd-i ḥandāndur
- 2 Görinmez çeşmüme ʿālem benüm ey meh-likā sensiz
 Baña cevır ü cefādur sevdigüm zevk u şafā sensiz
 Gelür mi ḥʿāb-ı rāḥat dīdeme ey dil-rübā sensiz
 Ḥayālūñle gice tā-şubḥ kārüm āḥ u efgāndur
- 3 Gedā-yı kūyūñüm sensin benüm şāḥ-ı cihān-bānum
 Talebkār-ı vişālum lutf it ey āşub-ı devrānum
 Kerem kıl Fıṭnat-ı zāra teraḥḥum eyle sultānum
 Senūñ ʿaşkuñla āvāre senūñ derdūñle giryāndur

IV A. 46b , B. 25a , C. 29b , D. 45a , E. 24b , F. 11a , M. 28

-
- 3 - 1c mestūñ : senūñ B
 1d a zālīm : efendīm C
 3b öldiren : öldüren B, F
- 4 - 1a kākül-i : - B
 1c şeb : - B
 1d gibi : - B
 2a ey : - B
 2d gice : gencine D
 3a sensin : senūñ B

ORİJİNAL METİN

بیت درخت چو کائنات	

و بخت بدو خوار و دو	خوار و دو

و بخت بدو خوار و دو	خوار و دو

و بخت بدو خوار و دو	خوار و دو

و بخت بدو خوار و دو	خوار و دو

و بخت بدو خوار و دو	خوار و دو

و بخت بدو خوار و دو	خوار و دو

و بخت بدو خوار و دو	خوار و دو

و بخت بدو خوار و دو	خوار و دو

و بخت بدو خوار و دو	خوار و دو

و بخت بدو خوار و دو	خوار و دو

ای شاه رس کشته جرمش
هیزان روی نفاغند با عفت

وله

ای سخن انبیا و صاحب مصالح
خطابه و کلام در هر که لب محتاج

هشتمه ناله روی زینه سایه
عشق ایستاده ای عزت به باشه تاج

تجلی نعت شریف احمدی

بیب مصالح جان و دلایت به نصیحتی
مستقیمه از کلام و وقت فرصتی
ای که شاه دیده در خطاب و غفلتی
ای دل هدایه و میهنه نقد غنیتی

ایله خیر کلامه ز بیای اهنی

ایله و جاهدت و الهیه اولاد
نای سرور و شادی و بیایه ملک
بیج عقاب شدت فدای ایله یاد
ای خیم جان و دلیت اولاد

بیایله جود و جدی سر شکند غنی

کنداره معاصیه قیدت نیجه خطا
تکایله بعد از به به به به به به به
ایته که هدای فضل و اوقاتی هبا
نیبایه زایت به بیای جان بیضا

نعت در و نه حلقه: منکدر طاعتی

اوله که غریبه به خطای لایزال
قد کشی سلیمه اخلاصی باد باد
حیثیت خیر و احسان و مفید ایله
باید به آه و دلایت به وج و زلف

صیغ آه و دلایت به خوشی و بیای فکر

حقا که چه رخصتی بجه عطا می بود	آنکه طهر و عیبت معاصی و عیبت
ز نهار او نهمه غلا خط ناکه بود	ای که بزرگ سر یکیده تفک اول
پوشیده و پیر عیبت دلی موی	
یاد آید یسار نیانی اند و هکیم اولوب	یغیر خدایه در دیله ناز و هنیزه و جود
هر روز جهان من در حق یقینه اولوب	تک ایله قیل و قافاده امید اولوب
آیندنی کار و هدا و خطیبتی	
فصله بجه مع و ما اهل اهلیم	عمر عزیز چندی هب اهلیم
ای که اینک هیئت هدا اهلیم	کار جهانده جلد خطا اولوب اهلیم
بوده آید یلکا کنا اهلیم حد و غاری	
بروم کلور که اولوب عیبت نهمه عیبت	سوغای اولوب که ای دل بیچاره ارماد
اول روز که لایاکی ییجی یار قیل هدا	اولوب که جیبت جمع و عیبت خطا
ببین آید بجه دایره دشت قیامت	
ای که لایاکی اولوب اهلیم اهلیم	آینده بار معصیتک نالقه اولوب
روز جنت به پیش و عاصیه اولوب	بیج جناب حق زینت دانه اولوب
آیند آید که اولوب لطف شایانه رخصتی	
او قانجا اینک جلد معاصی یله گذر	طولای کزله دقت احوال سارست
علا یله معاصیه ایله عیبت	حاکم خراج ای لایق کاک
او شاه انبیا که اولوب لطف و خفقتی	
قیل صدقه او در که والیه المتجا	لیح خسته و فقیر او در که اولوب و دوا

۱

3

5

1

3

5

1

3

5

1

3

5

1

3

5

1

3

5

1

۱۱

۱۱

۱۱

۱۱

۱۱

۱۱

شاهنشاه

ناشته ملوک و سر خیل انبیا	بسیب کیم حضرت خدا
بیم زان پاک عالمک همه عنایت	
اولاد راه واصل در چرخ کانت	اولاد اوقاف سپهر پادشاه که انک
اولاد و بیج قرب ده بر جیا کانت	اولاد و نقد شمع صیغ و نا کانت
نابیح ف و ز عالمیانه هر زانق	
ای خاکبار دیده : حد زایه توتیا	وی سنگ زنی که هب جان کز انبیا
اول که هک بکانه : کجینه : عطا	در کز نهاییه در پای اصطفا
در نهان نور خدا : ذات عذقت	
اولاد شام جلد : اراج انبیا	هب جان و دله ایله پادشاه که اقتدا
قد شده اثر پاکه اولاد انک اکتفا	اولاد و خیر هادی شهر راه اهتدا
بیم جلد غلام اولاد له به له لر لری	
محمد بیبه جناب خدای معقلک	خلقه ایله که قدر بیخس شاه اکملک
به بیگنای ارج و قلم و عیسی اعظمک	ای پادشاه کدر لدر لک عالمک
ذات شریک اوج جود بادی خلقت	
ای وصف ذات پاکه خدایت زوق	اولاد شایسته به بد زایگی شوق
ذات شریک آیت لدر که ماضی	سیریه در مقتدی که و ده سیر کده
فیض جود و پاک بر لدر : حق	
سینه حبیب حضرت حق سید الد	خلقه و نام پاکه اچقار مدد یکر
ای کدر : سالت سلطان : انبیا	نیم بنامه رفقا : منت ک خدا

عنايه نفس در نيمه نوبت	
عنايه تاب در مشرق و حال عنايه بنده در عالمي صمد هزار سال	بيجه راجا شرب قدره گاه هلال قيدی و جفت پاکی بنده در احوال
هم ابتدای جمله در هم نوبتی	
عنايه ناله مناجات و صمد کافه پرويه فخر باغ و فیکه تا کله	طبع خفته شایسته و نعت پا کله
صفاي نيمه از دل و جان و طاعتی	
ای ناله عالم ایستاد البشر ای کعبه ریاضه بنده و در و تر	کلیع نایب و فیکه شمس ایله قر ناله کافه کافه مد مکده هر کله
کلیع هزار به غزل پر بلوغی	
پایه گاه به به افکار و غنی ور و بنده و به به غلام و خلقی	پستینه قامتک ناله طبع با غنی ناله عید طینتک شمع نوبت
و به به شمع عالمه طیب و طراوی	
عنايه ناله پاکی غلام کافه ناله خیر و به به نوبت و غنی	ناله جلال کافه و غلام و به به شمع با به به غلام و غنی
هنا در به به نوبت و غنی	
عنايه ناله کافه و غلام کافه ناله کافه و غلام کافه	ناله جلال کافه و غلام کافه عنايه ناله کافه و غلام کافه
خف و به به نوبت و غنی	

نمایند هفت بهشت نه که یک سزا	چهاروی بیاید و لعلش شهرها
محتاج لطف و مکر ملک شاه ایلد کند	کلیع آسمان عمارت کبریا
شاهانه کند هر که چمن هفتی	
ای ساطعه در کوی سلطان ایلد کند	ای ذات پائی شمع شبستان اسطفا
ای خسته و لغو به ایدنه لطیفه و دوا	ای که هر یکانه : کجینه خدا
و یمنه سنج عام اولون مهر زلفی	
که نه به بر خاصه بر نیلونه طبوق	پیشکده آل سفده انعامه شوق
باید سطله مکتب عفاذه هم جو	نموده و فخر عالیا نیک جنبه جو
فتح ابدی ذات پاک ایلد فیه یقینی	
بهی قدوم پاک ایلد عروج اعتبار	ارصه و سما و جود و ایلد ایلد فقا
اولون نه لایق اولون سکه خنجره	دیگر عزت کند ایا قدر کرد کار
کایا و نه مصیبتک جای شغفی	
اهل ذوقی قدر تر جود و واهه	یدوه غمگینه نه نه عالیا هله
سیریه شاعر ایلد جود الود	هر بری کسائی : بار کنا هله نه
رینانه ایدو اود عروج شمع و جلی	
به شکر علف عمیان و و سیه	بر کثرت ذوق ایلد حلا اولون به
بر سائی : جذای و بر مالک و له	به بند و ذیل و سیه و و بر کنه
به بهای اولون دخی نقد خطیستی	
مفتل نفی لایق شوره ریده حاله	نیرنده بار مصیبتک بی محاله

XXV

3

5

XXV

3

5

XXVI

3

5

XXVI

3

5

XXVII

3

5

XXIX

3

5

XXX

3

مقصود می نماید که بر عرض حاله	انتظار که از آن جمع اشتغال	3
لیک تشکر کنایه بر ایند قیاف		5
چون سیاق که چه ایستد البت	با نظره عنایت به خود و آن کید	1
انتظار که بر می کافله بید خطر	و گاه عز و نفقت که به زواری	3
اوله مدد حضرت که از امید نفا عتی		5
الله بر فقه دامن لطف او حفر	اوله مدد حضرت که از امید نفا عتی	1
هر خاک که پاینده روی من عتی	ای دل کجا او ماه سپهر بقه نعت	3
بدر اوله مدد فقه مر عنایتی		5
اوله مدد فقه عالمیاد بر شیخ جلیع	اوله مدد فقه عالمیاد بر شیخ جلیع	1
اوله مدد فقه فربه خشنه ماهیج	اوله مدد فقه فربه خشنه ماهیج	3
مقبول عزتی که نظریه شتی		5
اوله شفیق بر من عتی و آفته	لطف و عنایت به این جمله ر عتی	1
انگازید که چه ایستد خاک عتی	ایستد شاد و منزه بر فقه حضرت	3
در کز فقه صلوة و آفتی		5
فقه صلوة و آفتی		4
در فقه و زاری که کشته فقیه بهانه	بینه فقه و زاری که کشته فقیه بهانه	1
ایستد فقه نماز هزار کشته و نیم فقه	ایستد فقه نماز هزار کشته و نیم فقه	2
فقه فقه فقه فقه فقه فقه	ایستد فقه نماز هزار کشته و نیم فقه	3
به ایستد فقه فقه فقه فقه فقه	ایستد فقه نماز هزار کشته و نیم فقه	4

	که او صفای آنجا بیکد و پایای بیستما ۱۹۹۹
۲۲	هفته دهم اینک شدت و اجود الله مولد و جد غایت و نکته تا بهشت افتخار ۱۹۹۹
۲۳	اوله کشتی ای طغنه کی بجای خندان و بنک شتا که ی زمانه فد بهار ۱۹۹۹
۲۴	شش پند و آیتی عدا غلطی علی پاشا
۱ وصف هائے علی پاشای دیبانه کلمه ۲ سند واک پر بدست هائیکه کلمه ۳ خاطره شمع نگر و فوفه فوفه کلمه ۴ کار فکری نظام ملک عثمانیه کلمه ۵ نشر انداز یلیک خدیجه رخاوند کلمه ۶ مایه غنچه و حلقه رخت و شانه کلمه ۷ ذات پاک خدیجه امصف و زیاده کلمه ۸ قبینه جده و حسن الطیف و احسان کلمه ۹ زبانی حیدر قاسم افرو طغنه کلمه ۱۰ نالسا صدق او دست جهانیا کلمه ۱۱ منتخب مطلع غزالی دیبانه کلمه ۱۲ قدر دانه رتبه آریای عرفانه کلمه ۱۳ هفت گاه و پانزده دقیقه و ده کلمه ۱۴ خاطره به مطلع پاکیزه غنچه کلمه	۱ مرده ای دل ز بیخ کنی صد دیبانه کلمه ۲ نغمه ای مرده و زخمی صد رفیع ۳ مرده قریبی که ای ایلیجه کندی غ ۴ صد غنچه و او را کی خدیجه محتوم ۵ به نقد انداز او طغنه و ده فوفه و دلق ۶ فقره قبینه دیبانه کلمه ۷ زبانی افندی صد حلقه امصف غنچه ۸ جعفر حاتم منکر و صد حیدر منقبت ۹ عهد تدبیر نه و بیست و اربعه کلمه ۱۰ کشف عالمی هم نام پاک مشی ۱۱ ذات پاک مشی جعفر و صد و صد ۱۲ صف کلمه و صد و صد و صد و صد ۱۳ هفت و بیست دقیقه و صد و صد ۱۴ نغمه و صفای او صد ملک پرور کلمه

باید در انجاء لب لطف فرماید و کلید حقیقه عاقه بنوع در دو لجه اندر کلید	
عینه عقیقه در دادر لفظی و شمع اولی تبع غرق گایار اید و عاقه بنوع اولی ملکت چید و خطادنی گذار گایار بلیق سابعه افکار عاقله لفظ	فیضه کفایت بنوع در دادر لفظی از غی ز صله لب سینه عبیداندر کلید لیح شمع جاز بنوع لفظ جاناندر کلید سیر کفایت بنوع اولی در دادر لفظی
اصفا مافی دلا و سدر و لال و سندر نقش بقله صد و لفظ و شاعر کلید	
ذات پاکله لک ای دادر عالی و قار لک ای دادر قریبی ماه استقبالک عاده فیضه مستغنیله سیک لک شمر	صد و دادر لفظی و لک ای دادر لفظی پایک و دادر اول غی و شاعر کلید صد و دادر صد هزار لک لک و دادر کلید
ایتمه و طاجیخه فطنت و عیار بنوع لک دستچین آینه لب صف صفر و دادر کلید	
ایتمه صد و دادر دادر و دادر که شمع	هاله ماه بنوع غی و شاعر کلید
تیمه در وصف مستطی پاشا	
ایاد ندر عالی منبت عید اولی او لک او قانکارانه آما صد شادی صد لک و صد لک صد لک صد لک ساز و صحر و حاتم مجلس الطاف لک و	نب و دادر و دادر لک لک لک لک دما و طبع صلیک مفر و دادر لک لک نفع لک و دادر لک لک لک لک اید و طبع ایتمه لک لک لک لک

او بخت خفته غلوه جهان همداد و گاه	عبادت سنگا سر پنج امید اولود
او بخت زنده ره طود و زنگ سنگا ایستحقا	او لست سید اعظم بود دست خست اولود
او بخت دایم گاهای هکسا اوج عادت و	خود ز کف کاف و نام اوز و بدید اولود
دک قایل دای و صف ذات پاک است	ز پاک سنگا سر خست و گاه خست اولود

دعای هر روز پنج ایستحقا	دعای هر روز پنج ایستحقا
او بخت مقبله عود و زنگ سنگا ایستحقا	او بخت مقبله عود و زنگ سنگا ایستحقا

ایده و دایم خدایه الله هیچ ذات و بخت	مستانه او بخت هیچ که و دست خست اولود
خطای هر روز پنج ایستحقا	او بخت هر روز پنج ایستحقا
همچون اوز و بدید و گاه عود و	همچون اوز و بدید و گاه عود و

او بخت هر روز پنج ایستحقا	او بخت هر روز پنج ایستحقا
مستانه عود و زنگ سنگا ایستحقا	مستانه عود و زنگ سنگا ایستحقا

توبه برای پنج ایستحقا	توبه برای پنج ایستحقا

فهم کیم کیم معینه و بخت و دایم	فهم کیم کیم معینه و بخت و دایم
فهم کیم کیم معینه و بخت و دایم	فهم کیم کیم معینه و بخت و دایم
فهم کیم کیم معینه و بخت و دایم	فهم کیم کیم معینه و بخت و دایم
فهم کیم کیم معینه و بخت و دایم	فهم کیم کیم معینه و بخت و دایم
فهم کیم کیم معینه و بخت و دایم	فهم کیم کیم معینه و بخت و دایم
فهم کیم کیم معینه و بخت و دایم	فهم کیم کیم معینه و بخت و دایم
فهم کیم کیم معینه و بخت و دایم	فهم کیم کیم معینه و بخت و دایم
فهم کیم کیم معینه و بخت و دایم	فهم کیم کیم معینه و بخت و دایم

انما منظره على ما مضى من غير انذار انما هي نقطة باكية على ليل الوداع في اوطانها عجزت به نازح طوطى كديا	فتح لم يستر باب هجره بغير خفا فتح لم يجد منتهى شوق بينه و بينه فتح لم يجد مفتى الوفا لم يتركه و مفيد
على من لست اى مكان احد اذ لم يكن و جئت بغير ظن من باب خج صدر نقار	
كان علم واهل وزله ايل منتهى و همتا همتا نعمة باكية ذاتى كفا در جوار دولت عالمها بار در يكنا در در جوار كفا كفاى مر عالم انا در در نكته در و در ابره چا اوله اهدا در صديق و عفت و ب هيتا على ذاتى مبتدا فرغ ندر نكته وجه باكي اهدا در كبر با بر كفا اوله كبر كبر ابره مبتدا تاج كبر و الا ندر اوله كبر مبتدا در فتح لطفى كبر ب كبر نكته نكته مبتدا در نگاه اعتبار به كبر نكته نكته مبتدا در نكته نكته عايشا نكته نكته مبتدا در فتح لم نكته او صافيه بيلي كبر مبتدا در	او صدر و مجمع عالم هم عترة عالم نكته نكته هجره و كبره مبتدا در نكته نكته و كبره كبره مبتدا در فتح لم نكته نكته و كبره مبتدا در او در نكته نكته نكته نكته مبتدا در فتح لطفى كبر و كبر نكته نكته مبتدا در نكته نكته كبره نكته نكته مبتدا در او در نكته نكته نكته نكته مبتدا در نكته نكته او كبره نكته نكته مبتدا در او كبره نكته نكته نكته نكته مبتدا در او كبره نكته نكته نكته نكته مبتدا در او كبره نكته نكته نكته نكته مبتدا در او كبره نكته نكته نكته نكته مبتدا در
فرغ نكته او صافيه بيلي كبر مبتدا در	

	خیال قاصد که الف جا به ایست بر جا در	
ز غش و نه نیکبخت ایست یا غش و نه نزدیکان مکمل کیم زلف فکیده و لول در نگاه جانان کافیه افشای شکباده ویر هم نشسته صبر بادله هم و جفا		لب لعل که زلف خط سبزیه صافه بنا مبایع کیم باد آور کدر و کج جفا کد بیانه تحمل اینده کما مکلفی دامانه نقد بر نه اولد کمال نابجا آب حیف نه
	کایم پروان صد ز خدیو آسمانه قدس و جفا اک کمار و فخر طشت ز صدف و لاله	
که جای ذره ناهینیک چرخ مقدر در غبار در کمره شایه کیم غطا در کایکده جلد و عدلی یکا بکباد پیر کاکلی ارباب و له شمشاد در نظای ز سده تقیه شایه نغمه پیر سجده زلف خود و کله سرین و مطهر لب جاپر و کیم و کیم تدبیر مداد در اک چه عادت قطع آواز نه نکت پیر در مباهات تصنیف ایلمک پیر و عطا در غیر من و غلو پالم خاکباز صبر و نزار در		خدیو سینه الامره منب منب اقبال کینه کیم ز کما که هتاج بر کده نه سره ز کیم عمار منب علم و فضیلت مع عدلکده اهور وضع ناهار و کفار غ امک او یکده زبندی فکاکار فکاکار نظای فدیه ها نکرده کشته آمال زخم ایلمک و کشته غنقه خود با کما مداد نه سینه پایانی بهر حق کنت به بیلد کیم کیمت کالوی عفاغ حنفه کده مقدور و قصور عفو قد کیم عیلمکده
	عانه قیل کیده فطرتا بهای دافنده کیم عادت کیم غنمه وقت از خا در	

فانصبتني بترتيب جميع ومسامحة وخالص مقامه قبله وان هذا اجل وجهه لعله	و دعای متذکره کند و در دایم او بود که درگاه رفیع منی اهل آسمان در
صالحه و در نامه سایه نقل کلی هزاره بدیسی که نه نده قطع مازام بر جا در	
تاریخ و بیستون لطایف مصطفی خاتمه لیل الرحمن	
مردم بکرم الطبع و لطیفه روحها خبریه و شایسته عیال و جانیان مردم ایله و مصلحت و مصلحت اوله و لای کلکی خندان و جانیان تحت و لایحه و لایحه و لایحه بکدی طفرای شیرین و لایحه و لایحه که هرگز خلوت و در این معدلت نموده او را که در روز و روز جمع و جمیع و لایحه و لایحه که در این و لایحه و لایحه	مردم که در عدالت یعنی لطایف و طفرای درست و درگاه و لایحه و لایحه بکدی و لایحه و لایحه و لایحه لایحه و لایحه و لایحه و لایحه بکدی و لایحه و لایحه و لایحه شاه و لایحه و لایحه و لایحه در که در لایحه و لایحه و لایحه بکدی و لایحه و لایحه و لایحه بکدی و لایحه و لایحه و لایحه
بعد از این و لایحه و لایحه و لایحه بکدی و لایحه و لایحه و لایحه	
بکدی و لایحه و لایحه و لایحه	بکدی و لایحه و لایحه و لایحه
نامه و لایحه و لایحه و لایحه	نامه و لایحه و لایحه و لایحه

دولت اور نگارانی وادی طمانی	
۱۱۷۱	
تاریخ دیلم	
۱	لطف و عطای منان بنیادی قیام خندان
۲	شاد و دلورنی عام ایمن خود بد اعظم
۳	کرمی ایله که نامور بهرین جری کامر
۴	اولی سر پناهی تاجت جایگاه
۵	فانی که ز منت ذاتیله آفت و دولت
تاریخی وادی طمانی	
۱۱۷۲	
تاریخ دولت و تاجیه الله طمانی	
۱	شاد و دینامه خدیو و دانه
۲	مصلحتی خانه که اولی و دانی
۳	مصلحت باد شهادت الحرف
۴	اولی و دولتی و رفعت دولت
۵	زیر و شاد و دینامه ریاضیه
۶	زینت زینت کند مصلحت
۷	دین و شاد و دینامه خود شید
۸	بنیادی بدنه و دینامه سید
۱	بمصلحتی و دینامه دولت و دانه
۲	مصلحتی و دینامه دولت و دانه
۳	مصلحتی و دینامه دولت و دانه
۴	مصلحتی و دینامه دولت و دانه
۵	مصلحتی و دینامه دولت و دانه
۶	مصلحتی و دینامه دولت و دانه
۷	مصلحتی و دینامه دولت و دانه
۸	مصلحتی و دینامه دولت و دانه

ما سگ نانی علی ایتهی هله	یاده کانه کیم بر میانی	9
کله دی دهک نظیری لهر کن	هرک شتی چنم دوران	10
عهد یگاه کونی عید و ندر	شی لهر بیه قدر و مرصه	11
زانی لطفنر نیسته کویچ	ایتهی الله تعالی احسان	12
در یگر دخت عداخت کیم	نیاید حسنه مهر رخسان	13
میده اقل ریاضه دولت	غنیه باغچه ثوکت و شان	14
مندی قله دی جیانی جنت	او کله شوقله عالم خندان	15
اولدی کیم کدر عالمده	قیمت کله هلهای زلف	16
دو کله دله کالری فرح	نقوشا دیت زو کله زینب دکل	17
کدر یگر دله دنیای عظیم	کدر چه چله دنیای جیج کله	18
سیاحت زینت شهر زینتی	نماید جی جنتی کله دی صوان	19
خایر قالدی خاطر لری	کلکی لری کله کلک خندان	20
او عینک بترای قاکانک	ساخته و صفتنر قدر پایت	21
کدر دعوتی ایله تنطیم	کادرله آفریده عیسی رحمان	22
آفت هلهه عارقه خدا	کندی بیاید و جنتی جنان	23
نیجه شهادت لایحای ایله	شادایه و عملی جی صان	24
فطنتا کون ایله ییگی میله دیه		25
فکر تا ییجه دوشون عاها		26
هندی باغ منقذ تاریخ	ایکی مهادی به ییگی اول آله	27

عهد نامه صلح شریفیه کدی دهه هجری ۱۱۷۵	
تاریخ ولادت شهبان نظامه بیچ	
شهبان جهانگیر کتو نظامه بیچ خدیجه دادگستر پادشاه هفت کشور اولاده زید و فخره الهامه جهانگیری ایده و بیست و هفت روزگی و فخره ارشد و جهانگیر نامی بمقتضای هفت ماهگاه شریفه و بیست و هفت روزگی فرخ لب زیاده و نیای او نام فرخ نام نیاید او و بیست و هفت روزگی اولاد بی بی فخره بی بی شریفه و کتو فخره بی بی و بیست و هفت روزگی	ایده و نام بی بی فخره و حادیه اکانیه عالم کتو ایله نظامه نظامه بی بی عالم حکم و فخره بی بی بدر بی بی و بیست و هفت روزگی ساخته کتو فخره و بیست و هفت فرخ و بیست و هفت روزگی محمد فخره ایله جهانگیر فخره بی بی و جهانگیر بی بی شریفه و بیست و هفت زید و فخره بی بی و بیست و هفت فرخ و بیست و هفت روزگی
اولاد و بیست و هفت روزگی فخره بی بی و بیست و هفت روزگی	
فخره بی بی و بیست و هفت روزگی اولاد و بیست و هفت روزگی	اولاد و بیست و هفت روزگی فخره بی بی و بیست و هفت روزگی
کتاب فیض المصالح و طبع معنی تاریخ	

فصل بامع از عاده و عاده محمد خا		
۱۱۱۰		
تاریخ جامع امایه در الشریع الاولی		x
۱ شریک های عام و مطهری خانه در دهان	۱ امام علیه صلوات جناب کبر یاد در ده	
۲ جریک شریک های بند و کاهید جمله	۲ سر بیع ملک شریک فغان و در ده	
۳ عجبی تابع فغانی اوله تا جمل از جمله	۳ کوه و صفت شریک جریک از عفت در ده	
۴ نقد فغانی به کس زینت و زینت فغانی	۴ نظیر کلمه ب کلمه عالمیاد در ده	
۵ شریک های دهان و کوه و کوه و کوه	۵ بر شریک های عام فغانی و کوه و کوه	
۶ مطهر عام و شریک فغانی و کوه و کوه	۶ مطهر شریک فغانی و کوه و کوه	
۷ جمل و کوه و کوه و کوه و کوه و کوه	۷ کوه و کوه و کوه و کوه و کوه و کوه	
۸ بجه و کوه و کوه و کوه و کوه و کوه	۸ نریب و کوه و کوه و کوه و کوه و کوه	
۹ نجامع و کوه و کوه و کوه و کوه و کوه	۹ قادی و کوه و کوه و کوه و کوه و کوه	
۱۰ زلف و کوه و کوه و کوه و کوه و کوه	۱۰ اول و کوه و کوه و کوه و کوه و کوه	
۱۱ لهجه و کوه و کوه و کوه و کوه و کوه	۱۱ فغانی و کوه و کوه و کوه و کوه و کوه	
۱۲ خنجر و کوه و کوه و کوه و کوه و کوه	۱۲ بق و کوه و کوه و کوه و کوه و کوه	
کوه و کوه و کوه و کوه و کوه و کوه		
مطهر جامع و کوه و کوه و کوه و کوه و کوه		
۱۱۱۱		
تاریخ سبیل امایه		x

سبح حمد و هم نو کتو خطا نه مصطفی	آری وی طفت شاهنشاهی و بیافال
اول خداوند جلیل الشانکه ذات پاکتی	مخبر عنایتیه ایتمح خدای لایزال
شاه اکندر فتح مع و رک و الوسته	اول سر له مجید و اف بدو بجای و دیما
بر د کلکند باب رفعت نفوس	دست اجل اند که ده نه سحر و سحر
کشته ملکه طاروت و بر یکدیگر رفتی	ایندی ار و ده که او دادار محمد و طهر
افضل الاعمال فی الاما بیدر یکدیگر رفتی	قیقه مضمون حدیث مصطفایه امثال
فی حبس الله اجن ایلدی ما الحیات	یادی به در لم سبیل او نشه فرخنده قلا
حکمی جاک اوله گفت قلیله یاج حسنه	حفظ اید ذات که مکار به خطا نه ^{الجلود} ده
از بیله صدکی هم به دعا ده نشه	نظمتا و صفها بک انگ امر محال

ده ندی به تاریخ اشراجایت عظامی عالمه	فیه یل مصطفی خانه کجای آب زلال

۱۱۷۷ هـ

تاریخ فتوح وری شاه مصطفی افندی توفیق

شده تافاقه کج به فاضل مکرک کث	سند فتوایه احوالیه بکج ا حشرام
در جمع علم و عفت که هر کج حکم	نه همد و تقوا و علم او صد و صد و صد
فخر زکی منقبت کج مکتب افغانانک	مظفر احمد فتوای خود و سید و بهرام
شیخ اوسیع و بهرام کث و نه ز صاف	ایتی عاصم و عباد و نشه همد و شام
همه به به عفت و عفت و توفیق بکج	سند ده نشه و تاریخ او تار و ن قیام

که فی حدیثی طفت ویدع تار بکج

یاد ده

خدا در بو

سند در بو

یاد در بو

یاد در بو

یاد در بو

خدا در بو

یاد در بو

یاد در بو

سند در بو

یاد در بو

عاصم در بو

بسم الله الرحمن الرحيم مصطفیٰ بن محمد بن علی			
۱۱۷۸ هـ			
تاریخ بنی هاشم			
معدن بارگاه است که در میان دو کوه است و در آنجا حقانکه با اینده محل طبع لطیفی بی بد بودیت پاک و نشیمنه در آنجا و در آنجا بودیت او سحر زینب و فاطمه و زینب و فاطمه بد جایگاه فیضند اولی و علی و فاطمه		نکات و قصص بنی هاشم و ائمه اثنی عشر بد قدر و جرات و حاصل بود که در آنجا عیش و طرب و لذت و شادی و شادی و شادی و کافیه شادی و قدر و نور و شادی و شادی و کافیه شادی و قدر و نور و شادی و شادی	
و صفات عارف و قلم علم و فضیلت و علم اولاد پاک و جمع و شادی و شادی			
خطبه فی قلع کاغذ میداد و در آنجا اولاد پاک و اکبر و در آنجا و در آنجا بود که در آنجا و در آنجا و در آنجا بودیت و اولاد و در آنجا و در آنجا نکات و شادی و شادی و شادی		نکات و قصص بنی هاشم و ائمه اثنی عشر با این فتنی عالمه شادی و شادی و شادی نکات و صفات و در آنجا و در آنجا نکات و شادی و شادی و شادی نکات و شادی و شادی و شادی	
بجیستی یازدهی ملاقاته منقوله تاریخی اولاد و در آنجا و در آنجا و در آنجا			
۱۱۷۹ هـ			
تاریخ بنی هاشم			

۱	ایده مودتی تحت اناج	ماید: افتخار دولت و دیر
۲	مصطفی خامه به احمد خامه	شاه و پشاه خدیو و گار خیره
۳	اویسیامه عسکر کیم ایته	مورکی جراحی زیر تکین
۴	زیب و ورکا سلطنت اوله لی	اوله عیدنده ملک و ملک امیر
۵	ایته قدرنده میل غولج آهوه	سرشیر نه عاید ر بالین
۶	ورده لیمانه اولش	جمع و کاوس بنده ویریه
۷	بده یله شاهر و کوره ایله دارا	لدرسه دارا تی ایدر تحیه
۸	اوله شاهشیرکا سنه الحوه	اوله مقیمی ایله ذاق کتیه
۹	یعنی عامع افندی کیم ایله عقلی و کهنه وضع هییه	
۱۰	لیق تقیاده که هر رخانه	بهر فخر و هنر و درخنده
۱۱	بنده کتیه جود و لیس	هم نیم خاصه زای نیمه
۱۲	مکتب فضلک بتقداف	فخر و سید جلاد و عدالتیه
۱۳	روفر افق اولجه تقا به	بهره دایره شاهر و صد کتیه
۱۴	مقدیرله عجایی اوله شرف	بته بخش اوله مکانه مکیه
۱۵	صد و نشه بفره اییلر کد	دیگر حقانیه شکر به کتیه
۱۶	باشده فطنت و عای و نشه سوز تمام اولجه به دراییه	
۱۷	ایته آینه کتا به ماخذ	سوز افشانه روح الویه

۱۱	ایده نادر حفظ باری	عز و قدر مستند و مکیده
۱۹	معه مدق ابدی اندر نده	اوله لک کارینه ظریف و معیه
۲۰	ذات پاکه خدا خطا نده	ایلیه دانا امیده آیین
۲۱	حق مستند طالع یزد و ج تاریخ	ایک معنی عدل کما سخن یب
۲۲	بسمه و هلت ایلله احمد الله اولک عامع الفی مفتی یب	
	۱۱۷۴ سنه	

تاریخ عسارت راجب محمد پاشا

۱	شاهان جهان حفظ غنا خان	دولته ایلیه افش و نه جناح مدد
۲	سوار اوج عظمت نیر بیج شد کت	دولت طغیان ازینک دیده و نیا
۳	مالک بجه و بوالشاه کیمانه قدر	قیدی برصف دیشاه مدقی مدور
۴	نیجه صف کمر مدد فضل و عفا	نیجه آصف در یکنای عیط معنا

	راجب جده و کیم طالب الهاف و هم	
	صاحب سیف و قلم صدر مکرم پیرا	

۵	حسرت بیایه مقبول خدمت عالم	علم و فضل ایلله محمد و کرام و نرا
۷	فی زریحه اولدر میان فتن و عزت	اول شاکر و مدینه کمالی فضا
۸	ذاتک عصب بد تلخ و حیا فرح و خب و	طبع پاکه و بینه سیدر رش و زکا
۹	بودی رفوی غایب بودی نظام الملکی	نمک شاه و نرا کند و حور یب عطا
۱۰	دستی قابل دکانی غایت خامه ادر	بسمه و هلت ایلله احمد الله

ایده هموار و خدا که هر ذات پاکه		نام نیکو ایله پیرایه مر و اوله	
مهریته مکرم اولنجه دیدی قنطرت تاریخ		روحه صدر جلیل اولای محمد پاشا	
۱۱۷۰			
تاریخ مدارت روح غنق صباغ زاده			
مهریته مکرم تگفیت قنطرت		محیط جمد و ذات صد و نهم پید	
جفا صفت صباغ افندی زاده کیم		کمال علم و فضل و زاهد پید و بی	
همه بر بخش منند مقبل همهمه دیبیه		کرم باب و فیض کینه چاک بر پا	
سبی غنق صباغ او صد معد تکار		سناقت پیر ذایله الحی هرات و دنیا	
سور و نو قله عید ایله عید اکثر عام		تکراره اولنجه صدر و شرفی	
خطاب و همیشه حفظ اید و ذات		خدا عجب به فر و ز اقباله بیست کده	
نایب ایله هاتف و به کیم بدیت زیبا		صدق جو لری بی غنق سناقت عجب	
به صباغ افندی زاده شده جمد و ده نسله		شرف قله و صد و بی صفت ایله	
۱۱۸۸			
تاریخ مدارت روح غنق صباغ زاده			
عمر شریفه منند و ده		و به و بی بر فاضل یکان شرف	
ارینه خاضع که سید و سید		اف بیج اید و کده سید	
مالکانه جو هر افضال		اکه صفا هر قله و کف	

4	بعضی مخدوم میبنا ناده	بدیده اولی که اوله سیخه خلف
5	نور تقاضیه جبره سی مطلع	در تقاضیه ذات پاک صدف
6	عز وجله و هات و اقبال	بیکاهنه بنده صدف
7	قطعات قد و عای دولتی دامه و صفه ایشمن کف	
8	طلعه عسله هو ایده محدود	سیر اعدای طرف بطرف
9	کده بریت ساه هر قله	نصیب تاریکته بنای تحف
10	شده سید حیدر قد عایله منه صدر روح بهیض	
	۱۱۷۴	

X تاریخ حاد تخانه: نقیبه لوشی میبنا ناده السید میرزا

1	مناب فاضل تفکیر علامه عام	شرفیخ نقابت ذات والای بلند اجده
2	کند و صده عالیه میبنا ناده الفیلم	او در رخ حیدر هات باهاله ساه
3	او خیر فایلم فخر محدود سید واکل	بجمله در دستا کالنه اوله تقاضا
4	سخت نه ایدر فضلک بر اکر	اوله در عید صده گرام و شایه شریف
5	مفقه قله یمنه کاری تقدیرین دانه	عطا ایشمن عیال بر بیت له بنیاد
6	زهی هاتای بیله جای نطراف	کاه له در طبع لطیفه سید به طهر
7	به و تمیزی هو صند محد ایدر حرم	در والو ساه اوله سلطانه عایله و ناده
8	قبله تقاضا و انصاف صده حاد تقاضا	خطا له و صند ایتد وجه و سید

بنده قد زانکه آید که در اجلاس اینده بنای نهیست آید و نه نهیست	در این روز و این روز و این روز بجهت خیر و برکت و برکت
نقیب نامه سادات اجل میرزا زاده نه باله منال آید و نه نهیست	نقیب نامه سادات اجل میرزا زاده نه باله منال آید و نه نهیست
۱۱۷۶	۱۱۷۶
X	تابع ناماد شده مطهری
خداوند بزرگوار و بزرگوار شیر شاه مطهر و بزرگوار غیاث شاه قزاق و بزرگوار زکریا شاه و بزرگوار پونجه غریبه و بزرگوار	خداوند بزرگوار و بزرگوار شیر شاه مطهر و بزرگوار غیاث شاه قزاق و بزرگوار زکریا شاه و بزرگوار پونجه غریبه و بزرگوار
جناب صد اعظم مطهری بنای عایشه هزار آید و نه نهیست	جناب صد اعظم مطهری بنای عایشه هزار آید و نه نهیست
زهی غفر عبادت القاصد بزرگوار معلی بنای صد رفیع القاصد شیر شاه مطهر و بزرگوار سازاد القاصد و بزرگوار رد و کتی بزرگوار و بزرگوار نقد و بزرگوار و بزرگوار	زهی غفر عبادت القاصد بزرگوار معلی بنای صد رفیع القاصد شیر شاه مطهر و بزرگوار سازاد القاصد و بزرگوار رد و کتی بزرگوار و بزرگوار نقد و بزرگوار و بزرگوار

بجه حرفه فطنت دیکه بد معنی تاریخ دیکل فطنت مهر شرف شاه نامه اولدی		۱۱۷۷	
تاریخ صفت احمد افندی زاده شریف افندی		X	
غیاث بابکده نه طبع دل آرام	زهی نه هفتک زیننده اسلوب	۱	
فیاض ایدر که رخ طاهر فیضه	یامانده باغچه ابرو کاجوب	۲	
فقدای جان فزایی روحی	مع عیادت اولمک صانع مصلحت	۳	
به نه نگاهه رفیق ویرانچی	به نه الا صفت دجلوی مرغی	۴	
نگارنده به صحره و کشتک	اندیشه کج کوی بیابان و لب خج	۵	
زینیه صفت افندی بنیاد	به نه صفت به صحره و کشتک	۶	
الوه مع مقصود و شادی	به نه دیکاه صفت شریف افندی	۷	
دعای به و بیع تاریخ فطنت عید اولمک نه دجله صفت خج		۸	
۱۱۸۰			
تاریخ فزایی و طالعیه افندی ثانی		X	
به نه نه فیضه نفع و شادی	کشتان به جهانه شکار و رفاه	۱	
یکه نه نه نه نه نه نه نه نه نه	به نه نه نه نه نه نه نه نه نه	۲	
زهی نه نه نه نه نه نه نه نه نه	جهانه نه نه نه نه نه نه نه نه نه	۳	
به نه نه نه نه نه نه نه نه نه	به نه نه نه نه نه نه نه نه نه	۴	

بعد از آنکه عیال را در نظر تو قیام خداوند را بکشد و بعد از آنکه در تمام این دنیا و مبدی و بعد از آنکه	بهر طبع بهیچ لایزال و هیچ شکی باشد در این دنیا و بعد از آنکه خطا از آن عیال بیگانه است
در این دنیا و بعد از آنکه در این دنیا و بعد از آنکه	در این دنیا و بعد از آنکه در این دنیا و بعد از آنکه
در این دنیا و بعد از آنکه در این دنیا و بعد از آنکه	در این دنیا و بعد از آنکه در این دنیا و بعد از آنکه
در این دنیا و بعد از آنکه در این دنیا و بعد از آنکه	در این دنیا و بعد از آنکه در این دنیا و بعد از آنکه
در این دنیا و بعد از آنکه در این دنیا و بعد از آنکه در این دنیا و بعد از آنکه در این دنیا و بعد از آنکه	در این دنیا و بعد از آنکه در این دنیا و بعد از آنکه در این دنیا و بعد از آنکه در این دنیا و بعد از آنکه
در این دنیا و بعد از آنکه در این دنیا و بعد از آنکه	در این دنیا و بعد از آنکه در این دنیا و بعد از آنکه
در این دنیا و بعد از آنکه در این دنیا و بعد از آنکه در این دنیا و بعد از آنکه در این دنیا و بعد از آنکه در این دنیا و بعد از آنکه در این دنیا و بعد از آنکه	در این دنیا و بعد از آنکه در این دنیا و بعد از آنکه در این دنیا و بعد از آنکه در این دنیا و بعد از آنکه در این دنیا و بعد از آنکه در این دنیا و بعد از آنکه

داده که در ذوق الهی در اوله همد بعد از آنکه در حق مکتب مد و ذکا جمله در حق مکتب در حق مکتب مد و ذکا بعد از آنکه در حق مکتب مد و ذکا بعد از آنکه در حق مکتب مد و ذکا بعد از آنکه در حق مکتب مد و ذکا	سیر طیفه و افشا قباله پیرا به میسر علیه تسخیر بی اوشاه دانا به غم و اندوه و ایله مقهور و الهضیع فرمای بعد از آنکه در حق مکتب مد و ذکا بعد از آنکه در حق مکتب مد و ذکا بعد از آنکه در حق مکتب مد و ذکا
الغیر دست به بند و عقده کما کرب باری موفی و طبع طبع باریت غرایه	
جایز و مکتب مد و ذکا	جایز و مکتب مد و ذکا
نشان و علامه عبد الحید خانک حادله هدیه و مکتب مد و ذکا	نشان و علامه عبد الحید خانک حادله هدیه و مکتب مد و ذکا
لا اله الا الله	
تایید و مکتب مد و ذکا	
جناب حضرت عبد الحید خانک کیم قد اوله و مکتب مد و ذکا نشانه و علامه عبد الحید خانک کیم قد اوله و مکتب مد و ذکا نشانه و علامه عبد الحید خانک کیم قد اوله و مکتب مد و ذکا	جهان و مکتب مد و ذکا قد اوله و مکتب مد و ذکا نشانه و علامه عبد الحید خانک کیم قد اوله و مکتب مد و ذکا نشانه و علامه عبد الحید خانک کیم قد اوله و مکتب مد و ذکا

بدرستی کی بیکه خیرات ایلیک زینور	خطات ایلیه حفظ ذاتی زین دانت
سور و خفته آفتد ایلیک ج دایم	عدولیه ایله مقهور و حفظ مناس
خلف قلب ایله صبح و مساکین حفظت	دعا و دلت و اجلا ایله و ر و زیان

دشمن بره و شایع و سیمه بر تبار	زهی عمارت و لاری پادشاه زمانه

الحمد لله

تاریخ جامع عشق نظامه عید الحید خانه در بکلی بی

مقتدی جملہ شاہانہ امام سلیمہ	جمع محراب عذرت عشق نظامه عید
جامع لطف و مروت حاکم دیر بید	تابع شرع صیف و سایه زلف مجید
شاه و کشت خند شینہ ایلیک کب شرف	انتخاب و رکبہ خدیوہ رخت عید
بدر نظامه کفر و کفر کفر اوله شرف	بنده دگاہ عالیہ نظامه و الہ الشید
ایلیک خور صلہ او فانی خیرہ و خیر	مظہر قد فوج او شافقہ دانی قدید
و کشت و حب و بیاد ایلیک	صد و نیتہ بود کہ ز جامع پاک جدید
حب و لطف جامع و شکر بر سر او طہ و	ساجدینہ نہ ز جامعہ بر قدیمت بدید
جمع و رخت عشق و نیتہ ایلیک شرف	لک و ست و عودہ و طہ و لطف ایلیک
بک و کشتہ و کشتہ و کشتہ و کشتہ	موزیدہ شرف و کائنات عید عید
آفت و کشتہ و کشتہ و کشتہ و کشتہ	سایہ و کشتہ و کشتہ و کشتہ و کشتہ
دور و کشتہ و کشتہ و کشتہ و کشتہ	رخت و کشتہ و کشتہ و کشتہ و کشتہ
ایلیک و کشتہ و کشتہ و کشتہ و کشتہ	ذات و کشتہ و کشتہ و کشتہ و کشتہ

کلامی غرضه قبل اظهار معارف و تفسیر زیبا
هذه قد ریه بلیق هو بویلہ شاعلمه فان

بدر بر جسته مصطفی و یوم نایر عقی قطنت
لکله خطابه محمد مصطفی که در نامه و کرد

بسم الله

تایخ و لودت نهاده اظهار حمد

فخریتیه ذیلہ سنہ صریح خطه مسندی	شاهت فطرت و اعجاز کرم بحر عطا
فانہ الحارث محمد صنان شاکا ایلدی	اجل و شکر کفرید نام و صوابه عطا کیم
ویدان شاکو شو کنگا نایره غنہ مصدک	مضرب نفع و کمال مسندی نفع شکر
احسانای یسبح شمار یسبح جبار اجماع	اول حاج که هر شارب جود و عطا نامد
کدری و کوی ضعیف جود بر بویلہ و شاکا عجب	اندوه او کد که زده زبانه غل و مستحق
عهد سر یفتد غل کلام و شاکا قاطبی	هر بره او تدریج جود و صفای
ویر و بر خدای علی بن ابی طالب و شاکا	طوبی و فلاح هر حال در زو حال راحل
ایله خطابه و مصطفی او خسته و جود	باجه و کاف و فخر قبل غل و عمر بره
دایم اوله اقباله محفل صفا و نرو	هر صفا با الله محمد و شاکا اجل و ایل
جای ایل و جود و کاف و شاکا مسعود	هر روز کل مشی و کمال مدح و شاکا
ایندی عطا جود کرم بر بویلہ باک اجماع	اول شاکا شکی عیدم او مظهر انوار
طوبی و جود و شاکا قاطبی بر بویلہ	شهادت علی و جود و کاف و شاکا
ویر و جود و شاکا قاطبی بر بویلہ	کاف و جود و کاف و شاکا
کاف و جود و شاکا قاطبی بر بویلہ	خداوند بر بویلہ شاکا

نیمه شهادت: خیر ظلف احسانیه		خاطر به شاد آید و اول شریعالی
کجه خدیو کل او صفای همایون اما		
مختار است که آن کل که افشاند		
طیاف لطف همایون تبارگی صوم		مستیع او که اید سعید کما نفق
جاریار ایله ای امداد ویدع تباری کفن		
حد اوله مقیم پاک خدیو سلطانک		
۱۱۸۹		

تاریخ همدانیت عهد پاشا

شاه نیشانه و اورده ناز خدیو قدر دان	خلرب مستقامه اسکندر دانا بخت
یعنی سلطان مطلق خانه معمر بایه کین	قیلک که به پاینده و عاقل و قوی
نگاره زیب بنج افشا هانه و ده	خاکبای سر به چرخ سلطه سعید
سایه زلفی زحمت و خلوه جرف	علا و همداد و بیع پندیه بخت انتظ
نکته و خطایله اول داور فر خنده	تخت دلا بخت و تا خند و لذت مست
کیم امانی اید کشف بصر حمد اهلند	اوج هر دم نظر رفیق و لورینا
ایله بر اصفی شمدی وکیل لطفت	زای مای حیرت افرا عی طوی بنا
اصف عالیهم صد ناصد و ر مخترم	نامدای رخ پاک صفت حق الو نانا
صد و تش بید اول دستور دال و منک	ایله ی تقصیل انجی مرهات نیکن
محمدر طیف پاک افراع علوم	منبع طبع هب تقصیر و آذ و کور
عاشق بید کشته بیک تقصیر بن	دور فیه خنده تقصیر بنی ابد همار

بیک خطت کینه که ای بدجانی بی بی تاریخ منیر انوار قضا بخت میرزا زاده اندیشه	
۱۱۸۴ هـ	
تاریخ مسافرت روح بنی دهمه ثالثه مدعی الیه	
مقامی که زنی بیضاج شایع بکیم ظهور رفته بیضاج فسیحی که مضمون بیه او طعنه مهری ای که بپیر او بر تیره و شایع	کبدی اندوه غم کلاهی مستقلب ناشاد زمانه غمزه او بر صد هفتار بیام اسباب کمال قالی غم غم طعنه علو وادنا ده
بینه تشبیهاتی مند روی عادتله تخیل غم عالج بخت بیک میرزا زاده	
ز صبر و محنت مهر بر سر فضل و عفتایم مناجی حق و عدل و سیده علم و تحقیقته کلامی و تحقیقته او صد معد لکار و دنیا گهای غمزه و تائبانه بیتی او که بطنه ای بپایه ی قافله اهدا ای دفعه مقنع کشتی مند روی و مه	عبدی ذوق عالیانی بقدردار دنیا مبتی بایزید وادهم زهدایه تقطه و عام قلمی شمع احمد مختار عاجز عادت آگاهی قد رنده کی طافه مقدره بیافا و له جارحی او طعنه شریب و نقاد نظیر بیک روح و صبح و بزم طاهر صد وادگر
دگر و معنی قابل بعد از میرزا انوار صلا خطت مدعی دله صبح و صافح الیه او زاده	
اوله خطت بعد از میرزا انوار صلا خطت	اوله خطت بعد از میرزا انوار صلا خطت
دید می هاتف به واد مدعی تفسیر تاریخ	

چینی که کله ی صلا رومه میرزا زاده	
۱۱۸۶ هـ	
تاریخ فتوح افغان زاده امیر محمد افندی	
نصای الله زهی هر فخر و وقت خرم کج جهان بهر شرف قدر نصیب بهار شاه مانده شرف آید ی بهر کج بهر عزم صدر فتادی غری منبت نکل کنا علومه : عالم هر برج بیاد و آفتاب مطلع همت نیجه تنبیه او در فضل و کمال سید و محمد	مادر اهل طبعه که در کج کج نه من الله بعد و مدد داغ سینه غبطه فتادی ثقیله در نه بهر در عاب بهر حاجب اوله در یقه که طبع و کجانی و کجانی و کجانی در بهر فضیلت که کجانی و کجانی یافته قطعه و کجانی و کجانی و کجانی
مسیحی فخر عالمی نصیب شده فخر الله محصل یتیم و نصیب و کجانی و کجانی	
خدا صد زنده داغ ایستاده اوله الله که خلق ز فخر ز کجانی و کجانی و کجانی	جهان بهر شرف قدر نصیب بهار شاه مانده شرف آید ی بهر کج بهر عزم صدر فتادی غری منبت نکل کنا علومه : عالم هر برج بیاد و آفتاب مطلع همت نیجه تنبیه او در فضل و کمال سید و محمد
۱۱۸۷ هـ	
تاریخ فتوح افغان زاده امیر محمد افندی	
جهان بهر شرف قدر نصیب بهار شاه مانده شرف آید ی بهر کج بهر عزم صدر فتادی غری منبت نکل کنا علومه : عالم هر برج بیاد و آفتاب مطلع همت نیجه تنبیه او در فضل و کمال سید و محمد	جناب حضرت سلطان محمد ملک مت مایه موفق و مدد و کجانی و کجانی و کجانی و کجانی و کجانی و کجانی و کجانی

هندی کی مصری پر بیعت	انہیہ تاریخ بدیلہ قال ایلہ
	معدیہ احد افندی زاد بہ
	مندوم غزالیہ اقبال ایلہ
۱۱۱۹ھ	
تاریخ سادات شاہی باغیانی زاد محمد احد افندی	
صاحب قصود و تاریخ و عرفان بہ عرفانہ و لائق شہدات اسماء کمالہ و خدمت شہید	مالک کہ ہر خندہ ناز
	کتب مصنفہ کہ ہر محتاج
	ابوع الفضالہ کہ ہر پیر و مان
	یعنی احد افندی بیچ برحق
	اولیٰ مرتبہ و بہ اعتزاز
اولیٰ مرتبہ و شایان علم و عرفان ایلہ فرید المص اولیٰ مرتبہ و تاریخ شرف تاریخ اولیٰ مرتبہ و شایان بیچ برحق کہ ہر پیر و مان ابن شایان بہ لائق	اطلس بیچ اولیٰ مرتبہ و شایان
	ہر ہند و ملت و محتاج
	انما ہند و ملت و محتاج
	نہ نہ مظاہرہ بیچ ایلہ
	کہ کہہ رختی عالمہ بیچ آن
	دست و مصنفہ ایلہ و شایان
	دونی ختم بیت دعا ایلہ فطرت
	بیچ بدور عادت کتبہ پیر و مان
مرد موفی ایلہ و شایان	مرد موفی ایلہ و شایان

مربطه فیه سوره قیوم جالیه فیه قده		دارچین نموده و به آنکه تھیل به قریب حلقه
جیفه با حلقه استقبالند که به بیاضی		اولیجه روح پاک واصل سر منزل علیا
الطهات که دسته هفتاد و نه حلقه		ایده که فکریال حلقه تاریخی نموده
دیدم به مصراع ایله شایسته ایلیه هاتفت		
اوله کی فدیلت مقدری جنت الهامی		
۱۱۸۶		
تاریخ وفات شیخ عبدالکریم در اندرون		
جیفه که دست جود جلالت هاید لاج		قدردی صغیر و کبیر و کدای و بای
برند سید و غنی و شایسته ایلیه ج		قدردی فراقی و لایک بلبله قنطاری
به مصراع ایله قده تاریخی بدل		
عبدالکریم که کشته فیه و اوله جای		
۱۱۸۶		
تاریخ وفات شیخ السید سیاحه افندی افشاریه در اندرون		
طریق قادر به شایسته حلقه ایلیه جیفه		اوله مظهر و مایع حقیقه حلقه ایلیه
اوله قطب عالم ایلیه فیه فیه فیه		بایدی خاتقایی بقاسه ملک دنیانک
کلیه کلبه که حیدر ایلیه صغیر و کبیر و کدای		اوله باغ و مرغ غنایی فیه فیه
تاریخی که ایلیه فیه فیه فیه		فراقی برغ ایلیه فیه فیه
هفتاد و نه به مصراع ایلیه فیه فیه		
مقتضی جنت مایه اوله سید لیسانک		

[illegible]

سابقه ای که غیر از این است		و در خانه مقصدی به ده عالمه که در	
تلاطم و غیره به این حد و سیرت		خداوند به حق و در آیه ای که در این	
در این تصویر به این حد و سیرت			
زهی طبع به این حد و سیرت			
۱۱۹			
در این حد و سیرت			
نسخه نقابت سید ابراهیم اندیک		او در واقع به این حد و سیرت	
تصویرت به این حد و سیرت		مجدد به این حد و سیرت	
او در این حد و سیرت		در این حد و سیرت	
اساسی به این حد و سیرت		به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		او در این حد و سیرت	
نقوش و این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
او در این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
او در این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت		نقاشی به این حد و سیرت	
نقاشی به این حد و سیرت			

[illegible]

مع فضيلة الباب مطلع

عربی: فنی نامہ

[illegible][illegible]

فکر و اندیشه و آگاهی

۱۰۰

دانشگاه تهران

مکتبہ اسلامیہ دارالعلوم دیوبند

١٠٠

Handwritten signature

۱۰۰

١٠٠

وَأَمَّا الْفُلُ فَأُرْسِلَتْ بِرَبِّكَ فَقُلِ إِنَّمَا هِيَ إِتْرَافَةٌ لِّكَ وَلِأُمَّتِكَ فَنَعَمٌ غَافِرٌ زَاهِقٌ

Handwritten signature

مجلس آف علماء ہندوستان

فصل فی بیان احوال و حال

بین و کتابی مصفاہی غیبی

١٠٠

سید علی محمد کمالی

حقائق عام او عمومی حقائق

خطات فیضیہ جامعہ بیٹھی و بیڑھا

الحمد لله الذي جعلنا من عباده الصالحين

مذبحه کهنه خدایه جبراهیم

منہ کا یہ سچا بیٹا ہے

مَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا

کہ یہ طبع منہ سے نہیں کہیں گے اور ایسا

[illegible]

نیکو نامہ (نیکو نامہ)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کرمیہ (کرمیہ) (کرمیہ)

سنة ١٢٨٠

فصل فی بیان احوال و حال

سید محمد علی قزوینی

فَلْيُحَدِّثْ فِيهِ فَيُخْبِرَ بِهِ الْوَلَدَ وَالْوَلَدُ وَالْوَلَدُ

فَكَانَ فِي ذَلِكَ يَوْمٍ

دست‌نویس: نجف‌آباد

انہی میں سے ایک شخص نے کہا کہ میں نے

در حق ما خاتم قابل و معنی باینسی کی انک	لحمنا من لحمه و عظامنا من عظامه
خطاب که ای پسر که میگوید او را که در کتب	قد اقبلنا من عظامه و لحمه من لحمه

خاتم و در عبارت که در معنی تاریخی و خطت	
به خطابی که میگوید محمد و ائمه مدله	

۱۱۹۰	

این مستند است که تاریخ از سوی ما است و در کتب تاریخی آمده است

شیخ عارف شریف اندیکم	شرف و هوای قد و عظمه مندر
بصفت و اجود	بدر گایه و خدا
بر تاج و در کتب آفتاب برج هم	و بصفت و عظمه مندر عام معنی
در شهر شرف	در شرف و عظمه مندر
یکانه که در شرف و عظمه مندر	عظمه علم و فضیلت در معنی
نظیر که در عظمه مندر	در عظمه مندر
قد حار و عظمه مندر	در عظمه مندر
منها عظمه مندر	در عظمه مندر
در معنی و عظمه مندر	در عظمه مندر
در عظمه مندر	در عظمه مندر
۱۱۹۰	

تاریخ از سوی ما است و در کتب تاریخی آمده است

در عظمه مندر	در عظمه مندر

او نه نشانه فلک به او خاقان کرم	او نه خرد و گنج اقبالند در پناه دارا
ایندی بر صف و میانی وکیل مطلق	قلیدی بر پیر و بی تقدر و مدافق مصلح
قید و بند و گداز نه بر طاعت	عقل و ذلیل او در سحر مکار بیخ
مهر و کلاه و خیمه ایله قیلدی مکر	او خدوند قدر دانه کعبه جود سزا
زای و تدبیر و خلاقیت و نظام الملک	دانش و عقلی و خطبه بحالت فرما
نای خسته و ناله جگر و گریه	حاجت عهد نه و انگایه مکار و عدا
بیدار و سحر و فریاد خود را گیسو	ایده و فکر و کار و کار و کار و کار
ذوق و نای و ناله و غم و غم	عسیر و افروخته و ناله و ناله و ناله
نشان مرگ و ناله و ناله و ناله	ایندی تار و کتی و ناله و ناله و ناله

تا جانی نه ی بشو قیلدهای اقبال	محمد و دولت و ناله و ناله و ناله

۱۱۹۴

سید بهار به	۷

سحاب و باران و عمارت و عمارت و عمارت	ایچو و عمارت و عمارت و عمارت و عمارت
ناله و ناله و ناله و ناله و ناله	ناله و ناله و ناله و ناله و ناله

ایچو و عمارت و عمارت و عمارت و عمارت	ایچو و عمارت و عمارت و عمارت و عمارت
ناله و ناله و ناله و ناله و ناله	ناله و ناله و ناله و ناله و ناله

نکات و نکات و نکات و نکات و نکات	نکات و نکات و نکات و نکات و نکات
نکات و نکات و نکات و نکات و نکات	نکات و نکات و نکات و نکات و نکات

[illegible]

[illegible]

بجای آنکه بگویند بنفشه غلغل و کلل بجای آنکه بگویند قهقهه و طوطی و طبع و کلام به لفظ یا بگویند یا طوطی و طبع و کلام خنجر یا بگویند خنجر یا بگویند خنجر یا بگویند خنجر	و که بگویند یا بگویند یا بگویند یا بگویند ای بگویند یا بگویند یا بگویند یا بگویند بگویند یا بگویند یا بگویند یا بگویند کلام یا بگویند یا بگویند یا بگویند یا بگویند
تجمع این طبیعتی عاشقانه است که در در این طبیعتی عاشقانه است که در	
فلا هب غنچه ای که او طوطی و طبع و کلام دست بی غنچه ای که او طوطی و طبع و کلام چرخ که بگویند یا بگویند یا بگویند یا بگویند بگویند یا بگویند یا بگویند یا بگویند	تجمع که بگویند یا بگویند یا بگویند یا بگویند بگویند یا بگویند یا بگویند یا بگویند معنی بگویند یا بگویند یا بگویند یا بگویند بگویند یا بگویند یا بگویند یا بگویند
انفس و الفتنه ای که در شب ناله آهسته و ناله ای که در شب ناله آهسته	
در این عالم	
باغ و گل و گیاه و حیوان و انسان به نگاه و نگاه و نگاه و نگاه و نگاه عمارت و عمارت و عمارت و عمارت و عمارت بگویند یا بگویند یا بگویند یا بگویند یا بگویند	کلام و کلام و کلام و کلام و کلام بگویند یا بگویند یا بگویند یا بگویند یا بگویند خانه و خانه و خانه و خانه و خانه بگویند یا بگویند یا بگویند یا بگویند یا بگویند
بگویند یا بگویند یا بگویند یا بگویند یا بگویند بگویند یا بگویند یا بگویند یا بگویند یا بگویند	

نموده اند یاد در صفت اعجاز		و نکته عجیب و غریب	
نموده اند جفا که کلبه و فایاد		اعجاز نیکو ایست ایله جدری بکاجت	
ایله کنار شرطه لطف خدا را		جهل مل فیه نه ناخذ عیبت	
که ی حقیقته حقیق البت به مجاز		فطرت طریقه عقد اولدر رهنما عیبت	
حرف الف			
جود نموده که بهر کج ایست دای روح		عناقه بیست کلمه اندر صفای روح	
و بر نقد جافا به ی لب لعلنه که کل		کلا یله و در عقد بهیم و شادی روح	
و دین مال خضر قائم زنده خورشید و		نظم خیالی ایله ایده نگر فدای روح	
جاناکه کل کجی به بیکانه وضع ایله		عناقه سکه و نالت اشای روح	
دشمنی تیغ ایله نه نه نطفه اول آفت		اقا که بدست لب لعلی فدای روح	
حرف الب			
هک که کلمه ناز روی یار کفیه که ستر		قند و زهره مهر بر افکار کفیه که ستر	
آرزوی کفیه یار اولد خجیه و لده زلف		جام میانه زنی شیار کفیه که ستر	
بهر به منتی وار کلمه خط سبز یار		لف بهانه یار البت یار کفیه که ستر	
غش او کلمه به که در ظریف خط ایله		دود ماه عناقه غنچه کفیه که ستر	
و این بیت حالنی نطفه سکه زلف و رود		عناقه اولد به سینه اشعار کفیه که ستر	

[illegible]

بیدار	بیدار قد عاشق منمده صید و در	بیدار بیدار و سر پای دیده و در
کله	کله کله قصه فکاه و قیاس	کله کله و در و کله فاشینه و در
دیر	دیر من اما عاشق هیچ و کله قصه	دیر مست که غریبی چنگ کشیده و در
بدر	بدر ساقی لعل نایب و در خطبه و در	بدر باغ و کله غنچه مقصود و دیده و در
ایجاد	ایجاد شاه ناز و سر سخی که شکله	ایجاد بیدار و کله و قیاس و دیده و در
قصه و صفا علی ایله شکله و در		قصه و صفا علی ایله شکله و در
بیدار	بیدار نظیر و صفا علی ایله شکله و در	بیدار بیدار و سر پای دیده و در
کله	کله کله قصه فکاه و قیاس	کله کله و در و کله فاشینه و در
دیر	دیر من اما عاشق هیچ و کله قصه	دیر مست که غریبی چنگ کشیده و در
بدر	بدر ساقی لعل نایب و در خطبه و در	بدر باغ و کله غنچه مقصود و دیده و در
ایجاد	ایجاد شاه ناز و سر سخی که شکله	ایجاد بیدار و کله و قیاس و دیده و در
قصه و صفا علی ایله شکله و در		قصه و صفا علی ایله شکله و در
بیدار	بیدار نظیر و صفا علی ایله شکله و در	بیدار بیدار و سر پای دیده و در
کله	کله کله قصه فکاه و قیاس	کله کله و در و کله فاشینه و در
دیر	دیر من اما عاشق هیچ و کله قصه	دیر مست که غریبی چنگ کشیده و در
بدر	بدر ساقی لعل نایب و در خطبه و در	بدر باغ و کله غنچه مقصود و دیده و در
ایجاد	ایجاد شاه ناز و سر سخی که شکله	ایجاد بیدار و کله و قیاس و دیده و در
قصه و صفا علی ایله شکله و در		قصه و صفا علی ایله شکله و در
بیدار	بیدار نظیر و صفا علی ایله شکله و در	بیدار بیدار و سر پای دیده و در
کله	کله کله قصه فکاه و قیاس	کله کله و در و کله فاشینه و در
دیر	دیر من اما عاشق هیچ و کله قصه	دیر مست که غریبی چنگ کشیده و در
بدر	بدر ساقی لعل نایب و در خطبه و در	بدر باغ و کله غنچه مقصود و دیده و در
ایجاد	ایجاد شاه ناز و سر سخی که شکله	ایجاد بیدار و کله و قیاس و دیده و در
قصه و صفا علی ایله شکله و در		قصه و صفا علی ایله شکله و در

نسخه
نظم
نیم
و در

بیدار
کله
دیر
بدر

نسخه
نظم
نیم
و در

مطهر طبع نادره پر دانی سوله در	
لج استغنا قد بر کشته راحتی وار	لطف خطا در قناعت یکی بر نصحتی وار
لطفی حب و روانه در بند قیود قید گنظ	آسیاب چرخ اهدا دله بختی وار
بنده اولی که هر و مشکا غریب ادا کمال	نقد جواهر و عشفه غبیتی وار
و بر عشفه فرج کلاه مکین خطی	بدخه مشغول اندک دلش در وطنی وار
اول شهنش بر جای در کنار یلب دی لیگا عرضی اله افغانه بیچاره قدرتی وار	
بر دله کیم خیال لب جانفشی وار	مغفرت روح پرور نیکه اداسی وار
ایمن نگاه او شمع خربیدار و صله	کد بنده جنت بکف نیجه یکا مستوری وار
افش و غنچه دله فروغ رخ نشیر	دست جنت کشت ایله قیس صفا کی وار
جنت و جفایه هر و وفا فرقه وصال	هر در دگای کد کل بد جهانگ و وکی وار
البتة به معامله سی وار در عا شقه یار کوفای بد غیبه خطبت جفا کی وار	
شیم کشفه را کیف من تقصیر و لغزش	و جنت نازک ادا و ذاب ایله تخمین و لغزش
البته ملک و دله در نکره غمزه خند ترین	محبت عالمی به تیغ ایله تسخیر و لغزش
صفا ایله کلام و رنده کلان بر جفا یار	ساز عشفه هر و وفا تبیین و لغزش
دلی غمزه یکا چشمه آب جفا قار	کد رنگ طبع اید تیار بخند و تبیین و لغزش
ایضا ایضا هر فطرت دلی افسان ایله شفا ترا کله هله در دله فقر بر و لغزش	

ندنی لایب جمد او یا بید فلا صوب انگیزان منور جود جلیب انجوع قائم بیلخند قدی خند ز اولدجه نکل جاها سرکند لایب زور سگای صبا لکایت خسیند ال کمال و ب نقد جانانه و بید	تقال عاشق غیر نکاد آشنای صوب نفا حسیته نطق او لعل جانفرا صوب نیاب ایام کافیه پیه نادین صوب ند جالی دل کجک زار و بیلر کده صوب ز استر و ستر ال خواجه صوب و برادر صوب
ادامج و کلامه صوب و و فایب یا - او بید صوب و کافیه نفا جانانه صوب	
حرف الی	
ندنی خنده جانانه او ملک و ن کند ز منصف به و ملک کاشا اچاند نیلین ساقی شایع باغ بلور کی قصه من و کلام و قلم و کلامه اید علی	آشای صوب بیکار او ملک و ن بازی غنچه بنف ناز او ملک و ن جام لعلکده لکمتانه او ملک و ن ماجندی غنچه افانه او ملک و ن
خنده پیر و صوب و نکیه ایله دل مجلس غنچه بنف جانانه او ملک و ن	
آه و ناله او شریک قاتر ایاض قدیقه میل ایاض عشق آناه و ن بر کلامه کار غنچه لک ایاض اصل جانانه اولد خواجه اولد برادر و ن	بنکرله به دل و نالی تقیر ایاض نکاد آسادلک و بند زنجیر ایاض غنچه غنچه لک محتاج شایع ایاض آنج غنچه او کیم ناله تقیر ایاض
غنچه قلم خند جاتی تفافه خطنا	

بر نگه داشتن دولت و پادشاه نصیر ایامین	
بهر پنج عطا دهنه تا سکان نه بره دار اوطن	کسان جهانگسروان دهنده بار اوطن
دل پناضطه کجایی بد قدر غمزدن ز پنا	که سیاه همنان تیغ اوست ز غمزد اوطن
اکبر دین ایست امید حیدر خلقه چشمه	بینه شربان معنی طبع نادان شکار اوطن
ایده حق صفا آب و یار او مرده لطف ز جانشین	نیکو آب و یار که نخل خشک میگردان اوطن
ایده کج بر ده نال فلک ابر باج عفاف	به باز جهانده مانع دور و غمزد تار اوطن
او له ز کفنه نصیر قدر عقله کل خمار	ایده کج غمزد عکاسی محتاج بهار اوطن
فاله تا صبح کشته نشود و در محبتله	
شراب عشقی فطنت کج ایده نه در غمزد اوطن	
او کج بری استعداده نصیر خدا آهن	مصدق نخل فصل نصیر باران بهر نخل آهن
در پی فطنتیه آقا جگر ایدر تصویر	فروغ در هر کج کاشانه خاطر صفا آهن
نه تبیین یله آیدر دفع ایدر دود ناف	ایک جمیع صفای کشته صبح کج آهن
او شاه ملک حاکم وضع نابجاست	بجای با کج کج ایستدیم آشنا آهن
بنا بید صفا یاز یله لا غیر هیچ برده	مطلوبه صفا رطل اولیجه کج ما آهن
کج می یاد که فطنت خانی وقت وصلته	
هشتم بهر خوار دستنه جمیع صفا آهن	
کج اول خط کج بجانانه همنان	قوند عادل خان با قدر کج فطنت همنان
ان برایتی کج کج فیه جند و عشق	وای مشکه دینی جند و دستانه همنان
بنا صفا ایدر خط کشته صفا یار	باده ناز ایدر کج کج مستانه همنان

[illegible]

خیال بسته لطیفه اولده قانع	مندی ساک فقا مک بیتا بشت
می بختا بخت اولو می تده باب صفا	ایکج بد بند می حقیقتا بخت
ایده ب آفه البته خطبنا مقنون بر می عطفه سب طبع شاعر بیتا بخت	
حرف الصاد	
ایده می فده طبع سیرخانه مقصود می سیریت فله کالو لطافت اول آفت لفظ و کدی زمره اختیار اول فخر پیکر فخر کفایت زین و بیکر انا	ایجاد سیراب کفایت مقصود می سیریت فخر کالو لطافت اول آفت لفظ و کدی زمره اختیار اول فخر پیکر فخر کفایت زین و بیکر انا
نکته جم و نذر روده و سینه صانع کیفیت صوبای جلال مقصود می	
حرف الضاد	
کشتی وصف اولده زکی فخر بان ر غمره درنگ اول و درنگ اول و درنگ اول ای طیب ناز که ح ایله ایینه عائقا کشتانه اکده شکر و سر و در کور	خیال و ایتمه کیک جانان ر غمره خوش و بد و ملاجه آف حیوان ر غمره دریغ و عید و ایتمه تدبیر و طاف ر غمره نلف شکیه قد با طبع فغان ر غمره
فخرتای شیره اولو کایله در باب سکنه بویله نظم ساره ترتیب و ایوان ر غمره	
حرف الفیه	

بعضی است اوله و غیا ایشخ و فاد فارغ		فائده و لکته جود و جفاده فارغ	
رند اوله و لب و میت که منای نه		سریجه و رخت ایگانه و دیانه فارغ	
نقد و لکته میاید و حلا عاقد نار		یاد اوله و میت بهایج و جاده فارغ	
که میون ویر کماک رخت به عاقد		اوله نصیر قلند و نقد و فارغ	
داستانه و طی که شی ایده اوله و زنجب			
فطنتا قصه شاه ایله کلا و فارغ			
حرف الف			
عاقله ایله رقتی و کب خذیر صرف		انفکی عفت به ایته هفتیه صرف	
عزیز کجای و لایله اتوف ایله به		نقد و لکته میاید و لب بایه صرف	
ای به لکته کل و آنه غیا فاد و صفت		ایته عفت کل و کلا و معایه صرف	
نقد و لکته میاید و کلا و صفت		قیدی نقد و لکته میاید و بایه صرف	
افساید و بایه ایله است عشق		طایفه آملی قیدی و هفتیه صرف	
فطنت خیال عاقد و کلا بایه ایله ه			
ایته کلا ایله معنی زنجیر و ایله صرف			
حرف القاف			
اکثر و لکته میاید و مبتدی عشق		یکانه و غیا و لکته و آشنای عشق	
و لکته میاید و کار ایلمن عاقد		مجتهد و لکته بایه و آنجه لکته عشق	
قایل و غیا ایله و در و لب بایه		صفت زبانه عاقد و بایه و عشق	
همچون و صا و لکته میاید و کلا		صفت و لکته میاید و ناغدا و عشق	

نام نیمه و بیله استانی	آفت همه ایبری تنال کدای عشو
کند به رخ دکل نوله جغه غ و کو لکله	و یایا نکل ایله رخ به در فغدی غنه
شکست طبیعت اوله و بسته غنجه و ری ایله کفنه نفقه بلاد صباغ عشق	
حرف الفاف	
دست قد طبعی و کد و بیله ایتمه کد ناله کد به ایلمه مع اول آله و یک دور و خدک آتیل ایلمه کد و ده مشرایه و ج نفه شریخ از کد و صوایه	طبعی طبع به شکر فله ایتمه کد یایه به هار آتیل ایتمه کد بیله به ریبه و ده و ده ایتمه کد جنگ ایتمه زه غنجه و ده ایتمه کد
دستی جغه به بیست و کد لکله و بیله افغنه به کد بیله و کد ایتمه کد	
آزده ایلمه به ری ناله کد کد و صنه و ری ناله کد بیله و ده ایلمه کد ای ناله کد ایلمه کد	بیله و صنه و ری ناله کد بیله و ده ایلمه کد ای ناله کد ایلمه کد ای ناله کد ایلمه کد
ایلمه کد ایلمه کد ایلمه کد ایلمه کد	
ایلمه کد ایلمه کد ایلمه کد ایلمه کد	ایلمه کد ایلمه کد ایلمه کد ایلمه کد

کارهای همیشه ای دل شیداهاست فکرهای او و فکرهاست	نقدی غارت ایدر یک برآید غنچه و هماره تنگه نبوی ز لطف
ایستاده که در غنایب کی ناله : هماره که در این خانه ها او کی فطرت است	
مع دلی پیش کی نالنده ایدر یک جمیت عشاقی پاکنده ایدر یک ایجاد دلی لطفه شرمنده ایدر یک هزاره دلی عجزه افکنده ایدر یک	ای غنچه شکفته قلم خنده ایدر یک لطفه صبا کمال جانانه طوف قنچه نه جور ایدر یک انجاء کمری بید جانانه سنگ که در البته او در دانه و عین
دختر عین عین عین افغانه فطنت و در جفا ایستاد سنده ایدر یک	
او لیست غنچه فخر به یمن اوج صفت عفت دایم در سینه چرخ است اوج استغفار دانی هماره و صفت با فخر تاج جمال یکایه قدر است	بیدار فخر و در یکایه فخر طبع ناله هماره فخر بهر کاکوشی ایرادی دانه ایدر دست نیان که به الامریل هجر ایدر دست کاکوشی
در دانه فخر به دانه عین غامدی دفعه کند و در دانه یکی بلع نیت	
که در دانه فخر به دانه عین غامدی جمع آید دانه کیدر خنده و جلد آرتور دانه دینی قیامت اجدادی	با دانه دانه دانه دانه دانه مجنوب به شرح فخر به دانه دانه نیکایه دانه دانه دانه دانه

این اشک چشمه بار کی خط بنیاد در	جود نشسته فصل بهار ایستادن و نیت بهار
خدا هیچ لشکر ایله که یا ایه حضرت اهل یا شوقی شک در طوطی خود شک در	
تلا ایله که آب و یگانه است که مصریح ایتمه وضع بی شکله شکله جهان نشسته صفای شکله قصه ایله جفا غم چرخه سینه که گفت نیکه آسا	مثال که هر شهرت قدر و قیمت است که نزال صدفه بنوع جهانده نیت است که بی باقه و جود بنوع صدفه است که ماده انداز جهان نام و نام و شجر است که
اولد و چمنکاری در سر به چمنه که حضرت بی معنی ز نیکه ایله متاول غش است که	
عريف الموع	
تشیه اولد فیض بیجی روی باره کل وجه صبر و روح الکه که به صافه مکله اینده عطف شیطانی یکم اولد بنفشه و بیباکه ریحی انجدری چکمه غم بنیاده خنجره و اولد من سخت طیفه چق کند لب عاشق و ساقی حیلد	کاشنده با شعله شمع بافتنه و کل فتح الموع بهار به تابنده کل شیاپای که جود نیت هفت و کل البت اولد چمنده هم آغوش خار و کل ظفر ایتمه به بیفته و به کل و به کل بنامه و غم کل و کل
فکر خیله چیده باغ خیالید فدیت و بنامه به غلای آید و کل	
عريف الموع	

۱ خیال غریبی نیست نهانی به دل ۲ از بار و باره اول غریبه نظیر کمال ۳ فتنه و غم که از سر و رخ او طرح ایکن ۴ در دشت داغ غم بهار عشق کله	۱ کجاست غریبه که یاکه آهوان به دل ۲ کجاست ریح و شمشیر قهرمان به دل ۳ خیال به سر نهنگه تازان بهانه به دل ۴ کجاست کوه و کوهی لاله که از غمناک به دل
عجای طبع او در سر کبر فشانه خطنت غم و دانه کجاست نهانی به دل	
صفت النور	
۱ مستبد در مشاهد و در نا کام ایکن ۲ نگرانی از غریبه و غریبه از باب خبر ۳ بنام کل کجاست نهانی از غم و غم و غم ۴ از غم و غم و غم و غم و غم و غم ۵ خانه زنده و خانه زنده و خانه زنده	۱ هر کس در سر و سر و سر و سر و سر و سر ۲ بهانه اقبال و سر و سر و سر و سر و سر ۳ نور و سر و سر و سر و سر و سر و سر ۴ خانه زنده و خانه زنده و خانه زنده ۵ ساقه شکوه و سر و سر و سر و سر و سر
شاعر و سر و سر و سر و سر و سر و سر نور و سر و سر و سر و سر و سر و سر	
۱ غم و سر و سر و سر و سر و سر و سر ۲ در سر و سر و سر و سر و سر و سر ۳ به سر و سر و سر و سر و سر و سر ۴ در سر و سر و سر و سر و سر و سر ۵ نکاند و سر و سر و سر و سر و سر و سر	۱ به سر و سر و سر و سر و سر و سر ۲ سر و سر و سر و سر و سر و سر ۳ به سر و سر و سر و سر و سر و سر ۴ سر و سر و سر و سر و سر و سر ۵ سر و سر و سر و سر و سر و سر

سبح زلف جانای که دل و صفت ابد کافیت مکه قطره و شکر و رو و کایدی سبلت	
او با که کار و محو بود و لعل و لسانند نظر حق چرخ عبرت خط سبیل یار و	ایستاده و در میانگاه سحر و دانند چرخ زلف کمال حق ز سر و اندک کاندند
او که بر چرخ دانه باغ و شکر بارند ز قافله و کوی کعبه سحر و شکر یارند	او که بر آینه چرخ و سحر و شکر یارند عذر حق ز کمال خط چرخ و دانند
رونگاه و صبرهای عارفان اولی و صفت بیکار و چادر و شکر ز کعبه یارند	
زیر بستر که سحر اولی و شکر یارند در میان کعبه و شکر و شکر یارند	ز کعبه ز بار و صفت کعبه و شکر یارند در میان کعبه و شکر و شکر یارند
ز کعبه و شکر و شکر یارند ز کعبه و شکر و شکر یارند	ز کعبه و شکر و شکر یارند ز کعبه و شکر و شکر یارند
چرخ و شکر و شکر یارند ز کعبه و شکر و شکر یارند	
ز کعبه و شکر و شکر یارند ز کعبه و شکر و شکر یارند	ز کعبه و شکر و شکر یارند ز کعبه و شکر و شکر یارند
ز کعبه و شکر و شکر یارند ز کعبه و شکر و شکر یارند	ز کعبه و شکر و شکر یارند ز کعبه و شکر و شکر یارند

الکتابیت ی روزی خدایت و الف و د فدایت کتبت غایتی کدی شری	طبیعت و ربه او طاعت و ربه اینها شکار و ربه الیقایت قد
بعد از این وصفی است و باید یاد کرد چون اندیشه است صفت و یاد کرد	
ک کتبه یونانی ظاهر و بینه یلع و یاد حسنای کافی و بینه عاشق و بیای کتبه و بهادر و بینه نایب کتبه کدی باور و بینه ه ه صفتی هیت و عیار و بینه ک کتبه قد غایتی خدایت و بینه	نویسند طبع کتبه کتبه و بینه یمنع طبع غایتی کتبه و بینه یمنع کتبه کتبه کتبه و بینه یمنع کتبه کتبه کتبه و بینه یمنع کتبه کتبه کتبه و بینه یمنع کتبه کتبه کتبه و بینه
نکته سبب سبب سبب سبب اینها کتبه کتبه کتبه و بینه	
در این کتاب	
دفع خدایت و یاد کتبه و دفع خدایت و یاد کتبه و دفع خدایت و یاد کتبه و دفع خدایت و یاد کتبه و	یمنع کتبه کتبه کتبه و یمنع کتبه کتبه کتبه و یمنع کتبه کتبه کتبه و یمنع کتبه کتبه کتبه و
در این کتاب در این کتاب	

۱ افتاده و در دل غمناک خیال ایله ۲ غمناک ایله و در دل غمناک غمناک ایله و در دل غمناک غمناک ایله و در دل غمناک	۱ آه ایله و در دل غمناک ۲ آه ایله و در دل غمناک آه ایله و در دل غمناک آه ایله و در دل غمناک
که فکر زلف و خطی که خالی خطی او قاتل کز در دین و قاتل ایله	
۱ کلمه قشیر شکر اول غنچه کلمه ۲ غنچه قشیر شکر اول غنچه اول غنچه قشیر شکر اول غنچه هزار بار بار اول غنچه	۱ غنچه قشیر شکر اول غنچه ۲ غنچه قشیر شکر اول غنچه غنچه قشیر شکر اول غنچه غنچه قشیر شکر اول غنچه
۱ جامه و پیراهن و کلاه و کلاه ۲ جامه و پیراهن و کلاه و کلاه	۱ جامه و پیراهن و کلاه و کلاه ۲ جامه و پیراهن و کلاه و کلاه
۱ میوه ای که در اول فصله ساز ناز ۲ میوه ای که در اول فصله ساز ناز میوه ای که در اول فصله ساز ناز میوه ای که در اول فصله ساز ناز	۱ میوه ای که در اول فصله ساز ناز ۲ میوه ای که در اول فصله ساز ناز میوه ای که در اول فصله ساز ناز میوه ای که در اول فصله ساز ناز
۱ باغ بهار و فصله ساز ناز ۲ باغ بهار و فصله ساز ناز	۱ باغ بهار و فصله ساز ناز ۲ باغ بهار و فصله ساز ناز
۱ ناله و گفت و گفت و گفت ۲ ناله و گفت و گفت و گفت	۱ ناله و گفت و گفت و گفت ۲ ناله و گفت و گفت و گفت

فرد و آینه بجای قیمت لعل و عیار خط آینه بینه و مقصود و طبع مشکا کافیه فلک بینه ایله بینه ابر بینه فاطمه ناله و دینه عین زبانی زانکاز	بلی که دیتی معتبر که در خصوصه بجای عید تیره مع راقا کنه خصوصه نمایان بینه بینه بینه بینه بینه ناله که بینه بینه بینه بینه بینه
ناله بینه بینه بینه بینه بینه عیار بینه بینه بینه بینه بینه	
ناله بینه بینه بینه بینه بینه مقصد بینه بینه بینه بینه بینه ناله بینه بینه بینه بینه بینه بینه بینه بینه بینه بینه بینه ناله بینه بینه بینه بینه بینه	بینه بینه
ناله بینه بینه بینه بینه بینه بینه بینه بینه بینه بینه بینه	
ناله بینه	بینه بینه
بینه بینه بینه بینه بینه بینه بینه بینه بینه بینه بینه بینه	

باغ جهانست ایمنه قوس گلستانه منت ابروی لعلی کله قد سید و رون ناه سرب ملک قناعت به عاظم بدن کن نه در وقت بقدری هیچ هر مع شمع زلفا بدنه و لایحه و ن بیتن شمع ایلمد کله شک خرم	و کن تات قوس بهار عی خزان نه حقن لعلی نعت عی امتان نه و بدنه کله فقیر عی قاج کیا نه کالری و من یار و ده و ده و نه رخت بدنه کله و خطا کار و نه بیتنه عی یاری امتن بدنه
بیلم ایمنه کله نعت ایلمد شمع نیت بدنه و شک و ده و ده و نه	
عزت الیا	
تعب یار ایمنه و صف عی یاری قطن بدنه لعلی خزان و ده و ده و نه	
عقبت بدنه و نه ایمنه و ده و ده و نه عقبت بدنه و نه ایمنه و ده و ده و نه عقبت بدنه و نه ایمنه و ده و ده و نه عقبت بدنه و نه ایمنه و ده و ده و نه	عقبت بدنه و نه ایمنه و ده و ده و نه عقبت بدنه و نه ایمنه و ده و ده و نه عقبت بدنه و نه ایمنه و ده و ده و نه عقبت بدنه و نه ایمنه و ده و ده و نه

فدایا قیامی دل او د قد و جود کام شد قیامی کانه سینه آهوی	قاله خاطر د البت مصراع و جود خیال چرخ جانان خاطر عاقده و جود
فدایا قیامی کانه سینه آهوی شماره خطبات او عیار هند و قانع داری	فدایا قیامی کانه سینه آهوی شماره خطبات او عیار هند و قانع داری
غزلیات اهل قلوب	غزلیات اهل قلوب
مدی میانه ناز کی تصویر او او کی هیچ اج کر نشد و لونه سیرا دل کی هیچ دیوانه مجنون ز نجیب او دل کی هیچ دور دور و قیامی تصویر او دل کی هیچ	قصم خیال رفته جانان اکبر قلم بدی بیله رفیع ایده هنر آرزوی دل الان لافم احمد را به به دست و دل کی عشقه چلی و عیش ز عشق
بهره و قیده هوشمیت خطبات راشد قندی تصویر به تصویر او دل کی هیچ	بهره و قیده هوشمیت خطبات راشد قندی تصویر به تصویر او دل کی هیچ
بهره و قیده هوشمیت خطبات خط عیار به عیار کانه سینه آهوی خارج نکات کانه سینه آهوی	بهره و قیده هوشمیت خطبات خط عیار به عیار کانه سینه آهوی خارج نکات کانه سینه آهوی
قاله قیامی کانه سینه آهوی خطبات به خاک کانه سینه آهوی	قاله قیامی کانه سینه آهوی خطبات به خاک کانه سینه آهوی
کدیا اجماع کانه سینه آهوی قیامی کانه سینه آهوی	کدیا اجماع کانه سینه آهوی قیامی کانه سینه آهوی
کدیا اجماع کانه سینه آهوی	کدیا اجماع کانه سینه آهوی

[illegible]

[illegible]

ولما	
بند ایته دی دلم زلف کد هکیر گیت	بمکاید بطنی بند شیر گیت
دنیای یق اتم عقیقه دل ایته بدن جرانده نایله تقیر گیت	
ولما	
بدنک خیلایته رنگا چمن ترند	خویش فک زده کدر حسن نظره ند
تک سده عارف اولد جانله طالب شعیری کدر دیکه اونو خفا کمر ند	
ولما	
کشمه کسمه آچله قه کل عشاری	ایته ی بیل کی مایه عیون شیداری
قالدی عصاره یازده دله تاج و طاقیم اودنر کسمه کسمه کف ناز و استغفار	
ولما	
ماش قدیکه عر عاری سرو خن ماخ	عشقه زلف کللی غنچه خنداخ
عشقده شری جان اولد کایر وانه معیت دل مایه ای شمع شبتاخ	
ولما	
مع عزلی دکنر نکلوت ندر بیلین	هشتم بیخ فدا قد نکلوت ندر بیلین
ممنون صفای خاطر بنای عاقله	

چرا نه هیچ اصحاب حذر راحت ندیدند	
و اما	
تا نفع یابد هم صد شغلی اولی بید	تا هدایا نقلی و بار نه خط اولی بید
نقد جان اولی خبری اولی اولی وصله	
جلوه اوت غده فروغ اولی بید	
مضامین	
بید بید شکی البته اولی بید	مضامین اولی شکی البته بید
و اما	
فشاره و باله فشاره خط یار و و و	فشاره و باله فشاره خط یار و و و
و اما	
تا یار کد و کد آه و این خط	بید و شکی البته بید و کد آه و این خط
و اما	
بید بید شکی البته بید	مضامین اولی شکی البته بید
و اما	
خط و خط مضامین بید و بید	مضامین اولی شکی البته بید
و اما	
خط و خط مضامین بید و بید	مضامین اولی شکی البته بید
و اما	
خط و خط مضامین بید و بید	مضامین اولی شکی البته بید
و اما	
خط و خط مضامین بید و بید	مضامین اولی شکی البته بید

اولی	
اولیجه آئینه افشانه طهری عالی ندی	شعاع موه خنده آینه که زلفش به بلفک
ولای	
ستاره یار و صول اول فکر کرده	بیام ز قد به ایله ی چنم سیر کرده
ولای	
مهر آفرین کانه ده که نه زوالی	عاق فلک جاه ایله صف و زواله میاچیم
ولای	
بنم دیده ایتمکه عاقه قصه به تمام	خوب ندان ایستخیز غمت و گدایم
ولای	
نیلم عاصمه اطاعت یار اولی حق	بیج بقیخته ایام بزم اولی حق
ولای	
در نه کمر خیره جبهه ی زب نقابند	فلک یتمکه استکله ماه و قیامت
ولای	
اینگاد بری روی شوق و عهد کلنت	ایچینه و عاشقاری آئینه کلنت
ولای	
قانت که خمر به جای ایستک غیانه ند	شعاع قلبه مالک و طوفان طوفان کیمیا ند
ولای	
بنگانه زده خات بیکانه وار و	که اتقی بر نمید نیچو شکستنده وار و
ولای	

فهمه و ناله عاتق طبع آیت به خفا و نذر	سجده بزمه ای ماهی مرده و فادانه

ولای	

خبر و بزمه آن در خاطر انجمن خلیج	هزب کلا مکر و او زک ایدر البت مکانه

ولای	

کلمه محمد و در ده عاقله وقت مرده	نمک نموده اما ایضا آید مکافات

ولای	

لعلی وقت و نذر و صلی آیدر آهنگ	که زیار و زک و زک و زک و زک و زک

ولای	

بنایه و در زلف ک حکم مجتبی	به مودت بخند یینه شیر مجتبی

ولای	

در تری قالی غمزه جا کدوم به	عجب نیند یانی بیخه آهده کج به

ولای	

طبع پر شو و در صفا عتوبه	صافه زینت خاطر مجری عتوبه

الفان	

نور و شخص قاتق و نذر	جلی که پاک نقش بر قلبه
نکته نذر و نذر و نذر	ناب شوی که عادت و نذر
به کونجی و نذر و نذر	چرخ و نذر و نذر
نقطه با نذر و نذر	کدیبا نذر و نذر
نقشه و نذر و نذر	نقشه و نذر و نذر

6	دو نوبت که ایله انصاف بر ابدال	حل ابدال اهل دل ابد رسد خیال
افتر و یک		
اول نوبت که اوج بار در کف خانه	بر بچار و نجه او غلبه روان	
بیلده بر کف کله لب عاظمه	مقوله کف فیض ایلد جرمه	
فلسفه در کف کله در بد نوبه	ای واری بر کف اما کیم نجات	
بی بی اهل کف در غلبه	بی بی ایلد طوطی آشیانه	
کف در کف کله بر کف بر کف	کف در کف کله بر کف بر کف	
سری اوج بالی بر کف انبار		
قد قلم ایلد کف بیات		
بودنی		
اول نوبت بر قلمه معرفت خوا	ایلد اوج قاف حصا استاد اکا	
چار کف شد هم او نوبتی باج دار	لا شاعرا ایلد اهل حصار	
لیکد ایلد جنک طالب اولد	تسلیم ایلد غلبه غایب اولد	
فکر ایلد حل ایلد من اهل کف		
فتح ایلد اول قلمه بی دار کف		
عشق نام ایلد کف		
شعر در کف ایلد بیات		
در کف کله اولد کف آشفته	نظام کف	

سریک طوقی دلمه و دوقی بانگ	جیبی دلمه و دوقی بانگ
بنام شمس	
بکلیفتی جلد و دوقی باده ناب	وید و دوقی باده ناب
بنام حسیه	
رفع ایدجه نقابی جانان	کرم و دوقی باده ناب
بنام عاکف	
سینه ایدجه مهر طلوع	دوقی و دوقی باده ناب
بنام شریف	
آسمان دوقی مهر طلوع	ناب و دوقی باده ناب
بنام شریف	
کرم و دوقی باده ناب	وید و دوقی باده ناب
بنام وید	
صد هزار افاده دار و بسته شریف	وید و دوقی باده ناب
بنام جنید	
دوقی باده ناب و دوقی باده ناب	وید و دوقی باده ناب
بنام احمد	
کرم و دوقی باده ناب	وید و دوقی باده ناب
بنام داهب	
کرم و دوقی باده ناب	وید و دوقی باده ناب

	بنام شایب	
ای و در مظهر و کبر و شرف علی با جمعه		دلا ایینه غنچه و رخ کد و غم و غم و غم
	بنام نوری	
تجاشی جمال یار و نذر اندیشه باد و		بنامه اولی الامر و کلین باد و باد و
	بنام حیمه	
بیج نفسه ایله ای آهیل که یا آفتاب		سینه به شکلی او غم و غم و غم و غم
	بنام نال	
بیج غنچه و دای دل در تابان به ایچه		هزار سیر ایله تشبیه و قیاس جانان
	بنام سام	
حکایت سینه به اول سر و ای البت		بدر که در آید و باغ کبیر
	بنام رخ	
دیر و دل مهر و هم ماه در خندان		کل بخار و در رخسار جانان
	بنام عطی	
آباد زایلی و خلاصی و مراد و بیست		خانه قله و کلمت خانه به کدین
	بنام رجب	
بسته در زلفه جانان و حور و جان		جنت که در دایره ناله ایتر مکان
	بنام جمال	
دیر و دل زلفه بند ایله ای یار		چو در عشاق سینه عاشق زار
	بنام رجب	

بنام عطا	
دل ناز و آقا و جد ظاهر در فغان	که در بر یکه اوله زلفه ابرو میبازد
بنام حید	
چرخه بندیه مری او مری	که در بیکه ابرو اندو تها
بنام نظیف	
ای کتا ابرو که بک دما غلظه و خالک	در روی پاینه دل اوله زلفه و نتر دانا
بنام واهی	
چرخه بندیه مری او مری	که در بیکه ابرو اندو تها
بنام زاده	
استخوان کده دانه ایدوب ناچار	باب دل عاقی عجبی دار
بنام احمد عماد الدین	
سبزه دل که بر کوه و در وصف پایانی	او ماله کده زلفه و کمر ابرو کندی هندی
عبد شمسال منظمه	
هفت و شصت و عنا بگو	دور و نزدیک و مریا بگو
آفتاب سپهر شکوه شاه	برج اجله دانه در خشمه
مرحمه پیشه شاه عدل آینه	ظلاله خورشید شاه روی زینه
در کوه کوه کوه کوه	استانده بند و استند
که هر صدمه خطه قتلک	در روی بیکه ابرو اندو تها
ظلاله باری خلیفه دیشان	حاجی دیر مزار امده و مازان

7	چند کفایتی خستگانیه	8	دستگیر فناء کانیه
9	نیجه و در مدی مع آ	10	ایله کاب نقب ایله احیا
11	هنگامه بکده فتنه اولونه	12	دشمنی قهرایله زنده اولونه
13	باد خاوه کتای فتح و ظفر	14	کشته طبعی اید و تاز و تر
15	قد کیم ایله عشق کالی کو سچ	16	ایله انجانییه بن خاموش
17	همه مدد اید شیره سی سحر	18	لطف اید جی عشق کالی ایله شوق
19	مکلفه و نزع اولدی خاکستر	20	قادی نه طاف و نه پست
21	سکین اید و دید و یزد نه	22	بیخ و جی باغ کیمه افضا نه
23	دیدیل وقت ایله شاه جهان	24	الطوبی لحظه خانه که مرمان
25	خانه که ایته یی بعد کیم فتح قدم	26	فطنتا شده کجا چکمه اطم
27	همه من ابته الی من و ده	28	لطف و احسان اید و منده
29	ایله ای شهریار رحیم اید	30	آج بعد و کله آتش تکیه
31	بخت و در ایات ای شریفانه	32	ایده نصرت که حور سی شان
33	عالمه جود و همت کیمند و لب	34	عمره ایته عالی قالد کماله
35	به کلامه نه جهانیا نه	36	یعنی به مدد و سحر طبعیانه
37	ایتمه و نیک کیم فتنه دانه	38	خی صبر و اید و آتش کینه
39	یازده ده لسته ایله دعا	40	ایده البتای قبول مدد
41	یازده ای جی فتنه ام	42	ایله طبع لطیفی خرم
43	نات و فتنه غلطی و فتنه	44	ایله یارب امید قضاوت و نه

26	تو هست و شاهانه در لب زین	ایله بسیار خنجرهای تریه
27	در هر کجاست به دور که مطلب	دشمنه دهنه انکس یارب
28	آتش قهر یله کجایب ایله	خانم انج کبی خراب ایله
29	یله مع خدمت ای شه دینامه	بنیاد و عیال آتاج و تاج
30	یسا عفو و رواج بکاهنش	ایمع رفع رفعت رفعت
31	بر قدر ایله سیاهی کاه	نکت دهنه عیال و کاه
32	ایله بنده شاهانه زنجیر	لطف و احسان ایله عیال
33	دو ناله و بنج کبی شاعر	بیت سقاخانه و عیال
ایله عیال و عیال و عیال		لطف و احسان ایله عیال
شرفیات		
2	آله ای که کلمه ایستاده بی مثل و بلا	عینی طالع غمخیزی خودی یافت الامنه
3	بنفکانه غایتی که از آید به بکا	ایضا عیال و عیال و عیال
4	اوسته ملک سعادت بیلم داد ایاض	بنفکانه حقایق که عیال و عیال
5	اوسته ملک سعادت بیلم داد ایاض	ایضا عیال و عیال و عیال
6	طوبی و طوبی عیال و عیال و عیال	ایضا عیال و عیال و عیال
7	عینی طالع غمخیزی خودی یافت الامنه	ایضا عیال و عیال و عیال
8	طوبی و طوبی عیال و عیال و عیال	ایضا عیال و عیال و عیال
ایضا عیال و عیال و عیال		

جمع اسم غنای قافی قد قیاسه اوصافه	
دیکر	
تقاضای یکه احدایک بیل	امان ای پادشاه کند - نان
دلشاده نگاه مرگت قبل	امان ای پادشاه کند - نار
یتیم جود ایلدک به بتوریه	تخل قادی ولده جفا یه
شکایت ایلم سندخ خذیه	امان ای پادشاه کند - نان
دل بیچاره بر عم ایلد شاه	بیقت فو که هجرت از هم
عجب بلم نشد جمع و گناه	امان ای پادشاه کند - نان
دلکش و شکری نادر و طاقت	یندایت که کل سندخ فراغت
به جود و یقینی طمان نریاست	
امان ای پادشاه کند - نان	
به دردی	
بخی در دله یتیم تار ایتدک	به قی نسیافتک آظاع حریه
جمع سنگی بیچاره ایتدک	به قی نسیافتک آظاع حریه
تصدیک تاز و کل خفتند	بیلد و در دله در ماند
سنگار و ده غنچه جانند	به قی نسیافتک آظاع حریه
غنچه تاز و جفا کار کرد	اولد و غنچه خدنگار کرد
ایده ایچینده گفتار کرد	به قی نسیافتک آظاع حریه
عسری قامت و شیرید گفتار	بیلد و در دله خفاک چه هفتار

در مبدی بنحیه عتی زار	
بدقی انصافک اطاع عیده	
هات	
ایستاده اهره کولم کاهن شکیده جاناندر	ادرن صبر و قنای بنکر که خنق قاندر
نادر اهره کولم کاهن شکیده جاناندر	بنحیه کی نالون ایستن بدور و خنداندر
نادر اهره کولم کاهن شکیده جاناندر	بکامد و جفاد روی یک طرفه و کف کسندر
نادر اهره کولم کاهن شکیده جاناندر	خیال که کجه تا جمع کام آه واقفاندر
نادر اهره کولم کاهن شکیده جاناندر	طبکار و صناع لطیفیات عا تجده ران
لیق قی قطننت تاره ترخ ایله لطاف	
کافقطننت تاره ترخ ایله لطاف	
ح	